

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ DOKTORA PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

**ÖRNEK METİNLER ÇERÇEVESİNDE
KARAMANLI TÜRKÇESİNİN GRAMERİ**

**PELİN EKŞİ
07725203**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ZÜHAL ÖLMEZ**

**İSTANBUL
2015**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

ÖRNEK METİNLER ÇERÇEVESİNDE
KARAMANLI TÜRKÇESİNİN GRAMERİ

PELİN EKŞİ
07725203

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 16.11.2015
Tezin Savunulduğu Tarih: 11.12.2015

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Adı Soyadı

İmza

Tez Danışmanı: Prof Dr. Zühal Ölmez

Jüri Üyeleri : Prof Dr. Mehmet Ölmez

Doç. Dr. Ersin Teres

Yrd Doç. Dr. Fikret Yıldırım

Yrd Doç. Dr. Hakan Aydemir

İSTANBUL
ARALIK, 2015

ÖZ

ÖRNEK METİNLER ÇERÇEVESİNDE KARAMANLI TÜRKÇESİNİN GRAMERİ

Hazırlayan **Pelin Ekşi**

Ekim, 2015

Bu çalışmada, Karamanlıların yazı dili, örnek metinler çerçevesinde incelenmiş ve Karamanlı Türkçesinin temel yapısı ve gramer özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Karamanlılar, Nüfus Mübadelesine kadar özellikle İç Anadolu’da ve İstanbul’da yaşamış Ortodoks Hristiyan, fakat Türkçe konuşup yazan bir topluluktur. Karamanlılar, eserlerini Grek alfabesiyle yazmışlardır. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan “Türk-Yunan Ahali Mübadelesi”ne ilişkin protokol gereği İstanbul dışında yaşayan diğer Ortodoks Hristiyanlar gibi Karamanlılar da Rum sayılarak, Yunanistan’a gönderilmişlerdir. Burada ilk kuşak pek çok zahmet çekmiştir. Onların çocukları ve torunları Yunanlara alışmış; birincil dilleri Yunanca olmuştur. Çalışmada ana malzeme olarak 1879 tarihli “Hikaye-yi Köroğlu” adlı metin kullanılmıştır. Bunun dışında Karamanlı Türkçesiyle kaleme alınmış 4 metin daha taranmıştır. Bu metinler ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi açısından incelenmiştir. Giriş kısmında; çalışma hazırlanırken izlenen yöntem, kullanılan kaynaklar, Karamanlıların tarihi, edebiyatları hakkında bilgi verilmiş, Karamanlı Türkçesi üzerine daha önce yayımlanmış çalışmalar tanıtılmıştır. Birinci bölümde hem Grek alfabesinin Türkçeye uyarlanması da değerlendirilmiş, hem de metinlerde görülen ses özellikleri ve ses olayları örneklerle açıklanmıştır. İkinci bölümde sözcük türleri işlevleri ve yapıları bakımından ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu bölümde Karamanlı Türkçesinde söz yapımı da ele alınmıştır. Örnek olarak seçilen sözcüklerin türeme biçimleri, köklerin Türkçe mi yoksa diğer dillerden alıntı sözcük mü oldukları üzerinde durulmuştur. Eğer gerekiyorsa, sözcüklerin tarihi Türk dillerinde de bulunup bulunmadıkları, eğer bulunuyorsa hangi biçimlerde bulundukları da belirtilmiştir. Üçüncü bölümde Karamanlı Türkçesinde söz öbekleri ve cümle türleri tasnif edilmiştir. Her kategori için metinlerden örnekler verilmiştir. Bölümler hazırlanırken yöntem olarak çeşitli çalışmalardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karamanlı Türkçesi, gramer, ses bilgisi, biçim bilgisi, söz yapımı, söz dizimi.

ABSTRACT

THE GRAMMAR OF KARAMANLİDES' TURKİSH WITHİN THE FRAMEWORK OF MİSCELLANEOUS TEXTS

Prepared by **Pelin Ekşi**
October, 2015

In this study, Karamanlides' written language was analysed within the framework of miscellaneous printed texts with the aim of revealing the basic structure of Karamanlidika and its grammatical peculiarities. Karamanlides were Orthodox Christian Turkish-speaking people, who lived in mostly central Asia Minor and İstanbul, until the Exchange of Populations in 1923. They wrote Turkish using Greek alphabet. According to the mentined protocol signed between Turkey and Greece in 1923, Karamanlides were sent to Greece as the other Orthodox Christians who had lived outside Istanbul. Although the first generation of exchanged experienced many difficulties, the next generations got used to this new environment and they have adopted Greek as their primary language. In this study, Hikaye-yi Koroglu (The Story of Koroglu), printed in 1879, was scanned as the main material. Besides, 4 printed texts were also scanned. These texts were under study in terms of phonetics, morphology and syntax. The introduction part includes the presentation of the methodology and sources used this study, the history of Karamanlides and their literature. The studies published previously on this subject was also reviewed. In the first chapter, both the ability of Greek alphabet to express Turkish and the vowel system of Karamanlidika were examined alongside with examples to demonstrate the phonetic properties and events in the sample texts. In the second chapter, the word classes in Karamanlidika were detaily investigated in the terms of their functions and structures. The word formation of Karamanlidika was also dealt in this chapter. I dwelt upon the development of nouns and verbs and derivation ways, the origin of the root words, as to whether they emanate from Turkish or another language. The existence of such words and their forms in historical Turkic languages, if any, was also mentioned. In the third chapter, the various types and characteristics of phrases and sentences in Karamanlidika were classified with excerpts from sample texts. For the arrangment of the chapters, previous studies on Turkish grammar were made use of.

Key Words: Karamanlidika, grammar, phonetic, morphology, word formation, syntax.

ÖN SÖZ

“Örnek Metinler Çerçevesinde Karamanlı Türkçesinin Grameri” başlığını taşıyan bu tez, Karamanlı Türkçesini ses bilgisi, biçim bilgisi ve sözdizimi açısından incelemek ve Karamanlı Türkçesinin dilsel özelliklerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca bugüne kadar konu hakkında yayımlanmış araştırmaların açıklamalı bibliyografyasını da içermektedir. Bu çalışmanın Karamanlı Türkçesi üzerine yapılacak araştırmalar için yardımcı bir kaynak olacağına inanmaktayım.

Tez, *Giriş* bölümünü takiben üç ana bölümden oluşmaktadır. *Giriş* kısmında Karamanlıların tarihi ve edebiyat geleneği hakkında bilgi verilmiş, Grek alfabesi ve Karamanlı Türkçesinin yazım özellikleri sıralanmış, Karamanlıların dilleri ve edebiyatları üzerine hazırlanmış çalışmalar tanıtılmıştır. Bu çalışmaların listesi *Ek* bölümünde sunulmuştur. Tezin ana bölümleri sırasıyla *Karamanlı Türkçesinin Ses Bilgisi*, *Karamanlı Türkçesinin Biçim Bilgisi*, *Söz Dizimi Açısından Karamanlı Türkçesi* başlıklarını taşımaktadır.

Tezin hazırlanması ve yazılması sürecinde engin bilgi ve deneyimi ile yolumu açan, şahsi sorunlarımla bile yakından ilgilenen, her zaman destek olan müşfik tez danışmanım Prof. Dr. Zühal Ölmez’e şükranlarımı sunarım. Bu tez konusunu bana öneren, kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan ve beni bu alandaki öncü isim Evangelia Balta ile tanıştıran hocam Prof. Dr. Mehmet Ölmez’e ve çalışmamda kullandığım üç eserin nüshalarını temin eden Evangelia Balta’ya minnettarlığımı belirtmek isterim. Ses bilgisi bölümünü hazırlarken beni yönlendiren Prof Dr. Hayati Develi’ye de teşekkür ederim. Son olarak bana moral veren ve tezin redaksiyonunda yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Ömer Ekit’e ve Arzu Şar İçöz’e teşekkür ederim. Elbette teşekkürlerin en büyüğü tezimi hazırlarken sabır, sevgi ve dualarıyla bana destek olan aileme, özellikle yaşından büyük bir olgunlukla bana anlayış gösteren oğlumadır. Onların desteği olmasa bunu başaramazdım.

Pelin Ekşi

İstanbul; Ekim 2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Konu.....	1
1.2. Çalışmada Kullanılan Malzeme ve Yöntem	1
1.3. Karamanlıların Tarihi.....	4
1.4. Karamanlı Edebiyatı.....	11
1.5. Karamanlı Türkçesinin Yazımı.....	18
1.5.1. Alfabe.....	18
1.5.2. İmla.....	21
1.5.3. Grek Harfli Türkçe Metinler ve Yazı Çevrimi.....	26
1.6. Karamanlıların Dilleri ve Edebiyatları Hakkında Yapılmış Çalışmalar.....	28
1.6.1. Bibliyografyalar.....	28
1.6.2. Kitaplar.....	29
1.6.3. Bildiri Kitapları.....	32
1.6.4. Makaleler.....	34
1.6.5. Tezler.....	42
2. KARAMANLI TÜRKÇESİNİN SES BİLGİSİ	44
2.1. Giriş.....	44
2.2. Yazım Özellikleri.....	45
2.2.1. Ünlülerin Yazımı	45
2.2.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı.....	45

2.2.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı.....	48
2.2.1.3. /ı/ Ünlüsünün Yazımı.....	49
2.2.1.4. /i/ Ünlüsünün Yazımı.....	51
2.2.1.5. /o/ Ünlüsünün Yazımı.....	54
2.2.1.6. /ö/ Ünlüsünün Yazımı.....	55
2.2.1.7. /u/ Ünlüsünün Yazımı.....	57
2.2.1.8. /ü/ Ünlüsünün Yazımı.....	58
2.2.2. Ünsüzlerin Yazımı	60
2.2.2.1. /b/ Ünsüzünün Yazımı.....	60
2.2.2.2. /c/ Ünsüzünün Yazımı.....	61
2.2.2.3. /ç/ Ünsüzünün Yazımı.....	62
2.2.2.4. /d/ Ünsüzünün Yazımı.....	63
2.2.2.5. /f/ Ünsüzünün Yazımı.....	64
2.2.2.6. /g/ Ünsüzünün Yazımı.....	64
2.2.2.7. /h/ Ünsüzünün Yazımı.....	66
2.2.2.8. /k/ Ünsüzünün Yazımı.....	66
2.2.2.9. /l/ Ünsüzünün Yazımı.....	67
2.2.2.10. /m/ Ünsüzünün Yazımı.....	68
2.2.2.11. /n/ Ünsüzünün Yazımı.....	68
2.2.2.12. /ŋ/ Ünsüzünün Yazımı.....	68
2.2.2.13. /p/ Ünsüzünün Yazımı.....	68
2.2.2.14. /r/ Ünsüzünün Yazımı.....	69
2.2.2.15. /s/ Ünsüzünün Yazımı.....	69
2.2.2.16. /ş/ Ünsüzünün Yazımı.....	70
2.2.2.17. /t/ Ünsüzünün Yazımı.....	71
2.2.2.18. /v/ Ünsüzünün Yazımı.....	71
2.2.2.19. /y/ Ünsüzünün Yazımı.....	71
2.2.2.20. /z/ Ünsüzünün Yazımı.....	73
2.2.3. Tasvir Fiillerinin, Ek Fiilin, Eklerin, Bağlaçların ve Edat Öbeklerinin Yazımı.....	73
2.3. Ünlüler ve Ses Olayları.....	80
2.3.1. Ünlü Benzeşmeleri.....	80
2.3.1.1. Damak Uyumu.....	80
2.3.1.2. Dudak Uyumu.....	84
2.3.2. Daralma.....	88

2.3.3. Genişleme.....	90
2.3.4. Ünlü Düşmesi.....	91
2.3.5. Ünlü Türemesi.....	92
2.3.6. Ünlü Kaynaşması.....	94
2.3.7. Ünlü Birleşmesi.....	94
2.3.8. Hece Düşmesi.....	95
2.4. Ünsüzler ve Ses Olayları.....	96
2.4.1. Ötümlüleşme.....	96
2.4.2. Ötümsüzleşme.....	97
2.4.3. Ünsüz Uyumu.....	98
2.4.4. Dudaksıllaşma.....	98
2.4.5. Genizsilleşme.....	98
2.4.6. Ünsüzlerde Görülen Diğer Değişmeler.....	99
2.4.7. Ünsüz Düşmesi.....	99
2.4.8. Ünsüz Tekleşmesi.....	101
2.4.9. Ünsüz Türemesi.....	101
2.4.10. Göçüşme.....	102
3. KARAMANLI TÜRKÇESİNİN BİÇİM BİLGİSİ.....	103
3.1. Giriş.....	103
3.2. İsimler.....	104
3.2.1. Çekim Ekleri.....	104
3.2.1.1. Durum Ekleri.....	104
3.2.1.1.1. Yalın Durum (Nominatif).....	104
3.2.1.1.2. Belirtme Durumu (Yükleme Hali, Akkuzatif).....	107
3.2.1.1.3. Yönelme Durumu (Yaklaşma Hali, Datif).....	109
3.2.1.1.4. Bulunma Durumu (Kalma Hali, Lokatif).....	112
3.2.1.1.5. Ayrılma Durumu (Çıkma Hali, Ablatif).....	114
3.2.1.1.6. Eşitlik Durumu (Ekvatif).....	117
3.2.1.1.7. Araç Durumu (Vasıta Hali, Instrumental).....	118
3.2.1.1.8. İlgi Durumu (Tamlama Hali, Genitif).....	121
3.2.1.2. İyelik Ekleri.....	122
3.2.1.3. Aitlik Eki.....	123
3.2.1.4. Çokluk Eki.....	123
3.2.1.3. Soru Eki.....	125

3.3. Zamirler.....	125
3.3.1. Anlamlarına ve Görevlerine Göre Zamirler.....	125
3.3.1.1. Kişi Zamirleri.....	125
3.3.1.2. İşaret Zamirleri.....	129
3.3.1.3. Belirsizlik Zamirleri.....	130
3.3.1.4. Soru Zamirleri.....	131
3.3.1.5. Dönüşlülük Zamiri.....	132
3.4. Sıfatlar.....	133
3.4.1. Niteleme Sıfatları.....	134
3.4.2. Belirtme Sıfatları.....	134
3.4.2.1. İşaret Sıfatları.....	135
3.4.2.2. Sayı Sıfatları.....	135
3.4.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	136
3.4.2.2.2. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	136
3.4.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları.....	136
3.4.2.2.4. Sıra Sayı Sıfatları.....	136
3.4.2.3. Soru Sıfatları.....	137
3.4.2.4. Belirsizlik Sıfatları.....	137
3.4.3. Yapılarına Göre Sıfatlar.....	138
3.4.3.1. Basit Sıfatlar.....	138
3.4.3.2. Türemiş Sıfatlar.....	138
3.4.3.3. Birleşik Sıfatlar.....	139
3.5. Zarflar.....	139
3.5.1. Görev ve Anlam Bakımından Zarflar.....	140
3.5.1.1. Durum Zarfları.....	141
3.5.1.2. Zaman Zarfları.....	141
3.5.1.3. Azlık-Çokluk Zarfları.....	142
3.5.1.4. Yer-Yön Zarfları.....	143
3.5.1.5. Soru Zarfları.....	143
3.5.2. Yapılarına Göre Zarflar.....	144
3.5.2.1. Basit Zarflar.....	144
3.5.2.2. Türemiş Zarfları.....	144
3.5.1.3. Söz Öbeği Biçiminde Zarfları.....	145
3.6. Edatlar.....	146

3.6.1. Benzerlik, Tıpkılık, Denklik Edatları.....	146
3.6.2. Başkalık Edatı.....	147
3.6.3. Beraberlik ve Birliktelik Edatı.....	147
3.6.4. Miktar ve Derece Edatı.....	147
3.6.5. Uygunluk, Denklik, Karşılaştırma Edatı.....	148
3.6.6. Sebep, Maksat, Amaç Edatları.....	148
3.6.7. Yön Gösterme İlişkisi Kuran Edatlar.....	148
3.6.8. Öncelik-Sonralık Edatları.....	149
3.7. Bağlaçlar.....	149
3.7.1. Görev ve Anlamlarına Göre Bağlaçlar.....	150
3.7.2. Yapılarına Göre Bağlaçlar.....	153
3.7.2.1. Basit Bağlaçlar.....	153
3.7.2.2. Türemiş Bağlaçlar.....	153
3.7.2.3. Birleşik Bağlaçlar.....	153
3.7.2.3. Öbekleşmiş Bağlaçlar.....	154
3.8. Ünlemler.....	154
3.9. Fiiller.....	155
3.9.1. Çatılarına Göre Fiiller.....	156
3.9.1.1. Fiillerin Nesneyle İlişkilerine Göre Çatı Özellikleri.....	156
3.9.1.1.1. Geçişlilik, Geçişsizlik.....	156
3.9.1.1.2. Ettirgenlik.....	157
3.9.1.1.3. Oldurganlık.....	159
3.9.1.2. Fiillerin Özneyle İlişkilerine Göre Çatı Özellikleri.....	160
3.9.1.2.1. Etken Çatı.....	160
3.9.1.2.2. Edilgen Çatı.....	161
3.9.1.2.3. Dönüslü Çatı.....	161
3.9.1.2.4. İşteş Çatı.....	163
3.9.1.3. Çatı Eklerinin Üst Üste Gelmesi.....	164
3.9.2. Fiil Çekimi.....	164
3.9.2.1. Fiilde Kip ve Zaman.....	165
3.9.2.2. Fiilde Kişi.....	165
3.9.2.3. Çekimli Fiillerde Olumsuzluk.....	167
3.9.2.4. Bildirme Kipleri.....	168
3.9.2.4.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipi.....	168

3.9.2.4.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi.....	169
3.9.2.4.3. Şimdiki Zaman Kipi.....	170
3.9.2.4.4. Gelecek Zaman Kipi.....	171
3.9.2.4.5. Geniş Zaman Kipi.....	171
3.9.2.5. Tasarlama Kipleri.....	172
3.9.2.5.1. Dilek-Şart Kipi.....	172
3.9.2.5.2. İstek Kipi.....	172
3.9.2.5.3. Gereklilik Kipi.....	174
3.9.2.5.4. Emir Kipi.....	174
3.9.2.6. Ek Fiil.....	175
3.9.2.7. Bildirme Eki.....	177
3.9.2.8. Fiillerin Birleşik Çekimleri.....	178
3.9.2.8.1. Birleşik Kipli Fiillerin Hikayesi.....	178
3.9.2.8.2. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti.....	180
3.9.2.8.3. Şartlı Birleşik Zaman.....	180
3.9.3. Yapılarına Göre Fiiller.....	181
3.9.3.1. Basit Fiiller.....	181
3.9.3.2. Türemiş Fiiller.....	182
3.9.3.3. Birleşik Fiiller.....	182
3.9.4. Fiilimsiler.....	182
3.9.4.1. İsim-Fiiller.....	183
3.9.4.2. Sıfat-Fiiller.....	184
3.9.4.3. Zarf-Fiiller.....	187
3.10. Sözcük Türetimi.....	192
3.10.1. İsimden İsim Türeten Ekler.....	192
3.10.1.1. Bir İş Sürekli Yapanı Bildiren İsimler Türeten +cX Eki.....	192
3.10.1.2. Küçültme ve Sevgi Bildiren Ekler.....	194
3.10.1.3. Vücut Uzun İsimleri Türeten +gAk ve +Ak.....	195
3.10.1.4. Eşlik ve Birlik Bildiren +DAş Eki.....	195
3.10.1.5. Sınıf Bildiren Sözcükler Türeten Ekler.....	196
3.10.1.6. Aitlik Bildiren +kI.....	197
3.10.1.7. İsim Kökleriyle Aynı Karakteri Gösteren Sözcükler Türeten Ekler.....	198
3.10.1.8. Soyut ve Somut İsimler Türeten +IXk Eki.....	199
3.10.1.9. Sıra Sayı İsmi Yapan +nCI Eki.....	200

3.10.1.10. Yokluk ve Sahip Olmama Anlamı Katan +sXz.....	201
3.10.1.11. Kuvvetlendirme Anlamı Katan +rAk.....	202
3.10.1.12. Pekiştirme.....	202
3.10.1.13. İsimden İsim Türeten Diğer Ekler.....	202
3.10.1.14. Alıntı Eklerle İsim Yapımı.....	203
3.10.2. Fiilden İsim Türeten Ekler.....	204
3.10.2.1. Hem Geçişli Hem Geçişsiz Fiil Tabanlarına Getirilen Ekler	204
3.10.2.2. Geçişli ya da Geçişsiz Fiil Tabanlarıns Getirilen Ekler.....	207
3.10.3. İsimden Fiil Türeten Ekler.....	208
3.10.4. Fiilden Fiil Türeten Ekleri.....	210
4. KARAMANLI TÜRKÇESİNİN SÖZ DİZİMİ.....	211
4.1. Giriş.....	211
4.2. Söz Öbekleri.....	211
4.2.1. Tekrar Öbeği.....	212
4.2.2. İsim Tamlaması.....	213
4.2.3. Sıfat Tamlaması.....	216
4.2.4. İsim-Fiil Öbeği.....	218
4.2.5. Sıfat-Fiil Öbeği.....	218
4.2.6. Zarf-Fiil Öbeği.....	219
4.2.7. Edat Öbeği.....	220
4.2.8. Bağlama Öbeği.....	221
4.2.9. Ünvan Öbeği.....	222
4.2.10. Ünlem Öbeği.....	222
4.2.11. Sayı Öbeği.....	223
4.2.12. Birleşik İsim.....	224
4.2.13. Birleşik Fiil.....	224
4.3. Cümle.....	232
4.3.1. Cümlenin Öğeleri.....	233
4.3.1.1. Yüklem.....	233
4.3.1.2. Özne.....	234
4.3.1.3. Nesne.....	235
4.3.1.4. Yer Tamlayıcı.....	236
4.3.1.5. Zarf Tümleci.....	236
4.3.1.6. Cümle Dışı Öğeler.....	237

4.3.2. Cümlelerin Türleri.....	238
4.3.2.1. Yapılarına Göre Cümleler.....	238
4.3.2.1.1. Basit Cümle.....	238
4.3.2.1.2. Birleşik Cümle.....	239
4.3.2.1.3. Bağlı Cümle.....	243
4.3.2.1.4. Sıralı Cümle.....	243
4.3.2.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler.....	245
4.3.2.2.1. Fiil Cümlesi.....	245
4.3.2.2.2. İsim Cümlesi.....	245
4.3.2.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler.....	246
4.3.2.3.1. Kurallı (Düz) Cümle.....	246
4.3.2.3.2. Devrik Cümle.....	246
4.3.2.4. Anlamlarına Göre Cümleler.....	247
4.3.2.4.1. Olumlu Cümle.....	247
4.3.2.4.2. Olumsuz Cümle.....	247
4.3.2.4.3. Soru Cümlesi.....	248
5. SONUÇ.....	251
KAYNAKÇA.....	254
EKLER.....	260
Ek 1. Karamanlı Türkçesi ve Edebiyatı Hakkındaki Yayınların Listesi.....	260
ÖZ GEÇMİŞ.....	268

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
AG	Hikaye-i Aşık Garip
Ar.	Arapça
bkz.	bakınız
c.	cilt
çev.	çeviren
DLT	Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi, Atalay 1939-1943, 1992.
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
ed.	Editör
EDPT	An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish, Clauson 1972.
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça
Gİ	Gennadios'un İtikadnamesi
HAG	Aşık Garip Hikayesi ve Hürriyet Şarkıları
HK	Hikaye-yi Köroğlu
KB	Kutadgu Bilig III, İndeks, Arat 1979.
KT	Kamus-ı Türkî, Sami, (tıpkıbasım), 1989
Moğ.	Moğolca
MP	Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti
OTWF	Old Turkic Word Formation I-II, Erdal 1992.
Osm T.	Osmanlı Türkçesi
s.	sayı
TDAY	Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TMEN	Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I-IV, Doerfer 1963-1975.

TT. Türkiye Türkçesi
vol volume
yay. yayınları

1. GİRİŞ

1.1. Konu

Türkçeyi Grek harfleriyle yazıya geçiren Karamanlıların konuşma ve yazı dilleri bugüne değin çok da fazla araştırma konusu olmamıştır. Bu çalışma, örnek metinler çerçevesinde Karamanlı Türkçesinin gramerini ele almak üzere hazırlanmıştır.

1.2. Çalışmada Kullanılan Malzeme ve Yöntem

Örnek olarak seçilen metinler şunlardır: “Gennadios’un İtikadnamesi”– *περί τῆς δόξ̣ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων* (*De Christianorum Recta et Vera Fide*) (1584), “Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti” *XAZPETI MΩYΣHΝIN ÓMPÓYNÓYN NAKAIETI* (1839), “Hikaye-yi Aşık Garip” *XIKIAGEFI AΣHK ΓAPIII* (1872), “Hikaye-yi Köroğlu” *XIKIAGEFI KIÓPOYΛOY* (1879), “Aşık Garip Hikayesi ve Hurriyet Şarkıları” *AΣHK ΓAPIII XIKIAGEΣH BE XOYPIET ΣAPKEAEPH* (1914). Bunlardan birincisi Patrik Gennadios tarafından Fatih Sultan Mehmet’e sunulmuş Hristiyanlık inancını anlatan bir metnin Grek harfli tercümesidir. Söz konusu metin Veria Kadısı Ahmet tarafından önce Arap harfleriyle Türkçeye aktarılmıştır; daha sonra Grek alfabesiyle de yazılmıştır. Grek harfli nüshayı kimin yazdığı bilinmemektedir (Miller, 1974, 22). Martino Crusio *Turcograeciae Libri Octo* adlı kitabının 2. cildinde bu metni yayımlanmıştır. Eldeki en eski baskı budur. Karamanlılar tarafından veya onlar için yazılmış bir metin değildir. Bu sebeple Eski Anadolu Türkçesi özellikleri göstermektedir. Grek harfli ilk metin olması sebebiyle bu alfabenin Türkçeye uygulanışını göstermesi bakımından önemlidir. İkincisi biyografik dini bir metindir. Kapak sayfaları dahil 41 sayfadır. Diğer üçü halk hikâyesidir. *Hikaye-yi Aşık Garip*’in iki ayrı basımı değerlendirildi. 1872 tarihi olanı kapak sayfaları dahil 47 sayfadır. 1914 tarihli baskı kapak sayfaları dahil 49 sayfadır; son üç sayfasında *Hürriyet* başlıklı bir şarkının sözleri yer almaktadır. İki nüsha arasında içerik açısından bir farklılık yoktur. Bu

eser dışında tüm eserler çeviridir. *Gennadios'un İtikadnamesi* ve Hz Musa'nın hayat hikâyesi Yunancadan; halk hikâyeleri ise Ermeniceden çevrilmiştir. 1914 tarihli *Aşık Garip Hikayesi* İstanbul'da basılmıştır; çeviri olduğuna dair bir bilgi yoktur. *Hikaye-yi Köroğlu* çalışmanın asıl malzemesini teşkil etmektedir. Örnek metinleri göstermek için şu kısaltmalar kullanılmıştır: *Gennadios'un İtikadnamesi*'nden örnekler için Gİ, *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nden örnekler için MP, *Hikaye-yi Aşık Garip*'ten verilen örnekler için 1872 tarihli baskı için AG, 1914 tarihli baskı için HAG, *Hikaye-yi Köroğlu*'ndan gösterilen örnekler için HK. Bu metinler içinde sadece Gİ daha önce yayımlanmıştır. Eser hakkında yapılmış çalışmalar *Karamanlılar Hakkında Yayımlanmış Çalışmalar* bölümünde incelenmiştir.

Çalışmamda Karamanlı Türkçesinin ses yapısını incelerken, öncelikle János Eckmann'ın "Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar- 1. Phonetica" başlıklı makalesindeki tespitleri göz önünde bulundurdum (Eckmann, 1950b). Eckmann örneklerini Türkiye Türkçesi'ndeki biçimleriyle karşılaştırarak vermiştir. Bense örnekleri dönemi içinde değerlendirmeyi uygun buldum. Eckmann'ın saptadığı ses özelliklerine ve değişimlerine ele aldığım metinlerden örnekler bulmayı, bunların dışında görülen unsurları saptamayı amaçladım.

M. G. Miller'in 1974 tarihli *Karamanli-Turkish Texts: The Historical Changes in Their Script and Phonology* başlıklı doktora tezi de Karamanlı Türkçesinin imlası ve fonetik özellikleri konusunda yararlandığım bir diğer kaynak olmuştur (Miller, 1974). Bu bölümün düzenlenmesinde yöntem olarak çeşitli çalışmalardan yararlandım.

Biçimbilgisi açısından J. Eckmann'ın kimi ekler üzerine kaleme aldığı ve çalışmamın *Karamanlılar Hakkında Yayımlanmış Yayımlanmış Çalışmalar* bölümünde de değineceğim makalelerinden istifade ettim (Eckmann, 1950a, 1953, 1989). Türkçenin biçimbilgisi üzerine yayımlanmış belli başlı kaynakları yöntem açısından değerlendirdim. Sözcük türetimi konusunda Marcel Erdal'ın çalışmasından yararlandım (Erdal, 1991).

Karamanlı Türkçesinin söz dizimini incelerken de pek çok kaynaktan yararlandım. Yöntem ve terminoloji açısından Leyla Karahan'ı takip ettim (Karahan, 17.bs., 2012).

Çalışmamda Karamanlıların tarihini kısaca ele aldım. Zira bu konu, daha önce pek çok araştırmacı tarafından ayrıntısıyla ele alınmıştır. Tarihi olaylar, tarih biliminin sınırları içindedir ve tezimle dolaylı olarak ilgilidir. Bölümü hazırlarken daha önceki yayımların bir özeti olmamasına gayret ettim. Türkiye’de yayımlanmış birçok makalede, batılı araştırmacıların çalışmalarına doğrudan atıfta bulunmak yerine özetleme yönteminin tercih edildiğini ve Türkçeye çevrilmemiş yabancı dildeki çalışmaların, ikincil başvuru kaynağı olarak kullanıldığını gözlemledim. İşte bu nedenle söz konusu çalışmaları birincil kaynak olarak kullanmayı ve araştırmacıların görüşlerini doğrudan aktarmayı tercih ettim.

Karamanlı Türkçesi üzerine daha önce yurt içinde ve yurt dışında yayımlanmış kaynakların pek çoğuna ulaştım. Bunların hepsini kısaca tanıttım. Bu bölüm; *bibliyografyalar, kitaplar, bildiri kitapları, makaleler* ve *tezler* olmak üzere 5 alt başlıktan oluşmaktadır.

Karamanlıların kullandığı Grek harfli alfabeyi de ayrıca sundum. Alfabedeki harfleri Latin alfabesindeki karşılıkları ile birlikte sıraladıktan sonra, harflerin yazımı hakkında genel bir bilgi verdim. Bunun akabinde de çeviri yazı sorununu ele aldım.

Karamanlı Türkçesinin Ses Bilgisi bölümünde Karamanlı Türkçesindeki ünlülerin ve ünsüzlerin yazımı konusunu ele aldım. Metinlerde tespit ettiğim sözcük ve eklerde görülen ses değişimleri ve olayları da ayrıntılı biçimde işledim. Her ses değişimi ve olayı için ayrı bir başlık açtım, gerekli açıklamayı takiben metinlerden örnekler verdim, varsa aralarındaki farkları gösterdim. Grek harfli Türkçe metinlerin, Arap harfli Türkçe metinlerin okunuşuna katkısı konusuna da değindim.

Karamanlı Türkçesinin Biçim Bilgisi bölümünde de bu yöntem uygulandı. Bu bölüm *İsimler, Zamirler, Sıfatlar, Zarflar, Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler, Fiiller* ve *Sözcük Türetimi* olmak üzere dokuz alt başlığa ayrıldı. Örnek metinlerde tespit edilen çekim ve yapım eklerini ayrı ayrı ele aldım. Bu eklerin tarihsel gelişimini de gerek gördükçe değerlendirdim.

Söz Dizimi Açısından Karamanlı Türkçesi bölümünde söz öbeklerini ve cümleyi çeşitli açılardan inceledim.

Ayrıca bu üç bölümde Türkiye’de yayımlanmış belli başlı gramer kitaplarını terminoloji ve yöntem açısından değerlendirdim.

Sonuç bölümünde Karamanlı Türkçesinin gramerine dair metinlerde saptadığım unsurlar ve Grek harfli metinlerin, Arap harfli Osmanlı Türkçesi metinlerdeki ses ve biçim özelliklerinin doğru tespiti için tamamlayıcı nitelikleri konusunda görüşlerimi özetledim.

1.3. Karamanlıların Tarihi¹

Karamanlılar Anadolu'da yaşayan, Türkçe konuşan Ortodoks Hristiyanlardı. Karamanlılar yoğun olarak “Anadolu'nun takriben Trabzon- Fırat-Toros- Silifke hattından batıya düşen kısmında, bilhassa Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya bölgesinde, Karadeniz'in sahil mıntıkasında, İstanbul'da ve başka yerlerde dağınık olarak oturmakta idi” (Eckmann,1950b, 165).

Tarihte Hristiyanlık inancını benimsemiş Türkçe konuşan bir topluluğun ismi olarak *Karamanlı* ifadesini ilk kullanan 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman'a yıllık vergi ödemek ve müzakerelerde bulunmak için Viyana'dan İstanbul'a hareket eden elçilik kafilesi içinde özel yolcu olarak bulunan Alman Hans Dernschwam'dır. İstanbul'a gelen heyet, padişahın Amasya'da olduğunu öğrenince Amasya'ya gitmek üzere Anadolu yolculuğuna çıkmak zorunda kalmıştır. 1555 yılında Viyana'ya geri dönmüşlerdir (Dernschwam, 1992, 10-11). Seyahat boyunca gözlemlediklerini ayrıntılı biçimde günlüğüne kaydeden Dernschwam Karamanlılar hakkında şöyle yazmıştır (1992, 78):

“Yukarıda adı geçen Yedikule'nin civarında kıraç bir yer var. Burada İran'a uzak olmayan ve Caramania diyarından gelmiş ve Caramanos denilen bir halk oturuyor. Bunlar Hristiyan. İbadetlerini Rumca yapıyorlar, fakat Rumca'yı anlamıyorlar. Dilleri Rumca değil, Türkçedir. Öteden beri mi Türkçe konuşurlar, bilmem. Şimdiki padişahın babası Selim,

¹ Karamanlı Türklerinin tarihi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz: M. G. Miller, *The Karamanli-Turkish Texts: The Historical Changes in Their Script and Phonology*, Thesis (Ph. D., Indiana University, 1974). Alexis Savvidies, “Late Byzantine and Western Historiographers on Turkish Mercenaries in Greek and Latin Armies: Turcoples/Tourkopouloi” *Making of Byzantine History, Studies dedicated to Donald M. Nicol*, Ed. Roderick Beaton and Charlotte Rouche (Variorum, 1993). Foti Benlisoy, Stefo Benlisoy, “19. Yüzyılda Karamanlılar ve Eğitim, Nevşehir Mektepleri”, *Toplumsal Tarih*, Şubat 2000, c. 13, s.74 (2000): 24-33. Yonca Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler* (Ankara: Phoenix Yayınları, 2003). Evangelia Balta, *Beyond the Language Frontier: Studies on the Karamanlis and the Karamanlidika Printing* (İstanbul: The Isis Press, 2010). Ed. Evangelia Balta, Matthias Kappler, *Cries and Whispers in Karamanlidika Books*, *Proceedings of the First International Conference on Karamanlidika Studies*, Nicosia, 11th–13th September 2008 (Harrasowitz Verlag: Turcologica 83, 2010). Evangelia Balta, *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz, Karamanlılar ve Karamanlîca Edebiyat Üzerine Araştırmalar* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay, 2014).

memleketlerini işgal edince bunları İstanbul'a getirmiş. Kuvvetli, büyük bir topluluk. Kadınları uzun, sivri, beyaz veya renkli bir başlık giyiyorlar. Bu, papanın giydiği resmi başlığa, taca benziyor. Görünümü aşağı yukarı şöyle:

(Burada çizimini yapmış)

Kadınlar gezmeye veya sokağa çıktıkları zaman bu başlığın üzerine göğüslerine kadar inen ince, tül gibi bir örtü örtüyorlar. Erkekleri (burada anlatım yarıda bırakılıyor) gibi dolaşıyor. Karamanlılar ibadetlerini küçük bir kilisede (yapıyor), kıymetli, insan boyunda tablolar var. Bunlar arasında Konstantin sülalesinden bazı kimselerin ve Helena'nın antik kıyafetli ve isimleri yazılmış resimleri de mevcut. Yemek salonundaki İsa'nın son akşam yemeği ayini gösteren çok sanatkârane yapılmış tablo da fevkalâde değerli bir eserdir."

Türkçe konuşan Ortodokslarla ilgili olarak daha eski bir belge 1437 yılında Basle Konsili'ne sunulan Latince rapordur. Söz konusu raporda, Türk kâfirlerin kıyafetlerini giyen din adamlarının, piskoposların ve başpiskoposların Anadolu'da değişik yerlerde dolaştıkları, Türkçe konuştukları ve ibadet sırasında vaazın Türkçe verildiği belirtilmiştir (Vryonis, 1986, 454).

16. yüzyılda yaşamış olan Nicolas de Nicolay'ın seyahatnamesinde de İstanbul Yedikule'de yaşayan Karamanlılar hakkında bilgi verilmektedir (Nicolay, 1968). Yazar Karamanlıların el sanatlarında usta olduklarını ve ticaretle uğraştıklarını belirtmiştir, ancak Kapadokya bölgesinin tarihini anlatırken burada yaşayan Karamanlılardan bahsetmemiş, daha ziyade Karamanlı Devletini anlatmıştır. Eser 1577 yılında *Les Navigations, Peregrinations et Voyages Faicts en Turquie envers* adıyla Fransızca yayımlanmıştır.

Karamanlılardan, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde de bahsedilir: Alanya'yı anlatırken : "...kadim eyyamından berü Urum keferesi bir mahallededir. Cümle üç yüz haracdır. Amma Urum lisanı bilmeyüp, batıl Türk lisanı bilirler." (Evliya Çelebi, 2005, 152) ve Antalya bahsinde: "...dördü Urum keferesi mahallesidir. Amma keferesi asla Urumca bilmezler, Batıl Türkçe lisan üzre kelimat ederler" der (a.g.e., 147).

Ancak Karamanlılar kendilerine Karamanlı demiyorlardı. Onlar tarafından yazılmış eserlere baktığımızda kendilerinden "Anadolu Hristiyanları", "Anadolu Ortodoks Hristiyanları", "Yunan dilini bilmeyen Anadolu Hristiyanları", "Anadolu Rumları" veya sadece "Anadolular" vb. olarak bahsettikleri ve konuştukları dili "Türkçe", "açık Türkçe"², "sade Türkçe", "yavan Türkçe", "kaba Türkçe", "Türk

² Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nin kapak sayfasında da "Yunancadan açık Türkçeye tercüme olunmuştur." ibaresi vardır. *Hikaye-yi Aşık Garip*'in kapağındaysa Ermeniceden Lisan- Rumi'ye tercüme olunduğu yazılmıştır.

dili” veya “Anadolu Lisani” vb. olarak adlandırdıkları görülür (Eckmann, 1965; Balta, 1990, 84; Miller, 1974,7-8).

Bugün bu konu ile ilgilenen araştırmacıların yayınlarına baktığımızda şu terimlerle karşılaşırız: Karamanlılar için “Karamanlılar”, “Karamanlı Türkleri”, “Türkçe Konuşan Anadolu Ortodoks Hristiyanları”, “Türkçe Konuşan Anadolu Rumları”, “Türkofon Hristiyanlar”, “Anadolulu Türkofon Hristiyan Ortodokslar”. Karamanlıların konuştuğu dil için “Karamanlîca”, “Karamanlı Türkçesi”, (Eckmann, 1950a, 1950b, 1965; Vryonis, 1986; Petropoulou, 2007; Anzeroğlu, 2009; Balta, 1990, 2010)³.

Karamanlıların kökeniyle ilgili iki görüş vardır. İlk görüşe göre Karamanlılar, sosyal, ekonomik ve siyasi şartları nedeniyle zamanla Türkleşmiş Rumlardır. (Balta, 2010; Dawkins, 1916; Vryonis 1986). Vryonis’in şu satırları bu görüşü özetler niteliktedir:

“Most likely the Karamanlis were in origin Greek-speaking Christians of Byzantine Anatolia and were in Seljuk and Ottoman times Turkified linguistically. They lost their use of Greek and adopted a number of Turkish customs and practices. Social, political and economic reasons such as the ability to carry on and facilitate the business of everyday existence also enter in, as the language of government, administration, courts, tax collectors and commerce was the Turkish language” (Vryonis, 1986, 499)⁴

Buna göre Karamanlıların Türkleşmesi ve Türkçe konuşmaya başlaması dört aşamada olmuştur:

1. Türkçe söz varlığının yerel Yunan ağzına yerleşmesi
2. İki dillilik
3. Türkçenin anadili oluşu ve Yunancanın ikincil dile dönüşmesi
4. Yunanca bilen yaşlı neslin ölmesi ve sürecin tamamlanması (Miller, 1974, 15)

1914 tarihli Karamanlılara ait bir salnamede yer alan iki farklı metinde konuyla ilgili şu satırlara rastlıyoruz (Öger, 2013, 25, 30-31, 57-58):

³ Evangelia Balta, “Karamanlîca” terimini akademik olarak ilk kullananın R. M. Dawkins olduğunu söylemiştir (Balta, 2014, 163).

⁴ “Dilbilimsel açıdan Karamanlis’in kökeni büyük olasılıkla Bizans Anadolu’sundaki Yunanca konuşan ve Selçuklu ve Osmanlı zamanında Türkleşmiş Ortodoks Hristiyanlara dayanmaktadır. Onlar Yunan alışkanlıklarını kaybetmiş ve Türklerin adetlerini ve usullerini almışlardır. Yönetim dilinin idarecilerin, mahkemelerin, vergi toplayıcıların ve ticaretin dilinin Türkçe olması, günlük işleri kolaylaştıran sosyal, siyasi ve ekonomik nedenler olarak dikkate alınmalıdır”.

“...Bizim bazı hemşehrilerimiz ‘Şu Anatollucayı bırakın, niçün Rumca olarak imerologion çıkmasın?’ dediklerinden bunlara diyebiliriz ki vatandaşlarımızdan yüzde kaç Ellinika’yı matlub derecede biliyor ve yüzde kaç hiç bilmeyor, böyle kitaplara fevkelade mohtaçdır... Hiç olmazsa bunların yüzüsi hürmetine daha senelerce şu usûl ve tarz-ı ifademizi muhafaza idelim. (...)

Eski Kappadokia lisanı (...) hakkında ma-teesüf pek az malumat idinilmiştir.

Destres olunan ve alelekser, şehir ve saire isimlerden ibaret pek az lügatlardan istidlal olundığına nazaren Aria lisanlarının ailesine mensuptur. Binaenaleyh kuruni vustade birçok millerde vaki olduğu gibi, Kappadokia’nın eski yerli ehalesinde haricden gelen müstevlilerin (Karaktitai) namını istiare iderek kendisi de anlere lisanını virmiş olması muhtemeldir.

Makedonialıların zamanında lisan-ı Yunani resmi lisan olarak kaim olmuş (...) ve Roma hakimiyetinin ilk zamanlarında Kappadokia lisanı henüz lisan-ı Yonani ile mean istimal olunur idi ve bundan dolayı ehaliye iki lisanlı (diglossoi) nami verilirdi. Bu noktayı Apost Paulos’un şahadeti de teyit ider. Paulos Konia’da Euaggelioni Yonani lisanında vaz idip ehalinin anladıklarını lakin beyinlerinde Lukaonya lisanı ile konuştuklarını zikir idiyor.”

“Seyahatimin ikinci günü idi. Konia bir stasiondan hareket iderken.... Konia’ya avdet iden Vali bey ile (...) mülakatımızda (...) Vali Bey (...) :

-Buranın ehali dedi, gerek İslam Türkleri olsun gerek Hristiyan Türkleri, çalışkan ve kanaatkardırlar (...). Vali bey’in sözünü kesmeye mecbur oldum ve bu Hristiyan Türklerin kimler olduğunu sual eyledim.

-Vilayetin Hristiyan ehalesidir, dedi.

Ben:

-Efendim afv idersiz bunda bir yanlışlığınız var. Bu ehali Türk değil, Rumdur. Ben de vilayetin Hrsitiyanlarındanım. Lakin Türk değil Rum’um.

Vali:

-Buranın ehalesini mezhepden başka bir şey ayırmaz. Gerek Hristiyan gerek İslamın ana lisanı Türkcendir. Telebbüsleri, teyayüsleri, tefekkürleri Türk gibidir. Şarkıları Türkcendir. Ehalinin maddi manevi her bir tezahüratında Türklüğün ruhundan başka şey göremezsiniz. Bu Hristiyanlar Rum olsa idiler heç olmazsa ana lisanları Rumca olacak değilmi idi?

Ben:

-Efendim bu Hristiyanlar, vilayetin kadim ve asil ehalesidirler. Bunların tarihi gayet eskidir. Bu tarihin bir devresi İskender-i Kebir ve onun halefleri ile başlar. Diğer bir devresi ise Hristiyanlığın ve Vuzans’ın en parlak devirleri ile karışır, birleşir (...). Türkler Asia Sugraya pek çok sonra geldiler. Rumlar bunların hakimiyeti altında lisanlarını kayb eylediler (...)

1896 yılında Ioannis Ioannidis tarafından yazılmış olan *Kaisarei Metropolitleri ve Malumat-ı Mutenevvia* adlı eserde ise şu dizelere yer verilmiştir:

“Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz

Ne Türkçe yazar okuruz ne de Rumca söyleriz

Öyle bir mahludi hattı tarikatımız vardır

Hurufumuz Yonanice Türkçe meram eyleriz” (Şakiroğlu, 1974, 761)

Türkçe konuşup yazan Ortodoks Hristiyanların Yunanca öğrenmeleri için *Usul-i Cedid Usûl-ı Cedid yani Ellinika Lisanını Yazmak Anlamak Ve Söylemek İçün Usul* adlı çalışmayı hazırlayan Elias K. Emmanoulides, kitabının önsözünde şöyle der:

“Bakınız ki Ellinika lisanını bilmediğimiz bize bir kusur ve kabihat gibi ad olunduğundan, Der Âliye’nin her köşesinde Karamanlı lafzı istihza bahsi bir moda gibi oldu ve her Rumca

bilmeyen zat işbu hakaratlı modayı tahammüle mecburdur. Haşa. Bize nahak atf olunan Karamanlılar elkabını kabul itmeyiz... Anatol ehalisi istihzaya seza değildir... Anatol ehalisi gayet zeki ve tabien dirayetlu iken eğer yalnız Rumca lisanından mahrum olduğumuz için, herkes indinde medhur oluyor isek, bu mahrumiyet, kesbi mümkünsüz bir kusur değildir.” (F. Benlisoy, S. Benlisoy, 2010, 19)

Evangelinos Misailidis ise *Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş*’te “Karamanlı” ifadesinin kökeni hakkında şunları yazmıştır:

“... nefsi-i İstanbul’da Sultan Mehmet civarında Büyük Karaman, Küçük Karaman ismi ile iki Karaman bulunduğu takdirde, İstanbulluların asıl Karamanlı denilmesi lazım gelmez mi?

Malum ki, Anadolu’da Konya vilayeti dahilinde Karaman ismi ile bir sancak var ise de Hristiyan ehalinin eseri olmayup, misafireten bera-i ticaret maksadıyla bir kaç Rum ve Ermeni vardır.

Ve Anadolu’lulara Karamanlı ismi tâ Sultan Murat Han-ı Gazi hazretlerinin asrından sehven İstanbul’un Karamanından dolayı kalmıştır, şöyle ki, Anadolu’dan İstanbul’a gelen taşçı ve duvarcı ve sıvacı ustaların ve amelenin cümlesi Büyük Karaman ve Küçük Karaman’da otururlar idi. (...) Ve o ustaların kâffesi Anadolu’lu olduklarından vakit geçerek, İstanbullu’lar kâffe-i Anadolu’luları Karamanlı zanneylediler. Ve böylelikle bu isim kalmış ise de, yanlıştır, asıl Karaman İstanbul’dadır.” (2.bs., 1988, 118).

Evangelia Balta, Karamanlıların etnik kimliği ile inançları arasındaki ilişkinin önemini şu satırlarla ifade etmiştir:

“...Karamanlıca yapıtların yazarları ve çevirmenleri, bu önsözlerde okuyucularına hemen her zaman şu sözlerle seslenmişlerdir: Hristiyanlar, Hristiyan Ortodokslar, Anadolu Hristiyanları, Anadolu’nun Hristiyan Ortodoksları.

(...)

Yani din, Türkçe konuşan Ortodoksların toplumsal bilinçlerinde en büyük paya sahipti. Din bu insanları Osmanlı tebası diğer halklardan ayırıyordu.

(...)

Rum Ortodoks Kilisesi’ne bağlıydılar. Rum milletine bağlı olduklarına göre ‘Rum’dular; bu ise Yunanistan’da kullanıldığı anlamıyla bir Yunan ulusal bilinci taşıdıkları anlamına gelmiyordu. Kendilerine Rum dedikleri durumlarda da bunu genellikle ‘Anadolulu Rum’ ya da ‘Anadolu Rumu’ diye coğrafi tanımla birlikte kullanmışlardı.

(...)

Dikkati çeken başka bir özellik ise bu önsözlerde Yunanca öğrenmenin gerekliliği savunulduğunda bunun yalnız dini nedenlere dayandırıldığıdır; çünkü denmektedir, kilise metinleri Yunanca yazılmış olup Türkçeye çevrilmeleri zor ya da bütünüyle olanaksızdır. Türkçe öğrenmeleri için teşvik edildiklerinde ise (yani Arapça harfleriyle okuyup yazmaları istendiğinde) bu, Osmanlılarla kardeşçe yaşamaları ya da resmi görevler alabilmeleri – politikaya karışmaları yahut avukatlık yapmaları- için gerekli sayılmıştır.” (Balta, 2014, 39-40)

İkinci görüşe göre Karamanlılar, Selçuklular zamanında Bizans ordusunda görev alan ve zamanla Hristiyanlığı benimseyen Türklerin torunlarıdır (Anzerlioğlu, 2009, 149-169; İbar, 2010, 107-113; Sertkaya, 2004, 1-21.). Bizans ordusunda Türklerin varlığı konusu Yonca Anzerlioğlu’nun kitabında ayrıntılı biçimde ele alınmıştır (2009, 100-132). Alexis Savvides de Bizans ordusunda “Türkopol” olarak

anılan ayrı bir Türk grubu bulunduğunu, özel bir adla anılmalarının sebebinin Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçmiş Selçuk ve Türkmen askerlerinin soyundan gelmeleri olduğunu belirtmiştir (Savvides, 1993, 122-123):

“One of the principal features of the *Turcoples* was that they were the offspring of mixed marriages between Turkish men and Greek Christian women.

(...)

The Christianized *Tourkopo(u)loi* were direct descendants of the Seljuk and Turcoman mercenaries, who had fought in Byzantine forces during the late eleventh And in the course of twelfth century under the Komnenoi and the Angeloi, and had married Christian women”⁵

Karamanlıların dini lideri olan Papa Eftim, Karamanlıların Türk soylu olduklarına dair düşüncelerini şu sözlerle beyan etmiştir (Cihangir, 1996,29-33):

“...İşte Türk tabiiyetimiz ve dilimiz olduğu gibi bakidir. Halis Türk ve Türk evlatları olduğumuzu adet, töre, kültür ve her halimizle bunu ispat etmekteyiz.”

İlk görüş daha ziyade Avrupalı araştırmacılar tarafından benimsenmiş, ikinci görüş ise Türk araştırmacılar tarafından ortaya atılmıştır. János Eckmann gibi kimi Avrupalı bilim insanlarının da bu ikinci görüşe katıldığını belirtmek gerekir (Eckmann, 1950b, 1964). Karamanlıların kökeni konusunda halen fikir birliğine varılmamıştır. Salmeler ve çeşitli resmi kayıtlardan Karamanlıların Türk isimleri aldıklarını anlıyoruz (İbar, 2010, 106-109). Rumca bilmemeleri, Türkçe konuşup yazmaları da Türk olduklarına dair sunulan diğer bir kanıttır. Zira diğer Ortodoks Hristiyanlar Rumca konuşup, bu dilde ibadet yapmaktaydılar⁶.

“Sonuç olarak, bazı Ortodoksların Karamanlı olarak adlandırılmalarını, Karamanoğullarının hâkim olduğu sahada yaşamış olmalarından dolayı sadece coğrafi bir isimlendirmeye bağlamak kanaatimizce doğru değildir. Anadolu Türkmen beylikleri içerisinde önemli bir güç unsuru olarak İlhanlı ve Osmanlı Devletleri karşısında Selçuklu Sultanlığı’nın bir vârisi gibi hareket eden, kardeşi ile giriştiği taht mücadelesi sonunda Bizans İmparatorluğu’na sığınan İzzeddin Keykavus’u destekleyen Karamanlıların ve Bizans hizmetindeki Anadolulu Hristiyan Türkmenlerin, yani Türkopollerin, varlığı kadar, özellikle Osmanlı idaresi altında Orta Anadolu bölgesindeki Ortodoks nüfus arasında rastlanan öz Türkçe isimlerin yoğunluğu ve bu insanların günlük yaşamlarında tek kelime Yunanca bilmeden Türkçe konuşmaları ve hatta ibadet etmeleri dışında bugün dahi akıcı bir şekilde

⁵ “Bu Türkopollerin temel özelliklerinden biri Hristiyan Yunan kadınları ve Türk erkekleri arasında yapılan evliliklerden doğmuş olmalarıdır.

(...)

Hristiyanlaşmış Türkopoller, on birinci yüzyılın sonlarında ve on ikinci yüzyılda Komnenos ve Angeloslara bağlı olarak Bizans ordularında savaşmış ve Hristiyan kadınlarla evlenmiş olan Selçuk ve Türkmen lejyonelerinin soyundan gelmekteydiler.”

⁶ Karamanlı Türklerinin kökeni konusu tezimle doğrudan ilgili olmadığı ve daha önce pek çok araştırmada ele alındığı için burada ayrıntılı biçimde incelenmemiştir. Belirtilen kaynaklarda konu farklı yönleriyle işlenmiştir.

Türkçe konuşabilmeleri bir zamanların güçlü Türkmen beyliği Karamanoğullarının Karamanlı Ortodokslarla doğrudan alâkalı olduklarını açıkça ortaya koymaktadır, denilebilir” (Anzerlioğlu, 2002, 231-232).

1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan “Türk-Yunan Ahali Mübadelesi”ne ilişkin protokol gereği İstanbul dışında yaşayan diğer Ortodoks Hristiyanlar gibi Karamanlılar da Rum sayılarak, Yunanistan’a gönderilmişlerdir (Anzerlioğlu, 2009). İlk kuşak Karamanlılar, yeni vatanlarında pek çok zahmet çekmişlerdir. Bir mübadilin Evangelia Balta tarafından aktarılan şiiri bu zorunlu göçün sonuçlarını birinci ağızdan aktarmaktadır (Balta, 2014, 73-102):

“Gelveri’ye geldi birden emir
Yaktık ikonaları eyledik kömür
Dayanmaz yürekler olsa da demir
Çok günler görürüz var ise ömür
(...)
Vapora bindik hepimiz birden
Çok koyunlar ayırdık bizler sürüden
Karantina ettiler ölüm yüzünden
Sen yardım et Allah çeken kuluna
(...)
Düştük bu yurda eyvah ne çare
Vurdu felek hançerin, cigarler yare
Bütün hasretler kaldı mahşere
Geydirdi millete boyuncu kare”
(...)
Kimi kaldı Pirea’da yerleşti
Bir yarısı da Selanik, Drama dolaştı
Birçoğu da Dedeagaç’a eyleşti
Bizim de vapor Kavalla’ya yaklaştı
(...)
Görmeyen hemşireler gelsin görsünler
Ugradığımız derde derman versinler
Neler çekiyor millet burda görsünler
Eklisiamıza da biraz yardım etsinler”

Mübadillerin çocukları ve torunları ise zamanla Yunanlara alışmışlardır ve birincil dilleri Yunanca olmuştur (Eckmann, 1950b, 1964; Anzerlioğlu, 2009; Balta, 2010; Balta ve Kappler 2010).

1.4. Karamanlı Edebiyatı⁷

Karamanlı Edebiyatını meydana getiren yazma ve matbu metinler Grek alfabesiyle yazılmıştır.

Karamanlı edebiyatı, çok kültürlü Osmanlı coğrafyasında diğer azınlıkların meydana getirdiği edebiyat gelenekleriyle birlikte dini bir referans noktasına sahiptir: Gayri Müslimlik. Müslüman olmayan Osmanlı tebası, Türkçe yazacakları zaman da kendi kutsal kitaplarının alfabesini kullanmışlardır. Ermeni, İbrani, Grek ve Arap harfli metinler bu sebeple sürekli bir etkileşim içinde olmuşlardır. Bu nedenle öncelikle söz konusu yazı dillerinin gramer özellikleri saptanmalı ve sonra paralel metinler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmelidir. Aynı metnin farklı alfabelerde yapılmış baskılarının karşılaştırılması ayrı ve değerli bir araştırma konusu olarak bilim dünyasının ilgisini beklemektedir. Evangelia Balta, I. Uluslararası Karamanlîca Araştırmaları Kongresi'nin bildiri kitabının *Giriş* bölümünde şöyle yazmıştır:

“Türkçe konuşan Ortodoks Rumlar bu çok kültürlü, çok dilli toplumun bir parçası olarak kendilerini başka araçların dışında Karamanlîca kitaplarla da tanımlıyorlardı. Ermeniler de, belirgin olarak daha uzun süreli Ermenice-Türkçe kitap üretimleriyle onların yanında yer alırlar. Ladino dilinin hâkimiyetine rağmen, bazı Musevi aydınları Türkçenin yayılması amacıyla Türkçe *El Üstad* gibi dergiler yayınlamışlardır. Birbirlerinden dinleri ya da inanışlarıyla farklılaşan ve hakim unsurun dilini kullandıkları halde o dili kutsal kitaplarının alfabeleriyle yazan etnik topluluklar!... Özellikle Abdülhamid döneminde (1876-1909) Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etnik toplulukların ihtiyaçlarını gidermek için aynı kitaplar Osmanlı, Ermeni ve Yunan alfabeleriyle yayımlanıyor, sıklıkla da aynı matbaalarda basılıyordu.

(...)

Karamanlîca, Osmanlîca ve Ermenice-Türkçe edebiyat geleneklerinin zaman içindeki paralel gelişimlerini incelemek sadece bir bütünün parçaları olmalarından dolayı değildir; bunu yapmak, Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli siyasal ve toplumsal değişimlerin yaşandığı

⁷ Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bk. János Eckmann, “Die Karamanische Literatur”, *Philologiae Turcica Fundamenta, II* (Wiesbaden, 1965), 819-835. Bu metnin Türkçe çevirisi: “Karamanlı Edebiyatı”. *Türk Dünyası Edebiyatı I*. Haz. H. Açıkgöz (İstanbul, 1992): 20-38. M. G. Miller, *The Karamanli-Turkish Texts: The Historical Changes in Their Script and Phonology*, Thesis (PH. D.) (Indiana University, 1974). Evangelia Balta, “Karamanlîca (Karamanlidika) Basılı Eserler”. çev. Andonis Zikas, *Tarih ve Toplum*. c. 62, 1989, 57-59; “Karamanlîca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması”, çev. Erol Üyepazarcı, *Müteferrika* 13 (1998): 3-19. Engin Sezer “Karamanlı Türkçesi ile Yazılan Edebi Metinler”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ed. Talat Sait Halman, ve diğ., 2.bs. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007): 594-598. Gazanfer İbar, *Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009). *Beyond the Language Frontier: Studies on the Karamanlis and the Karamanlidika Printing* (İstanbul: The Isis Press, 2010). Ed. Evangelia Balta, Matthias Kappler, *Cries and Whispers in Karamanlidika Books, Proceedings of the First International Conference on Karamanlidika Studies Nicosia, 11th–13th September 2008* (Harrasowitz Verlag: Turcologica 83, 2010).

dönemlerde bu geleneklerin özgünlüklerini ve ortak noktalarını da ortaya çıkarabileceği için önemlidir” (Balta, Kapler, 2010, 14-15; Balta, 2008, 60).

János Eckmann, Karamanlı Edebiyatı’nı Ortodoks Hristiyan Türklerin edebi üretimi olarak tanımlar (1964, 819). Salaville ve Dalleggio ise Anadolu’da yaşayan Karamanlı Yunanlara ait Grek harfleriyle basılmış Türkçe metinleri bu başlık altında değerlendirir (Salaville ve Dalleggio, 1958, vii).

Anadolu sahasında ilk Grek harfli Türkçe eser 16’ncı yüzyılda görülür. Fatih Sultan Mehmed’in isteği üzerine, İstanbul’un ilk patriği Gennadios Scholarios’un 1455 yılı sonu veya 1456 yılı başlarında yazdığı Hristiyanlığın esaslarını anlatan ve aslı Yunanca olan *İtikadnâme* adlı eser önce Türkçeye çevrilerek Fatih’e sunulmuş ve daha sonra Grek harfleriyle de Türkçe olarak yazıya geçirilmiştir. Bu Grek harfli metin 1584’te, Martino Crusius (1584, 107-120) tarafından Basel’de yayımlanmıştır (107-119; Eckmann, 1964, 821-822; Tekin, 1984, 3) ⁸. M. G. Miller, bunun gerçekte Karamanlı Türkçesi bir metin olmadığını belirtmiştir. Çünkü ne Karamanlılar tarafından yazılmıştır ne de okur kitlesi Karamanlılardır. *İtikadname*, sadece Grek harfli Türkçe bir metindir (1974, 23). Grek alfabesinin Türkçeye uyarlanışını göstermesi bakımından önemlidir.

Ettore Rossi’nin “Canto Turco del secolo XVI in caratteri greci” adlı makalesinde de 16. yüzyılın başında yazıya geçirilmiş 3 mısralık bir küçük türkû yayımlanmıştır (Rossi, 1940, 237-239’dan aktaran Eckmann, 1950c, 28) ⁹. M. G. Miller, okunaksız bir el yazısı ile yazıldığı için bu parçadan yararlanmanın mümkün olmadığını, ancak Karamanlı Türkçesine ait en eski metin olarak tarihi bir değeri olduğunu belirtmektedir (1974, 24). Eckmann ise bu parçanın da tıpkı Gennadios Scholarios’un *İtikadnamesi* gibi Yunan harfleriyle yazılmış “Osmanlıca” olduğunu söylemektedir (1950a, 165).

17.-18’nci yüzyıllarda da Grek alfabesiyle yazılmış Karamanlı Türkçesi yazmalara rastlamak mümkündür. Karamanlı Türkçesi basılan ilk eser ise Nafpaktos

⁸ Bu kitabın bir nüshası 2009 yılında İstanbul’da düzenlenen bir müzayedede satılmıştır (<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/63299.asp>).

⁹ Ettore Rossi, “Canto Turco del secolo XVI in caratteri greci”, *Annali del R.Istituto Superiore Orientale di Napoli Nuova serisi*, 1. cilt, 1940, Roma: Tipografia del Senato, 237-23. TDK’nın kütüphanesinde 1. ciltten ayrı bir basımı mevcuttur. Katalog numarası: Fil/13151.

ve Arta Metropolit Neofitos Mavromatis tarafından Yunancadan çevrilip 1718 tarihinde yayımlanan *Gülizar-ı İman-ı Mesihî* adlı bir Hristiyan ilmihalidir. Bu eserin 1743'te Amsterdam'da 1883'te ise İstanbul'da basılmış iki nüshası daha vardır (Eckmann, 1950b, 166; 1964, 822; Salaville ve Dalleggio 1958, 3, EHTBE, 2001). 18 yüzyılda basılmış eserler neredeyse tamamen dini içeriklidir (Balta, 1989, 58). Yayıncıların ve çevirmenlerin başlıca amacı, Anadolu Hristiyanlarını dini vecibeler ve kilise kuralları hakkında eğitmektir (Balta, 2014, 177).

Matbaa, Karamanlı Türkçesi eserlerin çoğalmasını sağlamış; özellikle 19. yüzyılda Venedik, Atina, Viyana, Leipzig, Amsterdam, İstanbul, İzmir gibi şehirlerde pek çok eser basılmıştır. İstanbul'da Patrikhane'nin resmi organı olan Patrikhane Matbaası da bu yayın faaliyetine destek vermiştir. Karamanlı Türkçesi metinler "Küçük Asya bölgesinde oturan Ortodoksların yararı" için yayımlanmıştır (Balta, 2014, 179).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren din dışı eserlerin sayısının arttığı görülmektedir. İlk din dışı kitap 1804 yılında basılan Zaharias Agioritis'in *Τουρκο-Ελληνικόν Λεξικόν* "Türkçe-Yunanca Sözlük" adlı çalışmasıdır. Bu kitabın 1805, 1812, 1817, 1819 yıllarında yeniden basımları yapılmıştır (Balta, 2014, 175, 182).

Karamanlı Türkçesiyle yazılmış tek telif roman Evangelinos Misailidis¹⁰'in yazdığı ve 1871-1872 yıllarında dört cilt olarak basılan *Seyreyle Dünyayı- Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş* adlı eserdir. Bu roman Robert Anhegger ve Vedat Günyol tarafından günümüz Türkçesine aktarılmıştır (2. bs, 1988).

Karamanlı Türkçesiyle basılmış eserleri listeleyen bibliyografyalara baktığımızda, en erken tarihli çeviri roman Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe*'sudur. Tercüme tarihi 1853 ve çevirmeni Dimitri Hadji Ephraim d'Adalia (Antalyalı Dimitrakis)'dir (Berkol, 1986, 135-138; Balta, 1987, no 33).

Bibliyografyalara göre Karamanlı Türkçesi kitaplar arasındaki tek tiyatro eseri 1910 yılında yayımlanan Ispartalı Teodor Akılluoglu'nun *Zavallı Delikanlısı yahud Gaddar Pederin Müşfik Zevcesi*'dir (Balta, 1988, 17).

¹⁰ Yayımcı, yazar ve çevirmen olarak Karamanlı Türklerinin dil ve edebiyatlarına büyük katkı sağlamış bu aydın hakkında kapsamlı bilgi için bkz: Evangalie Balta, "Evangelinos Misailidis'in Yunanca ve Karamanlıca Yayınlarına Osmanlı Kaynaklarının Tanıklığı" *Toplumsal Tarih*, 188, 2009: 24-30.

Karamanlılara ait ilk gazete olan “Gazete-i Anatoli” ise E. Misiliadis tarafından 1851 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Bu gazete 1921 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir.

Evangelia Balta’ya göre elde bulunan Karamanlı Türkçesi son eser *ΠΟΥΤΙΑ ΚΙΤΑΙΗ ΒΕ ΙΤΑΤΗΖΝΑΜΕ* “Rüya Kitabı ve Yıldızname”dir. Bu eserin basım tarihi 1929’dur (Balta, 1987, 146; 1989, 62). Ancak Evangelia Balta’nın bibliyografyasında 1935 yılında Kıbrıs’ta yayımlanmış bir dua kitabı da yer almaktadır, bu kitabın varlığı 27 Mart 1936 tarihli bir dergiden öğrenilmiştir (1997, 148) ve J. Eckmann’a göre *Προσεχαι ὑπό Προδρόμου Ἀμφιλοχίου (Πολάτογλου) ἐξ Ἰκονίου (Σίλβις)* “Konyalı (Silleli) Prodromos Amphilochios’tan (Polotoğlu) Dualar” adlı bu kitap yayımlanmış son Karamanlı eseridir (1965, 834). M. G. Miller ise son yayın olarak Papa Ioannikos’un *Ἱεροσολημιν Ζηγιαρετναμεσι* “Kudüs’ün Ziyaretnamesi”nin 1933 tarihli yeniden basımını göstermiştir (1974, 43).

Bu eserlerin listesini içeren çalışmalardan ilki Bizans Araştırmaları Kurumu Yıllığı’nda yayımlanmıştır ve 1718 ile 1857 yılları arasında basılmış eserleri içermektedir; bu listenin çoğunu dini eserler oluşturmaktadır (S.A. Khudaberdoglu-Theodotos, 1930, 299-307’den aktaran Eckmann, 1950a, 166). Daha sonra Salaville ve Dalleggio tarafından 3 ciltlik bir çalışma gerçekleştirilmiş ve 1584-1900 yılları arasındaki yayınlar listelenmiştir (1958, 1966, 1974). Bu çalışmada 333 kitabın künyesi yer almaktadır. Evangelia Balta, *Karamanlıca, Yunan Alfabetiyle Basılmış Türkçe Eserlerin Analitik Bibliyografyası, (1584-1900)* [*Karamanlidika. Bibliographie Analytique D’ouvrages En Langue Turque En Caractères Grecs. Additions (1584-1900)*] (1987)’de bu listeye 163 kitap eklemiştir. Aynı yıl yayımladığı *Karamanlidika XX. Siécle* ise 20. yüzyılda yayımlanmış 138 kitabı içermekteydi ve *Karamanlidika Nouvelles Additions et Complements* başlıklı bibliyografyası (1997) ile bu kataloga girmemiş 122 eseri de kayıt altına almıştır. Ayrıca Milli Kütüphane’nin *Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası 2001 (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle) 1584-1986 (EHTBE)* da Grek harfli Türkçe metinlerin dökümü için başvurulacak önemli bir kaynaktır. Burada 803 kayıt yer almaktadır. Bu bibliyografya internet erişimine de açılmıştır.

Karamanlı Edebiyatını konu bakımından şöyle tasnif edebiliriz:

1. Dini Eserler

2. Din Dışı Eserler (Halk hikayeleri, çeviri romanlar...vs.)
3. Öğretici kitaplar (Ders kitapları, gramer kitapları, sözlükler, alfabeler)
4. Süreli Yayınlar (gazeteler, dergiler)
5. Diğer (Kitabeler, salnameler, mektuplar...vs.)

Karamanlı edebiyatını oluşturan eserlere baktığımızda çoğunun çeviri veya uyarlama olduğunu görüyoruz. Edebiyat dışı metinler -gazete ilanları, broşürler, düsturlar...vs.- hem Karamanlıların sosyal hayatı hakkında bilgi vermesi, hem dönemin toplumsal koşulları hakkında fikir vermesi bakımından da değerlidir. Ancak bugüne kadar bilim insanlarından daha çok koleksiyonerlerin dikkatini çektikleri söylenebilir¹¹.

Evangelia Balta, bibliyografya çalışmalarında yer alan her Grek harfli metnin Karamanlı Edebiyatı ürünü sayılmaması gerektiğini savunur. Ona göre, “Karamanlıca kitaplar *tümüyle* Türkçe yazılmış olmalı, birkaç dilin işin içine girdiği noktalarda kitabın okur kitlesi ağırlıkla, Küçük Asya’nın Türkçe konuşan Ortodoks halkı ve/ ya da Yunanca konuşan halk olmalıdır” (Balta, 1989, 58; 1998, 3-19). Bu nedenle sözlükleri, şiir seçkilerini, nota kitaplarını, Patrikhane bildirilerini, misyonerlik faaliyeti için basılan yayınları eler. Balta’nın tasnif sistemiyle 1711’den 1921’e değin yayımlanmış Karamanlı Türkçesi kitap sayısı 369’dur. Bunlardan 164’ü dinsel yayın, 205’i din dışı konulu kitaplardır. Bunların çok azı telif, çoğunluğu değişik kitaplardan yapılmış derlemeler ve çevirilerdir. Toplam 110 adet dini yayın ve halk hikâyesinin yeniden basımı yapılmıştır (Balta, 1989, 59).

János Eckmann, Karamanlı Türkçesi metinlerini dil özelliklerine göre gruplandırmıştır. Buna göre:

“I. Doğrudan doğruya edebî Türkçe ile yazılı eserler. Bunlar aslen Arap harfleriyle yazılmış Türkçe eserlerin Yunan harfli neşirleridir.... Bu gruba giren eserler nispeten yenidir. Transkripsiyon sistemleri umumiyetle doğru olduğu ve kelimelerin vurgusunu gösterdikleri cihetle faydalıdır. Rumlar için yazılmış Türkçe gramer ve lügatleri de burada zikretmek lâzımdır. Bu gibi eserlerde Arap alfabesiyle yazılmış olan metin bir de Yunan harfleriyle de tekrarlanmıştır.... Yunan harfli Türkçe Mukaddes Kitap tercümeleri de bu gruba ithal edilebilir.

II. Halk unsurları ile az çok karışık bir yazı dili ile yazılmış eserler. Bunlar arasında türlü kademeler vardır:

¹¹ Edebiyat dışı belgelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gazanfer İbar, *Anadolulu Hemşehrilerimiz –Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe* (İstanbul: İş Bankası Yay., 2010).

a) Dili edebî Türkçeye yakın olmakla beraber halk ağızlarına ait birtakım fonetik hususiyetler (noksan vocalis uyumu: *anler*, *arzuler*, *oğlı*, *günü*, *yoktur*, *oldı*, *kurtul-*, *bulın-*, *doldur-*, *kalup*, *yetisüp*, *nufuzlı*; e~i: *et-*, *de-*, *eşit-*, *ver-*, *gece~ it-*, *di-*, *işit-*, *vir-*, *gice*; ses boşluğu: *bean*, *tesmie*, tektük assimilatıo ve dissimilatıo hâdiseleri: *şehar*, *mimkin*, *muhasere*, v.s.) ihtiva eden metinler.

Bundan başka Anadolu Hristiyanlarına Yunancayı öğretmek maksadıyla Türkçe kısmı da Yunan harfleriyle yazılan lügatler de bu gruba dahildir. Bu lügatler esas itibariyle edebî dille yazılmış olmakla beraber, bazı ağız hususiyetleri ile ağızlara mahsus tek tük kelimeleri de ihtiva etmektedirler.

b) Bu gruba dahil metinler a grubunda temas edilen hususiyetlerden başka, yalnız Karamanlıca metinlerde rastlanan bazı hususiyetler göstermektedir: Arapça isim ve adiectivumlara bir *-lik* ve *-li* ekinin getirilmesi: *aflık*, *mübarekli*; Arapça adiectivumdan *-siz* ekiyle adiectivum privativum teşkili: *mimkinsiz* 'imkânsız'; yardımcı fiil olarak *edilmek* ve *olunmak* yerine *olmak*: *icra ol-*, *cem ol-* 'toplanmak'; nadiren Türkçe veya Farsça kelimeden Arap ekiyle kelime teşkili: *variyet* 'varlık', *serbestiyet* ~ *selbeziyet* 'serbestlik' v.s.

c) Bu metinlerde ağız hususiyetleri bundan evvelki gruplara nispetle daha çoktur. Ancak syntaxis Türk syntaxisinden büyük farklar göstermemektedir.

III. Karamanlı halk dili veya ona çok yakın bir dil ile yazılmış eserler. Bunlar dil bakımından tam bir birlik teşkil etmemekle beraber, esas itibariyle aynı ağız hususiyetlerini göstermektedirler” (Eckmann, 1950b, 167-168).

Çalışmamın ana malzemesini oluşturan *Hikaye-yi Köroğlu* ve incelediğim diğer metinler II. Grubun özelliklerini göstermektedir. Klasik imlaya bağlı kalmakla birlikte hem ses unsurları açısından hem söz varlığı açısından konuşma dilini de yansıtmaktadırlar. Ayrıca Arapça isim ve sıfatlara *-lik* ve *-li* ekinin getirilmesi, *edilmek* ve *olunmak* yerine *olmak* fiilinin kullanılması gibi Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlere özgü özelliklere de rastlanmaktadır:

*O at *punardan* ürküp geçmedi (HK,3)

* *Rahat olup* oturdular (HK, 4)

*Hep *angısını* görse helak eder idi (HK,5)

* *Er gün yalnız* oturur-udu (HK, 5)

*Cellad benzer bir *erif* (HK, 6)

*Dört *boyunuzlu* koyun getirdim. (HK, 7)

*Biraz *oturdukta* gördüki (HK, 7)

**Can başına sıçırayıp* bak şu *namköre* dag *hayıdudu* bana ettiği (HK, 8)

*Uzaktan *gelior* (HK, 10)

*Daglar *inilemelidir* (HK, 11)

**Yalnız* yola revan olup (HK, 17)

*Efendim döğüşürüm *deyü* dedi (HK, 24)

*Çocuk gel sen *yınat* etme (HK, 24)

*Belki bu *söyiliyen* Ayıvaz'dur *deyü* Hasan *ilazım* geldi kendini bildirmek (HK, 24)

**Anlere* zulman hareket ider-idi (MP, 1)

*İrmaga *yunmaga* indi (MP, 2)

*Onu gizlemek *mimkinsiz* olduğundan (MP, 2)

*İbadetin vakti için takdis eylediği gün için *azizlemek* (MP, 26)

*Rabbi'e *niaz* eyle (MP, 28)

*Ve emr olduğu üzere *ılanı* yaptı (MP, 28)

1.5. Karamanlı Türkçesinin Yazımı

1.5.1. Alfabe

Latin Harfleri Büyük/ Küçük	Grek Harfleri Büyük/ Küçük
A/a	Α/α, Ᾱ, ᾱ, ᾗ, ια, ιὰ, ιά
B/b	Β/β, β̣, μπ
C/c	ΔΖ/δζ, τζ
Ç/ç	ΤΖ/τζ, τσ
D/d	Δ/δ, Τ/τ, τ̣
E/e	Ε/ε, ἐ, ἑ, ἔ, ιε
F/f	Φ/φ
G/g	Γ/γ, Κ/κ, Ḳ, ḱ
Ĝ/ĝ	Γ/γ, γχ
H/h	Χ/χ
I/i	Ι/ι, Η/η, εἰ, ἰ, ἱ, ἡ, ἦ, ἷ, ἴ,
J/j	ζ
Ĭ/i	Ι/ι, ι ve η, ἡ, ἦ, ἱ
K/k	Κ/κ, x
L/l	Λ/λ
M/m	Μ/μ
N/n	Ν/ν; Γ
Ŋ/ŋ	γν/ γγ
O/o	Ο/ο, ου, ω, ώ, ώ,ὀ, ὁ
Ö/Ö	Ὀ/ο, ὀ, ιο, ω, ὠ, ὡ, ὅ, εο
P/p	Π/π
R/r	Ρ/ρ
S/s	Σ, C/σ, ς, ξ
Ş/ş	Σ/σ, ὀ, ς
T/t	Τ/τ, θ
U/u	Ου/υ, ὕ, ὦ, ὠ, ον, οῦ, ιου, υγ, γ, ω, ὠ, ὡ
Ü/ü	ΟΥ/ ὕ, ὦ, ὠ, ου, ιου, ὀ, ιδ
V/v	β/β
Y/y	Γ/γ, ἱ
Z/z	Ζ/ζ, σ

Grek alfabesinin Karamanlı Türkçesi metinlerine uyarlanmasına dair ilk düzenleme girişiminde bulunan Fenerli Meletios'dur. 1764 tarihli kitabında hangi harfin veya harf öbeğinin hangi sesi karşılamak için kullanılacağını örneklerle göstermiştir (Salaville, Dalleggio, 1958, 40-42; Miller, 1976, 74).

Türkçede yer alan *c, ç, h, ı, j, ö, ş* ve *ü* sesleri Grek alfabesinde gösterilmez. Karamanlılar; Grek alfabesinde olmayan, ancak Türkçede kullanılan bu sesler için fonetik ayırıcı işaretler üretmişlerdir. Bu sebeple /j/ dışındaki diğer sesleri göstermek için iki veya üç harften oluşan diagraflar kullanmışlardır. /j/ sesi ise *ç* harfi ile gösterilmiştir. János Eckmann 19. yüzyıldan sonra bu harfin üstü noktalı biçiminin kullanıldığını belirtmiştir (Eckmann, 1950b, 28). İncelediğim metinlerde /j/ sesi içeren tek sözcük aslen /c/ sesini gösteren *ç* ile yazılmıştır:

μουζτὲ “müjde” (AG, 39)

Ayrıca *b, d* ve *g* sesleri sırasıyla *π, τ, κ* ile gösterilmiştir. Bazı metinlerde *b, d, g* sesleri, bu harflerin üstüne / / konmak suretiyle gösterilmiştir. Bu imla *Atina usulü* olarak adlandırılmaktadır (Eckmann, 1950b, 30; Sezer, 2007, 595). Üzerinde çalıştığım üç metinden *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* adlı eser buna bir örnektir. Büyük olasılıkla dinî bir eser olması nedeniyle; imla konusunda daha tutarlı olduğunu gözlemledim. Zira eserin başında bazı harflerin nasıl okunması gerektiğine dair küçük bir liste de verilmiştir:

κ	νοκτά	ίλε	γκ	κίπὶ	ὀκουνά	μέσελα	κιδὲ	κιδὲν
π	—	—	μπ	κίπὶ	—	—	παπὰ	πὰλ
τ	—	—	ντ	κίπὶ	—	—	τετὲν	τίλ
τζ	—	—	ντζ	κίπὶ	—	—	τζετὲ	τζὰν
σ	—	—	ιντζ	ὀκουνά	—	—	σισὲ	σὰβκ
ὀ	—	—	χάκεζα	—	—	—	ὀλετ	ὀζ
ς	—	—	—	—	—	—	ςζμ	ςτζ
η	καλὴν	ὀκουνά	.	.	.	.	-κηρμηζή	κηλὴφ
ι	ιντζ	ὀκουνά	.	.	.	.	—	ιγίρμὶ

πακὴ χαρφλὰρ ἄτετεν χερκεσὶν πιλτὶγὶ
κίπὶ ὀκουνά.

Çeviri: κ nokta ile γκ gibi okuna mesela göz gün

π ————— μπ gibi ————— baba, bal

τ ————— ντ gibi ————— dede, dil

τζ _____ vtζ gibi _____ cüce, can
ō _____ ince okuna _____ şişe, şavk
ō _____ hakeza _____ ölü, öz
ğ _____ _____ üzüm, üç
η kalın okuna _____ kırmızı kılıf
ı ince okuna _____ igirmi iki

Baki harfler adeden herkesin bildiği gibi okuna.

Arapça ve Farsça kökenli sözcükler ise kimi zaman Osmanlı imlasına uyularak kimi zaman ise yerel söyleyişle yazıya geçirilmiştir. Bu sözcüklerdeki uzunluklar, /ε / ve /ε / ünsüzleri de Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerde gösterilmez:

άσηχ aşık < Ar. عاشق^c āşīq
ζαῖφ, ζαίφ zayıf < Ar. ضعيف^c za‘īf
σαίρ sair < Ar. سائر^c sā‘ir

Gennadios’un İtikadname’sinde söz içinde /ε / bulunan şu iki sözcükte, bu ses yerine yine bir gırtlak ünsüzü olan /χ/ “h” yazıldığını tespit ettim.

ίχτικατουμοϋς ihtikadumuz < Ar. اعتقاد^c i‘tikād
σοχλέ şuhle < Ar. شعله^c şu‘le

^c > h değişimine günümüz Türkçesinde de rastlanmaktadır¹²:

talih < Ar. طالع^c tāli^c
tamah < Ar. طمع^c tama^c

Grek harfli Türkçe metinlerde rastlanan bir diğer özellik belli harflerin, asli işlevlerinin yanı sıra belli ses öbeklerini göstermek için de kullanılmasıdır. Bunlar η ve ī harfleridir. /yɪ/ ve /yi/ ses öbeklerini yazmak için kullanılmıştır. Bu harfler *Karamanlı Türkçesinin Ses Bilgisi* bölümünde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

¹² Ayınlı ve hemzeli sözcüklerin okunuşları ve yazılışları ile ilgili bkz. Talat Tekin, “Ayınlı ve Hemzeli Kelimeler”, *Türk Dili*, c.8, s.86, 1958: 110-113.

Karamanlı Türkçesi metinlerinde düzensiz biçimde de olsa art damaksıl n gösterilmiştir. İncelediğim metinler arasında, sözcüklerde ve eklerde η sesi en çok *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde gösterilmiştir.

σογγρά	sonra (MP, 2)
κεγγίς	geniş (MP, 5)
ἐλλεριγγέ	elleriηe (MP,7)
ἐβιγγτὲ	evinde (MP, 31)
Ἀλλαχηγγή	Allah'ını (MP, 31)

Grek harfli metinlerin bir diğer özelliği aksan işaretlerinin kullanımıdır. İncelediğim üç metinde sık kullanılan aksan işaretleri şunlardır: ~ / ' / ` / ' / ` / '. Bunların kullanımında da bir düzen yoktur. Yukarıda belirttiğim gibi *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* adlı eserde *b, d, g* sesleri göstermek için sırasıyla *π, τ, κ* harflerinin üstüne / ` / konmuştur. Diğer metinlerde böyle bir ayırım yoktur. Başka araştırmacıların makalelerinde de Karamanlıların kullandığı alfabe tanıtılırken, söz konusu harflerin üstü noktalı biçimlerinin verilmediği gözlemlenmiştir (Eckmann, 1950b, 1953; Hazar, Özdem, 2008). Bundan yola çıkarak, *b, d, g* seslerini göstermek için *π, τ, κ* harflerinin üstüne nokta konmasının genel bir kural olmadığını söyleyebiliriz.

1. 5 2. İmla

Karamanlı Türkçesi metinlerde imla birliği, çoğu zaman aynı metin içinde bile tesis edilmemiştir. Örneğin *Hikaye-yi Köroğlu*'nda “seyis” *σείς, Σείς, σεῖς*; “söylemek” *σοιλε-, σογιλε- σοηλε-* biçimlerinde yazılmıştır; bunlardan en sık kullanılan ilk biçimdir. Eklerin yazılışında da benzer şekilde kuralsızlık vardır. Aşağıdaki örnekte iyelik 1. tekil şahıs ekinin farklı yazımlarını görüyoruz:

πεσλέρη <u>μ</u>	beslerim (HK,14)
ίστερί <u>μ</u>	isterim (HK,14)

Hikaye-yi Aşık Garip'te ve *Aşık Garip Hikayesi*'nde de bu kuralsızlık devam etmektedir. 1914 tarihli *Aşık Garip Hikayesi* bu metinler içinde en yeni tarihli olanıdır. Örneğin söz başında /d/ sesinin hem *τ* hem *δ* ile gösterilmiştir. Aynı

dönemde yazılmış Osmanlı Türkçesi metinlere baktığımızda söz başı *t~d* nöbetleşmesinin azaldığı ve /d/ li biçimlerin tercih edildiği görülmektedir.

τογιουν düğün (AG, 44; HAG 42) (< ET tügen, EDPT: 484a)

δουγιουν düğün (AG, 44; HAG 43)

Metnin genelinde birinci şeklin yaygın kullanıldığını görüyoruz. Ancak bu, sözcüğün /t/ ile telaffuz edildiği anlamına gelmemektedir. Daha önce de belirttiğim gibi /d/ sesi de /τ / harfiyle gösterilmektedir.

Bu metinlerde dikkat çekici olan bir özellik de yazım hatalarının çokluğudur. Yanlış harf kullanımı, eksik harf kullanımı ve imladan kaynaklanan göçüşme örnekleri oldukça fazladır.

Örneğin *Hikaye-yi Aşık Garip*'in ilk sayfasında Resul'u betimlerken “başı (saçı?) sümbül” ifadesinde πατσή “başı” yazılmıştır. “Sümbül” saç için kullanılan bir mazmundur. Eğer sözcük “saçı” ise /ç/ sesi /τσ/ ile gösterilmez; /τζ/ biçiminde yazılır. Burada /σ/ yanlışlıkla yazılmış olabilir. Ancak bu durumda söz başında /π/ yerine /σ/ yazılmalıydı. Sözcük “başı” ise /τ/ yanlışlıkla yazılmıştır. /ç/ sesi için /τσ/ kullanımına başka örnek var mı diye metinleri yeniden gözden geçirdiğimde *Aşık Garip Hikayesi*'nde /c/ ve /ç/ sesleri için birkaç örnekte, tereddüte yer vermeyecek bir kesinlikte bu harf öbeğinin kullanıldığı gördüm. O halde sözcüğün “saçı” olma ihtimali yüksek.

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti imla açısından diğer metinlere göre daha tutarlıdır. Sadece sözcüklerin değil eklerin yazımında da ölçünlüdür.

ὀγ8τλερι öğütleri (bu öğütleri) (MP, 33)

σὀçλερι sözleri (bu sözleri) (MP, 33)

σὀçλερινι sözlerini (agzımın sözlerini) (MP,34)

βιλαγετλερινι vilayetlerini (Hananilerin vilayetlerini) (MP,8)

Bu örneklerde *çokluk eki* ve *belirtme durum ekinin* aksan işaretlerine kadar aynı yazıldığını görüyoruz.

Grek alfabesiyle yazılmış ilk Türkçe metin *İtikadname*'ye baktığımızda, daha önce de belirttiğim gibi Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini gösterdiğini görüyoruz.

İmlada tutarlı olduğunu söyleyebilirim. Aşağıdaki örneklerde Eski Anadolu Türkçesinin en tipik ses özelliklerinden biri olan “yuvarlaklaşma” olayını görüyoruz:

virür	βιρόυρ
kendidür	κεντίτουρ
ihtikadumuz	ιχτικατουμοϋς
anun-üçin	Ἀνοούνοτξιν
diyü	τιγῖου

İncelediğim metinlerde Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yazımında zaman zaman kaynak dilde uzun ünlülü okunan biçimlerin gösterilmeye çalışıldığını düşündüğüm örneklerle karşılaştım. Özellikle *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* adlı eserde böyle örnekler vardı. Fakat uzunluk olmayan sözcüklerde de aynı harflerin ve aksanların kullanılması, kesin bir yargıya varmayı güçleştirmektedir. Örneğin “Musa” düzenli olarak *Μωϋση* biçiminde yazılmıştır. Bunu “Musi” olarak okudum, zira /ωϋ/ seslerinin yan yana gelince /ū/ okunması gerektiğini gösterecek başka örnek yoktur. Ancak sözcük Arapçada uzun ünlülü yazılmaktadır: موسى Mūsī veya Mūsā.

Grek alfabesinde kullanılan aksan işaretleri, bu alfabeye vücuda getirilmiş Türkçe metinlerde de karşımıza çıkmaktadır. M. G. Miller, daha önce değindiğim tez çalışmasında bu aksan işaretlerinin vurguyu gösterme işlevleri olmadığı gibi fonetik bir değerlerinin de olmadığını savunmuştur (1974).

11-13 Eylül 2008’de Kıbrıs Üniversitesi’nde düzenlenen 1. Uluslararası Karamanlıca Araştırmaları Konferansı’nda Eftychios Gavriel tarafından sunulan “Transcription Problems of Karamanlidika Texts” başlıklı bildiride aksan işaretlerinin görevinin aslında vurguyu ya da fonetik bir ayrımı göstermek olduğu ifade edilir. Fakat Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerde aksanların standart bir kullanıma sahip olmadığı görülmektedir. Gavriel’e göre bunun da birkaç nedeni vardır:

- 1) Basımevlerinde çalışanların Karamanlı Türkçesini bilmemeleri.
- 2) Yerel ağızların etkisiyle İstanbul, Atina ve Anadolu’da yapılan baskılar arasında farkların olması.

- 3) Misyonerler tarafından yazılan metinlerde “Batılı” kulağın etkisi. Yabancıların, dildeki sesleri duydukları biçimleriyle yazıya geçirmeleri (Gavriel, ed. Balta, Kappler, 2010, 260-261).

E. Gavriel’in vurguladığı bir diğer nokta bu metinlerdeki imla sorunu için Arap harfli Türkçe metinlerden yararlanma güçlüğüdür. Zira Osmanlı Türkçesi metinlerde özellikle Türkçe sözcük ve eklerin yazımı her zaman gerçek telaffuzu göstermemektedir. Gavriel, bu noktada aslında Grek harfli metinlerin sözcüklerin gerçek telaffuzunu daha fazla yansıttığını söyler. Özellikle Anadolu için yazılmış kitapların, okuma bilenlerin sayısının az olması nedeniyle sadece okunmak için değil dinlenilmek için de yazıldığını ve o yüzden sözcüklerin yazılışının okunuşa göre olabileceğini savunur (ed. Balta, Kappler, 2010, 260-261).

Musa Duman da Anadolu sahasında Türkçenin fonetik gelişimini anlamak için sadece Arap harfli metinlerin yeterli olmadığını, diğer alfabelerle yazılmış metinlerin de incelenmesi gerektiğini belirtmiştir:

“Görülüyor ki tarihi fonetik çalışmalarında tek başına Arap harfli eserlerimiz yeterli değildir. Diğer birçok konuda olduğu gibi bu i> e ve e> i değişmesi meselesinde ele Latin, Ermeni, Kril vb. ses değerlerini daha açık gösteren başka alfabelerle yazılmış eserlerden yararlanmak zarureti ortaya çıkmaktadır. Anadili Türkçe olmayan müelliflerin kendi telaffuzlarını aksetirme ihtimali olmakla beraber bu eserlerin, fonetik değişme ve gelişmeleri gösterme temayülünde olan eski harfli Türkçe eserler gibi Türkçenin tarihi' fonetik durumunun ortaya çıkarılmasında önemleri tartışılmaz. Eski imlada gösterilemeyen bazı ünlü ve ünsüz seslerin çeviri yazılı metinlerde açık bir şekilde görülebilmeleri, k-/ g-, -t / -d, o/ u, ö/ ü gibi seslerin belirlenmesinde de onları yegâne kaynak haline getirmektedir.” (Duman, 1999, 72)

János Eckmann “Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında” başlıklı makalesinde Türkçedeki sesleri gerçek değerlerine göre tespit için ilk ciddi adımın 1826’da “Ahd-i Cedit” adlı tercümede atıldığını söyler. Ona göre burada uygulanan yazı sistemi kusursuz olmamakla birlikte pek çok sesi ayırt edebilmemize imkân vermektedir. İmla birliğinin kurulması ve Grek alfabesinde işareti bulunmayan Türkçedeki seslerin gösterilmesi konusundaki çabalar bu tarihten sonra da sürmüştür; ancak yine de Arap harfli imlanın etkisi altında kalmıştır (Eckmann, 1950b, 30-31).

M. G. Miller ise Salaville - Dalleggio ve Eckmann’ın çalışmalarını, belirtilen imla özelliklerinin örneklerle eşleştirilmemesinden dolayı yetersiz bulur. Bu eksikliği gidermek için “Karamanlı alfabesindeki tüm harfleri içeren” ve “Karamanlıcadaki bütün sesleri gösteren” yeni bir liste hazırlamıştır. Miller, örnekleri hangi

metinlerden aldığını göstermiş, Grek harfli biçimlerini, İngilizce karşılıklarını ve günümüz Türkçesindeki kullanımlarını da vermiştir (1974, 90)¹³.

Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerde ekleşme eğilimindeki dil birimlerinin yazılışında da düzensizlik vardır¹⁴. Bunlar bazı örneklerde ayrı yazılmış, bazı örneklerde kendinden önceki sözcükle birleşmiştir.

yaralı idi (HK, 30)

gelmeyeydi (HK, 13)

tende iken (HK, 30)

otururken (HK, 23)

giderken (HK, 16)

aglariken (HK, 16)

dolaştırırken (HK, 18)

Karamanlı Türkçesinde soru eki *mX*, bağlaç olan *dA* ve *ki* de çoğu zaman kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

agamısın (HK, 14)

beymisin(HK, 14)

gülmisin (HK, 14)

melekmisin (HK, 14)

gördüki (HK, 13)

sıkılıydıysada (HK, 13)

bende (HK, 11)

Karamanlı Türkçesi metnlerinin bir diğer imla özelliği Arapça ve Farsça tamlamaların ve edat öbeklerinin okundukları gibi yazıya geçirilmesidir. İzafet kesresini göstermek için tamlama unsurlarının arasına herhangi bir noktalama işareti

¹³ Miller, ayrıca *Leksikon Turko-Ellinikon* (Constantinople, 1899) adlı iki ciltlik sözlüğü de değerlendirmiş ve buradaki Karamanlca imla sistemini ele almıştır.

¹⁴ Bu konu *Karamanlı Türkçesinin Ses Bilgisi* bölümünde ele alınmıştır.

konmamıştır. Arapça ve Farsça tamlama yapısı *Hikaye-yi Köroğlu*'nda çok az örnekte görülür.

Hikayeyi Köroğlu (HK, 1)

Hazreti Musi (MP, 1)

emri ferman (MP, 1)

ahuzar (MP, 9)

Hikayeyi Aşık Garip (AG, 1)

lamekan (Gİ, 110)

muhabetullah (Gİ, 112)

Sonuç olarak Karamanlı Türkçesiyle yazılmış Grek harfli metinleri Latin alfabesine aktarmak karmaşık bir iştir. Çünkü aynı ses, tek bir metin içinde bile farklı harflerle gösterilebilmektedir. Söyleyişte bir farklılık arz etmeyeceğini varsaymak doğru bir yaklaşım olabilir, ancak özellikle ünlülerin yazımında dikkatli olmak gerekir. Bir ünlü diğerinin yerine kullanılırken kendi sesini mi, yoksa yerine kullanıldığı harfin işaret ettiği sesi mi göstermektedir sorusu eklerin varyantlarının tespitinde önemlidir. Bir diğer sorun da aksanların kullanımıdır. Bu aksanlar belli bir sistem dahilinde mi yoksa rastgele mi kullanılıyor anlamak için incelenen metnin son derece dikkatli biçimde ele alınması gerekmektedir.

1. 5. 3. Grek Harfli Türkçe Metinler ve Yazı Çevrimi

Karamanlı Türkçesi metinlerin imlası ve yazı çevriminin yapılması, konuyla ilgilenen araştırmacıları meşgul eden önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni, bu metinlerde imla birliğinin olmaması, aksan işaretlerinin sistemsiz kullanımı, ünlülerin ve ünsüzlerin gösterilmesinde sadece farklı metinlerde değil, aynı metin içerisinde bile farklı biçimlerin bulunmasıdır. Ancak transliterasyon, bize Karamanlı Türkçesinin ses özellikleri hakkında bir fikir vermeyeceği için, bu metinlerin yazı çevriminin yapılması şarttır. Metinleri karşılaştırmalı okuma, sözcüklerin ve eklerin bünyesindeki seslerin tespitinde Türkçenin tarihsel gelişimini göz önünde bulundurma, çeviri güçlüğüne aşmamamıza yardımcı olabilir.

Karamanlı Türkçesi için elimizde Karamanlılar tarafından veya onlar için hazırlanmış Yunanca- Karamanlîca, Karamanlîca- Osmanlı Türkçesi gibi iki veya çok dilli sözlüklerin dışında bir sözlük olmaması; yine Karamanlılar tarafından veya onlar için yazılmış Karamanlı Türkçesinin veya Osmanlı Türkçesinin gramerini anlatan kitaplar dışında, ayrıntılı bir gramer kitabının yokluğu da çeviri faaliyetleri açısından bir eksikliktir.

Bu çalışmada kullanılan örnekleri çeviri yazıya aktarmak için izlenen yol şöyledir:

1. Karamanlı Türkçesi metinlerde Arapça ve Farsça sözcüklerdeki uzunluklar, Arap alfabesinde /ع / ve /ة / harfleriyle belirtilen gırtlak ünsüzleri gösterilmediği için sözcük, kaynak dilde bu sesleri içerse bile çeviri yazıda gösterilmedi.

2. /ç/ yazılması gerekirken /c/, /t/ yazılması gerekirken /d/ yazıldığı durumlarda söz konusu sözcüğün metinde geçtiği diğer yerlere bakıldı; çalışmada yararlanılan diğer metinlerde aynı sözcüğün yazımı kontrol edildi ve hangi biçimin esas alınacağına öyle karar verildi; ancak bu farklılıklar da bir yazım özelliği olarak kaydedildi.

3. Art ve ön damaksıl /k/ sesi için ayrı harfler bulunmadığından çeviri yazıda her ikisi için de /k/ kullanıldı.

4. /η/ bazen gösterilmiş, bazen /n/'ye değişmiştir. Sözcük nasıl yazıldıysa o şekilde aktarıldı.

5. Eklerin yazımında ünlü ve ünsüz uyumunun gözetilmediği durumlarda, eklerin varyantlarını belirlemek için metindeki yaygın tercih gözetildi; ancak bunlar da bir dil özelliği olarak örnek teşkil ettikleri için olduğu gibi aktarıldı.

6. Bağlama ünsüzünün gösterilmediği pek çok örnek tespit edilmiştir. Bazı eklerde bunun genel eğilim olduğunu görüldü. O yüzden bu örnekler olduğu gibi aktarıldı.

7. Metinde birleşik yazılması gerektiği halde ayrı yazılan bildirme eki ve cevher fiil; eklenmesi gereken gövdeyle arasına bir /-/ konarak gösterildi.

8. Soru eki *mi*, bağlaç görevindeki *da*, *ki* genellikle birleşik yazılmasına rağmen çeviri yazıda bugünkü imlaya bağlı kalındı.

9. Büyük harfle başlaması gerektiği halde küçük harfle başlayan sözcükler büyük harfle başlatıldı.

10. Farsça tamlamalar metinlerde okunduğu gibi yazıldı, bu örneklerde izafet kesresi /-/ ile ayrılarak gösterildi. Arapça tamlamalar ise yazıldığı gibi aktarıldı.

11. Noktalamaya müdahale edilmedi. Sadece özel isimlere ulanan ekler kesme işaretiyle ayrıldı. İncelenen metinlerde satır sonunda sığmayan sözcüklerin /-/ ile bölünmesinde hece değerinin gözetilmediği görüldü.

12. Harflerin üstüne konan aksan işaretlerinin fonetik bir ayırım yaratmadığı varsayıldı, bunları belirtmek için herhangi bir işaret kullanılmadı.

1.6. Karamanlıların Dilleri ve Edebiyatları Hakkında Yapılmış Çalışmalar

Bu bölümde Karamanlıların dil ve edebiyatlarını konu edinen çalışmalar kronolojik sırayla ele alınacaktır. Söz konusu çalışmalar *bibliyografyalar*, *kitaplar*, *bildiri kitapları*, *makaleler* ve *tezler* olmak üzere beş bölümde incelenecektir¹⁵.

1. 6. 1. Bibliyografyalar:

Salaville ve Dalleggio tarafından yayımlanan 3 ciltlik çalışma Karamanlı Türkçesiyle yazılmış eserlerin listelenmesi konusunda öncü olmuştur. (1958, 1966, 1974)¹⁶.

1978 yılından beri Karamanlılar ve onların yazdığı eserler üzerine çalışan, bu eserlerin bibliyografyasını geliştirmek için araştırmalarını sürdüren Evangelia Balta, 1987’de *Karamanlica, Yunan Alfabesiyle Basılmış Türkçe Eserlerin Analitik Bibliyografyası, (1584-1900)* [*Karamanlidika. Bibliographie Analytique D’ouvrages En Langue Turque En Caractères Grecs. Additions (1584-1900)*] ve *Karamanlidika XX. Siècle* adlı çalışmalarıyla daha önce bilinmeyen Karamanlı eserlerini kayıt altına

¹⁵ Bu bölümde sadece dil ve edebiyat konulu makaleler ele alınacaktır. Diğer konulardaki makaleler değerlendirilmemiştir. Örneğin: 1.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu’nda sunulan “Karamanlıların Niğde’si” (Emin Selamoğlu, 2011) ve “Bir Rus Araştırmacının Gözü İle Karamanlılar” (Harun Güngör, 2011) başlıklı bildiriler. VI. Uluslararası Türk Halk Kültürü Kongresi’nde sunulan “Dealing with Cultural Difference Asia Minor Refugee and Muslim Minority Folklore Studies In Greece” (Evangelia Balta, Akis Papataxiarchis, 2002, 38-53) başlıklı bildiri.

¹⁶Semavi Eyice 1962’de bu serinin ilk cildi hakkında bir tanıtma yazısı yayımlamıştır (Eyice,1962, 369-374). 1974’te de Mahmut Şakiroğlu serinin üçüncü cildini tanıtmıştır (1974, 149-152).

aldı ve *Karamanlidika Nouvelles Additions et Complements* başlıklı bibliyografyası (1997) ile de listeyi güncelledi.

Grek harfli Türkçe metinlerin listesi için başvurulabilecek bibliyografyalardan sonuncusu Milli Kütüphane'nin *Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası 2001 (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle) 1584-1986* başlıklı yayımı gelmektedir. Bu çalışma dijital ortama aktarılmış ve internet erişimine de açılmıştır.

1. 6. 2. Kitaplar¹⁷

Karamanlıların tarih ve edebiyatlarına özellikle son yıllarda daha fazla ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Türkiye'de bu konuda üç önemli yayın yapılmıştır. Bunlardan ilki Yonca Anzeroğlu'nun *Karamanlı Ortodoks Türkler* adlı kitabıdır (2009). Üç bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde Türklerin Bizans İmparatorluğu ile ilişkileri değerlendirilmiş ve Bizans ordusuna katılan Türklerin Hristiyanlaşma süreci irdelenmiştir. İkinci bölümde Osmanlı İmparatorluğunda Karamanlıların durumu incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Milli Mücadele ve sonrasında Karamanlıların sosyal ve siyasal durumları ele alınmıştır. Çalışma, Karamanlıların mübadeleden önceki ve sonraki hayatlarına dair pek çok ayrıntıyı içermektedir. Ayrıca Yunanistan'da yaşayan Karamanlılarla yapılan röportajlar sayesinde kayıt altına alınan tanıklıklar çalışmanın değerini artırmaktadır.

Yukarıda ismi geçen ve uzmanlık alanı Osmanlı'da ekonomik ve sosyal hayat olan Evangelia Balta, özellikle Anadolu'da yaşayan Hristiyanlar hakkında yaptığı yayımlarla tanınmaktadır. Salaville ve Dalleggio'nun başlattığı Karamanlılara ait eserleri kayıt altına alma işini titizlikle yürütmektedir. Ayrıca bu alanda 2008 ve 2010'da gerçekleşen iki uluslararası sempozyumun ve 2013 yılında düzenlenen uluslararası çalıştayın düzenleyicilerindendir. Bu alandaki katkıları nedeniyle Balta'ya 2014 yılında T.C. Cumhurbaşkanlığı tarafından liyakat nişanı tevcih edilmiştir. Bahsi geçen sempozyumlara ait bildiri kitapları ve Balta tarafından

¹⁷ Bu bölümde sadece Karamanlılar, dilleri ve edebiyatları konusunda yazılmış kitaplar ele alınmıştır. Bu kitapların yanı sıra konusu bu olmayıp, bir bölümünde Karamanlılar hakkında bilgi verilen ya da dolaylı olarak yararlanabileceğimiz kitaplar da vardır. Örneğin R. M. Dawkins'in "Modern Grek Asia Minnor "(1916) adlı kitabı, Dernschwam'ın (1992), Nicolay'ın (1968), Evliya Çelebi'nin (IX.c., 2005) seyahatnameleri.

kaleme alınan makaleler sonraki bölümlerde incelenecektir. Bu bölümde onun üç kitabını değerlendireceğim.

Beyond The Language Frontier-Studies on the Karamanlis and the Karamanlidika Printing (2010) İngilizce ve Fransızca makalelerden oluşmaktadır. Bu makaleler konularına göre üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm *Turkish Speaking Orthodox Anatolians* başlığını taşımaktadır. “Türkçe Konuşan Ortodoks Anadolu lular” Karamanlıların kendilerini tanımlamak için kullandıkları ifadelerden biridir. Bu bölümde biri Fransızca olmak üzere dört makale vardır. Bu makalelerden “Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz Adventures of An Identity in The Triptych: Vatan, Religion and Language, yazarın daha önce Karamanlılar: The Turcophone Orthodox Population in Cappadocia” başlığı altında yayımlanmış bir makalesinin genişletilmiş biçimidir (Balta, 2000, 467-471); daha sonra başka bir dergide de yayımlanmıştır (Balta, 2003, 25-44). İkinci bölümde Karamanlîca yayım yapan gazeteler tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde Karamanlîca metinler, dönemin sosyal ve ekonomik olaylarının bu eserler üzerindeki izleri bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bölümde yer alan “Ottoman Evidence About The Greek and Karamanli Editions of Evangelinos Misailidis” adlı makale Ari Çokona tarafından Türkçeye çevrilmiş ve birkaç görsel malzeme ilavesiyle “Evangelinos Misailidis’in Yunanca ve Karamanlîca Yayınlarına Osmanlı kaynaklarının Tanıklığı” başlığı ile yayımlanmıştır (Balta, 2009, 24-30).

Gazanfer İbar ise *Anadolulu Hemşehrilerimiz –Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe* adlı kitabında, koleksiyonunu yaptığı Karamanlılara ait her tür vesikayı tanıtmıştır. Fotoğraflarla zenginleştirdiği çalışmasında Karamanlıların tarihleri, dilleri ve edebiyatları konularına da değinmiştir (2010).

Evangelia Balta, 2013’te İngilizce olarak bir derleme yayımlamıştır. *Miscellaneous Studies on the Karamanlidika Literary Tradition* (Karamanlîca Edebiyat Geleneği Üzerine Çeşitli Araştırmalar) başlığını taşıyan bu kitapta yazarın sekiz makalesi yer almaktadır. İlk makalede Anadolu’da yaşayan, Türkçe konuşup yazan Ortodoksların tarihçesi “Tapu Tahrir Defterleri” tanıklığında değerlendirilmiştir. Buna göre Karamanlıların varlıklarına dair ilk kayıtlar 15. yüzyılın sonunda görülmektedir. İkinci makalede ise yine Ortodoks Hristiyan olan Gagavuzlar için çeşitli alfabelerde basılmış metinlerde görülen ideolojik değişim ele

alınmıştır. Biri Balkanlar'da diğeri Anadolu'da yaşayan Ortodoks Hristiyan iki topluluğun sosyal koşullarının yazıya nasıl yansıdığı karşılaştırmalı olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Üçüncü ve dördüncü makaleler tiyatro ile ilgilidir. Modern Yunan komedyasında Karamanlı tiplemesini ele alan makaleyi takiben, bu sefer Osmanlı tiyatrosundaki Karamanlı tiplemesi incelenmiştir. Beşinci ve altıncı makaleler süreli yayınlarla ilgilidir. Beşinci makalede Evangelinos Misailidis'in İzmir'de yayımladığı, Karamanlıca ilk dergi olan ve varlığını sadece bibliyografyalardan bildiğimiz *Mektebü'l Fennuni Maşrıkı*'nin başlıkları tanıtılmıştır. Altıncı makalede Karamanlıca bir gazete olan *Fener* incelenmiştir. Yedinci makale misyoner okullarının yayımları hakkındadır. Sekizinci ve son makale Fertek doğumlu okul müfettişi Avraam G. Vaporidis Efendi üzerinedir. Balta, bu çalışmada Raif İvecan'ın katkı sağladığını belirtmiştir.

2014 yılında günümüz Türkçesini aktarılan bir salname yayımlanmıştır. Salnamenin Grek harfli nüshasını içermeyen bu yayın Adem Öger ve Oğuz Özdem tarafından hazırlanmıştır. Karamanlıların tarihi, yaşadıkları yerler, gelenekleri görenekleri hakkında değerli bir kaynak olan bu eserde ayrıca atasözleri, fıkralar ve hikâyeler de bulunmaktadır.

2014 yılında Evangelia Balta *Gerçi Rum İsek De Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz* adlı çalışmasını yayımlamıştır. Bu kitap, Balta'nın daha önce Türkçe ve diğer dillerde yayımlanmış makalelerinin derlemesidir. Kitap, *Giriş* bölümünü takiben, üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla, *Anadolulu Ortodoksların Tarihine Bakışlar*, *Karamanlılar ve Karamanlıca Kitaplar* ve *Karamanlıca Süreli Yayınlar*'dır. Balta, bu çalışmada Karamanlıca süreli yayınlara ait bir katalog da sunmuştur. Makaleler yayıma hazırlanırken yazar tarafından yeniden gözden geçirilmiş, güncellenmiş, arşiv belgeleri ve fotoğraf ilaveleri ile zenginleştirilmiştir. Kitabın en önemli yanı daha önce Fransızca, Yunanca gibi dillerde yayımlanıp Türkçeye çevrilmemiş makaleleri de içermesidir. Balta'nın çalışmaları Karamanlıların Osmanlı sosyal ve kültürel hayatındaki rolü üzerine çok önemli bir kaynaktır.

2015 yılında Hayrullah Kahya *Angeliaforos Çocuklar İçin (1872)* isimli çalışmasını yayımlamıştır. Yazar derginin Türk edebiyatı tarihindeki en eski ikinci çocuk dergisi olduğunu belirtmiştir. Kahya, 1872-1875 yılları arasında çıkan derginin

ilk cildinde bulunan 11 sayıyı incelemiştir. Bu nüshalarda yer alan yazıları Latin alfabesine aktarmış ve morfolojik açıdan incelemiştir. Amerikan Misyonerleri Şirketi tarafından İstanbul'da Aramiyan matbaasında basılan bu dergi aynı anda Ermenice, Rumca, Ermeni harfli Türkçe de yayımlanmış. Söz konusu metinlerin karşılaştırmalı incelemesinin çok yararlı olacağını düşünmekteyim.

1. 6. 3. Bildiri Kitapları

Karamanlılar ve dillerini konu edinen iki sempozyum düzenlenmiştir¹⁸. Bunlardan birincisinde sunulan bildiriler *Cries and Whispers in Karamanlidika Books* adıyla yayımlanmıştır. Kitabın editörleri Evangelia Balta ve M. Kappler'dir (2010). Tüm bildiriler İngilizce kaleme alınmıştır. Kitabın *Giriş* bölümünü Balta yazmıştır. Bu bildirilerde özellikle Karamanlıların kimlikleri, Karamanlı Türkçesiyle yapılmış yayımlar ve bunlarla ilgili bibliyografik çalışmalar ele alınmıştır. Johann Strauss, "Is Karamanli Literature Part of a 'Christian-Turkish (Turco- Christian) Literature?'" başlıklı bildirisinde, Türkçe konuşan ama Hristiyan olan farklı etnik grupların dilsel üretimleri için ayrı ayrı ve kafa karıştırıcı olabilecek terimler yerine, artık herkesce kabul gören "Hristiyan Arap Edebiyatı" kavramına benzer biçimde "Hristiyan Türk (veya Türk-Hristiyan) Edebiyatı" terimini önermiştir. Kitaptaki ilk iki ve son üç makale Karamanlı dili üzerinedir. Bunlar Christos Hadziiossif'in bildirisi "The Ambivalence of Turkish in a Greek-Speaking Community" (a.g.e., 23-29), Irini Renieri'nin "Xenophone Nevşehirli... Greek-Souled Neapolitans" başlıklı çalışması (a.g.e., 31-44), Eftychios Gavriel tarafından hazırlanan "Transcription Problems of Karamanlidika Texts" (a.g.e., 255-265), Bernt Brendemoen tarafından sunulan "An Eighteenth-Century Karamanlidika Codex from Soumela Monastery in Trabzon"

¹⁸ Bu iki sempozyumun yanı sıra 28.11.2013'te Yunanistan İstanbul Başkonsolosluğu bünyesinde hizmet veren Sismanoglio Megaro'da, *Osmanlı İmparatorluğunda Müslim ve Gayrimüslim Tebaanın Dilleri ve Alfabeleri* konulu bir dizi konuşmanın ilk oturumu Evangelia Balta yönetiminde gerçekleşmiştir. Bu konuşmanın başlığı *Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz. Ne Türkçe yazar okuruz ne de Rumca söyleriz.*'dir. Söz konusu toplantının programı aşağıdaki gibidir:

Evangelia Balta: Karamanlılar ve Karamanlidika Yayınlar

Şehnaz Şişmanoglu Şimşek: Evangelinos Misailidis, Karamanlidika "Başöğretmeni"

Evangelia Achladi: Bir Karamanlidika Kitaplar Koleksiyonu. Peder Sakulidis'in Sismanoglio Megaro'daki Vasiyeti

02. 11. 2013'de Nevşehir, Uçhisar'da *III. Karamanlıca Çalışmaları Çalıştayı* düzenlenmiştir. Bu çalıştay, *gazeteler ve süreli yayınlar, dil, edebiyat* başlıklı üç oturumdan oluşmaktadır. Bildiri kitabı henüz yayımlanmadığı için burada değerlendiremedim.

(a.g.e., 267-280) ile Xavier Luffin'in "Religious Vocabulary in Karamanlidika Texts: the Case of the Cebel-i Sinanin Medhnamesi (1784)" (a.g.e., 281-288) başlıklı çalışmasıdır. "Transcription Problems of Karamanlidika Texts", Grek harfli metinlerdeki transkripsiyon sorunlarının ele alındığı bir bildiridir. Bu makaleye *Karamanlı Türkçesinin Yazımı* bölümünde atıfta bulunmuştum (s. 11-12). Bu kitapla ilgili ayrıntılı bir tanıtım yazısı yayımlanmıştır (Saat, 2012).

İkinci sempozyum kitabının editörleri Evangelia Balta ve Mehmet Ölmez'dir. *Between Religion and Language: Turkish-Speaking Christians, Jews and Greek-Speaking Muslims and Catholics in the Ottoman Empire* başlıklı sempozyumun bildiri kitabının beşinci bölümü Karamanlı çalışmalarını içermektedir. Bu bölümde yedi makale yer almaktadır. Onur Usta ve Oktay Özel'in "Sedentarization of the Turcomans in 16th Century Cappadocia: Kayseri, 1480-1584" (age, 153-184) ve Evangelia Balta'nın "Tracing the Presence of the Rum Orthodox Population in Cappadocia. The evidence of Tapu Tahrirs of the 15th and 16th centuries" (a.g.e., 185-214) başlıklı çalışmaları 15.-16. yüzyılda Kapadokya bölgesinde yaşamış Karamanlıların varlığına ilişkindir. İki makalede de Tahrir Defterlerinden yararlanılmış ve bölgeye yerleştirilen göçmenlerin kimlikleri tartışılmıştır. Balta, özellikle Osmanlı öncesi dönemde Karamanlıların varlığına ilişkin kaynakların azlığına dikkat çekmiş ve bunun araştırmacılar için bir zorluk oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu dönemde yaşamış Hristiyan nüfusla ilgili araştırma yapan diğer araştırmacıları ve yayımlarını da kısaca tanıtmıştır. Mehmet Ölmez, "R. M. Dawkins ve Anadolu'da Rumca-Türkçe İlişkileri" başlıklı bildirisinde Dawkins'in 1916'da yayımladığı "Modern Greek in Asia Minor" adlı kitabını tanıtmış ve bu kitabın sözlüğünde ve *Loan-Words from Turkish* bölümünde yer alan Türkçe unsurları ele almıştır. Ayrıca *Rumcadan Türkçeye Geçen Unsurlar* başlığı altında Andreas Tietze ve Hasan Eren'in derlediği malzemeleri değerlendirmiştir (a.g.e., 215-224). Richard Clogg'un çalışması "Early publications in 'Greco-Turkish' of the British and Foreign Bible Society"de 1804 yılında kurulan ve hala faaliyette olan İngiliz ve Ecnebi Kitab-ı Mukaddes Şirketi'nin 19. yüzyılda Karamanlı Türkçesiyle İncil yayıncılığı etkinlikleri ele alınmıştır. Jan Schmidt ise bildirisinde 2001 yılında vefat eden Robert Anhegger'in mirası olarak Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışlanan Karamanlıca kitap koleksiyonunu tanıtmıştır (a.g.e., 244).

1. 6. 4. Makaleler

Karamanlı Türkçesi hakkında ilk yayın Martino Crusio'ya aittir. 1584 tarihinde yayımladığı *Turcograeciae Libri Octo* adlı kitabın 2. cildinde Grek harfli ilk Türkçe metin olan *Gennadios'un İtikadnamesi*'ni hem Grek harfli, hem Latin harfli olarak Latince çevirisiyle birlikte sunmuştur (107-119).

Joseph von Hammer 1809 ve 1811'de bu metni Osmanlı Türkçesine aktararak, Latincesiyle birlikte tekrar yayımlamıştır (1809, 461; 1811, 105-106, 164-166, 316-318, 470-473).

1880'de İlminskiy metni yeniden okuyup yayımlamıştır (İlminskiy 1880, 231'den aktaran Özdem, 1938, 530).

Karamanlı edebiyatına ilk dikkat çeken ve Grek alfabesinin Türkçenin fonetiğini yansıtmaya kabiliyetini ilk değerlendiren M. Clément Huart olmuştur “Notice sur trois ouvrages en turcd'Angora imprimes en caracteres grecs” başlıklı makalesinde 3 Karamanlı Türkçesi metinden derlediği malzemeleri fonetik açıdan ele almıştır (1900, 459-477). Huart, Karamanlı Türkçesi ile Osmanlı Türkçesini Türkçedeki sesleri gösterme kabiliyetleri açısından karşılaştırmış ve Karamanlı Türkçesinin Türkçeye özgü sesleri gösterme açısından daha üstün olduğunu belirtmiştir.

1938'de Ragıp Özdem önceki çalışmaları ve çeşitli nüshaları değerlendirerek “Gennadios'un İtikadnamesi”ni tekrar yayımlamıştır, ancak makalede metnin Grek harfli biçimi yer almamaktadır (529-541).

1945'de VL. Mirmiroğlu bu metnin Latin harfli transkripsiyonunu ve günümüz Türkçesine çevirisini bir kez daha yayımlamıştır, Mirmiroğlu da çalışmasında eserin tıpkıbasımına yer vermemiştir (72-84).

Ettore Rossi Canto “Turco del secolo XVI in caratteri greci” adlı makalesinde 16. yüzyılın başında yazıya geçirilmiş 3 mısralık bir küçük türkü yayımlanmıştır (Rossi, 1940, 237-239'dan aktaran, Eckmann, 1950b, 27). Yazar, bunun dışında üç kitabe yazısı yayımlamıştır. (Rossi, 1930, 397-418; 1935, 202-209; 1953, 69-75'ten aktaran Miller, 1974, 24).

János Eckmann, 1950'li yıllarda ard arda Karamanlıların edebiyatları ve dillerini çeşitli yönlerden inceleyen makaleler yayımlamıştır. Bu makalelere çalışmamda yeri geldikçe atıfta bulundum. Eckmann'ın ilk yayını “Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait

Araştırmalar. I. Phonetica”dır. Eckmann, çeşitli metinlerden derlediği malzemeyi ölçünlü Türkçe ile karşılaştırmış ve ses değişimlerini ele almıştır. (1950a).

Bu makalenin ardından “Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında” başlıklı çalışma yayımlanmıştır (Eckmann, 1950b). Bu makalede Karamanlıların kullandığı biçimiyle Grek alfabesinin Türkçeyi yansıtmaya kabiliyeti üzerinde durulmuş ve Arap alfabesiyle karşılaştırılması yapılmıştır.

“Karamanlîca –işin-li Gerundium Hakkında” makalesinde, 1756, 1782, 1806 ve 1815 tarihli eserlerden taradığı örneklerden yola çıkarak bu ekin –*ince* ekiyle aynı işlevde bulunduğunu açıklamıştır (Eckmann, 1951, 45-52)¹⁹.

1953 yılında da “Karamanlı Türkçesinde –MACA Ekli Fiil Şekli” makalesinde zarf-fiil konusuna devam etmiş ve incelediği Karamanlı Türkçesi eserleri içinde sadece *İrfannname* adlı eserde bulunduğunu tespit ettiği söz konusu ekin işlevleri üzerinde durmuştur.(Eckmann, 45-48).

J. Eckmann’ın 1954 yılında yayımlanan “Einige gerundiale Konstruktionen im Karamanishcen” başlıklı makalesi, 1989’da Müjdat Kayayerli tarafından Türkçeye çevrilip “Karamanlîca Birkaç Gerundium Terkibi” başlığıyla yayımlanmıştır. Bu makalede Eckmann, önceki çalışmalarda ele alınan zarf-fiillere ilavelerde bulunmuş ve örnek sayısını artırmıştır.

M. G. Miller’in tezinde 1959 yılında yayımlanmış bir makale tanıtılmıştır. Bu, D. Teodoridis’in “Karamanlîca ‘Bodos’ Şahıs Hakkında” başlıklı çalışmasıdır. Makale, “Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi”nde yayımlanmıştır (Teodoridis 1959’dan aktaran Miller, 1974, 55).

1964’te Saadet Çağatay, Türkoloji Dergisinin “Tanıtmalar” bölümünde yer alan yazısında Karamanlı edebiyatına da değinmiştir (129-133).

1964’te J. Eckmann, “Die Karamanische Literatur” başlıklı çalışmasını yayımlamıştır. Bu makale daha sonra Rezan Kızıltan tarafından “Karamanlı Edebiyatı” adıyla Türkçeye aktarılmıştır (1964; 1992). Eckmann, bu makalesinde

¹⁹ M. G. Miller, Jean Deny’nin 1941 tarihli “Le gérondif en –(y)işin d’après les écrits du moine Ioanni Hierothéos, en turc des Grecs-orthodoxes turcophones d’Anatolie” makalesinde aynı konuyu işlediğini not düşmüştür (1974, 52).

Karamanlıların edebi etkinlikleri hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Tabi bu yıla değin alanda yapılan çalışmaların artması makaleyi malzeme yönünden zenginleştirmiştir.

Robert Clogg, 1967 ve 1968 yıllarında yayımladığı iki makale ile Misyoner dernekleri tarafından yapılan İncil çevirilerini ve dini yayınları tanıtmıştır (sırasıyla 521-563; 171-193). Bu makaleler Anadolu'daki misyonerlik faaliyetlerine de ışık tutmaktadır.

R. Clogg 1975 yılında “A Karamandlika Inscription from Mount Athos (1818)” başlıklı makalesini yayımlamıştır.

Yine 1975 yılında Semavi Eyice Karamanlı Türkçesiyle yazılmış kitabeleri tanıttığı bir makale kaleme almıştır (25-56).

S. Eyice, 1977'de Grek harfli bir salnameyi “Rum Harfleri ile Türkçe (Karamanlca) bir Nevşehir Salnamesi (Yıllığı)” başlığı altında yayımlamıştır (77-102).

1979 ve 1983 yıllarında Robert Anhegger Karamanlıları ve dillerini ele alan iki makalesini *Anatolia* dergisinde yayımlamıştır (sırasıyla 157-202 ve 149-164), 1984 yılında ise *Tarih ve Toplum* dergisinin “Okuyucu Mektupları” bölümünde Karamanlı Türkçesi hakkında genel bilgi verdiği bir mektubu yayımlanmıştır (242).

1980 yılında Semavi Eyice Karamanlı Türkçesiyle yazılmış kitabeleri tanıtan ikinci makalesini yayımlamıştır (683-696).

Karamanlı Türkçesi kitabeleriyle ilgili bir diğer yayın Harun Güngör'ün “Karamanlca (Grek Alfabeli Türkçe) Üç Kitabe” başlıklı makalesidir (1984, 95-101).

H. Güngör, Nevşehir ve yöresindeki kitabelerle ilgili yayımlarına daha sonraki yıllarda da devam etmiştir (1989, 29-31; 1996, 45,46).

1984 yılında Talat Tekin “Grek Alfabesiyle Türkçe” adlı bir makale yayımlamıştır. Tekin, Grek harfleriyle yazılmış en eski Türkçe sözcükleri araştırmıştır. Buna göre Grek harfli en eski Türkçe sözcükler Bizans tarihçilerinin kayıtlarında yer almaktadır (180-183).

1986 yılında Bülent Berkol, “133 Yıl Önce Yunan Harfleriyle Türkçe (Karamanlca) Bir Robinson Crouse Çevirisi” başlıklı makalesinde, Karamanlı

Türkçesiyle basılmış bu ilk roman çevirisini bilim dünyasına takdim etmiştir (135-138). Makalede, romandan bölümlere de yer vermiş, bu bölümleri hem Grek harfli, hem çeviri yazılı sunmuştur.

Evangelia Balta 1989’da bibliyografik çalışmalarının devamı niteliğinde iki makale yayımlamıştır: “Karamanlıca Basılı Eserler” (121-123) ve “Yunanistan’da Türk Arşivleri” (42-44).

1990 yılında Hercül Milas’ın çevirisiyle “Karamanlıca Kitapların Önsözleri” başlıklı makalesini yayımlamıştır (18-20).

Evangelia Balta’nın 1998’de ise “Karamanlıca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması” başlıklı çalışması ise Erol Üyepazarcı çevirisiyle yayımlanmıştır (3-19) ²⁰.

2004 yılında Osman Fikri Sertkaya’nın 1973 yılında verdiği bir seminerin metni makale olarak yayımlanmıştır: “Grek Harfleriyle Yazılmış Anadolu Karaman Ağzı Üzerine” (1-21). Sertkaya, Karamanlıların konuşma ve yazı dillerini 15. yüzyıla ve 20. yüzyıl arasında yaşamış bir “ağız” olarak değerlendirmiştir. Grek harfli metinlerin imlası konusuna da değinmiş, Karamanlı Türkçesiyle yazılmış ve Grek harfli sözcüklerin Arap harfleriyle yazılmış karşılıklarının verildiği bir cetvel sunmuştur.

Aynı yıl Merih Erol, “19. Yüzyılda Basılan Karamanlıca Eserler” başlıklı çalışmasını yayımlamıştır (66-75). Ancak bu, Evangelia Balta ve konu üzerinde çalışan diğer bilim insanlarının daha önce yayımlanmış çalışmalarının bir özeti niteliğindedir.

²⁰ Evangelia Balta bunlar dışında da yayın yapmıştır. Ancak diğer yayınlarda Karamanlıların kimlikleri, kökenleri, sosyal yaşamları, Osmanlı kültür hayatına katkıları, mübadeleden önceki ve sonraki koşulları ele alınmıştır. Bunlar konuyla doğrudan ilgili değildir, o yüzden değerlendirme dışında tuttum. Örneğin 2000 yılında yayımlanan “Karamanlılar: The Turcophone Orthodox Population in Cappadocia in Great Ottoman-Turkish Civilization” başlıklı makalesi (467-471). 2003 yılında bu makaleyi genişleterek “«Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz» The Adventure of An Identity in The Trpitych: Vatan, Religion and Language” başlığı ile yeniden yayımlamıştır (25-44).

2006 yılında Ferruh Ağca, “Hristiyan Karamanlı Türkleri ve Karamanlı Ağzı Üzerine” adlı makalesini yayımlamıştır. Bu makalede Karamanlıların kökenleri ve edebiyatları üzerinde durulmuş, Karamanlı Türkçesinin ses özellikleri hakkında genel bilgi verilmiş ve biraz da Karamanlı Türkçesinin şekil bilgisine değinilmiştir.

2007 yılında Selenay Aytaç tarafından Karamanlılara ait eserlerin kütüphanelerde nasıl tasnif edileceği ve katalog bilgilerinin nasıl işleneceğine dair öneriler sunan bir bildiri sunulmuştur ([01 01 2008]).

Ioanna Petropoulou 2007 tarihli makalesi “From West to East. Translation Bridge. An Approach from a Western Perspective”te 19. yüzyılda Karamanlı Türkçesiyle basılmış çeviri romanları modernleşme bağlamında ele almıştır (91-112).

Mehmet Hazar ve Oğuz Özdem’in birlikte hazırladıkları “Grek Asıllı Karamanlı Türkçesi Alfabesinin Kullanımı Üzerine” adlı çalışmada ise Karamanlıların Grek alfabesini Türkçeye nasıl uyarladıkları örneklerle gösterilmiştir (2008, 337-353).

2008 yılında Hayrullah Kahya “Karamanlca Bir Esere Göre Karamanlcada Arapça ve Farsça Kelimeler” başlıklı çalışmasını yayımlamıştır (480-501). Burada *Grek Harfli Osmanlı Türkçesi Bir Eser: İspat-ı Mesihîye Üzerine Dil İncelemesi* başlıklı yüksek lisans tezinden hareketle, söz konusu metinde yer alan alıntı sözcükleri ses bilgisi açısından ele almıştır.

Yazar aynı yıl “Karamanlca Bir Eser: Yeñi Hazne ve Dil Özellikleri (İmlâ Özellikleri ve Ses Bilgisi)” başlıklı makalesini yayımlamıştır (Kahya, 2008, 367-408).

2009 yılında Hayrullah Kahya ve Mustafa Kılıçarslan “Yunanca-Osmanlca/Karamanlca Bir Sözlük: Leksikon Ellinoturkikon” (725-742) ve “Karamanlcada i/e Meselesi” (200-211) başlıklı makaleleri yayımlamışlardır.

“Yunanca-Osmanlca/Karamanlca Bir Sözlük: Leksikon Ellinoturkikon” makalesinde incelenen kitap anadili Türkçe olmayan Rumlar için hazırlanmış bir sözlüktür. Hedef kitlesi Karamanlılar değildir. Bu nedenle Karamanlca yerine Grek harfli bir sözlük olarak değerlendirilmeliydi kanaatindeyim.

“Karamanlcada i/e Meselesi”nde ise söz konusu ses nöbetleşmesi veya değişiminin tarihi seyri üzerinde kısaca durulmuştur. Karamanlı Türkçesinde /é/ sesi üzerinde durulmamıştır. Yazarlar, i/e değişimine uğramış kabul ettikleri çeşitli

sözcükleri Türkçe ve alıntı sözcükler olarak iki grup halinde listelemiştir. Örneklerin Eski Türkçedeki biçimlerinin verilmemesi eksik bir noktadır. Ayrıca alıntı sözcüklerin kaynak dildeki biçimleri de verilmemiştir.

Hayrullah Kahya, 2009'da "Karamanlıca Bir Zarf-fiil Eki: {-IncAs}" (1242-1252) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Burada kendisinin çalıştığı bir metinde tespit ettiği {IncAs} zarf-fiil ekini işlevi açısından ele almıştır.

H. Kahya aynı yıl "Karamanlıca Zarf-Fiil Eklerinden Örnekler" başlıklı makalesini yayımlamıştır. Burada Karamanlı Türkçesinde kullanılan zarf-fiiller işlevleri açısından ele alınmış ve çeşitli eserlerden örnekler dahilinde verilmiştir. Makalede János Eckmann'ın yaptığı çalışmalardan yararlanılmıştır (131-152).

2010 yılında Necati Demir'in "Türkiye'de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karamanlı Türklerinin Dili" adlı makalesi yayımlanmıştır (3-23).

Nuri Yüce de bu yıl Karamanlılar hakkında genel bilgi verdiği bir makale yayımlamıştır (2010, 155-165).

Aynı yıl Ferruh Ağca, "Grek Harfli Karamanlı Türkçesi Metinlerinde {-DXr} Bildirme Ekinin Farklı Bir Fonksiyonu Üzerine" başlıklı çalışmada (2010, 76-86) {-DXr} bildirme ekini işlevleri açısından ele almıştır. Ağca'ya göre bu ek, işlevleri bakımından ölçünlü dildeki kullanımından farklı değildir, yalnızca bir işleviyle Türkiye Türkçesinden ayrılmaktadır.

2011 yılında düzenlenen *1.Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*'nda Karamanlıları ve dillerini konu edinen bildiriler de sunulmuştur. Bunlardan biri Buket Köremezli'nin "Karamanlıca Yazılmış İlk Roman: Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş"te Kullanılan Zarf-Fiiller" başlıklı bildirisi. Köremezli, adı geçen eserde kullanılan on sekiz zarf- fiil ekini kısaca ele almıştır (2012, 77-99).

Bu sempozyumda sunulan bir diğer makalede Fehmi Dinçer, *Gennadios'un İtikatnamesi*'ni tekrar yayımlamıştır. Dinçer'in okuyuşu daha önce yayımlanmış transkripsiyon metinlerinden pek farklı değildir. Ancak bazı sözcükler metindeki biçimleriyle aktarılmamıştır. Örneğin *itikad* sözcüğü *ihitkad* biçiminde yazılmış olmasına rağmen "itikad" olarak aktarılmıştır. Yazar, metni hem Latin harfli hem Grek harfli biçimiyle sunmuştur (2012, 173-194).

Adem Öger, Karamanlı Türkçesiyle yazılmış 1899 tarihli *Mikra Asya Kitasının Tarihi Cografyası* kitabını tanıtan bir bildiri sunmuştur (2012, 37-49).

Cihan Çakmak'ın bildirisi ise Karamanlıların, dilleri ve edebiyatları hakkında daha önce yapılmış çalışmaların bir özeti niteliğindedir (2012, 185-208).

Ahmet Turan Türk ise bildirisinde Türkçe-Yunanca bir sözlüğü tanıtmıştır. Sözlük Karamanlılardan ziyade Türkçe öğrenmek isteyen Rumlar için yazılmıştır.

2012'de Hatice Saat "Cries and Whispers in Karamanlidika Books, Ed. Evangelia Balta and Matthias Kappler, *Turcologica* 83, Harrassowitz Verlag, 292 s" başlıklı incelemesinde bildiri kitabındaki makaleleri kısaca tanıtmıştır (163-166).

Aynı yıl "Karamanlı Türkçesinde Ad Durum Ekleri" başlıklı çalışmam yayımlandı (Ekşi, 219-227). Bu makalede Karamanlı Türkçesinde görülen ad durum ekleri temel işlevleri açısından kısaca ele alınmıştır.

2012 yılında Hayrullah Kahya, "Karamanlıca Eserlerde İslâm İnancıyla İlgili Terimler" (39-62)'i yayımlamıştır. Bu makalede, birkaç eserde geçen terimler listelenmiştir.

2013 yılında Mustafa Kılıçaslan "1826 Tarihli Grek Harfli Türkçe İncil ile 1827 Tarihli Arap Harfli Türkçe İncil'in Çekim Ekleri Bakımından Karşılaştırılması" başlıklı çalışmasını yayımlamıştır (787-803). Bu çalışmada 1826 tarihli Grek harfli Türkçe İncil'le 1827 tarihli Arap harfli Türkçe İncil'i tanıtip, her iki metnin Markos bölümünün birinci bapları, çekim ekleri yönünden örnekler verilerek karşılaştırılmıştır.

Yazar, aynı yıl "Karamanlıca Bir Musiki Mecmuası: Mecmua-yı Makamat" ve "Karamanlıcada Ünlü Varlığı Üzerine Bazı Görüşler: ó ve ú Ünlüleri" başlıklı iki makale daha yayımlamıştır. Bunların ilkinde Grek Harfli bir şarkı dergisini yayımlamıştır. Yazar eserin imla özellikleri üzerinde kısaca durmuş ve herhangi bir dil incelemesi yapmamıştır (373-400). İkinci makalede ise Karamanlı Türkçesinde Osmanlı Türkçesinden farklı olarak art ve ön yuvarlak ünlülerin ayrı işaretlerle gösterilmesi ve sözcüklerin yazımında İç Anadolu ağızlarının etkisi konuları işlenir. Kılıçaslan'a göre *x* ve *ɣx* komşuluğunda *ioʋ* ses öbeği iki ara sesi göstermektedir: 1) Bir veya birden çok heceli sözcüklerde ön ve iç seslerde karşımıza çıkan, ön damaktaki *o* sesinin boğumlanma noktasının art damak sınırına kayması ile oluşan

kalınlaşmış bir ö veya incelmış bir o sesi, 2)Sert damağın ön kısmında meydana gelen ü sesi ile yumuşak damağın arka kısmında meydana gelen u sesi arasındaki orta damak bölgesinde, dil sırtının orta damağın ön kısmına yükselmesi ile oluşan u-ü arası bir ses (53-64).

Adem Öger ve Ahmet Turan Türk tarafından yazılan “Kültürel Bağlamda Kapodokya Bölgesinde Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Dili” nde Aziz *Vasilios Kilisesi Kitabesi* ve hangi kiliseye ait olduğu tespit edilememiş Niğde Müzesi’nde sergilenen isimsiz bir kitabe, Güzelyurt’ta bulunan bir ev kitabesi, Niğde Müzesi’nde sergilenen daha önce hakkında yayım yapılmamış bir mezar kitabesi, bunun dışında iki mezar kitabesi, Ürgüp’te bulunan hamam kitabeleri tanıtılmış, herhangi bir dil incelemesi yapılmamıştır (2013).

2013 yılında yayımlanan bir diğer makale Nevzat Özkan’ın “Karamanlı Türkçesi ve Orta Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi -Ünlüler-” makalesidir. Burada Karamanlı Türkçesi ile Orta Anadolu ağızları ilişkilendirilmeye çalışılmış ve Karamanlı Türkçesinin bir Orta Anadolu ağızı olduğu savunulmuştur (1-27).

2014 yılında “Karamanlı Edebiyatının Tarihi” başlıklı makalemi yayımladım. Bu makalede Karamanlı edebiyatının gelişimi hakkında bilgi verdim.

2014’de Doğan Demirci, Isparta’da bulunan beş Grek harfli kitabeyi tanıttığı “Isparta’da Bulunan Beş Karamanlca Kitabenin İncelenmesi” başlıklı çalışmasını yayımlamıştır (2014, 155-176). Bu kitabeleri sanat tarihi açısından ele alan Demirci; “İç Anadolu’da Karamanlı Türkçesiyle yazılmış bu kitabelerin genellikle Konya, Niğde, Kayseri, Ankara, Mersin, Isparta, Antalya, Nevşehir, İstanbul, Tokat, Ordu, Zonguldak illerinde dinî ve sivil yapılar, ev eşyaları ile mezar taşları üzerinde bulunduğu, bir kısmının kaybolduğunu ya da okunamaz hale geldiği, bazılarının ise hala yerlerinde in-situ durumunda olduğu” bilgisini vermiş; tespit edilebilenlerin ise yazılış tarihleri, 18. yüzyıldan itibaren başlayarak, 20. yüzyılın başlarına yani mübadele yıllarına kadar sürmekte olduğunu belirtmiştir. Demirci, bu beş kitabeden birinin daha önce Necati Demir tarafından okunduğunu, ama bu okunuşta bazı hataların olduğunu belirtmiş, bunları düzeltmiştir. Kitabeleri hem Yunan harfli hem Latin harfli olarak aktarmıştır. Makalenin sonunda kitabelerin fotoğraflarına yer vermiştir.

2014 tarihli bir başka makale ise İbrahim Karahancı'ya aittir. "Grek Harfli Türkçe Metinler Üzerine Yapılmış Dil Bilgisi Çalışmalarıyla İlgili Açıklamalı Kaynakça Denemesi" başlıklı çalışmada 21 makale, 4 bildiri ve 7 tez tanıtılmıştır.

Hayrullah Kahya, 2014'te "Karamanlıca Bir Zebur: İmla Özellikleri ve Metin Örnekleri" başlıklı makalesini yayımlamıştır. Yazar, kapak ve –varsa- giriş bölümü kayıp olan ve tahminen 1782 tarihli *Psaltirion*'un birinci baskısı olan 1767 tarihli *Psaltirion*'u imla özellikleri açısından incelemiştir. Bazı çift ses yazımlarının bu esere özgü olduğunu tespit etmiştir.

2015 yılında "Karamanlı Türklerinin Dil ve Edebiyatları Hakkında Açıklamalı Bibliyografya Denemesi" başlıklı makalem yayımlandı. Bu makalede, Karamanlı Türkçesi üzerine yurt içinde ve yurt dışında yapılmış yayımları tanıttım.

1. 6. 5. Tezler

Karamanlılar, dilleri ve edebiyatları hakkında tamamlanmış tezler şunlardır:

Anastas Yordanoğlu'na ait *Karamanlıca (Rum Harfli Türkçe) Metinlere Toplu Bakış* başlıklı yayımlanmamış mezuniyet tezini (1973) İstanbul Üniversitesi arşivinde bulamadığım için göremedim; ancak tez danışmanı Osman Fikri Sertkaya bir makalesinde bu tezin Balıklı Meryemana Rum Kilisesi'nin zeminindeki en eskisi 1818 en yenisi 1897 tarihli Karamanlı mezar taşlarının tamamını içerdiğini ifade etmiştir (2004, 9).

Michael Grimm Miller'in hazırladığı doktora tezi *The Karamanli-Turkish Texts: The Historical Changes in Their Script and Phonology* (1974) en çok yararlandığım kaynaklardan biridir. Miller, Hristiyan Türkler ve Karamanlılar hakkında yapılmış yayınların hemen hepsini incelemiş ve Grek harfli pek çok metni taramış. Tezin yazıldığı tarihe kadar bu alanda yapılmış çalışmalarla ilgili değerli bir başvuru kaynağıdır. Yazar, Karamanlıların edebi faaliyetlerini yüzer yıllık periyodlar içinde değerlendirmiş ve bunu yaparken o yüzyıldaki tarihi ve sosyal koşulları da göz önüne almıştır. Ayrıca dönemin belli başlı yazarlarını ve koleksiyonları tanıtmıştır. Yine Karamanlı Türkçesindeki ses değişimleri de ayrıntılı biçimde ele almıştır.

Bilge Köremezli'nin *Karamanlıca Yazılmış İlk Roman Temaşa-i Dünya ve Cefakar u Cefakeş Üzerine Bir Dil İncelemesi* başlıklı basılmamış yüksek lisans tezi (1999), söz konusu kitap üzerine bir incelemedir.

Hayrullah Kahya'nın *Grek Harfli Osmanlı Türkçesi Bir Eser: İspat-ı Mesihîye Üzerine Dil İncelemesi* başlıklı basılmamış yüksek lisans tezinde (2003) metin günümüz Türkçesine aktarılmış fonetik, morfolojik ve sentaks açısından ele alınmış ve dizini verilmiştir.

Mustafa Kılıçarslan'a ait *Grek Harfli Türkçe Moykimmel Yerusolim Tarihi (1-211. Sayfaları Arası) Adlı Eserde Arapça-Farsça Kelimeler* adlı basılmamış yüksek lisans tezinde (2005) metnin transliterasyonu yapılmış ve Arapça Farsça sözcükler ayıklanarak dizin hazırlanmıştır. Yine kaynak metinden sadece birkaç sayfa örnek olarak sunulmuştur.

Hüsrev Şirin'in *Grek Harfli Türkçe Moykimmel Yerusolim Tarihi (214-441. Sayfaları Arası) Adlı Eserde Türkçe Sözcükler* adlı basılmamış yüksek lisans tezinde (2005) Mustafa Kılıçarslan'ın ilk 211 sayfasındaki Arapça Farsça sözcükleri taradığı metnin geri kalan kısmının transliterasyonu yapılmış ve Türkçe sözcükler ile eklerin dizini hazırlanmıştır.

Murat Tongal'ın *Geçmişten Günümüze Karaman Türkleri* başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezi (2007) ise Karamanlıların kökenleri, mübadeleden önceki ve sonraki durumları hakkında genel bir çalışmadır.

Mustafa Kılıçarslan'ın *Grek harfli Türkçe Ahd-i Cedit Üzerinde Dil İncelemesi* adlı doktora tezini ulusal veri tabanında erişime açık olmadığı için inceleyemedim. Özet bölümünde metnin çeviriyazıya aktarıldığı, dil özelliklerinin incelendiği ve sözlüğünün hazırlandığı belirtilmiştir (2013).

İbrahim Karahancı'nın *Grek harfli Türkçe bir metin: Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum (Çevriyazılı Metin, Dil incelemesi, Sözlük)* adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi (2013), Karamanlıların yazdığı biçimiyle Grek alfabesini yansıtan özel bir fontun kullanılması bakımından ilgi çekicidir. Zira bu alfabedeki özellikle üstü noktalı harfleri gösteren bir font bulunmamaktadır. Söz konusu fontun dijital ortamda paylaşılması bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacaktır.

2. KARAMANLI TÜRKÇESİNİN SES BİLGİSİ

2. 1. Giriş

Bu bölümde örnek metinlerden yola çıkarak Karamanlı Türkçesi ses bilgisi açısından incelenecektir²¹. Bölüm, *Yazım Özellikleri*, *Ünlüler* ve *Ünsüzler* olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. *Yazım Özellikleri* bölümü *Ünlülerin Yazımı*; *Ünsüzlerin Yazımı*; *Tasvir Fiillerinin*, *Ek Fiilin*, *Eklerin*, *Bağlaçların* ve *Edat Öbeklerinin Yazımı* alt başlıklarına ayrılmıştır. *Ünlüler* bölümünde ise, *Damak ve Dudak Uyumu* olarak iki kısma ayrılan *Ünlü Benzeşmesi*; *Ünlü Düşmesi*, *Ünlü Türemesi*, *Ünlü Kaynaşması*, *Ünlü Birleşmesi*, *Hece Düşmesi* alt başlıklarıyla ele alınan ses olayları yer almaktadır. *Ünsüzler* bölümünde ise *Ötümlüleşme*, *Ötümsüzleşme*, *Ünsüz Uyumu*, *Dudaksillaşma*, *Genizsilleşme*, *Ünsüz Değişmeleri*, *Ünsüz Düşmesi*, *Ünsüz Tekleşmesi*, *Ünsüz Türemesi*, *Göçüşme* konuları ele alınmıştır²².

²¹ Bu bölümde yöntem olarak János Eckmann'ın (1950a, 1950b), Günay Karaağaç'ın (2.bs, 2012), Hayati Develi'nin (1995) ve Talat Tekin'in (2000) çalışmalarından yararlanılmıştır.

²² Konuyla ilgili diğer çalışmalara baktığımızda, yöntem ve terminoloji bakımından farklılıklar görüyoruz. Muharrem Ergin, gramer kitabının ilk bölümünü ses bilgisine ayırmıştır. *Türkçedeki Sesler* bölümünde “vokaller, konsonantlar, seslerin birleşmeleri, Türkçe kelimelerdeki başlıca ses hususiyetleri, Türkçe kelimelerdeki başlıca ses değişimleri” alt başlıklarını açmıştır (21. bs., 1993, 29-90). Tahsin Banguoğlu ise *Sesbilgisi* bölümünde önce Türkçenin seslerini tanıtmış, sonra “Seslerin Birleşmeleri, Seslerin Benzeşmesi, Sözü Ezgisi” bölümlerinde Türkçedeki ses olaylarını ve vurguyu ele almıştır (4.bs., 1995, 23-140). Tahir Nejat Gencan, *Sesbilgisi* bölümünde önce Türkçedeki ünlüleri tanıtmış, bunların nitelikleri üzerinde durmuş; daha sonra “ulama; kaynaşma, düşme, aşınma, üreme; aşınma, ünlü uyumu” konularını işlemiştir. Ünsüzleri de nitelikleri açısından ele almış ve ünsüz benzeşmelerini ayrıntılı biçimde incelemiştir (4. bs., 1979, 32-75). Günay Karaağaç *Türkçenin Ses Bilgisi* başlıklı kitabının ilk bölümünde Türkçedeki sesleri ayrıntılı biçimde incelemiş; “Türkçenin Ses Özellikleri” adını verdiği ikinci bölümde ise ünlü- ünsüz uyumlarını incelemiştir. Üçüncü bölüm ise “Türkçenin Tarihsel Ses Bilgisi” başlığını taşımaktadır. Burada Türkçedeki seslerin tarih boyunca farklı lehçelerdeki gelişimi karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır (2. bs., 2012).

2. 2. Yazım Özellikleri

2. 2. 1. Ünlülerin Yazımı

Karamanlı Türkçesi metinlerinde yazılışları bakımından en dikkat çekici olanlar ünlülerdir. Anadolu sahasında meydana getirilmiş Arap harfli Türkçe metinlerden farklı olarak Türkçedeki sekiz kısa ünlü yazıda ayrı işaretlerle gösterilmiştir. Ünlüler bazen tek işaret ile bazen birden fazla işaretle, bazen üzerlerinde aksan işaretleriyle, bazen de aksan işaretsiz yazılmıştır. Bunların yazılışında belirli bir kural yoktur. Özellikle yuvarlak ünlüler için kullanılan işaretler birbirleriyle nöbetleşmektedir. Çalışmamın *Giriş* bölümünde de söz ettiğim gibi, bu tezin malzemesini oluşturan farklı tarihlerde yazılmış metinlere baktığımızda bunu net olarak görmekteyiz. Aynı sözcük, tek metin içinde bile farklı farklı biçimlerde yazılabilmektedir. Eklerdeki ünlülerinin yazımında da zaman zaman ünlü uyumunun bozulduğu görülmektedir. Arapça ve Farsça sözcüklerdeki uzun ünlüler ise gösterilmemiştir. /é/ ayrı bir harfle gösterilmemiş; çoğu zaman Osmanlı Türkçesi imlasına uygun olarak /i/ olarak yazılmıştır (Eckmann, 1950b).

Ünlüler Tablosu:

Çıkış Noktasına Göre	Ağız Açıklığına Göre			
	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Art damak	α	η	ο	υ
	a	ı	o	u
Ön damak	í/ε	ι	ó	ü
	é/e	i	ö	ü

2. 2. 1. 1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

À, α, á, à, ια, ια, íá, íà, ä, karakterleriyle gösterilmektedir.

- À / á

Bu harf söz başında kullanılmıştır.

Ἀχμέτ	Ahmet (AG, HAG)
Ἀαρών	Aarun (MP)
Ἀμάν	aman (MP, 28)
ἀρζοῦ	arzu (MP, 28)
ἀταλαρὰ	atalara (MP, 32)
ἄζιμ	azim (MP, 32)

• **α**

/α/ söz başında, içinde ve sonunda kullanılmıştır.

ατζαπ	acap (MP, 2)
αναστηνην	anasının (MP, 2)
λαζιμ	lazım (MP, 33)
σαζηνή	sazını (AG, 7)
Γαρίπ	Garib (HAG,45)

• **ἄ**

/ἄ/ söz başında, içinde ve sonunda kullanılmıştır.

ἄσίχ	aşık (AG, 11)
ἄχσάμ	akşam (AG, 11)
ἄσμήσ	aşmış (AG, 11)
χελὰκ	helak (MP, 33)
ζεμὰν	zeman (MP, 33)
Νεβτζιῶν	Nevcivan (AG, 2)

Eklerde çoğunlukla /ἄ/ tercih edilmiştir.

χαρουδὰν	kapudan (HK,1)
ἐτραφηνα	etrafına (HK, 5)
ουὰ	ona (MP, 2)
καυὰ	kana (MP, 10)
πουνλὰρ	bunlar (AG, 2)

ολὰ πηλὴρ ola-bılır (AG, 2)

όνὰ ona (AG, 11)

πασηνὰ başına (AG, 11)

δολὰρ dolar (AG, 11)

Ancak ek üstüne başka bir ek geldiğinde, ikinci ya da üçüncü hecede kalan /a/ ünlüsü /α/ biçiminde yazılmaktadır. Bundan yola çıkarak vurguyu işaret ettiğini söyleyebiliriz.

τουδαρλαρή duvarları (HK, 5)

ολαλὰρ olalar (MP,1)

πουνλαρήν bunların (AG,2)

δοστλαρή dostları (AG, 2)

Bazı örneklerde bu kurala uyulmamıştır.

ἀγλάμα aglama (HK, 8)

ολαζάκτηρ olacaktır (MP, 2)

ἀράρχεν ararken (AG, 11)

κηράρσιω kırarsın (AG, 18)

- **ά**

Bu harf söz başında, içinde ve sonunda kullanılmıştır.

κάστ kast (HK, 10)

χάσιλι hasılı (AG, 5)

Κεννάν Kennan (HK, 10)

Χασάν Hasan (HK, 23)

ἱμσάλ imsal (MP, 28)

- **ια, ία, ιά, ιὰ, ια**

Bu harf öbeği söz içinde ve çoğunlukla /γ/ komşuluğunda görülür.

γιασ yaş (HK, 31)

σάγ γιανάτα sag yana da (HK, 28)

γιανά yana (MP, 13)

γιανηνά	yanına (MP, 13)
γιαλινίζ	yalınız (HK, 5)
γιαζ	yaz (AG, 13)
γιακτῆ	yaktı (AG, 13)

/x/ yanında da görülür.

ρουζχιάρ	rüzgar (AG, 11)
παζιρχιαν	bazırgan (AG, 10)

Söz sonunda da /γ/'den sonra görülür.

Τεργιά	derya (AG, 13)
τζαγιά	çaya (AG, 13)
Μεδλαγιά	Mevla'ya (AG, 16)

2. 2. 1. 2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

/e/ ünlüsü E, ε, ιε, έ, ε' karakterleri ile gösterilmektedir.

• ε

/ε/ söz başında, içinde ve sonunda kullanılmıştır.

εμρ	emr (MP, 28)
τετί	dedi (HK, 6)
ζεμάν	zeman (MP, 28)
Ράππιε	Rabbi(n)e (MP, 28)
τεσρήφ	teşrif (HAG, 5)

• έ

Bu harf, söz içinde ve sonunda kullanılmıştır. *Hikaye-yi Köroglu'*nda eklerde kullanımı yaygındır.

χιτμέμ	gitmem (HK, 13)
χεζέριμ	gezerim (HK, 13)
σοκμεγέ	sökmege (HK, 15)
χελέν	gelen (HK, 15)

όλουλέρ ölüler (AG, 2)

- **Ε/ ε**

/E /, /ε/ *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde söz başında ve söz içinde görülmektedir. Diğer metinlerde söz başında kullanılmıştır.

Ἐσχί	eski (HK,1)
ἐρκεκ	erkek (MP, 1)
ἐῖλετί	eyledi (MP, 23)
ἰτέμειορουν	idemiyorum (MP, 23)
ἐτλερινί	etlerini (MP, 24)

- **ε**

/ε/ son hecede ve tek heceli sözcüklerin yazımında görülür.

πέν	ben (HK,7)
νέ	ne (MP, 23)
βέ	ve (MP, 28)
χέρ	her (MP, 24)
τίρεκ	direk (MP, 28)
γερέ	yere (AG, 22)

Hikaye-yi Köroğlu'nda *etmek* ve *eylemek* fiillerinin ilk /e/'si ε ile yazılmıştır.

φεραὰτ ἐγλε	feraat eyle "feragat eyle" (HK, 25)
τζαρὲ ἐτεμετὶ	çare edemedi (HK, 25)
μὲν ἐτὲμετη	men edemedi (HK, 29)
χαδὰλὲ ἐγλετὶ	havale egledi (HK, 29)

- **ιε /ιέ**

Bu harf öbeği söz içinde ve /γ/ komşuluğunda kullanılmıştır. *Hikaye-yi Aşık Garip*'te görülmüştür.

μουζεγιέν	müzeyen (AG, 3)
γάγιετ	gayet (AG, 4)

2. 2. 1. 3. /ı/ Ünlüsünün Yazımı

/ı/ ünlüsü *İ, η, ι, ì, ĭ, í* harfleriyle gösterilmiştir.

- **η**

/ɪ/ sesini gösteren asli harf budur. Söz içi ve söz sonunda üstüne çeşitli aksan işaretleri konularak gösterilir. *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* 'nde /ɪ/ sesi bu harfle gösterilir, özellikle eklerde üzeri aksanlı *η* kullanımı düzenlidir. Aksansız biçimi söz içinde görülmektedir.

κηζᾶ	kıza (HK, 21)
ζηντανά	zindana (HK, 26)
τάχη	dahı (HK, 29)
Μησήρ	Mısır (MP, 1)
βάρην	varın (MP, 8)
αγζηνή	agzını (AG, 3)
σαάτηρ	saat(t)ır (AG, 9)

Aşağıdaki örnekte /yɪ/ ses öbeğini göstermek için kullanılmıştır:

ἀηρμάς	ayırmaz (Gİ, 111)
--------	-------------------

- **ή**

/h/ söz sonunda görülür.

όγλανή	oglanı (HK, 6)
ἀκλή	aklı (HK, 6)
χαλτή	kaldı(AG, 9)

Hikaye-yi Köroglu'nda iyelik eki, son hecesi art ünlülü sözcüklere ulandığında /ɪ/ sesi bu işaretle gösterilmiştir.

γιαζή	yazı (HK,18)
κηζήτηρ	kızıdır (HK,21)
ἀτήνή	atını (HK, 27)

- **ή**

Söz sonunda ve ek almamış tek heceli sözcüklerde /ɪ/ sesini göstermek için bu harf kullanılmıştır.

κῆζ	kız (HK, 21)
Ἀλτῆ	aldı (HK, 26)
ἰρμάγῆ	ırmagı (MP, 29)
παχτή	baktı (HAG, 9)

- ῆ

/ῆ/ söz sonundaki /ı/ sesini göstermek için kullanılmıştır.

αχλῆ	aklı (HK, 7)
πασλατῆ	başladı (HK, 7)
παζιρχιὰν πασῆ	bazırgan başı (HK, 21)
δαχῆ	dahı (HK, 21)
σαζῆ	sazı (AG, 7)
Κερθανδζῆ	Kervancı (AG, 7)

- Ἰ / ı, ì, ĭ, í

Aksan işaretli veya aksan işaretsiz kullanılan bu harf /i/ sesini göstermekle beraber bazı örneklerde söz başında, içinde ve sonunda /ı/ sesini göstermek için de kullanılmıştır. Sözcüğün büyük harfle başlaması gerektiği durumlarda daima Ἰ tercih edilmiştir. Bu işaret hem /i/ hem /ı/ sesini göstermektedir.

χιζ	kız (HK, 14)
ἰλανλαρ	ılanlar >yılanlar (MP, 28)
τζιρὰκ	çırak (AG, 4)
καγὶν ατασὶ	kayın atası (MP, 7)

Gennadios'un İtikadnamesi'nde ise /ı/ sesi sadece bu harfle gösterilmiştir.

ἀκίλ	akıl (Gİ, 110)
σίτκι	sıtkı (Gİ, 110)
σιφέτλε	sıfetle (Gİ, 111)
τόγματι	togmadı (Gİ, 112)

2. 2. 1. 4. /i/ Ünlüsünün Yazımı

/i/ ünlüsünü göstermek için aşağıdaki harfler kullanılmıştır.

- Ἰ, ì

Bu harf söz başında kullanılmıştır.

Ἰπρανιλέρ	İbraniler (MP, 12)
-----------	--------------------

Ἰσραήλ	İsrail (MP, 12)
ἰλε	ile (MP, 12)

- ι, ί, ἰ

/i/ sesini gösteren asli harf budur. Söz başında, içinde ve sonunda aksanlı veya aksansız biçimde görülür.

ἐλιντέ	elinde (HK, 5)
βερσίν	versin (HK, 5)
ἰμτι	imdi (HK,18)
ἐλί	eli (MP, 29)
ιλάχί	ilahi (Gİ, 115)

- η

Aslen /i/ sesini gösteren bu harf söz içi ve söz sonunda zaman zaman /i/ sesisini göstermek için de kullanılmıştır.

χιτμήσ ιτη	gitmiş idi (HK, 21)
χηχαγεμιζ	hikayemiz (HK, 17)
κίμσινηζ	kimsiniz (AG, 8)

- ή

Aslında /i/ sesini gösteren bu harf söz içi ve söz sonunda zaman zaman /i/ sesisini göstermek için de kullanılmıştır.

χελήπ	gelip (HK, 21)
Πενλή	Benli (HK,21)
κήμτιρ χι	kimdir ki (HAG,13)
βερσήν	versin (AG, 7)

Gennadios'un İtikadnamesi'nde bu harf sadece /i/ sesini göstermek için kullanılmıştır.

ζήρα	zira (Gİ, 112)
μαριφετή	marifeti (Gİ, 112)

ηλε ile (Gİ, 113)

- η

Söz başında, söz içinde ve söz sonundaki /i/ sesini göstermek için kullanılmıştır.

ήλέ ile (AG, 2)

ήχσαν ihsan (AG,2)

ήναγèt inayet (AG, 2)

ήμῆς imiş (AG, 2)

βερσῆν versin (AG,2)

ταχῆ dahi (AG, 2)

Aşağıdaki örnekte /yi/ ses öbeğini yazmak için kullanılmıştır:

πιλεῖμ bileyim (HK, 32)

- ῖ

Aslında /i/ sesini gösteren bu harf, /i/ sesi için az sayıda örnekte söz sonunda görülür.

τεπεσινῖ tepesini (HK, 23)

μερκεζηνῖ merkezini (AG, 2)

- ῑ

/yi/ ses öbeğini göstermek için ῑ harfi kullanılmıştır.

σεῖς seyis (HK,1)

παχαῖμ bakayım (HK, 23)

τηνλέῖν dinleyin (AG,22)

Bu örnekte ise /ği/ sesini göstermiştir. Söyleyişte /yi/ sesine yakın olduğu için bu ses öbeği de ῑ harfi ile gösterilmiş olsa gerek.

τεῖστιρδίμ degıştirdim (HK,1)

Gennadios'un İtikadnamesi'nde /i/ sesinin yazımında kullanılmıştır:

χακῑκετοῦν hakiketün (Gİ, 112)

γάηρῐ	gayri (Gİ, 113)
μπαρῐνοῶν	barinün (Gİ, 113)
γῐμετεῖν	yimeden (Gİ, 117)

2. 2. 1. 5. /o/ Ünlüsünün Yazımı

/o/ ünlüsü *O, o, ò, ó, ω, ού, ου, ιο* ile gösterilir. *ω*, *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* 'nde kullanılmıştır.

• 'O, ó

Bu harf söz başında kullanılmıştır.

Όγλᾶν	oglan (HK, 4)
όγλοῦμ	oglum (HK, 4)
Όνοῦ	onu (MP, 5)
όλτί	oldu (Gİ, 112)

• O, o

Söz başında, içinde ve sonunda /o/ sesini göstermek için bu harf kullanılmıştır.

Κιουρογλού	Köroğlu (HK, 19)
Πολού	Bolu (HK, 11)
δοσπλαρή	dostları (AG, 2)
σοφρά	sofra (AG, 3)
Ονού	onu (HAG, 13)
χοτζᾶ	hoca (HAG, 13)
ολτί	oldu (Gİ, 115)

• 'O, ò, ő

Bu harf söz başında kullanılmıştır. *Gennadios'un İtikadnamesi* ve *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* 'nde görülmüştür. Her iki metinde de “ol” zamiri ve işaret sıfatı 'Ol biçiminde yazılmıştır.

'O	o (MP, 8)
----	-----------

- **ó**

Söz başında, söz içinde ve söz sonundaki /o/ ünlüsü az sayıda da olsa bu harfle gösterilmiştir.

σόνγρα	sonra (HK, 4)
τζόκ	çok (GÍ, 114)
κόρκιμαίπ	korkımaıp (GÍ, 114)

- **ò**

/ò/ söz başında kullanılmıştır.

òνλαρη	onları (MP, 29)
òγλου	oglu (HAG, 14)

- **ιο, ιό ιο**

Bu harf öbeği söz içinde, ancak diğerlerine göre az kullanılmıştır. *Gennadios'un İtikadname*'sinde hiç kullanılmamıştır.

γιολά	yola (HK,31)
γιολδὰς	yoldaş (HK, 6)
γετισέμεγιουρτζ	yetişemiyoruz (MP, 1)
γιόκσα	yoksa (MP, 5)
γιολά	yola (AG, 22)

- **ώ, ò**

Bu harf söz başında ve söz içinde görülmektedir. *Hikaye-yi Köroğlu*'nda tek örneği vardır.

ώ	o (HK,3)
χώτζα	hoca (AG, 8)

2. 2. 1. 6. /ö/ Ünlüsünün Yazımı

/ö/ sesi *O, o, ó, ò, ô, ω* ve söz içi ve sonunda *ιο, ιov* olarak gösterilir. *Aşık Garip Hikayesi*'nde *εο* biçiminde de yazılmıştır.

- **Ό, ò**

Bu harf söz başında kullanılmıştır.

Όϊλέ	öyle (MP, 10)
òλτοϋ	öldü (MP, 32)

- **Ό, ό**

/ö/ sesini gösteren asli harf budur. Söz başında ve içinde görülür. *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* 'nde /ö/ sesi sadece bu işaretle gösterilmiştir.

όνουνκè	önüne (HK, 11)
Τζόλè	çöle (MP, 7)
σòçλερì	sözleri (MP, 7)
òτμέκ	ötmek (AG, 6)

- **ο**

/o/ söz başında ve içinde kullanılmıştır.

σοξούν	sözün (HK, 20)
Ποῖλè	böyle (AG, 7)
σοῖλè	söyle (HAG, 32)

- **ιο, ιό, ιό**

Bu diagraflar söz başındaki /x/ ve /γκ/' den sonra kullanılmıştır.

χιορτού	gördü (HK, 19)
χιονοῦλ	gönül (AG, 6)
Κιόρογλου	Köroğlu (HK, 13)
κίορμεκσιζ	görmeksiz (MP, 30)
χιόντδερδηλερ	gönderdiler (AG, 3)
γκιογτè	gökte (Gİ, 117)

- **èο, εó**

Bu harf öbeği *Hikaye-yi Aşık Garip* ve *Aşık Garip Hikayesi*'nde görülmüştür. Söz başında ve söz içinde kullanılmıştır.

èοπουπ	öpüp (AG, 4)
èονουνè	önüne (AG, 6)
χεóτουρούπ	götürüp (HAG, 12)
χεóσx	köşk (HAG, 5)
σεóçλερινè	sözlerine (HAG, 13)

2. 2. 1. 7. /u/ Ünlüsünün Yazımı

/u/, *Oυ, ού, ου, οὔ, υ, ω*, söz içi ve sonunda *ιου ιου* ve *ιου* ile gösterilir.

- **Oυ**

/u/ sesini göstermek için en çok bu harf öbeği tercih edilmiştir. Söz başında, söz içinde ve söz sonunda kullanılmıştır.

Βουρτυγου	vurdugu (HK, 18)
τουρουρκεν	dururken (HK, 23)
που	bu (MP, 26)
κουββέτ	kuvvet (MP, 13)
τουρμαχ	durmak (AG, 22)
Ουστάμ	ustam (HAG, 26)

- **οὔ**

Bu harf öbeği söz içinde ve söz sonunda kullanılmıştır.

σοὔ	şu (HK, 3)
πουνουῶ	bunu (HK, 3)
ονουῶν	onun (MP, 13)
σοὔ	su (MP, 13)
σολουῶ	sulu (MP, 13)
πουῶ	bu (MP, 24)
όνουῶ	onu (MP, 24)
κουῶτρετῖ	kudreti (Gİ, 115)

- **ω, ὦ**

/u/ sesini gösteren bu harf *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde özel isimlerin yazımında tercih edilmiştir.

Ἀαρωνά	Aarun'a (MP, 26)
Ἰακωβ	Yakuv (MP, 5)

/u/ sesi *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* 'nde *Μωῶη* "Musi" sözcüğünde düzenli olarak *ωῶ* ile gösterilmiştir.

- **ιου, ιοῦ, ιοῦ**

Bu harf öbeği söz içinde γ komşuluğunda görülür.

πουγιορτουνοῦζ	buyurdunuz (AG, 2)
οxουγιοῦρ	okuyup (AG, 2)
πασλαγιοῦπ	başlayup (AG,4)

2. 2. 1. 8. /ü/ Ünlüsünün Yazımı

/ü/ *Ov, ov, ού, οῦ, ὄ, ὠ* ve söz içi ve sonunda *ιου, ιοῦ* ve *ιου* ile gösterilir. *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* 'nde bu ses için *δ* tercih edilmiştir ve *ιδ* de kullanılmıştır.

- **Ov, ov, ού, οῦ, ὄ, ὠ**

/ü/ sesini göstermek için en çok kullanılan harf öbeği budur.

Ουσχυταρ	Üsküdar (HK,7)
χοῦζουμ	gözüm (HK, 7)
ιτζοῦν	içün (HK,8; MP,29)
τουxχιανταν	dükkandan (AG, 5)
οῦζεριτέτδρ	üzeridedür (Gİ, 115)

- **δ**

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti 'nde /ü/ sesini gösteren asli harf budur. Sözcük başındayken üzerine /'/ aksan işareti konur. Söz içindeyken aksansız veya /'/, /' / aksanlarıyla yazılır. *Gennadios'un İtikadnamesi*'nde de /ü/ sesini göstermek için kullanılmıştır.

δ'ζερε	üzere (MP, 2)
πδτιδν	bütün (MP, 29)
ογδτλέρ	ögütler (MP, 31)
γερ γιδζδνδ	yeryüzünü MP, 10)
κιπιτδρ	gibidür (Gİ, 111)
τεγιλτδρ	degildür (Gİ, 115)

- ιθ, ιθ̇, ιθ̈

Bu harf öbeği *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* 'nde söz başında ve söz içinde görülmüştür.

κίθν	gün (MP, 36)
πὸγιθ̈κ	böyük (MP, 29)
ιθ̈ζιθ̈	üçü (MP, 27)
σιθκρ	şükr (MP, 28)

- ιο, ιου, ιοὺ ιοῦ, ιου

Bu harf öbeği, aksan işaretli ve aksan işaretli olarak kullanılmıştır. Söz başında ve söz içinde κ, x, γ komşuluğunda görülür²³.

κιοντούζ	gündüz (HAG, 32)
χιουλτου	güldü (HK, 20)
γιουξέ	yüze (HK, 20)
χιουὺν	gün (AG, 17)
χιουὺλ	kül (HAG, 15)
τουγιουὺν	düğün (AG, 17)
δεγιουῦ	deyü (AG, 16)
Τουρκ <u>ιου</u> λερ	türküler (HAG, kapak sayfası)
<u>κιου</u> ν	gün (HK, 6)
χιουζέλ	güzel (AG, 3)

²³ Mustafa Kılıçarslan (2013c, 53-64), bu diagrafi farklı okumuştur. Ona göre bu harf öbeği diagraf değildir; ι, x ve γx ile ου arasına girmiştir. Bu özel kullanış ise iki ara sesin gösterilmesi içindir: 1) Bir veya birden çok heceli sözcüklerde ön ve iç seslerde karşımıza çıkan, ön damaktaki o sesinin boğumlanma noktasının art damak sınırına kayması ile oluşan kalınlaşmış bir ö veya incelmış bir o sesi, 2) Sert damağın ön kısmında meydana gelen ü sesi ile yumuşak damağın arka kısmında meydana gelen u sesi arasındaki orta damak bölgesinde, dil sırtının orta damağın ön kısmına yükselmesi ile oluşan u-ü arası bir ses. Bu görüşe katılmıyorum. İncelediğim metinlerdeki örnekler de bu iddiayı desteklememektedir.

2. 2. 2. Ünsüzlerin Yazımı

Karamanlı Türkçesine ait ünsüzler aşağıdaki tabloda²⁴ gösterilmiştir.

ÇIKIŞ YERLERİNE GÖRE									
ÇIKIŞ BİÇİMLERİNE GÖRE			Çift dudak	Diş- dudak	Dişeti	Dişeti- damak	Damak	Yumuşak damak	Gırtlak
	Kapanma Ünsüzleri	Ötümsüz	π (p)		τ (t)		κ (k)	κ/χ (k)	
		Ötümlü	π (b)		δ (d)				
	Kapanma- Daralma Ünsüzleri	Ötümsüz				$\tau\zeta$ (ç)			
		Ötümlü				$\delta\zeta$ (c)			
	Daralma Ünsüzleri	Ötümsüz		φ (f)	σ (s)	σ (ş)			χ (h)
		Ötümlü		β (v)	ζ (z)		y/t (y)	γ (g)	
	Burun Ünsüzleri	Ötümsüz							
		Ötümlü	μ (m)		ν (n)				
	Yan Ünsüzler	Ötümsüz							
		Ötümlü			λ (l)				
	Çarpmalı Vurmalı Ünsüzler	Ötümsüz							
		Ötümlü			p (r)				

2. 2. 2. 1. /b/ Ünsüzünün Yazımı

/b/ ünsüzü π ve π harfleriyle gösterilir. Gİ’de /b/, $\mu\pi$ biçiminde yazılmıştır.

²⁴ Bu tablo Doğan Aksan’ın tasnif sistemine göre hazırlanmıştır (Aksan, 5.bs., 1995, 198).

- π

Hikaye-yi Köroğlu, Hikaye-yi Aşık Garip ve Aşık Garip Hikayesi'nde /b/ sesi bu harfle gösterilmiştir.

Πολού	Bolu (HK, 11)
κασάπ πασι	kasap başı (HK, 12)
μερτεπε	mertebe (HAG, 5)

- π̣

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nde /b/ sesi düzenli olarak bu harfle gösterilmiştir.

πακήρ	bakır (MP, 28)
που	bu (MP, 28)
ἐνιπ̣	enib (MP, 19)
Ράπ̣τι	Rabbi (MP, 28)

- μπ

Gennadios'un İtikadnamesi'nde /b/ sesini göstermek için kullanılmıştır.

μπουννοῦν	bunun (Gİ, 110)
μπαριτέν	bariden (Gİ, 112)
κιμπί	gibi (Gİ, 114)

2. 2. 2. 2. /c/ Ünsüzünün Yazımı

/c/ ünsüzü δζ ile gösterilir. Bazen τζ biçiminde de yazılır. *Gennadios'un İtikadnamesi*'nde, *Hikaye-yi Köroğlu*'nda ve *Aşık Garip* hikayelerinde ikinci biçim daha sık kullanılmıştır.

- δζ

δζάν	can (HK,8)
δζούμλε	cümle (HK, 11)
πενδζερεγι	pencereyi (HK, 11)

Κερβανδζή Kervancı (AG, 7)

- τζ

κίλιτζά kılıca (HK, 20)

χάοτζέ güce (HK, 20)

τζουμλε cümle (Gİ, 110)

χοτζά hoca (HAG, 1)

- τζ

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nde τζ biçiminde yazılmıştır.

σετζτέ secde (MP, 16)

ρεζατζή recacı (MP, 19)

τζεμιετ cemiet (MP, 27)

- τσ

Az sayıda örnekte /c/ ünsüzü τσ ile gösterilmiştir.

χοτσά hoca (HAG, 1)

Νεδτσιδάν Nehcivan (HAG, 1)

- δδ

Aşık Garip Hikayesi'nde az sayıda örnekte /c/ ünsüzünü göstermek için bu harf öbeği kullanılmıştır.

χεδδε gece (HAG, 42)

ησητινδδε işitince (HAG, 42)

2. 2. 2. 3. /ç/ Ünsüzünün Yazımı

/ç/ ünsüzü τζ ile gösterilir.

- τζ

ούτζούπ uçup (HK, 19)

ούτζέ üçe (Gİ, 112)

ιτζούν için (MP, 18)

- **δδ**

Çalıştığım metinlerde sadece *Aşık Garip Hikayesi*'nde görülen bir yazım şeklidir.

δδεχήπ çekip (HAG, 12)

- **δζ**

Hikaye-yi Aşık Garip'te tek bir örnekte görülmüştür.

δζεχήπ çekip (AG, 11)

- **τσ**

Bu harf öbeği de *Aşık Garip Hikayesi*'nde görülmüştür.

τσηκτη çıktı (HAG, 6)

- **δζ**

Aslında /c/ sesini gösteren bu harf öbeği bazı örneklerde /ç/ sesi için de kullanılmıştır.

χεδζιρδῆμ geçirdim (HK, 11)

ιδζιντέ içinde (AG, 7)

ήδζτηῆμ içtim (HAG, 42)

2. 2. 2. 4. /d/ Ünsüzünün Yazımı

/d/ ünsüzü, δ ve τ ile gösterilir. İncelediğim metinlerde τ ile gösterim yaygındır. *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde düzenli olarak τ kullanılmıştır.

- **δ**

δαγλάρ daglar (HK, 11)

Παγδάρ Bagdat (HK, 8)

σοῖλεδί söyledi (HK, 12)

χεδηγέ hediye (HAG, 4)

χιορδοῦμ gördüm (HAG, 5)

ἱραδέτ iradet (Gİ, 112)

- **τ**

πούραταν	buradan (HK, 11)
κεντὶ	kendi (HK, 13)
τονέρ	döner (HK, 20)
ολτού	oldu (HK, 12)
τεταρικ	tedarik (HAG, 5)
κατὶμ	kadim (Gİ, 110)

- **ἰ**

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nde /d/ sesi düzenli olarak bu harfle gösterilir.

ἰετὶ	dedi (MP,8)
βερίἰ	verdi (MP, 8)
Χάμἰ	hamd (MP, 28)

2. 2. 2. 5. /f/ Ünsüzünün Yazımı

/f/ ünsüzü için *φ* harfi kullanılmıştır.

φἰκρ	fıkr (HK, 6)
περτὰφ	bertaf “bertaraf” (HK, 19)
ερἰφ	erif “herif” (HK, 6)
κεφαρèt	kefaref (MP, 19)

2. 2. 2. 6. /g/ Ünsüzünün Yazımı

/g/ ünsüzü esas olarak *γ* ile gösterilir. Bunun yanı sıra *κ* ve *χ* harfleriyle de yazıldığı görülmektedir.

- **χ**

Bu harf söz başında, söz içinde ve söz sonunda görülür.

χελίρ	gelir (HK, 20; HAG, 22)
-------	-------------------------

χιπή	gibi (HK, 19)
χιόζλοῦ	gözlü (HK, 6)
τερἐπέχ	derebeg (HK,)
ζενχήν	zengin (HK, 19)
βαζχέτζ	vazgeç (HK, 25)

- γ

/g/ ünsüzü için kullanılan bu harf söz başında, söz içinde ve söz sonunda kullanılmıştır.

γαζάπ	gazap (HK, 3)
τογροῦ	dogru (HK, 3)
τεγίπ	degip (HK, 5)
ἀγλάμα	aglama (HK, 8)
Γαρίπ	Garip (AG, 1)
γαγέττεν	gayetten (MP, 25)
πέπεγι	bebegi (MP, 34)
φεραγάτ	feragat (MP, 8)

- κ

Gennadios'un İtikadname'sinde aşağıdaki üç örnekte görülmüştür.

κιμπί	gibi (Gİ, 114)
κελτίγιτζουν	geldigi-çün (Gİ, 116)
κεριτζεγι	geriçegi (Gİ, 118)

- κ

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nde söz başında ön damaksı /g/ sesi için bu işaret kullanılmıştır.

κιορμæk	görmek (MP, 29)
κίπί	gibi (MP, 34)
κιοζλερί	gözleri (MP, 36)

- γγ

Gennadios'un İtikadname'sinde birkaç örnekte hem söz başında hem söz içinde görülür.

γγιοκτέηητι gökteydi (Gİ, 115)

τζιγγίμεν çigiben “çekip” (Gİ, 118)

- γκ

Bu harf öbeği sadece *Gennadios'un İtikadname'sinde* söz başında görülmüştür.

γκιοντερούν gönderün (Gİ, 112)

γκεριτζέκ geriçek “gerçek” (Gİ, 114)

γκιπι gibi (Gİ, 114)

γκουνάχ günah (Gİ, 117)

2. 2. 2. 7. /h/ Ünsüzünün Yazımı

/h/ünsüzü χ ile gösterilir.

χέμαν heman (HK, 20)

σαπαχ sabah (HK, 22)

Αλλάχ Allah (MP, 19)

κιαχινλέρ kahinler (MP, 20)

σαχσέ şahse (Gİ, 115)

2. 2. 2. 8. /k/ Ünsüzünün Yazımı

Bu ses κ ve χ ile gösterilir.

- κ

/κ/ söz başında, söz içinde ve söz sonunda kullanılmıştır.

λάκιν lakin (HK, 22)

κογιά koya (MP, 20)

κονάκ konak (MP, 20)

πεκ	pek (MP, 24)
κουτρετι	kudreti (Gİ, 115)

Hikaye-yi Köroğlu'nda sözcüğün büyük harfle başlaması gerektiği yerlerde söz başında bu harf tercih edilmiştir.

Κιζ	kız (HK, 31)
Καρά	kara (HK, 25)
Κεντή	kendi (HK, 26)

- **x**

/x/, söz başında, söz içinde ve söz sonunda kullanılmıştır.

χαρσῆ	karşı (HK, 20)
χιλιτζῆ	kılıcı (HK, 22)
χιτέρχεν	giderken (HK, 23)
χαρσιλῆ	karşılık (HK, 23)
πεκ	pek (HK, 24)
τζιχηπ	çıkıp (HK, 25)

- **ξ**

Sadece *Gennadios'un İtikadname*'sinde /ks/ ses öbeğini göstermek için kullanılmıştır.

ἀηριξῆ	ayrık (Gİ, 116)
νοξάν	noksan (Gİ, 116)

2. 2. 2. 9. /l/ Ünsüzünün Yazımı

/l/ ünsüzü λ ile gösterilir.

λιάχιν	lakin (HK, 5)
ζαλι μ	zalim (HK, 5)
πουνλαρ	bunlar (HK, 19)
xeλ	gel (HAG, 30)

2. 2. 2. 10. /m/ Ünsüzünün Yazımı

/m/, μ ile gösterilir.

μαγαρά	magara (HK, 31)
χασίμ	hasım (HK, 32)
άμμα	amma (HK, 32)
ζέμ	cem (MP, 26)
τογματι	dogmadı (Gİ, 112)

2. 2. 2. 11. /n/ Ünsüzünün Yazımı

Bu ses ν ile gösterilir.

νερεγέ	nereye (HK, 4)
κεντή	kendi (HK, 4)
Χασάν	Hasan (HK, 31)
Νεβτζιόαν	Nevcivan (AG, 1)
γκεντί	gendi “kendi” (Gİ, 116)

2. 2. 2. 12. /ŋ/ Ünsüzünün Yazımı

Art damaksıl n, $\gamma\gamma$ ve γ biçiminde gösterilir. Bünyesinde art damaksıl n taşıyan sözcüklerde, bu sesin gösterilmesi kurallı değildir.

άγναγισλί	ağnayışlı (HK, 3)
σογρα	soğra (HK, 5)
τιγνεμεγέ	diğnemege (HK, 23)
πιγγτέν	biğden (MP, 26)
τιγγτί	diğdi (MP, 26)
σογγρα	soğra (MP, 32)

2. 2. 2. 13. /p/ Ünsüzünün Yazımı

Bu ünsüz π ile gösterilir.

πουναρ	punar (HK, 1)
πετερι	pederi (HK, 7)
παγλαγιπ	baglayip (HK, 7)
Πασὰ χαπουσουνά	Paşa Kapusuna (HK, 8)
πέκ	pek (MP, 25)
έοπούπ	öpüp (AG, 7)

2. 2. 2. 14. /r/ Ünsüzünün Yazımı

/r/ ünsüzü ρ ile gösterilir.

ριδαγèt	rivayet (HK, 3)
χέρ	her (HK, 3)
πηρέρ	birer (HK, 3)
πìρ	bir (HK, 19)
ονλαρη	onları (MP, 39)
βερμèζ	vermez (AG, 7)

2. 2. 2. 15. /s/ Ünsüzünün Yazımı

/s/ σ ve ς ile gösterilir.

• σ

/s/ sesini göstermek için esas olarak bu harf kullanılmıştır.

σεγις	seyis (HK, 3)
σανά	sana (HK, 7)
σοράρσαν	sorarsan (HK, 8)
Μησηρλή	Mısırlı (MP, 3)
σαχσè	şahse (Gİ, 115)
Σινάν	Sinan (HAG, 14)

- ζ

Az sayıda örnekte söz sonunda /s/ sesini göstermek için kullanılmıştır.

σεγῖς seyis (HK, 3)

γῖας yas (AG, 2)

2. 2. 2. 16. /ş/ Ünsüzünün Yazımı

/ş/ ünsüzü σ ve σ̇ ile gösterilir.

- σ

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti dışında, tüm metinlerde bu harf kullanılmıştır.

γιοκουσουνδάν yokuşundan (HK, 10)

πασῖ başı (HK, 10)

ἀσῖχ aşık (AG, 1)

Σαχσινέμ Şahsinem (AG, 14)

ἀτεσε̇ ateşe (AG, 30)

- σ̇

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nde /ş/ sesi için bu harf kullanılmıştır.

ἀτεσ̇ ateş (MP, 4)

σ̇εῖλερῖ şeyleri (MP, 7)

καρσ̇ή karşı (MP, 6)

- ζ

Bu harf *Hikaye-yi Aşık Garip*'te söz sonunda kullanılmıştır. Öğrenilen geçmiş zaman eki –mİş'taki /ş/ sesi için bu harf tercih edilmiştir.

γιαχμῖς yakmış (AG, 1)

γιηχμῖς yıkmış (AG, 1)

ἰμῖς imiş (AG, 2)

- Ğ

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nde söz sonundaki /ş/ sesi az sayıda örnekte bu harf ile gösterilmiştir.

ίς	iş (MP, 8)
άτες	ateş (MP, 4)

2. 2. 2. 17. /t/ Ünsüzünün Yazımı

Bu ünsüz τ ile gösterilir.

τουρλου	türlü (HK, 3)
άτι	atı (HK, 4)
μερχαμèt	merhamet (HK, 4)
ουστà	usta (MP, 9)
καρτάλ	kartal (MP, 34)

2. 2. 2. 18. /v/ Ünsüzünün Yazımı

/v/ ünsüzü δ ile gösterilir.

βάρ	var (HK, 3)
ρηβαγèt	rivayet (HK, 3)
τουδαρλαρη	duvarları (HK, 5)
καδμη	kavmi (MP, 8)
βιλαγετί	vilayeti (MP, 25)
χαχδεγè	kahveye (AG, 5)

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nde aşağıdaki örnekte /v/ ünsüzü düzenli olarak /ω/ ile gösterilmiştir.

φαραω	farav “firavun”
-------	-----------------

2. 2. 2. 19. /y/ Ünsüzünün Yazımı

Bu ünsüz γ ile gösterilir. Bunun yanı sıra $\dot{\imath}$ ve η de bu sesi göstermek için kullanılmıştır.

- γ

γιαπτή	yaptı (HK, 5)
Κίγμα	kıyma (HK, 10)
γερ	yer (MP, 25)
τζηκμαγά	çıkmaya (MP, 9)
Γιάνι	yani (Gİ, 112)

- ĩ

/y/ sesini veya /yɪ/, /yi/ ses öbeğini göstermek için kullanılmıştır.

σεĩς	seyis (HK, 3)
ποιĩλέ	böyle (HK, 6)
σοĩλετή	söyledi (HK, 9)
πειĩλερῆ	beyleri (HK, 10)
γάĩετ	gayet (HAG, 13)

- ı

Bazı sözcüklerde söz içinde /y/ sesini veya /yi/ ses öbeğini göstermek için kullanılmıştır.

σοιũέ	şöyle (HK, 6)
σεις	seyis (HK, 3)

- η

Aslen /ɪ/ sesini göstermek için kullanılan bu harf az sayıda örnekte /y/ sesini gösterir. Söz içinde ve söz sonunda kullanılmıştır.

φερηàτ	feryat (AG, 1)
εηλετῆ	eyledi (AG, 2)
àηριξῖ	ayrıkısı (Gİ, 116)
εηλè	eyle (HAG, 10)
γαηετ	gayet (HAG, 13)

- γ

Söz içinde ve söz sonunda görülür.

ἐγλετῇ	eyledi (HK, 6)
Ἰπραγῖμ	İbrayim (HK, 6)
κίγμα	kıyma (HK, 10)
πεγῖτῖ	beyiti (HK, 10)

2. 2. 2. 20. /z/ Ünsüzünün Yazımı

/z/ ünsüzü aşağıdaki harflerle gösterilmiştir.

- ζ ile gösterilir.

ζεμαντὰν	zemandan (HK, 8)
πίζ	biz (HK, 8)
χουζοῦμ	gözüm (HK, 8)
γαζτιρτῇ	yazdırdı (HAG, 30)
χάζ	haz (AG, 3)

- Bu sesi göstermek için *Gennadios'un İtikadnamesi*'nde ζ de kullanılmıştır.

μπίζ	biz (Gİ, 114)
ἀνλάρους	anlaruz (Gİ, 114)
τίρις	diriz (Gİ, 119)

2. 2. 3. Tasvir Fiillerinin, Ek Fiilin, Eklerin, Bağlaçların ve Edat Öbeklerinin Yazımı

- **Tasvir Fiillerinin Yazımı**

Tasvir fiilleri bazen ayrı yazılmıştır.

gide dursun (HK, 8, 23)
salı veririz (HK, 16)
ola bilirim (HK, 18)

bayıla kaldı (HK, 27)

baka kaldılar (AG, 11)

- ***i-* Ek Fiilinin Yazılışı**

i- fiilinin görülen geçmiş zaman (-idi) ve öğrenilen geçmiş zaman (-imiş) çekimlerinde kendinden önceki sözcüğe bitiştiği durumlarda bazen *i-* yapısı korunmuş, bazen ekleşip düşmüştür. Genel eğilim yardımcı fiilin korunmasından yanadır.

***i-* fiilinin ayrı yazıldığı örnekler**

adam idi (HK, 3)

güzel idi (HK, 13)

yaralı idi (HK, 30)

vermiş idi (HK, 31)

yaralanmış idi (HK, 32)

oglu imiş (AG, 10)

Resul imiş (AG, 10)

***-i* fiilinin kendinden önceki sözcüğe bitişik yazıldığı örnekler**

hükm ideridi (HK, 3)

varidiki (HK, 3)

verirleridi (HK, 3)

aglaridi (HK, 4)

varidi (HK, 5)

derleridi (HK, 4)

vermezidi (HK, 5)

ederidi (HK, 5)

otururudu (HK, 5)

gelmeyeidi (HK, 13)

çıkılmışlarıdı (HK, 13)
doldururudu (HK, 13)
dururudu (HK,17)
bilmezidi (MP, 19)
kazana biliridi (AG, 4)
almışlarıdı (HK, 32)
varımış (HK, 31)
ogluımış (HK, 19)
almışlarıdı (HK, 32)
kesmişleridi (MP, 24)

- **Ekleşme Aşamasındaki Dil Birimlerinin Yazılışı**

Günümüz Türkçesinde genellikle ekleşmiş olarak kullanılan *-iken* zarf-fiili, şart kipi *-ise*, son çekim edatı *ise* ve *ile* bağlacı da zaman zaman kendinden önceki sözcüğe bitişik kimi zaman ayrı yazılmıştır. Bitiştiği örneklerde /i/ bazen korunmuş bazen düşerek ekleşmiştir.

- **-iken**

Ayrı yazıldığı örnekler

tende iken (HK, 30)
gayılısında iken (HK, 23)

Bitişik yazıldığı örnekler

seniniken (HK, 5)
geliriken (HK, 23)
gelip dururken (HK, 23)
otururken (HK, 23)
giderken (HK, 16)
aglariken (HK, 16)

dolaştırırken (HK, 18)

bakariken (HK, 23)

- **ise**

Ayrı yazıldığı örnekler

var ise (HK, 18)

çekti ise (HK, 29)

Ekleştiği örnekler

dersen (HK, 6)

olursan (HK, 6)

isterse (HK, 7)

giderse (HK, 3)

aldıysa (HK, 14)

sıkıldıysa (HK, 13)

olursa (HK, 15)

sıkılırsa (HK, 31)

- **ile**

Ayrı yazıldığı örnekler

eli ile (HK, 5)

atlı ile (HK, 10)

adem ile (HK, 21)

amel ile (HK, 28)

ok ile (HK, 28)

atları ile (HK, 30)

onun ula (MP, 6)

Ekleştiği veya bitişik yazıldığı örnekler

ismiyle (HK, 3)

keçeile (HK, 4)
eliyle (HK, 4)
ziyadesiyle (HK, 5)
sözlerle (HK, 6)
usulile (HK, 7)
sizinile (HK, 7)
askerile (HK, 8)
dikatla (HK, 13)
aşkıla (HK, 24)
böyile (HK, 31)
kamçıyla (HK, 22)
seninile (HK, 28)

- **Bağlaçların Yazımı**

Karamanlı Türkçesinde bağlaç olan *dA* ve *ki* çoğu zaman kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

- **ki**

varki (HK, 3)
olduki (HK, 4)
gördüki (HK, 5, 6, 7, 13)
dersinki (HK, 6,7)
olmaliki (HK, 6)
derki (HK, 7)
gittiki (HK, 7)
dediki (HK, 7)
olduki (HK, 12)
demedimki (HK, 18)

gördüki (HK, 21)

baktıki (HK, 22)

Bu örneklerde ise ayrı yazılmıştır.

getirdim ki (HK, 7)

dersin ki (HK, 7)

öyle ki (HK, 10)

baktı ki (HK, 10)

geldi ki (HK, 15)

gördü ki (HK, 16)

nasıl ki (HK, 17)

etti ki (HK, 22)

madem ki (32)

- **dA**

onuda (HK, 3)

binde (HK, 4)

birde (HK, 7)

aglayıpta (HK, 9)

sıkılıydıysada (HK, 13)

bende (HK, 11)

benimde (AG, 10)

bizde (HAG, 12)

- **Soru Ekinin Yazımı**

Karamanlı Türkçesinde soru eki *mX* çoğunlukla kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

bırakırmıyım (HK, 9)

agamısın (HK, 14)

beymisin(HK, 14)

gölmisin (HK, 14)

melekmisin (HK, 14)

kaçarmıydın (HK, 18)

Bazı örneklerde ise ayrı yazılmıştır.

barıştı mı (HK, 16)

eglendin mi (HK, 16)

helalleşti mi (HK, 16)

öldürmek mi istersin (MP, 5)

- **Edat Öbeklerinin Yazımı**

Bazı örneklerde *sonra*, *dek* kendinden önceki sözcüğe, *ne* kendinden sonraki sözcüğe bitişik yazılmıştır. İmla konusunda tutarlı olan ve klasik imlaya sadık kalındığını gözlemlediğim *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde bile bu tür örnekler görülmektedir. Aşağıda söz konusu bitişme olayı için örnekler verilmiştir:

sonra

şindensonra (HK, 5)

dediktensonra (HK, 10)

olduktansonra (HK, 14)

ondansora (HK, 22, 25, 33)

et(t)iktensora (HK, 24)

gündensonra (HK, 26)

gece yarısındansora (HK, 27)

öldüktensora (HK, 33)

dek

minahirinedek (HK, 8)

bildirinedek (HK, 13)

akşamadek (MP, 18)

bu günedek (MP, 35)

ne

Ne soru edatı aşağıdaki örneklerde kendinden sonraki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

nekadar (HK, 17, 25)

nevakit (HK, 26)

nekadar (MP, 2)

2. 3. Ünlüler ve Ses Olayları²⁵

İncelediğim metinlerde de pek çok ses olayı örneği tespit ettim. Ancak aynı sözcüğün farklı biçimlerde yazılabilmesi nedeniyle, bir sözcükte görülen ses değişmesi, o sözcüğün başka bir yazımında görülmeyebiliyor. Bazı ses değişimleri veya ses olayları ise imladan kaynaklanıyor. Bu durumda genel Türkçedeki düzenli ses değişimleri ve örnek metinlerde görülme sıklığı dikkate alınmıştır.

2. 3. 1. Ünlü Benzeşmeleri

“Türkçe sözlerde kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık-incelik, düzlük yuvarlaklık niteliklerine göre öteki heceler ünlülerine yaptığı etki sonucunda ortaya çıkan benzeşme sistemi”ne ünlü uyumu denir (Korkmaz, 2007, 229). Yabancı dilden alınan sözcükler ünlü uyumuna aykırıysa “benzeşme” yoluyla Türkçenin ses sistemine uyarlar.

2. 3. 1. 1. Damak Uyumu

Bir sözcüğün ilk hecesinde art veya ön ünlü bulunduğunda diğer hecelerdeki ünlülerin birinci heceye uymasına “damak uyumu” denir.

²⁵ Türkçenin ses olayları üzerine pek çok bilimsel yayın vardır. Ayrıntılı bilgi için başvurulabilecek bazı yayınlar şunlardır: Doğan Aksan, *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi*, haz. N.Atabay vd. (Ankara: TDK Yay., 1978). Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişimleri* (Ankara: TDK Yay., 1995); “Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair”, *İlmi Araştırmalar*, s. 7, 1999: 65-104. Hayati Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar* (Ankara: TDK Yay., 1995). Mehmet Gümüşkılıç “Orta Osmanlıcada İmla Telaffuz İlişkisi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 3/6, Fall, 2008: 272-288. György Hazari, *Türkiye Türkçesinin Dünü ve Bugünü/ Türk Dili Araştırmalarına Kısa Bir Giriş*, çev. Tefik Turan (Ankara: TDK Yay., 2012). Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, 2.bs. (İstanbul: Kesit Yay., 2012).

- **Kök ve Tabanlarda Damak Uyumu**

Türkçede bir sözcüğün ilk hecesindeki ünlüyle, sonraki hecelerindeki ünlüler arasında önlük ve artlık açısından uyum vardır. Genel eğilim alıntı sözcüklerin de Türkçenin ses sistemine uyumlu hale getirilmesi yönündedir. Özellikle konuşma dilinde bu daha kuvvetlidir. Karamanlı Türkçesi metinlerinde de damak veya önlük-artlık uyumunun kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.

- **Ön Damaksıllaşma**

Bir sözcükteki art ünlülerin çeşitli ses olayları neticesinde çevrelerindeki ön ünlülere benzemesi olayıdır. Türkçede ön damaksıllaşma /y/, /ç/, /ş/ ünsüzlerinin inceltici etkisiyle meydana gelir. İncelediğim metinlerde bu ünsüzlerin veya diğer ön ünlülerin etkisi olmadan da öndamaksıllaşma örnekleri vardır.

a > e

Alıntı sözcüklerde görülür. Gerileyici benzeşme sonucu meydana gelir.

seyis (< Far. sâyis; Develi, 34) (HK, 1)

Aşağıdaki örneklerde öndamaksıllaşma için bir neden olmadığı halde bu ses olayı meydana gelmiştir.

temaşe (< Ar. temāšā) (HK, 7)

pehane (MP, 1); behane (MP, 1, 6) (< Far. bahāna; Steingass, 209)

şhadet (< Ar. şahādet) (MP, 20)

seda (< Ar. şadā) (MP,30)

Bazen ön damaksıllaşma sonucu uyumun bozulduğu görülür.

zeman (<Ar. zamān) (HK, 8)

helas (< Ar. halās) (HK, 18)

emma (< Ar. ammā) (MP, 2)

kervan (< Far. kārṽān) (AG, 7)

temam (< Ar. tamām) (AG, 44)

- **Art Damaksıllaşma**

Alıntı sözcüklerde ön ünlülerin kendinden önce veya sonra gelen art ünlülere benzeşmesi olayıdır.

faravnun (< Ar. fir^cavn) (MP, 1)

zalım (< Ar. zālīm) (MP, 1)

badışahı (< Far. pād-şāh> Osm T. pādişāh) (MP,1)

zulımları (< Ar. zūlm > Osm T. zulum) (MP,1)

hamla (< Ar. ḥamle) (HK, 32)

Bu sözcük ise kaynak dildeki biçimiyle yazılmış ve uyuma girmemiştir:

hisāb (< Ar. ḥisāb) (MP, 23)

- **Eklerde Damak Uyumu**

Eklerdeki ünlüler istisnai durumlar dışında ulandıkları sözcüğün son hecesindeki ünlüye tabidir. Türkçedeki ünlüleri ayrı harflerle gösteren Grek harfli metinler, damak uyumunun tespiti açısından Arap harfli metinlerden daha fazla olanak sunmaktadır. Ancak bu metinlerde de imla nedeniyle ek-taban arasında uyumun bozulduğu örnekler görülmektedir. Ayrıca ön ve art ünlülerin zaman zaman birbiri yerine kullanımı da dikkat edilmesi gereken bir diğer özelliktir. Ekleşme aşamasındaki dil birimleri, damak uyumunu takip edebildiğimiz en elverişli malzemedir.

Çekim Eklerinde Damak Uyumu Örnekleri

el+i+n+i (HK, 4)

at+ı+n+ı (HK, 5)

hane+si+n+e (HK, 4)

o+n+a (MP, 30)

çöl+de (MP, 30)

baş+tan (HK, 18)

huzur+u+n+da (MP, 30)

bu+n+lar (HK, 19)

getirdik+leri (MP, 30)

eşittik+leri (MP, 30)

Çekim Eklerinde Damak Uyumsuzluğu Örnekleri

İncelediğim metinlerde çekim eklerinin damak uyumuna tabi olduğu, ancak imla nedeniyle zaman zaman bu uyumun bozulduğunu gözlemledim. Örneğin *ol* zamirinin çokluk eki almış biçimi *anlar~ anler* olarak yazılmıştır. Aynı zamirin ayrılma durumu çekimi *andan~ anden* olarak yazılmıştır.

anden sonra (MP, 26)

esnade (MP,25)

anlerin evlatları (MP,1)

anlerin de (AG,4)

Yapım Eklerinde Damak Uyumu Örnekleri

Düz geniş ünlülü eklerde damak uyumunun genel olarak korunduğunu gözlemledim.

arka+daş+ları (HK, 19)

sev-ecek yarım (HK, 27)

bag-la-dı+lar (HK, 32)

gel-en (HK, 11)

uç-an (HK, 15)

ücret+le-di (MP, 29)

öğüt+le-di (MP, 29)

Yapım Eklerinde Damak Uyumsuzluğu Örnekleri

-lAn eki bazı örneklerde uyuma girmemiştir.

telaşlendiler (< Ar. telāş+lAn-DI+lAr) (MP, 25)

gazeplenip (< Ar. ğaḏab+lAn+Ip) (MP, 26)

2. 3. 1. 2. Dudak Uyumu

Bir sözcüğün ilk hecesinde düz bir ünlü varsa sonraki hecelerinde de düz, yuvarlak ünlü varsa sonraki hecelerinde dar-yuvarlak veya düz-geniş ünlülerin bulunmasına “dudak uyumu” denir.

- **Kök ve Tabanlarda Dudak Uyumu**

Dudak uyumu veya düzlük-yuvarlaklık bakımından ünlü uyumu Grek harfli metinlerde çok kuvvetlidir. Sadece Türkçe kökenli sözcüklerde değil, alıntı sözcüklerde de görülür.

- **Yuvarlaklaşma**

Yuvarlaklaşma dudak (b, p ve m) ve diş-dudak (f ve v) ünsüzlerinin etkisiyle düz ünlülerin (a, e, ı, ve i), yuvarlak ünlülere (o, ö, u ve ü) dönüşmesidir.

punar (< ET bınar, EDPT: 351b, krş. Osm T. pınar~punar,) (HK, 4)

Benli *Hanum* (HK, 26)

baluk (< ET balık, EDPT: 335b, krş. Osm T. balık) (HK, 16)

Eski Türkçedeki hece ve sözcük sonu /-ğ/ ve /-g/’lerin Oğuz grubu Türk dillerinde düşmesi sonucunda da ünlüler yuvarlaklaşabilmektedir.

kapu (< ET kapıg, EDPT: 583a) (HK,4)

Bazı sözcüklerdeki yuvarlaklığın sebebini açıklayamıyoruz. Bünyelerinde çift dudak ünsüzü bulunmadığı veya yuvarlak ünlü oluşumuna sebep herhangi bir ses olayına uğramadıkları halde, bunlar yuvarlak ünlü taşımaktadırlar. İncelediğim metinlerde birkaç örnek vardı.

karşu (< ET karşı, EDPT: 663b) (HK,5)

arşun (< Osm. T. arşın~arşun, KT: 29) (HK, 5)

buyuk “bıyık” (< ET bıdık, EDPT: 301b) (HK,15)

Aşağıdaki örneklerde de Eski Türkçedeki yuvarlak biçimlerin korunduğunu görüyoruz.

incü (< ET yinçü, Osm T. inci, EDPT: 945b) (Gİ,1)

gerü (AG, 1)

deyü (AG, 16)

Alıntı sözcüklerde de zaman zaman yuvarlaklaşma görülmektedir.

hüzetkarlar (< Ar. ḥidmetkār) (HK, 15)

töbe (< Ar. tevbe) (MP, 28)

müşkül (< Ar. müşkil) (AG, 27)

mümkün (< Ar. mümkün) (Gİ, 114)

peruşan (< Far. perīşān) (AG, 16)

Aşağıdaki örneklerde ise alıntı sözcük kaynak dildeki biçimini korumuş ve uyuma girmemiştir.

çarşu (< Far. çārsū) (AG, 23)

müsafir (< Ar. musāfir) (HK, 14)

Aynı sözcük metnin diğer bölümlerinde *misafir* biçiminde yazılmıştır.

- **Düzleşme**

Birinci hecedeki düz /geniş ünlüden sonra gelen yuvarlak ünlünün, kendinden önce gelen ünlünün etkisiyle düz /dar ünlüye dönüşmesidir. Alıntı sözcüklerde görülür.

u > i

Bazı alıntı sözcüklerde kaynak dilde ilk hecede bulunan yuvarlak ünlünün düzleştiğini görüyoruz.

vicud (< Ar. vucūd) (HK, 31)

sival (< Ar. su^o āl) (HK, 31)

minasip (< Ar. munāsib) (AG, 3)

- **Eklerde Dudak Uyum**

Gennadios'un İtikadnamesi dışındaki metinlerde dudak uyumunun tesis edildiğini görüyoruz.

Çekim eklerinde dudak uyumuna örnekler

çocuk+tur (HK, 7)

çocuğu < çocuk+u (HK, 7)

otur-du+lar (HK, 7)

Köroğlu+nun (HK, 17)

kuş+udu (HK, 19)

söz+ü (HK, 33)

Erzurum+un (AG, 22)

oglundun < ogul+u+nun (AG, 22)

Çekim eklerinde dudak uyumsuzluğuna örnekler

Osmanlı Türkçesinde gördüğümüz gibi Karamanlı Türkçesinde de özellikle çekim eklerinin yazılışında bu uyuma aykırı örneklerle karşılaşırız. Ayrıca aynı sözcüğün aynı ekle farklı biçimlerde yazıldığı da olmaktadır. Bunları bir ses olayı olarak değil, imla sorunu olarak değerlendirmek gerekir.

ruh+ı+na (AG,3)

can+um (HK,18)

gezin-ür (HK, 26)

i- ek fiilinde de zaman zaman yuvarlaklaşma görülür. Bu ekleşme sürecinden kaynaklanmaktadır. Kendinden önceki sözcüğün son hecesindeki yuvarlak ünlünün etkisiyle yuvarlaşmaktadır.

oturur-udu (HK, 5)

doldurur-udu (HK, 13)

kuş-udu (HK,18)

kuş-umuş (HK,19)

olmuş-udu (HK, 19)

Eski Anadolu Türkçesinde eklerde görülen yuvarlaklaşma *Gennadios'un İtikadnamesi*'nde de karşımıza çıkmaktadır:

itikad+umuz (Gİ, 110)

andan+dur (Gİ, 110)

amir+ün (Gİ, 114)

üzerine+dür (Gİ, 111)

Bazı Farsça tamlamalarda izafet kesresinin kendinden önceki sözcüğün son hecesindeki ünlüye benzediğini görüyoruz:

ruhu kudsi (< Far. tamlama: Ar. rūḥ+ Ar. ʔudsî, rūḥ-ı ʔudsî) (Gİ, 113)

Yapım eklerinde dudak uyumuna örnekler

İncelediğim metinlerde yapım eklerinde de dudak uyumunun tesis edildiğini söyleyebilirim.

gözlü (HK, 6)

yüzlü (HK, 6)

yolculuğunu < yol+cu+luk (AG, 21)

ogul+luk (MP, 3)

şükür+lük (MP, 13)

dög-ül-dük+de (MP, 29)

Zarf-fiil eklerinde dudak uyumsuzluğuna örnekler

-Xp zarf-fiil ekinde yuvarlaklaşma sonucunda dudak uyumsuzluğu olayı görülebilmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde daima yuvarlak ünlülü olan bu ekin imla alışkanlığı sonucu yuvarlak ünlülü yazıldığını düşünmekteyim.

deyü (HK, 17; MP 35; Gİ, 112)

saklayup (AG, 37)

deyüp (AG, 22)

irşad idüp (Gİ, 114)

Yapım eklerinde dudak uyumsuzluğuna örnekler

Aşağıdaki örneklerde -IX ekinde yuvarlaklaşma görülmektedir.

İsrail+lü+ler (MP, 20)

misil+lü (AG, 4)

2. 3. 2. Daralma

Daralma, bir sözcükteki geniş ünlülerin, dar ünlülere dönüşmesidir²⁶. Bu değişimin nedeni bazen /y/ ve /g/ gibi daraltıcı ünsüzlerin komşuluğudur. Bazen herhangi daraltıcı etken olmaksızın da geniş ünlüler dar ünlülere dönüşür.

- **a > ı**

kahrıman (< Far. kahraman) (HK,9; AG, 1)

ruyu (<Ar. rü'yā) (HK, 25; Metnin genelinde *rüya* biçiminde yazılmıştır.)

- **e > i**

Türkçede en yoğun görülen ses değişimlerinin başında *i>e*, *e>i*, *i>é*, *e>é*, *é>e* değişimleri gelmektedir. Bu konu çeşitli araştırmacılar tarafından ele alınmıştır²⁷. Bu türlü çok yönlü değişiklikler hem art zamanlı, hem eş zamanlı görülmektedir (Erdal, 2004, 50-51). Karamanlı Türkçesi metinleri incelenirken Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi yazı geleneği göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre bugün /e/ şeklinde telaffuz edilen pek çok sözcük Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde hep /i/ şeklinde yazılmaktaydı ve yaygın görüşe göre bu /é/'ye tekabül etmekteydi. Osmanlı Türkçesi imla sisteminde de Eski Anadolu Türkçesindeki biçimlerin çoğunlukla korunduğu görülmektedir.

Eckmann, bugün /e/ ile telaffuz edilen sözcüklerin Karamanlı Türkçesinde de aynı biçimde yazıldığını söyler (Eckmann, 1950a, 173). İncelediğim metinlerden yola çıkarak ben de bu görüşe katılmaktayım. Özellikle *Hikaye-yi Köroğlu*'nda /e/'li biçimler çoğunluktadır. Örneğin metinde *etmek* fiili 76 kez kullanılmıştır. 57 tanesi “etmek”, geri kalanı “itmek” biçiminde yazılmıştır. Bu metnin *Aşık Garip Hikayesi* dışında diğer metinlerden daha yeni olduğunu bir kez daha belirtmek isterim. Bu metinlerde belirli bazı sözcüklerin *e* ve *i*'li olmak üzere iki yazılışına birden

²⁶ Dilbilimsel olarak *daralma*, “sesin çıkarılışı sırasında ses yolunda meydana gelen küçülme”dir (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011, 80).

²⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Cevat Emre, “Türkçe’de Bulanık e (é) Fonemi”, *Türk Dili-Belleten*, 3/6-7 (1946): 487-497. Reşit Rahmeti Arat, “Türkçe Metinlerde e/i Meselesi”, *Rocznik Orientalistyczny* (Krakow 1953): 311; Emine Yılmaz Ceylan, “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, *Türk Dilleri Araştırmaları* (Ankara: 1991): 151-165. Musa Duman, “Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair”, *İlmî Araştırmalar*, 7, (İstanbul: 1999): 65-103.

rastlanmaktadır: *et-*, *de-*, *ye-*, *iyi*, *işit-*, *gine /yine*, *giy-*...vb. Bu da değişim sürecinin devam ettiğini gösteren bir unsurdur. Musa Duman, bu tür çift yazılışlarda L. Johanson'un ek ünlülerinin düzensizlik gösterdiği ara dönem için ortaya koyduğu 'indifferenz (ayrısızlık)' görüşünü benimsemektedir. "Buna göre bu tür yazılışları değişim sürecinin devam ettiği geçiş merhalesi olarak değerlendirmek ve bu sesleri, ele aldığımız konu için 'tarafsız bir e ile' göstermek mümkündür" (Duman, 1999,71).

e ~ i nöbetleşmesi görülen örnekler

et- ~ it-

emr *etti* (HK, 4)

ah *idüp* (HK, 4)

pare pare *etti* (AG, 5)

eyi~ iyi

eyice (HK, 31)

iyi oldu (HK 33)

eyidir (MP, 25)

gece ~ gice

gece (AG, 34)

gice (AG, 34)

gey- ~ giy-

geydirdiler (HK, 13)

giyip (HK, 28)

Alıntı sözcüklerde e> i değişimiyle daralma

ilfida (< Ar. el-vedā^c) (HK, 33)

imsal (< Ar. emsāl) (MP, 28)

vidalaşma (< Ar. vedā^c) (MP, 36)

filek (< Ar. felek) (AG, 30)

Diğer örnekler

nice <ne+ce (HK, 6; AG, 34)

Aşağıdaki örnekler *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde düzenli olarak /e/'li olarak yazılırken diğer metinlerde /i/'li biçimleri tercih edilmiştir.

işittim (HK, 28) (< ET eşid-, EDPT: 257)

küfürünü *eşiden* (MP, 22)

indi (HK, 12) (< ET én-, EDPT: 168)

endigi (MP, 19)

- **/y/ ünsüzünün etkisiyle daralma**

De- ve *ye-* fiilleri ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında, bu fiillerdeki /e/ bağlayıcı ünsüz /y/'nin etkisiyle /i/ olur. Aşağıdaki örneklerde /y/ ünsüzüne rağmen daralma olayı gerçekleşmemiştir.

yeyecekleri (MP, 23)

deyü (MP, 26)

İyi sözcüğünde de bazen daralma olayı gerçekleşir bazen gerçekleşmez.

iyi (HK, 12) (< ET edgü EDPT, 51b)

eyice (HK, 31)

- **u > i**

Alıntı sözcüklerde görülür.

mimkinsiz (< Ar. mumkin) (MP, 2)

minasibetsiz (< Ar. munāsebet) (MP, 27)

2. 3. 3. Genişleme

Genişleme ise *ı, i, u, ü* dar ünlülerin çeşitli nedenlerle *a, e, o, ö* geniş ünlülerine dönüşmesidir.

- **i > e**

endi (< in-) (MP, 2, AG 22)

hane (< hani) (AG, 30)

Yabancı kökenli sözcüklerde de /e/ ve /i/ arasında iki yönlü değişim görülebilmektedir. Eckmann, *if^eal* ve *ifti^eal* veznindeki Arapça masdarların ilk hecesinde bulunan /i-/ ünlüsü yerine, /h/ veya /y/'den evvel, çok defa /e/ geldiğini tespit etmiştir (Eckmann, 1950a, 175).

ehdiarlar (< Ar. ihtiyār) (MP, 5)

Yabancı kökenli ve kaynak dilde çift sessizle biten; ancak Türkçede iki ünsüzün belirli çiftler dışında sözcük sonunda yan yana gelmemesi nedeniyle araya /i/ sesi eklenen sözcüklerde bu /i/'nin /e/ biçiminde yazıldığı görülür.

şehir (< Far. šahr Steingass, 769) (MP, 24)

Alıntı sözcüklerde herhangi bir nedene dayanmaksızın da i>e değişimi görülebilmektedir.

ehm (yazım hatası) ~elm < Ar. ʿilm (Gİ, 112)

elmullah < Ar. ʿilmullah (Gİ, 112)

perinç < Far. pirinc (AG, 10)

- **i > a**

gaybet (Ar. ġiybet) (MP, 34)

- **u > a**

maharebe < Ar. muḥārebe (HK, 29)

2. 3. 4. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi sözcüğü oluşturan ünlülerden birinin kaybolmasıdır. Özellikle vurgusuz orta hecedeki ünlünün düşmesi Türkçenin her devresinde görülen bir ses olayıdır. Sözcüklerin bir kısmı, iyelik ekleriyle kimi ad durum eklerini aldıklarında son hecede bulunan kapalı ünlü düşer (Atabay vd., 1978, 46). Karamanlı Türkçesinde de zaman zaman söz başı ve yaygın olarak orta hece ünlüsünün düştüğünü görüyoruz.

İkinci hecelerinin ortasında dar ünlü bulunan birçok organ adı ünlü ile başlayan bir ek aldığında, ikinci hecelerindeki dar ünlü düşer:

gögsünü < göğüs+ün+ü (HK, 14)

agzını < agız+ı+n+ı “ağzını” (MP, 26)

koynundan < koyun+u+n+dan (AG, 19)

bagrı < bagır+ı (AG, 20)

Akrabalık adı olan sözcüklerde de aynı durum görülebilmektedir:

oglum < ogul+um (HK,22)

İkinci heceleri /v/ + dar ünlü + /r/ ve /y/ + dar ünlü + /r/ olan fiil kökleri de ünlü ile başlayan ek aldıklarında dar ünlüleri düşebilir:

sıyırıp < sıyır+ıp (HK, 30)

bırak- fiili *Hikaye-yi Köroğlu*’nda *βρακ-* “brak-” biçiminde yazılmıştır. Bunun sebebi /ı/ ünlüsünün zayıf telaffuzudur. Söyleyişte belirsiz olan bu ses yazıya da geçirilmemiştir.

Rumcadan geçmiş olan *bre* ünlemi de, günümüz Türkçesinde olduğu gibi söyleyişte ortaya çıkan /i/ gösterilmeden *πρε* biçiminde yazılmıştır.

Büyük bir kısmı Arapça ve Farsçadan geçmiş çift ünsüzle biten pek çok sözcükte; Türkçenin fonetik yapısı gereği, istisnai durumlar dışında, son seste çift ünsüz bulunamayacağı için bu ünsüzlerin arasında bir ünlü türer. Bu tür sözcükler ek aldıklarında orta hecede kalan ikincil dar ünlüleri düşer ve sözcükler aslî biçimlerine dönerler²⁸. Karamanlı Türkçesinde de bu durum geçerlidir.

ismiyle < isim-i-y-le (<Ar. ism) (HK,1)

fikre < fikir+e (Ar. fikr) (HK, 23)

nutku< nutuk-u (<Ar. nutk) (Gİ, 114)

ömrümü < ömür+üm+ü (< Ar. ʿömr) (MP, 17)

kavma < kavm+a (<Ar. kavm) (MP, 35)

2. 3. 5. Ünlü Türemesi

Sözcüğün yapısında bulunmayan bir sesin çeşitli nedenlerle sonradan ortaya çıkması olayıdır. Üç türü vardır: Ön türeme, iç türeme ve son türeme. Eski Anadolu

²⁸ Tahir Nejat Gencan bu ses olayına “orta hece tutumu” da dendiğini söylemiştir (4.bs., 1979, 39).

Türkçesi dönemi metinlerinde ve Osmanlı Türkçesinde, Türkçe sözcüklerde söz içinde ünlü türemesi örnekleri pek fazla değildir. Ünlü türemesi Arapça ve Farsçadan geçen sözcüklerde daha fazla görülmektedir. Özellikle çift sessizle biten hece ve sözcüklerde bu ünsüzlerin arasında dar ünlü türemektedir²⁹.

- **Ön Türeme**

Türkçede söz başında /l/ bulunmaz. Anadolu ağızlarında /l/ ile başlayan sözcüklerde söz başında /i/ türemesi görülebilmektedir. Hikaye-yi Köroğlu’nda tek örneği vardır.

ilazım (<Ar. lāzım) (HK, 24)

- **İç Türeme**

Alıntı sözcüklerde söyleyişi kolaylaştırmak ve sözcüğü Türkçenin yapısına uygun duruma getirmek için sonda bulunamayan ünsüzler arasında ünlü türer.

seyir (<Ar. seyr) (HK, 7)

hayıran (<Ar. ḥayrān) (HK, 8)

vakit (< Ar. vakt) (HK, 16)

vecihten (< Ar. vech) (Gİ, 119)

yalınız (< ET *yalḥus* EDPT: 930b) (krş. Osm T. *yalnız*) (HK, 5, 6, 17, 19, 25)

sıçıradı (< OT saçra- EDPT: 798a) (HK, 18)

Sözcük ek aldığı anda vurgusuz orta hecede kalan ve bu sebeple düşen ünlüler zaman zaman korunmuştur.

buyurun (HK,31)

hatırına (<Ar. ḥāṭır) (HK,32)

izinin (< Ar. izn) (HK,25)

küfürü (< Ar. küfr) (MP, 22)

²⁹ Konuyla ilgili bkz. Güliden Sağol Yüksekaya “Alıntı Kelimelerde Son Türeme”, *Turkish Studies*, c. 5/1, 2010: 90-104.

- **Son Türeme**

Sözcüğün sonunda bir ünlünün ortaya çıkmasıdır. İncelediğim metinlerde bir örneği vardır.

servi (< Far. serv) (AG, 41)

2. 3. 6. Ünlü Kaynaşması

Türkçede ünlüyle biten bir sözcük, ünlü ile başlayan bir sözcükle birleşik isim oluşturduğunda, iki ünlü yan yana bulunamadığından ünlülerden biri düşmekte ve birleşme meydana gelmektedir. Bu birleşme geçici olabildiği gibi, kalıcı nitelikte sözcükler de ortaya çıkarmaktadır. Buna kaynaşma veya büzülme denmektedir³⁰. Metinlerde karşılaşılan bazı birleşme örnekler şunlardır:

niçün (ne+içün) (HK, 16)

nasıl (ne+asıl) (HK, 25)

böyle (bu+ile) (HK,6)

nereye (ne+ara) (HK, 17)

burda (bu+arada) (HK, 19)

nolaydı (ne+olaydı) (MP, 25)

kafaltı (kahve+altı) (AG, 17)

2. 3. 7. Ünlü Birleşmesi

Türkçede birleşik sözcükler dışında iki ünlü yan yana gelmez. Bu nedenle ünlü ile biten sözcükler, ünlü ile başlayan bir ek aldığı arada koruyucu bir /y/ ünsüzü türer. İmlada bu /y/'nin gösterilmediği örneklerde ünlü birleşmesi veya ünlü boşluğu³¹ meydana gelir.

gelior (< geliyor) (HK, 10)

gezinior (< geziniyor) (HK, 26)

³⁰ Tahir Nejat Gencan “aşınma” olarak adlandırır (4.bs., 1979, 41).

³¹ Berke Vardar şöyle tanımlar: “bir sözcükte ya da birbirini durak olmadan izleyen iki sözcük arasında, ayrı seslemlere bağlı iki ünlünün rastlaşması”dır (1980, 151).

Yine iki ünlü arasında kalan /g/ ve /y/ ünsüzlerinin de düşmesi sonucu ünlü birleşmesi meydana gelebilmektedir.

beendigi (< begendigi) (HK, 1)

deilse (< degilse) (HK, 33)

feraat (< Ar. ferāğat) (HK, 25)

ziade (<Ar. ziyāde) (MP,1)

ihtiar (< Ar. ihtiyār) (MP, 7)

laik (< Ar. lāyık) (AG, 18)

Bu örnekte ise /g/ düşmesi sebebiyle ünlü türemesi meydana gelmiş, bu da ünlü boşluğuna neden olmuştur:

saalık (HK,17), sağlık (HK, 12)

Karamanlı Türkçesinin yazımında Arapçadaki /ğ/ sesi gösterilmez. Bu sesin gösterilmemesi nedeniyle de bazı örneklerde ünlü birleşmesi meydana gelir.

dua (< Ar. du^cā) (HK, 5)

saat (< Ar. sa^cat)(HK, 12)

teala (< Ar. te^cālā) (HK, 16)

itaat (< Ar. itā^cat) (MP, 2)

cemaat (< cemā^cāt) (MP, 26)

2. 3. 8. Hece Düşmesi

Birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin düşmesidir (Atabay vd., 1978, 56). Orta hecede dar ünlünün bulunması, aynı ünsüze sahip hecelerin yan yana gelmesi bu ses olayının meydana gelmesine sebep olur.

şinden (< şimdi+den) (HK, 6)

şimden (< şimdi+den) (AG, 7)

2. 4. Ünsüzler ve Ses Olayları

2. 4. 1. Ötümlüleşme

Türkçede söz içinde iki ünlü arasında kalan *p, ç, t, k, k* ünsüzleri ötümlüleşerek *b, c, d, g, ğ* seslerine dönebilmektedir. Bu ses olayına ötümlüleşme veya sedalaşma denir.

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti hariç diğer metinlerde /b/ ve /p/ seslerini gösteren işaretler birbirinden ayrılmaz. İkisi için de π harfi kullanılmıştır. Karamanlı Türkçesinde /c/ ve /ç/ seslerini gösteren harfler genel olarak birbirinden ayrılır. /c/ sesi için $\delta\zeta$, /ç/ sesi içinse $\tau\zeta$ tercih edilir. Ancak *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* hariç diğer metinlerde bu harflerin birbirinin yerine yazıldıkları görülür. Karamanlı Türkçesinde /d/ için δ /t/ için τ harfleri bulunmasına rağmen, *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* hariç diğer metinlerde /t/ ve /d/ sesleri çoğu zaman τ ile gösterilmiştir. Ön ve art damak /k/ sesi birbirinden ayrılmamış ve ikisi için de x işareti kullanılmıştır. Ancak /g/ sesinde de önlük ve artlık özelliği ayrılmamıştır. Bu ses x ve γ ile gösterilmiştir. Art ünlülü sözcüklerde γ daha fazla tercih edilmiş olmakla beraber düzenli değildir. Bu nedenle ötümlüleşme olayını takip etmek güçleşmektedir.

- /ç/ > /c/

agaca (< ağaç) (HK, 4)

kılıcı (< kılıç) (HK, 9)

sucu (< suç) (MP, 22)

- /k/ > /g/

aglamaga (< ağlamak) (HK, 10)

dolaşmaga (< dolaşmak) (HK, 27)

kaçmaga (< kaçmak) (HK, 32)

acılığından (< acılık+ı+n+dan) (MP, 13)

butperestlige (< Far. but-perest+lik+e) (MP, 18)

itmemeg-ile (< it-me-mek+ile) (MP1)

adadığı (< ada-dık+ı) (MP, 18)

işledigimiz (< iş+le-dik+ımız) (MP, 24)

kulagunuz (< kulak+u+nuz) (MP, 33)

mukayetlig-ile (< mukayetlik+ile) (MP, 31)

- /t/ > /d/

Aşağıdaki örneklerde ise son sesi /t/ olan sözcükler ek aldığı anda iki ünlü arasında kalan /t/ /d/’ye değişmiştir.

ögrede (< öğret-) (MP, 25)

segirdip (< segirt-) (MP, 26)

2. 4. 2. Ötümsüzleşme

“Ötümlü ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan ötümsüz ünsüzlere dönüşmeleri, ötümsüzleşme olarak bilinir: $b > p$, $d > t$, $v > f$ $g > k$ $ğ > k$, $j > ş$ $c > ç$ $z > s$ vb. Türkçede ötümlüleşme, asıl ve bağlı biçim birimleri arasında tam bir düzenlilik ve uyum içinde gerçekleşirken, ötümsüzleşme, oldukça değişik yer ve koşullarda pek az görülür” (Karaağaç, 2010, 91).

Garip (AG, HAG) (< Ar. ġarib)

haydutluk (HK, 22) (< Ar.ḥaydūd+luk)

hoşnutluk (< Far. ḥōšnūd+luk) (MP, 22)

şedit (MP, 26) (<Ar. şedīd)

2. 4. 3. Ünsüz Uyumu

Ünsüzlerin ötümlülük ötümsüzlük açısından benzeşmesi olayıdır.

Eski Anadolu Türkçesinde ötümsüz ünsüzle biten tabanlara eklenen eklerin ilk ünsüzleri genellikle ötümlüdür. Dolayısıyla imlaya göre ünsüz uyumu yoktur³². Osmanlı Türkçesi ve Karamanlı Türkçesi metinlerde ise zaman içinde ünsüz uyumunun tesis edildiğini görüyoruz. Örnek metinlerde kronolojik olarak bakıldığında en yakın tarihli olanda ötümlüleşme örnekleri daha fazla görülüyor. Yine de aynı sözcük veya eklerin uyuma girmemiş biçimlerini de görmekteyiz.

³² “Eski Anadolu Türkçesinde; ötümlü şekilleriyle kalıplaşmış olan ekler, kelimenin kök veya tabanı ötümsüz bir ünsüzle de bitse her zaman ötümlü olarak kullanılırlar” (Şahin, 2003, 41).

Bunun yanı sıra bahsi geçen ünsüzler için ortak harf kullanılması da ötümlüleşme olayını tespit etmeyi güçleştirmektedir.

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'nde bulunma durumu eki +dA, ayrılma durumu eki +dAn, bildirme eki görülen geçmiş zaman eki -dX gibi /d/ ünsüzüyle başlayan ekler ünsüz uyumuna girmemiştir. Bunu yazım özelliği olarak değerlendirdim. Çünkü diğer eklerde ötümlülük ötümsüzlük açısından benzeşme olayı gerçekleşmiştir.

korkutdular (MP, 25)

gayetden (MP, 25)

açdırdı da (MP, 26)

çıkıldıkda (MP, 27)

2. 4. 4. Dudaksıllaşma

Alıntı sözcüklerde –nb- ünsüz öbeğinin dudak ünsüzü olan /b/'nin etkisiyle mb ünsüz öbeğine dönüştüğü görülmektedir. Bazı örneklerde kaynak dildeki biçim korunurken, bazı örneklerde bu değişim olayı meydana gelmiştir.

Aşağıdaki örneklerde nb> mb ses değişimi gerçekleşmiştir:

İstambul (< Yun. *εις την πόλι* is tin póli "şehir içi, iç şehir") (HK, 6)

sümbül (< Far. sunbul) (HK, 6)

tembih (< Ar. tenbīh) (HK, 22)

tembel (< Far. tenbel) (MP, 8)

2. 4. 5. Genizsilleşme

/l/ ünsüzünün ilerleyici benzeşme sonucunda /n/'ye dönmesidir.

añnayışlı (<anla-) (HK, 3)

diñne (< dinle-) (HK, 21)

añnadı (< anla-) (AG, 43)

annıma (< alın) (AG, 33)

Aşağıdaki örneklerde -lAr zamirlere eklenirken adıl n'sinin etkisiyle –nAr biçimini almış ve adıl n'si düşmüştür.

onar (< onlar) (HK, 17)

bunar (< bunlar) (HK, 17)

2. 4. 6. Ünsüzlerde Görülen Diğer Değişmeler

- v> f

Söz içi ve söz sonunda sadece alınma sözcüklerde görülen bu ses değişiminin az sayıda örneği vardır.

elfida (Ar. el- vedā^c) (HK, 29)

alef (Far. ālev) (MP, 7)

zefk (Ar. zevk) (AG, 1)

2. 4. 7. Ünsüz Düşmesi

Sözcüğü oluşturan ünsüzlerden birinin düşmesidir. Dildeki seslerin düşme nedeni kolay söyleme eğilimidir. Özellikle alınma sözcüklerde görülür.

h->ø-

Karamanlı Türkçesinde /h-/ düşmesi çoğunlukla alıntı sözcüklerde görülmektedir.

erif (<Ar. ḥarīf) (HK,12)

er gün (<Far. her) (HK,5)

er angi (<Far. her + T. hangi < ET kanı) (HK,5)

erkes (< Far. her + Far. kes) (HK13)

emen (< Far. hemān) (AG, 10)

-y- > -ø-

Alıntı sözcüklerde görülür. Akıcı bir ünsüz olan /y/, en çok düşme eğilimi gösteren ünsüzdür.

kıafet (< Ar. kıyāfet) (HK,6)

ziaret (< Ar. ziyāret) (MP, 15)

niaz (< Far. niyāz) (MP, 17)

ziade (< Ar. ziyāde) (HK, 5; MP, 2)

ehdiar (< Ar. ihtiyār) (MP, 5,7)

Türkçe sözcüklerde ise bağlayıcı ünsüz olan /y/ zaman zaman yazılmamaktadır.

ideim (< ideyim) (MP, 7)

diñleip (< dinleyip) (MP,8)

eyleip (< eyleyip) (MP, 8)

kahvecie (< kahveciye) (AG, 10)

Şimdiki zaman ekindeki /y/ de düşebilmektedir.

gelior (HK, 10)

gezinior (HK, 26)

söylesior (HK, 27)

-g- > -Ø-

İmladan kaynaklandığını düşündüğüm bir ses olayıdır.

beendigi (< begendigi) (HK, 3)

deil (<degil) (HK,32)

saalık (< saglık) (HK,17) ~ salık (< saglık) (AG, 18)

-v- > -Ø-

Az sayıda örneği vardır. İmladan kaynaklanabilir. Dildeki kolay söyleme eğilimi nedeniyle, aşağıdaki örneklerde /v/ ünsüzünün dudak ünlülerin etkisiyle düştüğü de söylenebilir.

töbe (< Ar. tevbe) (MP, 28)

duar (< Far. divār) (AG, 21)

Bu örneklerde görüldüğü üzere, /y/, /g/, /v/ ünsüzlerinin düşmesi sonucu “ünlü birleşmesi” meydana gelmektedir (bkz. s. 93).

-n- > -Ø-

Zamirlerde görülen bir ses olayıdır. Aşağıdaki örneklerde –lAr, zamirlere eklenirken adıl n’sinin etkisiyle –nAr biçimini almış ve adıl n’si düşmüştür.

bunar (< bunlar) (HK,17)

onar (< onlar) (HK, 17)

2. 4. 8. Ünsüz Tekleşmesi

Arapçadan geçen şeddeli sözcüklerde, iç seste bulunan ünsüz ikizliğinin tekleşme yoluyla kaybolmasıdır (Korkmaz, 1992, 163). “Türkçede esas olarak bazı gelişmeler (ekleşme, birleşme) sonucu bir araya gelenlerin dışında aynı cinsten iki ünsüz yan yana bulunmaz. Yabancı (çoğu Arapça) kelimelerdeki ikiz ünsüzler iç seste çoğu kere tekleşmeye uğrarlar” (Duman, 1995, 34-36).

evvel sözcüğü *Hikaye-yi Köroğlu*’nda 3 kez kullanılmıştır. İkisinde *evel* biçiminde yazılmıştır.

ama (< Ar. ammā) (HK, 13)

2. 4. 9. Ünsüz Türemesi

Bir sözcüğün aslında olmayan bir ünsüzün sonradan ortaya çıkmasıdır. Ön türeme, iç türeme ve son türeme olmak üzere üç türü vardır.

- **Ön Türeme**

havlu (< Rum. avlu) (HK, 18)

Arapçadan geçen ve içinde / **ʕ** / ve / **ħ** / bulunan sözcüklerde bu gırtlak sesleri gösterilmediği için yerlerine başka bir ses türeyebilir.

yınad “inat” (Ar. ʕinād) (HK,13)

hiybe (< Ar. ʕaybe) (HK, 33)

- **İç Türeme**

İncelediğim metinlerde yazım özelliği olarak az sayıda sözcükte görülmüştür.

kaffes (< Ar. ʕafas) (HK, 27)

Arapçadan geçen ve içinde / **ʕ** / ve / **ħ** / bulunan sözcüklerde bu gırtlak sesleri gösterilmediği için yerlerine başka bir ses türeyebilir.

sıval (< Ar. suʕāl) (HK,13)

mayıl (< Ar. māʕil) (HK, 9)

dova (< Ar. du^cā) (MP, 14)

fayda (< Ar. fā'ide) (AG, 37)

2. 4. 10. Göçüşme

Sözcük içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesine göçüşme denir. İncelediğim metinlerde bir dil özelliği olarak değil, yazım özelliği olarak görülmektedir³³. Metinlerde aynı sözcüklerin göçüşmeye uğramamış biçimleri de kullanılmıştır.

kevran ~ kervan (HK, 19-20)

tehna (HK, 21) ~ تنها (HK, 21)

devriş “derviş” (HK, 28)

hipat “hitap” (HK, 3)

sevli (AG, 16) ~ selvi (AG, 41)

³³ Konuyla ilgili bkz. Ahmet Caferoğlu “Anadolu Ağzlarındaki Metathese Gelişmesi” *TDAY Belleten-1955* (Ankara: TDK Yayınları): 1-7; Hasan Eren, "Türk Dillerinde Metathese," *TDAY Belleten 1953*(Ankara: TDK Yayınları): 161-180; Günay Karağaç, “Eski Metatez Örnekleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, 1991: 91-102.

3. KARAMANLI TÜRKÇESİNİN BİÇİM BİLGİSİ

3. 1. Giriş

Bu bölümde, örnek metinlerden yola çıkarak Karamanlı Türkçesi biçimbilimsel açıdan incelenecektir. Bölüm; isimler, zamirler, sıfatlar, zarflar, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, fiiller ve sözcük türetimi olmak üzere dokuz alt başlığa ayrılmıştır³⁴.

İsimler bölümünde isim çekim ekleri anlamsal ve işlevsel açıdan incelenmiştir.

Zamirler, Sıfatlar, Zarflar, Edatlar, Bağlaçlar ve Ünlemler bölümlerinde bu sözcük türleri işlevleri ve yapıları açısından ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Fiiller bölümü *Çatılarına Göre Fiiller, Fiil Çekimi, Yapılarına Göre Fiiller ve Fiilimsiler* alt başlıklarına ayrılmıştır.

³⁴ Muharrem Ergin (1993, 21. bs.) sözcük türlerini “mânâ ve vazife bakımından kelimeler” başlığı altında “isimler”, “fiiller” ve “edatlar” olarak tasnif etmiş, isimleri de “sıfatlar”, “zarflar”, “zamirler” olarak ayırmıştır. Tahsin Banguoğlu (1995, 4. bs.) sözcük türlerini “yapı bilgisi” ana başlığının “kelime çekimi” alt başlığı altında “ad, sıfat, zamir, zarf, takı, bağlam, ünlem, fiil” olarak sıralamıştır. Zeynep Korkmaz (2009, 3.bs.) sözcük türlerini “anlamli kelimeler”, “görevli kelimeler” ve “anlamli görevli kelimeler” olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Anlamli kelimeleri “adlar ve ad soylu kelime sınıfları” ile “fiiller ve fiil soylu kelime sınıfları” olmak üzere iki alt grupta incelemiştir. Adlar ve ad soylu kelime sınıflarını da “adlar, sıfatlar, zamirler, zarflar” olmak üzere dört alt başlıkta değerlendirmiştir. Fiil ve fiil soylu kelime sınıflarında ise “fiiller”i incelemiştir. Görevli kelimeler olarak “edatlar ve bağlaçları”; anlamli görevli kelimeler olarak “ünlemler”i göstermiştir. Marcel Erdal (2004) ise sözcük türlerini “biçimbilgisi” başlığı altında ele almış ve “isimler”, “fiiller”, “tamamlayıcılar” ve “ünlemler” olarak dört ana gruba ayırmıştır. Zamirleri ve sıfatları “isimler” başlığı altında incelemiştir. “Tamamlayıcılar” başlığı altında zarfları, edatları ve bağlaçları sıralamıştır. Bu bölümde kuvvetlendirme edatı *Ok* ve *çak*, “particles” alt başlığında ayrıca değerlendirilmiştir.

Sözcük Türetimi bölümünde isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil yapma ekleri örnek metinler çerçevesinde sıralanmıştır.

3. 2. İsimler

3. 2. 1. Çekim Ekleri

3. 2. 1. 1. Durum Ekleri

Ad durumları ve Karamanlı Türkçesindeki kullanımları aşağıda gösterilmiştir³⁵.

3. 2. 1. 1. 1. Yalın Durum (Nominatif)

Herhangi bir ek almamış isimlerdir. İsmi başka bir sözcüğe ekle bağlı olmayan teklik, çokluk ve iyelik şekilleri yalın hali oluşturur³⁶.

- **İsim kök ve tabanlarında**

Çadırın birinden *bir kız* çıkıp ve tekrar girdi (HK, 6)

Amma ol memlekette *kırk nefer dalkavuk kimseler* var idi (AG, 1)

Oglum şu atın üzerine bin de (HK, 4)

- **Zamirlerde**

Herhangi bir durum eki almamış zamirler de yalın durumdadır.

Bolu begleri *ben* Köroğlu değilim (HK, 18)

Sen taze civansın (HK, 25)

- **İşlevleri**

a) İsim tamlamalarında veya bu yolla meydana getirilmiş birleşik sözcüklerde durum eki almamış tamlanan sözcük de yalın durumda kabul edilir.

Bezirganbaşı dedi. (HK, 20)

³⁵ Türkçede ad durum ekleri üzerine pek çok yayım yapılmıştır. Bunlardan birkaçı için bkz. Ahmet Buran *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri* (Ankara: TDK Yay., 1996), Tahir Kahraman, “Çağdaş Türkiye Türkçesinde Ad Çekimi Eklerinin Kullanım Özellikleri ve İşlevleri” *Türk Gramerinin Sorunları II* (Ankara: TDK Yay., 1999): 278-297. Nevzat Özkan, “Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme, *İlmi Araştırmalar*, s.12 (İstanbul, 2001): 153-165.

³⁶ Yalın durum hakkında yapılmış bir çalışma için bkz. Kerime Üstünova, “Yalın Durum Karmaşası” *Turkish Studies*, c. 2/2, bahar 2007: 736-748.

Bizim oğlan geldi (HK, 25)

Elli tane erkek evladı vardır (HK, 25)

Farav kızı ırmaga yunmaga endi (MP, 2)

b) Sıfat tamlamasında tamlayan ve tamlanan unsur olarak kullanılabilir.

Her sene at canbazları gelip (HK, 3)

Üç günlük yol gidelim de (MP, 5)

c) Edat gruplarında bulunabilir

Daglar gibi yıgdi (HK, 5)

Sen tecaret ile bu çocuğu aldın (HK, 9)

ç) Ünlemlerle birlikte ünlem grubu oluştururlar.

Be hey dilber (HK, 14)

A kız (HK, 14)

d) Unvan gruplarında isim veya unvan unsurunu oluşturabilir.

Şu kıza Benli Hanum derler felan memleketde Kara Vezir derler bir derebegi vardır (HK, 21)

Aşık Garip yanık yanık söylesin (AG, 28)

e) Bir fiille anlamca kaynaşarak birleşik fiil oluşturabilir.

Çok zaman geçmeden sabah oldu (HK, 22)

Çocuk gel sen yınat etme (HK, 24)

f) Cümlede özne görevinde bulunabilir.

Köroğlu bunu görünce aklı başından gelip (HK,6)

Çocuk onu işitip pederine der ki (HK,7)

Ve ben sana ücretini vereyim (MP, 2)

g) Cümlede nesne görevinde de bulunabilir

Bunlara biraz altun verelim. (HK, 20)

Rabbi Allahımıza kurban sunalım (MP, 5)

Bir melek sima doğurmuş bin yaşasın anası (AG, 5)

h) Ek fiil olarak cümlede yüklem görevinde bulunabilir.

Ayagina çakçır giymiş mavidir (HK, 9)

12 yerinden *yaralı* idi (HK, 29)

Bu asker Kara Vezir'in *askeridir* (HK, 31)

- **Yalın durum işlevinde kullanılan diğer ekler**

Yalın durum işlevinde kullanılan diğer ekler; *belirtme*, *bulunma* ve *ayrılma* durum ekleridir.

a) Bulunma durum eki almış zaman bildiren bazı sözcükler bugünkü Türkçede yalın durumda ifade edilmektedir.

Zira bu *vakıtta* Allah emr eyledi (MP, 21)

b) Ayrılma durumu üzerine edat geldiğinde, Türkiye Türkçesi ile karşılaştırınca bu biçimleri de yalın durumda sayıyoruz (Gülsevin1997, 18). Örneğin, *üç aydan sonra* (MP, 2), bugünkü Türkçede “üç ay sonra” biçimi kullanıldığı için yalın durumda kabul edilebilir:

bir seneden sonra (HK, 4)

az vakıttan sonra (MP, 2)

c) İncelediğim metinlerde az sayıda örnekte bugünkü Türkçede yalın durumda kullanılan sözcüklerin ablatif eki aldığını gördüm.

Bir *zemandan* sonra aklı başına gelip çobana dedi (HK, 8)

Gece *yarısından* ben gelirim. (HK, 28)

- **Yalın durumun diğer durum eklerinin işlevinde kullanılması**

a) Aşağıdaki örneklerde belirtme eki yerine kullanılmıştır.

Köroğlu *koyunlar* aldığı gibi doğru Üsküdar'da varıp (HK, 7)

Türlü *kumaşım* satmadım (HK, 9)

Firar etmek *kast ettiğim* bildiler (HK, 10)

b) Aşağıdaki örneklerde yönelme eki yerine kullanılmıştır.

Sen gitmek hacet degil (HK, 7)

Fırar etmek kast ettiğim bildiler (HK, 10)

c) Aşağıdaki örneklerde isim tamlamasının tamlanan unsurunda sözcük iyelik eki almamış yalın durumda kullanılmıştır.

Kul ben senin Ayıvazı'nın (HK, 8)

Bu örneklerde ise ilgi ekinin işlevini üstlenmiştir.

Köroglu aklı erdi ki Kennan kendine galip gelecek (HK, 9)

Erenler elinden dolu içtin mi (AG, 25)

3. 2. 1. 1. 2. Belirtme Durumu (Yükleme Hali, Akkuzatif)

İsmi geçişli fiile bağlayan durum ekidir. Fiilin ifade ettiği hareketten etkilenen ismi gösterir³⁷. Belirtme durumu eki +(y)X biçimindedir. Ancak ünlü uyumuna her zaman uymaz. Ayrıca imla birliğinin olmaması nedeniyle ünlü ile biten sözcüklerden sonra bağlayıcı ünsüz olmaksızın yazıldığı da görülebilmektedir.

- **İsim kök ve tabanlarında**

Avluyu dolaştı (HK, 5)

Şu kaleleri aşmak isterim (HK, 18)

Benli *Hanum* 'ı kendine gösterdigini (HK, 25)

Bir *İbranigi* döger-idi (MP, 3)

- **Zamirlerde**

A kız *seni* şeker-ilen beslerim (HK, 14)

Bunları inandırıp (HK, 18)

Onları Mısırlıların elinden kurtarıp da (MP, 5)

Eski Türkçede zamirlerden sonra görülen +nI biçimi Karamanlı Türkçesinde de görülür:

³⁷ Belirtme eki hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Canpolat, "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (Accusativus) Ekinin Kökeni Üzerine", *Türkoloji Dergisi*, X/1,1992: 9-11.

Köroğlu *bunu* işitip (HK, 6)

Anı da ırmaga atılmak lazım geliridi (MP, 2)

Belirtme durumunun bir yerde özel isimden sonra +nI biçiminde de yazıldığı tespit edilmiştir. Tek örnekte gördüğüm için yazım hatası olabileceğini düşünüyorum.

Timurlek oğlu *Kenan* 'nı göndereyim (HK, 8)

- **İyelik eki almış isimlerde**

Hancının *parasını* verip (HK,27)

Benim *kızımı* ister (HK, 14)

Asanı yere bırak (MP, 5)

3. şahıs iyelik ekinden sonra araya zamir n'si girer ve ek +nI biçiminde yazılır.

Çamlıbel *yolunu* tuttu (HK, 19)

Ne *edeceğini* bilmeyip (HK, 28)

Başlarını eğip (MP, 7)

Eski Türkçede III. şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılan belirtme eki +n da çok nadir olmakla birlikte metinlerde geçmektedir.

Yüzün örtmeye başladı (HK, 14)

Kızın pederinin elini öptü ve *kızın* nikahıla istedi (HK, 30-31)

Bazı örneklerde belirtme durum eki düşmüştür.

Demir künlük ile *başın* ezerim (HK, 13)

Tenhalarda ak *gerdanın* açarsın (HK, 14)

- **Eksiz Kullanımı**

Bugünkü Türkçede görülen bazı fiillerin hem yalın durumdaki hem belirtme durumundaki isimlerle kullanılması Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde de görülen bir durumdur. Özellikle Eski Anadolu Türkçesinde iyelik eki almış isimlerin de belirtme durumu eki almaksızın belirli nesne görevinde bulunduğu

görülebilmektedir (Gülsevin, 1997, 34)³⁸. İncelediğim metinlerde az da olsa bu tür örnekler mevcuttur.

Efendim *koyun* getirdim. (HK, 6)

Köroğlu *koyunlar* aldığı gibi (HK, 7)

- **İşlevleri**

Belirtme durum eki almış sözcükler cümlede *belirtili nesne* görevinde bulunur.

Şükür olsun gördüm *cemalini* (HK, 27)

O *beni* çağırılmış (HK, 31)

Bu kavmi sana dedigim yere yetip götür (MP, 17)

- **Belirtme durumu işlevinde kullanılan diğer ekler**

a) Yalın durumdaki bazı sözcükler, belirtme durumu ifade edebilir. İncelediğim metinlerde bununla ilgili pek fazla örnek yoktu.

Seyis dedi oglum getir şu atı bakalım, oğlan *at* götürdü seyis eliyle yokladı. (HK, 4)

Bir de Köroğlu *Ayıvaz* gördüğü gibi aklı başından gitti (HK, 7)

b) Birkaç örnekte yönelme durum eki almış sözcük belirtme durumunda kullanılmıştır:

Konagın *etrafına* dolasmaga başladı. (HK,26)

Ve kızının ogullugu oldu ve o onun *adına* Musi kodu (MP, 3)

3. 2. 1. 1. 3. Yönelme Durumu (Yaklaşma Hali, Datif)

Adla gösterilen nesneye, varlığa bir yönelme gösterir. Ek bu görevinin dışında, amaç, maksat, sebep ilgisi ile bağlama, fiildeki hareketin yerini belirleme, zarf görevinde ikilemeler yapma, edat grupları oluşturma gibi fonksiyonları da

³⁸ Bu konuyla ilgili Erdoğan Öz bir makale yayımlamıştır: “Adın Yükleme (Nesne) Durumu ve Tümcenin Nesne Ögesi Üzerine”, *Turkish Studies*, c.2 /2, 2007: 102-108.

yüklenmektedir³⁹. Karamanlı Türkçesinde, Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi +(y)A biçiminde görülür.

- **İsim kök ve tabanlarında**

Böyle *hayıduda* nasıl kız vermeli (HK, 6)

Sonra *ata* mamuz vurup (HK,8)

Köroğlu ve adamları *meydana* çıktı (HK, 20)

Heman *şehre* gidip (AG,3)

Ünlü ile biten sözcüklerden sonra bazen bağlayıcı ünsüz eklenmemiştir. Bu, dil özelliği değildir. Yazımdan kaynaklanmaktadır.

Bezirgan başıa selam eyle(HK, 20)

*Musi'*e ne olmak lazım gelir-idi (MP, 2)

Sakın *bagçee* kimseyi almayasın (AG, 16)

- **Zamirlerde**

Eger *bize* atı verirse (HK, 16)

Be hey Ayıvaz aglama *sana* yazıktır (HK,8)

Bunlara biraz altun verelim (HK, 20)

Biz *onlara* yetişemeyoruz (MP, 1)

Anlere bu nesneden ne vaki oldu (MP, 13)

- **İyelik eki almış isimlerde**

Tekil şahıs iyelik ekinden sonra araya zamir n'si gelmek suretiyle +nA biçiminde kurulur.

Kasap başının *dükkanına* geldi (HK, 8)

Paşa kapusuna varıp (HK, 8)

Atına binip (HK, 8)

³⁹ Günümüz Türkçesinde yönelme eki ve işlevleri üzerine bir kitap yayımlanmıştır: Erdoğan Boz, *Türkiye Türkçesinde +{A} Durum Biçimbirimi* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2007).

Semtine uğramadı (AG, 4)

Zaman zaman zamir n'sinin yazılmadığı da olur.

bezirgan başia (HK, 21)

- **Edatlarla kullanılışı**

- a) +(y)A dek

Min evelinden minahirine *dek* macerayı nakl eyledi (HK, 8)

Kendini bildirene*dek* tanımadım (HK,13)

Faraunun ilk dogmuşundan en edna köylünün ilk dogmuşuna varıncaya *dek* (MP, 10)

- b) +(y)A göre, 3. şahıs iyelik ekinden sonra +(n)A göre

Faraunun *emr-i fermanına* göre, ani de ırmaga atılmak lazım gelir-idi (MP, 2)

Allah'ın Musi'e gösterdiği bir *resme göre* yapıldı (MP, 20)

Ya Rabbi senin azim *ihsanıya göre* bu kavmin günahını afveyle. Rabbi de senin *sözüne göre* avf eyledim dedi. (MP, 25)

- c) +(y)A kadar

Akşama *kadar* yerişmez (HK, 30)

Yarı beline *kadar* çamura batar-idi (HK, 4)

Sabaha *kadar* mülhaza eyledi (HK, 18)

- **İşlevleri**

- a) Fiilin yönünü gösterir

Kenan *vezire* rast gelip öldürdü (HK, 32)

Bak *sana* bir şey söyleim (HK, 33)

- b) "... için" anlamını verir.

Çünkü kavmin üzerine büyük belalar saldı Aarun'u altun buzaguyu yapmaya kametlendirdiklerinin *cezasına* (MP, 13)

Bunu ise emr-i hüdaga muhalifeten ittiklerinden, binamusuzluklarının *cezasına* Rabbi yıldırım gönderdi (MP, 21)

Allah hoşnutlughunun *nişanına* ne eyledi (MP, 22)

c) “...+(y)A karşı” görevinde kullanılır.

Agzından hiç bir söz çıkarmaga cesaretlenmedi, *Allah’a* günah iderim deyü korkusundan (MP, 22)

ç) -mAk mastar eki üzerine gelen yönelme durum eki bazen “...için” anlamını verir.

Musi’nin karındaşlarını *kurtarmaga* gitmesini istemedigi (MP, 6)

İsrail’in üzerine ceng *itmege* geldiler (MP, 14)

Onu ki Mısır padişahı İsrail’e betdua *ittirmege* ücretledi (MP, 29)

Ben de sizi *çagırmaga* geldim (AG, 16)

- **Yönelme durumu işlevinde kullanılan diğer ekler**

Eşitlik eki +cA yönelme durumu ifade edebilir.

Bu kavmin önünce o geçecektir (MP, 30)

3. 2. 1. 1. 4. Bulunma Durumu (Kalma Hali, Lokatif)

Bulunma durumu Anadolu’da gelişen yazı dillerinde ve dolayısıyla Karamanlî Türkçesinde +DA olarak görülür. İmla özelliği olarak ünlü ve ünsüz uyumuna uymadığı örnekler de vardır. Fiilin yerini veya zamanını gösterir.

- **İsim kök ve tabanlarında**

Bin gözüüm var *evde* sana açıktır (HK, 8)

Girer *tenhallerde* kahraman olur (HK, 21)

Çölde bana bayram eylesinler (MP, 7)

- **Zamirlerde**

Eger atım *sende* erlik var ise (HK, 18)

Onda her kim iş işler-ise öldürüle (MP, 20)

Orada ki Allahın celali her ziyadan ziyade ziya verir (MP, 21)

- **İyelik eki almış isimlerde**

3. şahıs iyelik eklerinden sonra zamir n'si ile birlikte yazılır: +nDA

Allah onun *hakkında* ne emr eyledi (MP, 27)

Kavmin *huzurunda* mucizaları amele getirdi (MP,7)

Elinde olanın altından girip, üstünden çıktı (AG,4)

- **İşlevleri**

a) –DXk sıfat-fiil eki üzerine gelen bulunma durumu eki “..(y)IncA, ...dIGI zaman” anlamını verir. İncelediğim metinlerde sık kullanılmış bir yapıdır. *Hikaye-yi Köroğlu*'nde 25 tane örneği vardır.

Beyitler tamam *oldukta* Benli Hanum dedi. (HK, 27)

Bir de sabah *oldukta* caireler ne baksınlar (HK, 28)

Musi tahminen kırk yaşına *vardıkta* (MP, 3)

b) –mAk üzerine geldiğinde “bir şey hakkında, bir şey bakımından, bir şey konusunda” anlamlarında kullanılır.

Bunlar *gelmekte* olsun (HK, 19)

Bunlar burada atıla *ugraşmakta* olsun (HK, 27)

Nevcivan beş gün şairlige *hizmet etmekte* her bir tarafta hüsni şöhret olup (AG, 5)

c) Zaman bildiren isimlere gelerek zaman zarfı yapar.

Zira *bu vakıta* Allah emr eyledi (MP, 21)

Üçüncü *günde* kavmi dağın eteklerinde biriktire (MP, 16)

ç) “Bir şey hakkında, bir şey bakımından; bir şey konusunda” anlamlarında kullanılır.

Bu acılı hususda Aarun nice bulundu (MP, 22)

- **Bulunma durumu işlevinde kullanılan diğer ekler**

a) Yalın durumdaki sözcükler bulunma işlevinde kullanılabilir.

O saat kıza aşık oldu (HK,13)

b) Bazı örneklerde ayrılma durum eki bulunma durumu ifade etmektedir.

Sokak kapusu *ardından* yatayım (HK,14)

Havalardan uçan turna (HK, 15)

Rüyamdan gördü deyince (HK, 27)

Gece *yarısından* ben gelirim (HK, 27)

c) Yönelme durum eki bulunma durum eki yerine kullanılabilmektedir.

Hanum *pencereye* oturmuş (HK, 28)

Pederiniz merhumun *cenazesine* bulunamadık (AG, 2)

ç) Eşitlik eki bulunma anlamını verebilir.

Geliş Allahlar yapalım ki bizim *önümüzce* gideler (MP, 16)

Elbette ben senin *beraberince* olacağım (MP, 5)

3. 2. 1. 1. 5. Ayrılma Durumu (Çıkma Hali, Ablatif)

Bu ek, adla gösterilen nesneden çıkma, ayrılma, uzaklaşma ifade eder. Eski Anadolu Türkçesinde +dAn biçimi görülür. Karamanlı Türkçesinde ayrılma durumu eki +DAn'dır. Ünlü ve ünsüz uyumlarına her zaman uymaz. 3. şahıs iyelik eklerinden sonra araya zamir n'si girer; ek +nDAn biçimini alır.

- **İsim kök ve tabanlarında**

Aglayıp da beni *yoldan* eyleme (HK,8)

Pencereden baktı ki (HK,26)

Yokarıdan ebedi Allah seni örtecektir (MP, 36)

- **Zamirlerde**

Senden bir pehlivan isterim. (HK,14)

Ondan sapmayacaktır (MP, 31)

- **İyelik eki almış isimlerde**

Bolu beylerinden benim gözümün öcünü al (HK,5)

Köroğlu yerinden kalkıp (HK, 4)

İbrani çocuklarından olmalıdır (MP, 1)

Benim de *fikrimden* geçiyor (AG, 10)

- **Edatlarla kullanımı**

Ve Rabbi onları bu *iftiradan* *ötürü* terbiye itmek için ölet gönderdi (MP, 26)

Ve *öteden berü* merhum pederiniz efendimizin bende-i hiştelerinden bulunmuş-isek de (AG 2)

- **İşlevleri**

a) Tamlamaların önünde, tamlanan sözcüğün türediği nesneyi ifade eder.

Bir *böğürtlenden* ateş alefinin içinde melek göründü (MP,4)

b) Ayrılma durumu fiile sebep olan şey veya kişiyi belirtir.

Hasan hayıvanın *sesinden* uyanıp (HK, 28)

Ağır *yüklerinden* belleri bükülmüş-üdü (MP, 3)

Açlıktan öldürmege getirmişsiniz (MP, 14)

Çekiç şamatasından eşitmedi (AG, 5)

c) Bir bütünden alınmış bir kısmı ifade eder.

Günlerden bir gün memleketine geldi (HK, 5)

Kavmin şeyhlerinden yetmişini (MP, 23)

Neşat denilen sudan birkaç şişe (AG,3)

ç) İki nesne veya kavram arasında karşılaştırma ilgisi kurar.

Evelkinden besbiter oldu (HK, 5)

O gün *evvelki günden* beş kat telefî mal (AG, 4)

d) Ayrılma durumu eki eklendiği isim ve sıfatlardan zarf yapabilir.

Atını *akşamdan* hazır eyle (HK,27)

Yer *gayetten* eyidir (MP, 25)

e) “... için” anlamını verir.

Bunu ise emr-i hüdaga muhalifeten *ittiklerinden*, binamusluklarının cezasına Rabbi yıldırım gönderdi (MP, 21)

Dışarılarda keşti gūzar *ettigimizden* pederiniz merhumun cenazesine bulunamadık (AG, 2)

f) Zaman bildiren isimlere ve zaman eki bildiren isimlerle kurulan tamlamalarda tamlanana eklenerek zaman zarfı yapar.

Günlerden bir gün hatırına bu geldi ki (HK, 15)

Birazdan sonra başladılar (MP, 14)

Şimden gayru bu yer bize el vermez (AG, 7)

Günümüz Türkçesinde “sonra” edatıyla öbek oluşturan zaman bildiren sözcüklere ayrılma durumu eki ulanmaz: “birkaç yıl sonra”. Eski Anadolu Türkçesinde ise “sonra” edatı daima +dAn ile kullanılmaktadır. (Gülsevin, 1997: 64) Karamanlı Türkçesinde de bu kullanımın sürdürüldüğü görülmektedir.

Bir seneden sonra seyis dedi (HK, 5)

Birkaç yıldan sonra Mısır padişahı öldü (MP, 4)

Az zemandan sonra gine manna için Musi’e zıt söyleyip dediler (MP, 27)

f) Ayrılma durumundaki sözcüklerin üzerine “sonra” edatı gelince, cümlede zaman zarfı olarak yer alırlar.

Bir zemandan sonra aklı başına gelip (HK, 8)

Padişahın *vefatından sonra* İsrailogullarına ne vaki oldu (MP, 4)

Musi süttten *kesildikten sonra* ne oldu (MP, 3)

Ayrılma durum eki almış *O* veya *ol* ve *bu* zamirleri de *sonra* sözcüğüyle birlikte zarf öbeği oluşturur.

Ondan sonra gene pederine haber verdi (HK, 4-5)

Ondan sonra tekrar dedi (MP, 6)

Anden sonra Musi ve Aarun faravna varıp (MP, 7)

Bundan sonra çok muhabbetler ederiz (AG,13)

g) Ayrılma durumu eklenmiş –DXk sıfat-fiili “sonra” edatıyla birlikte zaman zarfı oluşturur.

Kule *تمام olduktan sonra* er gün yalnız oturur-udu (HK, 5)

Tanrı müsafiri *olduktan sonra* varsın yatsın (HK, 14)

Ve onlar cenge *başladıktan sonra* (MP, 14)

Kırk gün *dolaştıktan sonra* Musi’e dönüp geldiler (MP, 24)

Ol adamı *taşladıktan sonra* Musi’e ve Aarun’a cümle evvelkilerden şedit bir meşakkat daha vaki oldu (MP, 26)

Kahveleri *içtikten sonra* Hoca Sinan -ey oglum şimdi iş sana geldi- dedi (AG,13)

Söz *temam olduktan sonra* ahbepler Garib’i çeşme başına kadar götürüp (AG, 22)

İşbu Erzurum’un methi *temam olduktan sonra* sazı alıp (AG, 22)

- **Ayrılma durumu işlevinde kullanılan diğer ekler**

a) Yönelme durum eki ayrılma durum ekinin işlevinde kullanılabilir.

Aarun’un oğulları belki içkicilik *sebebine* bu günaha giriftar olmuşlardır (MP, 21)

b) Bulunma durum eki ayrılma durumu ifade etmek için kullanılabilir.

Tez *yerinde* kalkıp bu beyiti söyledi. (HK, 28)

3. 2. 1. 1. 6. Eşitlik Durumu (Ekvatif)

Eski Türkçeden beri +çaA olan bu ek, ismin eşitlik, benzerlik, gibilik durumunu ifade eder. Eşitlik durumundaki isimler zarf görevinde bulunur⁴⁰.

- **İsim kök ve tabanlarında**

Oradan *tezce* aşağı indiler (HK, 19)

⁴⁰ Bu ekle ilgili bkz. Zeynep Korkmaz, “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I* (Ankara: TDK Yay., 1995): 12 -73. İbrahim Tosun “Türkiye Türkçesinde +CA Ekinin Kullanım ve Anlam Çeşitliliği”, *Turkish Studies*, c. 5/4, güz 2010: 1472-1486.

Hasan'ın dahı *eyice* aklı başına gelmişti (HK, 31)

Onu *nice* gayretlendirdi (MP, 5)

Üç ay *gizlice* besledileridi (MP, 2)

Bünyesinde eşitlik eki barındıran özel isimler için de bir örnek tespit edilmiştir.

Akçe Kız (AG, 20)

- **İyelik eki almış isimlerde**

Anasının *ardınca* varıp (MP, 2)

Elbette ben senin *beraberince* olacağım (MP, 5)

- **İşlevleri**

a) -DXk ortaç eki üzerine gelir ve zarf-fiil eki oluşturur:

Musi dova ederek ellerini göge *kaldırdıkca* İsraıl ogulları galip olurlar-ıdı.
(MP, 14)

Bulud cadırdan yukarı *kalkdıkca* yola revan olurlar-ıdı (MP, 20)

b) “...+(y)A göre” anlamını verir.

İmdi Musi Allah'ın *emrince* Aarun'un kahinlik libaslarını çıkardı da (MP, 27)

c) Eklendiği sözcükle kaynaşarak yeni bir anlam ifade eder. Bu görevi “işletme” değil, “türetme” olarak değerlendirmek gerekir.

Onu *nice* gayretlendirdi (MP, 5)

Böylece günahkarlar dahı (MP, 28)

Nice canlar yakmış ve *nice* haneler yıkmış (AG, 2)⁴¹

Dogruca köşke gelip (AG, 3)

3. 2. 1. 1. 7. Araç Durumu (Vasıta Hali, Instrumental)

Karamanlı Türkçesinde de araç durumu “ile” veya +IA ile kurulur. Ünlülerden sonra yardımcı ses /y/ bazen kullanılır, bazen kullanılmaz⁴².

⁴¹ “nice” sözcüğü ile ilgili bir inceleme için bkz. Mahmut Sarıkaya, “Türkçede *neçe* > *niçe* > *nèce* “ne kadar?” ve *neçe* > *nice* > *nèce* “nasıl?” Gelişmesi”, *Turkish Studies*, c. 3/6, güz 2008: 448-562.

İncelediğim metinlerde *ile* birçok yerde ardından geldiği sözcükle birleşik yazılmıştır. *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde birleşik yazıldığı durumlarda birçok örnekte ünlü uyumuna girmiştir.

Ona ruh-*ula* ve hakikat-*ıla* ibadet olunan mahallerde ve onun girip de Aziz ruhun teesirâtı ile kavmi mübareklediği yerlerde hazır nazır olduğuna temsilatdır (MP, 20-21)

- **İsim kök ve tabanlarında**

Kızı pederinden *helalıyla* istedi (HK, 6)

Usül(ü)yle kulagina dedi (HK, 7)

Dürbün ile bakayım (HK, 19)

- **Zamirlerde**

Seninle kaçır gideriz (HK, 27)

Kimin ile görüşürdü (HK, 28)

Kimler geldi sonra *onlarla* ceñg itmege (MP, 15)

- **İşlevleri**

a) Eylemin hangi araçla, kiminle, nasıl, hangi şartlarda ve ne zaman işlendiğini gösterir.

Ahırın her yerini *keçe-ile* muhla (HK, 4)

Anası bir küçük *zift ile* ziftlenmiş sandık alıp (MP, 2)

Şunu saz ve söz *ile* merhamete getiririm (AG, 8)

b) Birliktelik bildirir.

Bizimle beraber gitmezsen (MP, 19)

Aşağıdaki örneklerde bağlama görevi de vardır.

⁴² Güner Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde asıl vasıta hali ekinin +n olarak görüldüğünü belirtmiştir. Ancak bu ekin yanı sıra, +(I)lA, eki ve “birle”, “ile” biçimleri de kullanılmıştır. Bazı araştırmacıların “ile” edatının ekleşmiş biçimi olan +(I)lA / y(I)lA dışında bir +lA ekinin de olduğunu düşündüğünü de söylemiştir (1997: 68). Osmanlı Türkçesinde “+n” eki kullanımdan düşünce, onun yerini “ile” edatı almıştır. Türkiye Türkçesinde “ile” son çekim edatı ve onun ekleşmiş biçimi +lA araç durum eki olarak kullanılmaktadır.

Ninemle hemşerim bana bakar (AG, 8)

Gözümden akıttım *kan ile* yaşlar (AG, 8)

c) Durum bildirir ve zarf tümleci yapar.

Pederinin öcünü *ziyadesiyle* aldı (HK, 5)

Köroğlu atın *acısıyla* geceleri uyumaz oldu (HK, 16)

Efkarıyla gelip dururken (HK, 23)

ç) +sXz olumsuzluk eki üzerine gelen araç durum eki -n de zarf yapar. Saadet Çağatay, bunun arkaik bir şekil olarak Anadolu’da gelişen yazı dillerinde muhafaza edilmesinin dikkat çekici olduğunu söylemiştir (1943, 99). -mADAn ekiyle aynı işlevdedir. İncelediğim metinlerden *Hazreti Musa Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*’nde mastar eki almış sözcüklerin üzerine gelen +sXz+Xn için örnekler tespit ettim⁴³; bu örneklerde ilgi çekici olan araç durum ekinin çoğunlukla düşmüş olmasıdır. Ekin zarf yapma işlevi, onun zaman içinde çekim eki özelliğini yitirip yapım eki işlevi kazandığını göstermektedir. Ancak kullanımının yaygın olmadığı söylenebilir.

Çölde üç günlük yol yürüdüler içecek su *bulmaksız* (MP, 13)

Emma daha kırk gün *dolmaksız* kavm dedi (MP, 16)

Hiçbir söz *demeksiz* sükut durdu (MP, 22)

Ve nice onlar şeklini *görmeksiz* sedasını işittiklerini hatırlarına getirdi (MP, 30)

ç) Araç durum eki çeşitli zarfların ve edatların teşkilinde görev alır. Ekin bu işlevini de “türetme” olarak değerlendirmek gerekir⁴⁴.

Allah’ın onlar *içün* eglediği (MP, 30)

⁴³ Marcel Erdal da bu ekin *birlen*, *birökin* örnekleri ile emir eki -zunın, -pan, -ubanın ve +sızın gibi eklerle gelişini değerlendirmiştir (2004, 175-176); ayrıca söz dizimi bölümünde de “Instrumental” başlığı altında bu ek üzerinde tekrar durmuştur (2004, 378-379).

⁴⁴ Tahsin Banguoğlu, addan ad yapım ekleri içerisinde “-in Zarfları” grubunda ekin eski bir vasıta hali eki olduğunu, zamanla hal işlevini yitirerek yazın, kışın, güzün, baharın, gündüzün, ikindiyyin, yatsıyyın, ilkin, demin, değin, ansızın örneklerinde “zaman zarfları”; azın azın, ucun ucun, için için, kışın kışın, götün götün, üstün üstün örneklerinde “tekrarlamayla tarz zarfları” yaptığını belirtmiştir (1995, 4bs, 180-181).

3. 2. 1. 1. 8. İlgi Durumu (Tamlama Hali, Genitif)

İlgi eki, bir ismi diğer isme bağlar. Bu yönüyle isimlerle fiiller arasında ilgi kuran diğer durum eklerinden ayrılır⁴⁵.

Eski Anadolu Türkçesinde ilgi durumu eki daima yuvarlak ünlülüdür. Buna göre ilgi durumu 1. teklik ve çokluk şahıs zamirlerinde –Um, ünsüz ile biten sözcüklerden sonra –Uñ, ünlü ile biten sözcüklerden sonra –nUñ biçimindedir. (Gülsevin, 1997, 25) Ek, Osmanlı Türkçesinde düz ünlülüdür.

Karamanlı Türkçesinde ise ilgi eki +Xn ve +(n)Xn biçiminde görülür. 1. Kişi teklik ve çokluk kişi zamirlerinde ilgi durumu eki +Xm'dır.

- **İsim kök ve tabanlarında**

Atın üzerine havluyu dolaştırırken (HK, 18)

Bu *Ayıvaz'ın* entarisi sarıdır (HK, 8)

Ustanın canı sıkılıp (HK, 12)

Nil *ırmagının* canibine bıraktı (MP, 2)

Musi'nin ziyaretine kim geldi (MP, 15)

Hızır'ın verdiği taşı çıkarıp (AG, 19)

Vardır *erenlerin* onda duası (AG, 22)

- **Zamirlerde**

Benim işim tamam oldu (HK, 32)

Onun huzurunda hizmet iderler (MP, 22)

Onun kızıdır ve *senin* kısmetindir (HK, 22)

Bizim ahırın her yerini keçe ile muhla (HK, 4)

Sizin Allahınız olacağım (MP, 9)

⁴⁵ İlgi eki için bkz. Talat Tekin, "On the origin of the Turkic Genitive Suffix", *Symbolae Turcologicae. Studies in Honour of Lars Johanson*. Swedish Research Institute in İstanbul, 6, 1996, Uppsala: 227-230. Leyla Karahan, "Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler", *Türk Dili Üzerine İncelemeler* (Ankara: Akçağ Yayınevi, 2011).

Onların günahını afv eyle (MP, 17)

Anlerin evlatları için ne emr eyledi (MP, 1-2)

Kimin kızını aldı (MP, 5)

- **Edatlarda**

Bir adam ki *benim için* bu hale girip (HK, 33)

Bunu *sizin için* yaptım (HK, 13)

Anun için Rabbi onların arasına ateşli uçar ılanlar gönderdi (MP, 28)

Mariam *bunun için* neye ugradı (MP, 20)

Seninle kaçıp gideriz (HK, 27)

Şüphesiz *anun için* yazıldı (MP, 25)

3. 2. 1. 2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir kişiye veya nesneye ait olduğunu ifade ederler:

Tekil 1. şahıs: -(X)m

2. şahıs -(X)n

3. şahıs -X ; -sX;

Çoğul 1. şahıs -(X)mXz,

2. şahıs -(X)nXz,

3. şahıs -lArI⁴⁶.

İyelik ekleri almış sözcükler anlam bakımından kişi zamirlerinin ilgi halini karşılarlar (Banguoğlu, 4.bs., 1995, 361). Bir başka deyişle “bir nesnenin *ben, sen, o,*

⁴⁶ Bazı araştırmacılar bunları *zamir* başlığı altında değerlendirmiştir (Banguoğlu, 4.bs., 1995, 361; Gencan, 4.bs., 1979, 269). Ancak Tahir Nejat Gencan, “Her adıl bir sözcüktür. Bu parçaların takı oldukları apaçıktır. Onun için bunlara *iyelik takısı* demek daha yerinde olur” diye not düşmüştür (1979, 4.bs., 269). Muharrem Ergin ise “iyelik eki” olarak değerlendirmiştir (21. bs., 1993, 210-214).

Eklerin *zamir* sayılmamaları gerektiğini savunanlardan biri de Emine Gürsoy Naskali'dir. Konuyu tartıştığı makale için bkz. “Ek Halinde Zamir Olabilir mi?”, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*, 22 Ekim 1993 (Ankara: TDK Yay., 1995):52-60.

biz, siz, onlar şahıslarına ait olduğunu ifade etmek için o nesneyi karşılayan ismin sonuna getirilen eklerdir” (Ergin, 21.bs, 1993, 211).

Benim babam orada olsun da bana niçin haber vermesiniz (HK, 22)

Kızım sakın darılma (HK, 33)

Onun adına Musi kodu (MP, 3)

Bizim öñümüzde gideler (MP, 16)

Yollarına revan olarak Huriv’e vasıl oldular (MP, 14)

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti’nde 2.tekil şahıs iyelik zamirleri, Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi *η* biçimindedir. 2. çoğul şahıs zamirleri de *ηXz* biçimindedir. Eski Anadolu Türkçesinden farklı olarak ünlü uyumuna girmiştir.

Buraya yanaşma ayaklarından postalıñıçöz (MP, 4)

Degnegi eliñe al (MP, 6)

Asañı yere bırak (MP,6)

Eliñi koynuñya sok (MP, 7)

Eger huzuruñda lütf buldum-usa yalvarırım sana (MP, 19)

Aman ya Rabbi senin azim ihsanıñya göre bu kavmin günahını afveyle (MP, 25)

Onlara dedi, kılınıñız kuşanın da (MP, 18)

3. 2. 1. 3. Aitlik Eki

Bir isim tamlamasında düşen tamlananın yerini tutan ve tamlayana bitişik olarak yazılan “-ki” ekidir⁴⁷. Aitlik bildirir. Ünlü uyumuna girmez. İsimlerden sıfat türetmeye yarayan -ki ile karıştırılmamalıdır. İncelediğim metinlerde örneği yoktu.

3. 2. 1. 4. Çokluk Eki

Karamanlı Türkçesinde çokluk çekimi sözcüklere +lAr eki getirilerek yapılır.

Daglar gibi yıgdı (HK, 5)

Köroğlu bu beyitleri söyledi (HK, 8)

⁴⁷ Tahir Nejat Gencan, bunu “ilgi adl”ı saymıştır: “Adların yerlerini tutan bu ki’ler adıl sayılır” (1979, 4.bs., 268).

Kimler geldi (MP, 15)

Onlara böyle diyesin (MP, 5)

Çokluk ekinin zamirlere eklenirken adıl n'sinin etkisiyle –nAr biçimini aldığı birkaç örnek tespit ettim. Bu örneklerde zamir n'si düşmüştür:

Bu sözü işittikleri gibi onar dahı bizim seyisin bir atı var idi (HK,17)

Bunarı çöze (HK, 31)

Bunar burada at-ıla uğraşmakta olsun (HK, 17)

- **İşlevleri**

- a) Kök veya tabanı çokluk yapar.

4 etrafına *delikler* açtı (HK, 5)

Ve o *kanları* silip (HK, 12)

Bunlar haramilik edip (HK, 12)

Şu *kaleleri* aşmak isterim (HK, 18)

- b) Topluluk ve sınıf ifade eden isimlerin teşkilinde görev alır.

Bolu Beylerinden benim gözümün öcünü al (HK, 5)

Beni size *babalarınızın* Allah'ı gönderdi (MP, 5)

Ebelere emr eyledi (MP, 1)

İbranilere ne yaptı (MP, 1)

Mısırlılara emr eyledi (MP, 1)

Gayrılara ibret için asa (MP, 29)

- c) Türkçede sayı sıfatlarından ve topluluk isimlerinden sonra gelen sözcükler çokluk eki almazlar. Ancak incelediğim metinlerde buna istisna örnekler tespit ettim.

Pederi dahı oglunun *iki gözlerini* öpüp (HK, 5)

Seyis eli ile *4 ayaklarına* yokladı (HK, 5)

Altı kardaşlar biraraya gelip dediler (HK, 32)

Eger *bu iki alametlere* inanmazlar-ısa (MP, 6)

3. 2. 1. 5. Soru Eki

Karamanl Türkçesinde soru eki mX'dır. Çoğunlukla kendinden önceki szce birleşik yazılır ve soru işareti kullanılmaz. Zaman zaman dudak uyumuna girmediği de olur.

Be hey güzel aga *mısın* bey *misin*,

Be hey dilber melek *misin* gl *misin*

Doguru söyle kız benim olur *musun* (HK,14)

Ebeler emrine itaat ittiler *mi* (MP, 2)

Musi kayın atasının gtn diledi *mi* (MP, 15)

3. 3. Zamirler

Zamirler, varlık adları yerine kullanılan szcklerdir⁴⁸. Zamir eitleri ve Karamanl Türkçesindeki kullanımları yledir⁴⁹.

3.3. 1. Anlamlarına ve Görevlerine Göre Zamirler

3. 3. 1. 1. Kişi Zamirleri

Kişi zamirleri, kişi adlarının yerine kullanılan sözcüklerdir. Karamanl Türkçesinde kişi zamirleri *ben*, *sen*, *o*, *ol*, *biz*, *siz*, *onlar*, *anlardır*.

⁴⁸ Muharrem Ergin, zamirler "nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimeler" olarak tanımlar. (21.bs., 1993, 249) Tahir Nejat Gencan *zamir* yerine *adıl* terimini tercih eder ve "Tmcede adların, önce geçmiş kavramların yerlerini tutan ve söyleyenle kendisine söylenen kimseleri hatırlatan sözcüklere adıl denir" der (4.bs., 1979, 254). Tahsin Banguoğlu ise "Ardında bir nesne veya kimse kavramı olan, dolayısıyla bir adın yerini tutan kelimeye zamir (pronom) deriz" ifadesini kullanır (4.bs., 1995, 356). Nee Atabay, İbrahim Kutluk ve Sevgi zel tarafından hazırlanan *Sözcük Türleri* adı çalışmada da *adıl* terimi kullanılmıştır (1983).

⁴⁹ Zamirlerin sınıflandırılması konusunda farklı görüşler mevcuttur. Muharrem Ergin zamirleri; *ahıs*, *dnllk*, *işaret*, *soru*, *belirsizlik* ve *balama zamiri* olarak sıralamıştır (21. bs., 1993, 249-267). Tahsin Banguoğlu'nun tasnifi *kişi*, *gösterme*, *iyelik*, *dnl*, *soru*, *belirsiz* ve *ilinti* zamirleri şeklindedir (4.bs., 1995, 356-369). Tahir Nejat Gencan, zamirleri *kişi*, *im*, *belgesiz*, *soru*, *ilgi* ve *iyelik adıları* olarak 5 bölümde inceler (4.bs., 1979, 254-273). *Sözcük Türleri* adlı çalışmada zamirler 4 gruba ayrılmıştır: *Kişi Adıları*, *Gösterme Adıları*, *Belgisiz Adılar*, *Soru Adıları* (Atabay vd., 1983, 121-130).

a) Kişi zamirlerinin durum ekleriyle çekimi

İncelediğim metinlerdeki örnekler çerçevesinde kişi zamirlerinin durum ekleriyle çekimi şöyledir:

	Yalın durum	Belirtme durumu	Yönelme durumu	Bulunma Durumu	Ayrılma Durumu	Eşitlik Durumu	İlgi Durumu
Tekil 1.şahıs	ben	beni	bana	bende	benden		benim
Tekil 2.şahıs	sen	seni	sana	sende	bende		senin
Tekil 3.şahıs	o	onu	ona	onda	ondan		onun
Tekil 3.şahıs	ol	anı	ana	anda	andan		anın
Çoğul 1.şahıs	biz	bizi	bize	bizde	bizden		bizim
Çoğul 2.şahıs	siz	sizi	size	sizde	sizden		sizin
Çoğul 3.şahıs	onlar	onları	onlara	onlarda	onlardan		onların
Çoğul 3.şahıs	anlar	anları	anlara	anlarda	anlardan		anların

Kişi zamirlerinin çekimi sırasında, *ben* ve *sen* zamirleri yönelme durumunda *bana*, *sana* biçimine dönüşürken, üçüncü tekil kişi zamirlerinde zamir ile çekim eki arasına zamir n'si gelir. *Ol* zamiri ise durum eki aldığı anda kök ses değişimine uğrar. İncelediğim metinlerde zamirler eşitlik durumunda kullanılmamıştır.

- Kişi zamirlerinin yalın durumuna örnekler:

Ben sizinle giderim (HK,6)

Eğer *sen* olmayaydın (HK, 17)

Türküleri *o* söyler (HK, 24)

Ol da niaz eyledikte Rabbi dedi ki (MP, 28)

Biz gelelim oğlan ile kıza (HK, 29)

Siz ne dersiniz? (HK, 14-15)

Onlar dahı geçip gittiler. (HK, 21)

Ol, *Hikaye-yi Köroglu* metninde bir yerde ve işaret sıfatı olarak geçmiştir.

İkinci ve    n  şahıs zamirlerinin  oğulları olan *biz*, *siz* topluluğu belirtmek veya anlatıma abartı katmak amacıyla çoğul eki alarak *bizler*, *sizler* şeklinde kullanılabilirler. Tahsin Banguoğlu bunu “ oklunun  oklusu” olarak adalandırmıştır (4.bs., 1995, 358).

Af buyurun *sizler* olduğunu bilmedim (HK, 13)

Bizler kismet aramaga niyet ettik (AG, 6)

- Belirtme durumundaki kişi zamirlerine  rnekler:

Beni onlara teslim et (HK, 30)

Seni onlara vermem (HK, 30)

Onu da bıraktı (HK, 3)

Bizi tutup mahpus eglediler (HK,16)

Sizi salıveririz (HK, 16)

Onları Mısırlıların elinden kurtarıp da (MP,5)

Anleri vurdu (MP, 21)

- Yönelme durumundaki kişi zamirlerine  rnekler

Dünyada *bana* salık haram olsun. (HK, 17)

Ben *sana* demedim. (HK, 18)

Bu kamçıyı da *ona* verin (HK, 15)

Eger *bize* atı verirse (HK,16)

Size yoldaş olsun (HK,6)

Beni onlara teslim et (HK, 30)

- Bulunma durumundaki kişi zamirlerine  rnekler:

Eger atım *sende* erlik var ise (K,18)

Çünki *onda* bulıt var-ıdı (MP, 20)

- Ayrılma durumundaki kişi zamirlerine örnekler

Kız *benden* ne kemlik gördün kaçarsın (HK,14)

Senden bir pehlivan isterim (HK,14)

Ondan sora maşukun olan. (HK,22)

Anden sonra Musi dedi (MP, 32)

Bizden yol bacı veren yoktur (HK, 20)

Ben düzenile *Onardan* kurtulup (HK,10)

Ve *anlerden* kamete getirilmegile (MP, 28)

- İlgi durumundaki kişi zamirlerine örnekler

Sen *benim* çocukluuma bakma (HK, 28)

Senin arka inşallah yere gelmez (HK, 5)

Meskenimiz *bizim* kule (HK, 11)

Musi kendisi bile *onun* içine giremez-idi (MP, 20)

Onların arasına ateşli uçar ılanlar gönderdi (MP, 28)

Şahıs zamirleri, 3.çoğul şahıs zamiri hariç, doğrudan araç durum eki almazlar. Bu ek ilgi durumundaki şahıs zamirlerine getirilebilir: *benimle, seninle, onunla, bizimle, sizinle, onlarla*.

Orada *seninle* kaçıp gideriz (HK, 27)

Onlar da bizimle beraber gelsin (AG, 6)

Ben *sizinle* giderim (HK, 7)

- **Kişi Zamirlerinin Edatlarla Kullanımı**

“Adların yalın durumları ile birleşen edatlardan bir kısmı, özellikle *gibi, için, ile, kadar* gibi ad kökenli olanlar ile fiil kökenli *diye* edatı, zamirlerle birleşirken genellikle ilgi durumu isterler” (Korkmaz, 2003). Aralarında ilgi durumu istemeyenler, başka ad durum ekleriyle edatlara bağlananlar da vardır.

Ben bunu *sizin için* yaptım (HK, 13)

Allah’ın *onlar için* eglediği (MP, 30)

Ve Rabbi *senin ile* beraber gidecek (MP, 33)

3. 3. 1. 2. İşaret Zamirleri

Varlıkları işaret ederek karşılayan sözcüklere işaret zamirleri denir⁵⁰. Karamanlî Türkçesinde kullanılan işaret zamirlerinin durum ekleriyle çekimi şöyledir:

Yalın Durum	Belirtme Durumu	Yönelme Durumu	Bulunma Durumu	Ayrılma Durumu	İlgi Durumu	Çokluk Eki
bu	bunu	buna	bunda	bundan	bunun	bunlar
şu	şunu	şuna	şunda	şundan	şunun	şunlar
o	onu	ona	onda	ondan	onun	onlar
ol	anı	ana	anda	andan	anın	anlar

İncelediğim metinlerde en çok kullanılan işaret zamirleri *bu* ve *o*'dur. *İşaret* zamirlerinin önlerine bir ad alarak işaret sıfatı olarak kullanılması daha sık görülmektedir. İşaret zamirleri ad durumu ekleri aldıklarında zamirle ek arasında zamir n'si girer.

Bu da böyle oldukça (MP, 1)

Pederimin dostları *bunlar* imiş (AG, 2)

Varıp *bunu* faraundan dilediler (MP, 10)

Bunları deyip aklamaya başlayınca (AG, 17)

Cevap olarak *şunları* dedi (AG, 20)

Bir kahveye indi bir hafta kadar *onda* çalıp çağırdı (AG, 22)

Ondan uçtuk viran kaldı yerimiz (AG, 19)

Ve *bunun* için o kadar darıldı (MP, 3)

Anun için Rabbi onlara güvenmiş idi (MP, 27)

⁵⁰ Tahsin Banguoğlu, *işaret zamiri* yerine *gösterme zamiri* terimini tercih etmiştir (4.bs., 1995). Tahir Nejat Gencan ise işaret zamirleri yerine im adıları” terimini kullanmıştır. Ayrıca , “im adıları”nın isimlerin yerini tuttukları gibi, önceden geçmiş bir kavramın, bir cümlenin, bir önermenin de yerini tuttuğunu belirtmiştir. “Öteki, beriki” sözcüklerini de “imadıları” başlığında vermiştir. “Bura, şura, ora” sözcüklerini “yer anlamlı im adıları”; “böyle, şöyle, öyle” sözcüklerini de “tarz anlamlı im adıları” olarak isimlendirmiştir (4.bs., 1979, 262-270).

Öteki, beriki gibi sözcüklerin de işaret zamiri olarak kullanıldığı görülür:

O biri *ötekine* ben söyledim sen komadın bu sözler ile birbirine düştüler (HK, 18)

3. 3. 1. 3. Belirsizlik Zamirleri

Hangi adların yerini tuttukları belli olmayan; bir kişi, bir nesne göstermeksizin isimlerin yerine kullanılan zamirlere *belirsizlik zamiri* denir⁵¹. Karamanlî Türkçesinde kullanılan ve metinlerde örneklerini tespit ettiğim belirsizlik zamirleri şunlardır: *biri, birbiri, birisi, ikisi, hepsi, herkes, her kimse, hiç kimse, hiçbir kimse, bir kimse, kimse, kimseler, cümle, cümlesi, bazısı, bazıları, bütün*.

Bu sözler ile *birbirine* düştüler (HK, 18)

Bu ağır günahı-da İsraillunun *birisi* ile öfke üzerinde çekişirken itti (MP, 22)

Ol vilayeti yoklamaga gönderilen adamlardan *ikisi* (MP, 25)

Bunar da *hepsi* birden hamla etiler (HK, 32)

Hepisinden sonraki, ve en şedid bela hangısı idi (MP, 10)

Herkes yeri yerine gitti (HK, 12)

Erkes dağıldı (HK, 15) (erkes < herkes)

Her kimse cümle yolculuklarında ve maslahatlarında heman böyle deip Allah'a havale eylesin (MP, 18)

Her biri bin kişiye karşı kor (HK, 25)

Oradan bir *kimse* geçmez oldu (HK, 12)

Baktı ki *kimseler* yoktur (HK, 22)

Öyleyken İbranilerden *hiçbir kimse* vurulmadı (MP, 10)

Kız sakın bağçee *bir kimse* almayasın (AG, 16)

Onların *cümlesini* yutdurdu (MP, 11)

⁵¹ Tahir Nejat Gencan, *belgisiz zamir* terimini kullanmıştır (4.bs., 1979, 265). Tahsin Banguoğlu ise *belirsiz zamir* terimini tercih etmiştir (4.bs., 1995, 368).

Cümlesi o gece Mısır’dan yayan çıktılar (MP, 11)

Anlerin de *cümlesini* telef edip (AG, 4)

Onların *bazıları* sokranıp (MP, 23)

İçimizden *bazısı* ölür *bazımız* yaralı olup (HK, 20)

Alem ve *adem* sözcükleri de belirsizlik zamiri olarak kullanılmıştır.

Alemlere duyurur-udum (HK, 28)

Alem der ki bekler kaşı kemanım (AG, 42)

Cümle *aleme* içirdim (HK, 11)

O şehrin *ademi* onu taşıyalar (MP, 33)

Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti’nde Eski Anadolu Türkçesinde görülen “kimesne” sözcüğü de kullanılmıştır.

kimesne (< kim+ise+ne)

Cümle onun küfürünü eşiden *kimesneler* ellerini onun başı üzerine koyalar (MP, 22)

Bir genc *kimesne* ne işledi (MP, 22)

3. 3. 1. 4. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, canlı cansız bütün varlıkları soru şeklinde temsil eden zamirlerdir. Karamanlı Türkçesinde soru zamiri olarak kullanılan sözcükler *ne*, *kim*, *hangi* ve *kaç*’tır. *Ne* ve *kim* sözcüklerinin iyelik zamiri almış ve almamış biçimleri, *hangi* ve *kaç* sözcüklerinin ise sadece iyelik zamiri almış biçimleri soru zamiri olarak kullanılır⁵².

Heman kılıcı çekip sen *kimsin* dedi (HK, 31)

Hangi daga ve *kimler* ile beraber çıksın deyü emr eyledi (MP, 27)

İnsana agzı veren *kimdir* (MP, 6)

O zeman onlar Musi’e ve Aarun’a *ne* dediler (MP, 9)

⁵² Tahir Nejat Gencan, soru zamirlerini “asıl soru zamirleri” (*ne*, *kim*) ve “soru sıfatlarının iyelik zamiri almış şekilleri” (*hangisi*, *kaçı*) olmak üzere ikiye ayırmıştır (4.bs., 1979, 267).

Yusuf'ın kemiklerine *ne* yaptılar (MP, 11)

Musi'e biz *ne* içecegiz deyü sokranmaga başladılar (MP, 13)

Bunden *ne* öğreniriz (MP, 33)

Hemşeri bu hal *nedir* (HK, 4)

Nedir bu halin dediler (HK, 12)

Ne ve *kim* soru zamirleri iyelik ekleri alabilir ve durum ekleriyle çekime girebilir.

Musi İsrail ogullarına *neyi* hatırlarında tutalar deyü emr eyledi (MP, 32)

Hasret kıyamete kaldı *neyleyim* (AG, 38)

Kimin kızını aldı (MP, 4)

Hepisinden sonraki ve en şedid bela *hangısı* idi (MP, 10)

Soru zamirleri diğer zamirler gibi edatlarla kullanılabilir.

Musi daha *kimin için* minnet eyledi (MP, 17)

Ne'den türemiş yer anlamlı sözcükler de belirsizlik zamiri sayılabilir.

Nereden geldin *nereye* gidersin (HK, 17)

Atı üzerinde *nereye* gittigini bilmeyip (HK, 4)

Nerege gitti (MP, 4)

3. 3. 1. 5. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamiri, yapılan işin yapana dönüşünü gösteren zamirdir. Karamanlı Türkçesinde dönüşlülük zamirleri *kendi* sözcüğüne eklenen iyelik zamirleriyle kurulur ve diğer zamirler gibi isim çekimine girerler.

Kule kapusunun önünde Ayıvaz'ı indirip *kendi* dahı indi (HK, 12)

Sizi *kendi* kavmim idineceğim (MP, 9)

Kendimi oglana ne vecile göstereyim (HK, 26)

Sen elbetde *kendini* harab ideceksin (MP, 16)

Kız *kendisini* devşirdi (HK, 13-14)

Seni ben *kendime* alayım (HK, 33)

Aklı erdi ki Kennan *kendine* galip gelecek (HK, 9)

Koyunları İbragim Aga Çayırına b(1)rakıp *kendin* atılan kasap başının dükkanına gidersin (HK, 6)

Koyunları İbrahim Aga Çayırına b(1)ragıp *kendisi* kasap başının dükkanına geldi (HK, 7)

Kendi pekiştirme amacıyla tekrarlanabilir.

Canı sıkılıp (*kendi kendine*) şurada bir kale bina edeyim (HK, 5)

Kendi kendine fikr eyledi (HK, 6)

Kendi kendine dedi varayım şu kızı helaliya isteyim (HK, 6)

Hem farav *kendi kendine* dedi ki (MP, 8)

3. 4. Sıfatlar

Sıfatlar, bir ismin önüne gelip o ismi niteleyen veya belirten sözcüklerdir⁵³.

Bu bölümde sıfatlar işlevlerine ve yapılarına göre tasnif edilecektir. İşlevlerine göre sıfatlar *niteleme* ve *belirtme* sıfatları olarak iki ana gruba ayrılırlar. Belirtme sıfatları; işaret (gösterme) sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dört türdür. Yapılarına göre sıfatlar ise basit, türemiş, birleşik olmak üzere üç gruba ayrılabilir⁵⁴.

⁵³Diğer araştırmacıların yaptıkları tanımlara örnek verecek olursak; Muharrem Ergin, sıfatları “nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimeler” olarak tanımlar (21.bs.,1993:232-244). Gencan, sıfatları şöyle tanımlar: “Sıfatlar, varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklerdir” (4.bs., 1979, 171-184).

⁵⁴ Muharrem Ergin sıfatları şöyle sınıflandırmıştır: “1.Vasıflandırma Sıfatları 2. Belirtme Sıfatları a) İşaret Sıfatları b) Sayı Sıfatları -Asıl Sayı Sıfatları -Sıra Sayı Sıfatları - Üleştirme Sayı Sıfatı - Kesir Sayı Sıfatları -Topluluk Sayı Sıfatları c) Soru Sıfatları d) Belirsizlik Sıfatları”. Tahsin Bangoğlu’na göre sıfat türleri, “1.Vasıflanma Sıfatları a) Sıfatlarda Karşılaştırma b) Berkitme Sıfatları c) Küçültme Sıfatları 2.Belirtme Sıfatları a) Gösterme Sıfatları b) Soru Sıfatları c) Belirsizlik Sıfatları d) Sayı Sıfatları -Asıl Sayı Sıfatları -Sıra Sayı Sıfatları -Üleme Sıfatları - Kesirli Sayı Sıfatları -Topluluk Sayı Sıfatları” (21.bs.,1993:244).Tahir Nejat Gencan’ın tasnifi “A. Niteleme Sıfatları 1. San (unvan) Sıfatları 2. Pekiştirme Sıfatları 3. Küçültme Sıfatları B. Belirtme Sıfatları -İm Sıfatı -Sayı Sıfatı 1. Asıl Sayı Sıfatları 2. Sıra Sayı Sıfatları 3. Üleştirme Sayı Sıfatları 4. Kesir Sayı Sıfatları -Belgesiz Sıfatlar -Soru Sıfatları Sıfat Takımı, Sıfatların Ad Olarak Kullanılması, Yapılarına Göre Sıfatlar 1.Yalın Sıfatlar 2. Türemiş Sıfatlar 3. Birleşik Sıfatlar - Kaynaşmış Birleşik Sıfatlar -Kurallı Birleşik Sıfatlar -Türemiş Bileşik Sıfatlar -Öbelenmiş Birleşik Sıfatlar” biçimindedir (4.bs., 1979, 198). Tahsin Banguoğlu ise sıfatları “1.Vasıflanma Sıfatları: a) Sıfatlarda Karşılaştırma, b) Berkitme Sıfatları, c) Küçültme Sıfatları 2.Belirtme Sıfatları: a) Gösterme Sıfatları b) Soru Sıfatları c) Belirsizlik Sıfatları d) Sayı Sıfatları -Asıl Sayı Sıfatları -Sıra Sayı Sıfatları -Üleme Sıfatları -Kesirli Sayı Sıfatları -Topluluk Sayı Sıfatları” olarak sıralamıştır (4.bs., 1995, 341-356).

3. 4. 1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, kendilerinden sonra gelen isimlerin renk, durum, şekil gibi çeşitli özelliklerini gösteren sıfatlardır⁵⁵.

Bir *zaif* at gördü (HK, 3)

Kanlı gözlü *bed* yüzlü cellada benzer bir erif (HK, 6)

Türlü kumaş getirdim (HK, 9)

Tehnalarda *ak* gerdanın açarsın (HK, 14)

Şu karşıdan gelir bu *ulu* kervan (HK, 20)

İnce fikre dalmışın (HK, 23)

Hem de bir *Mısırlı* adam gördü (MP, 3)

Durdugun yer *aziz* yerdir (MP,4)

Bu *acılı* hususda Aarun nice bulundu (MP, 22)

Genç yaşımda gördüm dünya gamını (AG, 6)

Kadir Hak'tan bir dilek diledim (AG, 6)

Kalk göresin sen o *nazlı* yari (AG, 17)

3. 4. 2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları çeşitli yönlerden belirten sözcüklere *belirtme sıfatı* denir. Bunlar, isimlerin yerlerini işaret eden, onları sayı yönünden tamlayan, özelliklerini belli belirsiz olarak bildiren, onların özelliklerini soran sıfatlardır. Belirtme sıfatları; işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları olmak üzere dört gruba ayrılır.

⁵⁵ Muharrem Ergin, niteleme sıfatları için “nesnelerin vasıflarını bildiren sıfatlardır.” demektedir. (20.bs.,1993, 246).Tahsin Banguoğlu ise “vasıflanma sıfatları”, “adlardan sonra yüklem ismi olan sözcüklerdir.” der (Banguoğlu, 4.bs.,1995, 345). Tahir Nejat Gencan’a göre “varlıkları niteleyen, yani varlıkların durumlarını biçimlerini, renklerini, özelliklerini kısaca nasıl olduklarını gösteren sözcüklere niteleme sıfatları denir.” (Gencan, 4.bs., 1979, 197).

3. 4. 2. 1. İşaret Sıfatları

Nesnelerin yerlerini işaret eden sıfatlardır. İşaret zamirleri isimlerin önüne gelerek sıfat olurlar. İşaret sıfatlarının çokluk şekli yoktur⁵⁶.

Bu seyis *o* atı alıp üzerine binip punardan geçti (HK, 3)

O vakit alır Ayıvaz (HK, 24)

O gün akşam yattılar (HK, 26)

Nedir hemşeri *bu* hal (HK, 4)

Lakin *bu* seyr *o* kadar korkulu oldu ki (MP, 16)

Bu şey kavma nasıl geldi (MP, 17)

Oglum *şu* atın ürine bin de *şu* avluya 3 defa dolaştır (HK, 4)

Oglum getir *şu* atı bakalım (HK,4)

Bak *şu* namkör dag hayıdudu bana ettiği kötülük degip (HK, 8)

Şu dünyada mal çatmadım (HK, 9)

Şu çocuğu al da bana emziriver (MP, 3)

Ol vilayete bir başka padişah oturdu (MP, 1)

Ol böğürtlen ki ateşlenir-idi (MP, 4)

Ol zeman Rabbi dedi (MP, 5)

Ve *ol* zeman Musı'nin elinde bir asası var-ıdı (MP, 6)

Ol köşkün ziynetini tarif etmek mümkün degil (AG, 3)

İşbu beyitlerden validesi Garip kendisi olduğunu anlamayıp (AG, 41)

3. 4. 2. 2. Sayı Sıfatları

İsimleri; onların sayısını, miktarını, ölçüsünü, sırasını gösterme yoluyla belirten sıfatlara *sayı sıfatı* denir. Bu sıfatlar aslında sayı adlarıdır, ancak isimlerin önünde sıfat görevini üstlenirler. Sayı sıfatları asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesir sayı sıfatları olmak üzere dört gruba ayrılır.

⁵⁶ Tahsin Banguoğlu *işaret sıfatı* yerine *gösterme sıfatı* terimini tercih etmiştir ve “sıfat olarak kullanılan gösterme zamirleridir” der (4.bs., 1995, 351).

3. 4. 2. 2. 1. Asıl Sayı Sıfatları

Varlıkların sayılarını belirten sıfatlar *asıl sayı sıfatları*dır.

Bunun *bir* sene meydanı vardır *bir* sene dahı besle (HK, 4)

Baban geliyor *beş yüz* atın geriden (HK, 10)

Üç gün üç gece dayandı (MP, 10)

Musı ellerinde *on* tembihlerin iki salları ile dagdan inip (MP, 17)

Bir söz ile *bin* tuzaga tutuldum (AG, 14)

Sekiz bin mahalle *dört bin* köşedir (AG, 9)

3. 4. 2. 2. 2. Üleştirme Sıfatları

Nesnelerin sayılarını grup grup gösteren sıfatlardır. Asıl sayılara +Ar (+şAr) eki getirilerek türetilirler.

Her kabileden *birer* adam göndere de Hanan vilayetini teftiş ideler (MP, 24)

İkişer üçer yüz keseye malik oldular (AG, 4)

Bir bir de üleştirme sıfatı olarak kullanılmıştır.

Bir bir libasların tarif edeyim (AG, 44)

3. 4. 2. 2. 3. Kesir Sayı Sıfatları

Kesir sayı sıfatları, varlıkların parçalarını belirten sayı sıfatlarıdır. Bunlar söz öbeği biçimindedir. Bulunma durum eki almış bir sayı adının başka bir sayı adıyla tamlama oluşturması ve bu tamlamanın başka bir ada tamlayan olmasıyla teşkil edilirler. İncelediğim metinlerde örneği yoktu.

3. 4. 2. 2. 4. Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları, belirttikleri adların sıralarını gösteren sıfatlardır. Bunlar adet değil, derece gösterirler. Asıl sayı sıfatlarına –XncX eki getirilerek yapılırlar.

40 birinci gün Hasan'ı güveyi koydular (HK, 33)

Üçüncü günde kavmi dağın eteklerinde biriktire (MP, 16)

Altı gün iş işleğin emma *yedinci* gün feragat günü (MP, 20)

3. 4. 2. 3. Soru Sıfatları

Adları soru yönünden belirten sözcüklerdir. Tüm soru sözcükleri bir adın önüne gelerek soru sıfatı olarak kullanılabilirler. İncelediğim metinlerde en sık kullanılan soru sıfatları *ne* ve *kaç*'tır.

Sina dagında Allah Musi'e *ne* emr eyledi (MP, 16)

Musi dağın üzerinde *ne* kadar durdu (MP, 16)

Musi Sina dağından endigi zemanda yüzü *ne* şekil görünürdü; yüzünü *ne* zaman örtülü tutar-ıdı, ve *ne* zaman örtüsüz; Musı İsrail cemaatına *ne* tembih eyledi (MP, 20)

Rabbi Musi'e *hangi* dağa ve kimler ile beraber çıksın deyü emr eyledi (MP, 27)

Faraunun huzuruna çıktıklarında Musi *kaç* yaşında idi; Aarun *kaç* yaşında; faraunun huzurunda *ne* mucizat ittiler (MP, 9)

İsraillüler çölde *kaç* yıl dolaşmışlar-ıdı (MP, 30)

3. 4. 2. 4. Belirsizlik Sıfatları

Nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bunlar; nesnelerin özellikle sayılarını, miktarlarını, hangisi olduğunu kesin olarak ifade etmeyen sıfatlardır. *Bir*, *her*, *hiç*, *bütün*, *öteki*, *beriki*, *biraz*, *bazı*, *birkaç*, *birtakım* gibi sözcükler belirsizlik sıfatı olarak kullanılırlar.

Her bir duvarları kalınlığı 3 arşun egledi (HK, 5)

Ben *birkaç* defa üzerine bu kadar pehlivanla vardım (HK,25)

Birkaç yıldan sonra Mısır padişahı öldü (MP, 3)

Hiç bir çare edemedi (HK, 25)

Her ne vakit başın sıkılırsa (HK, 26)

Allah'ın celali *her* ziyadan ziade ziya verir (MP, 21)

Hiçbir oyma tasvir yapmayın (MP, 30)

Gördü ki *birtakım* adamlar gelmiş (HK, 32)

Aklı *bir* parça başına geldi (HK, 30)

Beriki baştan o bir başa seyirtim (HK, 18)

Yorda'nın *öte* yakasındaki eyi yeri (MP,30)

Bütün sularını kana tebdil eyledi (MP, 10)

3. 4. 3. Yapılarına Göre Sıfatlar

3. 4. 3. 1. Basit Sıfatlar

Bu sıfatlar, yapım eki almayan veya birleşik olmayan sözcüklerdir⁵⁷.

Bir gün Benli Hanum'un canı sıkılıp (HK, 26)

Hasan *zayıf* akıl yatıyor (MP, 32)

Onu *iki* kişi *bir* sırıkta kaldırırlar-ıdı (MP, 24)

3. 4. 3. 2. Türemiş Sıfatlar

Türemiş sıfatlar yapım ekleriyle kurulmuş sözcüklerdir. Sıfat yapımında görev alan ekler *Sözcük Türetimi* bölümünde ele alınmıştır.

Türlü kumaş getirdim (HK, 9)

Bir *şavklı* bulud gece ve gündüz onun yanında durur-udu (MP, 20)

Tatlı canım ucuz ucuz satıldı (AG, 32)

Dargın ve *minasibetsiz* tarik ile söylemişler-idi (MP, 27)

Yorda'nın *öte yakasındaki* eyi yer (MP, 30)

Sıfat-Fiiller ve *Sıfat-Fiil* öbekleri de sıfat görevinde bulunur. Ancak bunlar, kalıplaşıp kalıcı isim veya sıfat olanları dışında, geçici sıfatlardır. Sıfat-fiil ekleri *Fiilimsiler* bölümünde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Sana bugün *emr eylediğim* sözler kalbinde ve canında olalar (MP, 31)

Havaldan *uçan* turna (HK, 15)

⁵⁷ Tahir Nejat Gencan, *basit sıfat* yerine *yalınç sıfat* terimini tercih etmiştir (4.bs., 1979, 191).

3. 4. 3. 3. Birleşik Sıfatlar

Doğrudan doğruya veya yapım ekleri alarak isimlerin önünde sıfat görevinde bulunan birleşik sözcükler, isim ve sıfat tamlamalarıdır.

Bunların bir kısmı sıfat ve isim tamlamalarının sonlarına belirli eklerin getirilmesi ile kurulurlar: Sıfat tamlamalarına *-IX* eki getirilerek, sıfat tamlamalarında adla sıfatın yerini değiştirip ada bir iyelik eki ekleyerek, asıl sayılarla kurulmuş sıfat tamlamalarına *-IXk* eki getirilerek teşkil edilirler.

Kanlı gözlü bed yüzlü cellada benzer bir erif (HK, 6)

Gören *40 yıllık* seyis sanır idi (HK, 17)

Beş saatlik yerden bir şeyi görse

Aşağıdaki örnekte *isim-fiil öbeği* sıfat görevinde kullanılmıştır.

Pederimden kalma devletim benim (HK, 18)

Aşağıdaki örneklerde ise *sıfat fiil öbeğinde* sıfattan önce gelen isimler “durum eki” almıştır.

Pahada ağır yükte hafif her nesi var-ısa hazır idip (HK, 27)

Mısırlılardan ödünç aldıkları gümüş ve altun avadanlıkları ve geyimleri de yanlarınca götürdüler (MP, 11)

3. 5. Zarflar

Zarflar önüne geldikleri fiilleri, fiilimsileri, sıfatları ve zarfları; yer, zaman, ölçü, nitelik, durum ve soru kavramları bakımından niteleyen sözcüklerdir⁵⁸. Zarflar öncelikle fiilleri niteler. Derecelendirme göreviyle kullanıldıklarında bir sıfatı ya da başka bir zarfı nitelerler.

Bu bölümde Karamanlı Türkçesinde kullanılan zarfları görevleri ve yapıları bakımından iki alt başlıkta ele alacağım.

⁵⁸ Tahir N. Gencan'ın tanımı şöyledir: “Sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını belirten ya da kısıp sınırlayan sözcüklere BELİRTEÇ denir” (4.bs., 1979, 409). Zeynep Korkmaz ise zarfları “Fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözler” olarak tanımlamıştır (3.bs., 2009, 451).

3. 5. 1. Görev ve Anlam Bakımından Zarflar

Görev ve anlam bakımından zarflar beş gruba ayrılabilir. Bunlar; *durum(hal) zarfları*, *zaman zarfları*, *azlık-çokluk (miktar) zarfları*, *yer-yön zarfları*, *soru zarflarıdır*⁵⁹.

3. 5. 1. 1. Durum Zarfları

Durum zarfları; bir fiili, bir fiilimsiyi çeşitli anlam özellikleri bakımından niteleyen sözcükler ve söz öbekleridirler⁶⁰.

Evelkinden *bes-biter* oldu (HK, 6)

Elbette ben babama giderim (HK, 22)

Şüphesiz anun için yazılmış-dır (MP, 25)

Bu gelen toz *belki* bir kervan ola (HK, 19)

Hasan'ın dahı *eyice* aklı başına gelmişti (HK, 31)

Üç ay *gizlice* beslediler-idi (MP, 2)

Anlere *zulman* hareket ideridi (MP, 1)

Bütün cemaatin huzurunda *yüz üstü* yere kapandılar (MP, 25)

Geçinelim *güle güle* (HK, 12)

Araya araya seni bulmuşum (HK, 12)

⁵⁹ Banguoğlu, zarfları “1. Gerçekleme zarfları, 2. Miktar zarfları, 3. Nitelik zarfları, 4. Yer yön zarfları, 5. Zaman zarfları, 6. Tarz zarfları” olarak tasnif etmiştir (4.bs., 1995, 372).

⁶⁰ Tahsin Banguoğlu *niteleme zarfı* terimini tercih etmiştir: “Fiilde oluş ve kılışın, sıfatta vasfın bir niteliğini belirtmeye yarayan zarflara nitelik zarfları (adverbe de qualite) deriz. Başka bir deyimle bunlar bir kılışa, veya bir vasma yaraşan sıfatlardır. Nitekim nitelik zarflarının çoğu zarf olarak kullanılan vasıf lama sıfatlarıdır. Bunlar -Nasıl? -Nice? sorularını karşılarlar” (Banguoğlu, 4.bs., 1995, 373). Tahir Nejat Gencan *zarf* yerine *belirteç* terimini kullanmıştır (3.bs., 1979, 407).

Bazı gramer kitaplarında durum zarfları da kendi içinde gruplara ayrılmıştır. Örneğin Zeynep Korkmaz *tarz zarfları* olarak isimlendirdiği durum zarflarını *nitelik bildiren zarflar* ve *durum bildiren zarflar* olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre zarf görevinde kullanılan niteleme sıfatları *nitelik bildiren zarfları* oluşturmaktadır. Durum zarfları ise “ fiildeki oluş ve kılışın durumunu belirten zarflardır. Bir oluş ve kılışın durumu, kendisine eklenen zarfın anlamı ile bağlantılı olduğundan, bu grupta yer alan zarflar, işlev bakımından hayli çeşitlidir. Durumda benzerlik, beraberlik, dilek, hatırlatma, karşılaştırma, kesinlik, pekiştirme, tahmin, tekrarlama, sebep, sınırlama, süreklilik gösterme, şüphe bildirme, yanıt verme gibi türlü işlevler yüklenmiştir” (Korkmaz, 3.bs., 2009, 502).

Ve onu *gözbebeği gibi* sakladı (MP, 34)

Kendinin efkarı *acaba* kızı ne takrip-ile alıp kaçarım *böyle* mi etsem *şöyle* mi etsem deyip gide-dursun (HK, 23)

Rabbi İsrail'e *böyle* eyledi (MP, 34)

Amma *böyle* hasret ateşine yanmaga takat kalmaz (AG, 14)

Kimler ile *beraber* çıksın deyü emr eyledi (MP, 27)

Pek iyi olur (AG, 15)

Bu haber kavmı pek korkuttu-da, *nolaydı* Mısır vilayetinde öleydik , yahut *nolaydı* burada çölde *bari* öleydik derler-idi (MP, 24-25)

3. 5. 1. 2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları; bir fiili, fiilimsiyi zaman yönünden tamamlayan, belirten sözcük ya da söz öbeği biçimindeki zaman adlarıdır.

Yarına ya çıkar ya çıkmaz (HK, 33)

Bir seneden sonra seyis dedi (HK, 5)

Tez bana bir seyis rubası getirin (HK, 17)

Yoksa beni de *dün* Mısırlığı öldürdüğün gibi öldürmek mi istersin (MP, 3)

Ve *sonra* ona şu öğüdü verdi (MP, 15)

O *sabahdan ahşamadek* şariat kesip hüküm itmege mecbur-udu (MP, 15)

Encam anası ne yaptı (MP, 2)

Ve *encam gece yarısında* Mısır'ın cümle ilk doğmuşlarını vurdu (MP, 10)

Onu *yedi yılda bir kerre* İsrail'e okuyalar (MP, 34)

Heman cüzi zaman içinde on dört bin'den ziyade can kırdı (MP, 27)

Günlerden bir gün pederi bimecal hasta oldu (AG, 1)

Badehu arka tarafa baktı (AG, 38)

Bu suyu geçemedim *şimdi* serseri gezerim (AG, 38)

Kırkinci cuma gecesi güveyi girip (AG, 44)

Hemen o demde peder-i merhumu unutup (AG, 3)

-*Alli*, -*XncA*, *DxktA*... vb ekli zarf-fiiller de zaman zarfı işlevinde kullanılır. Bunlar çalışmanın *Zarf-fiiller* bölümünde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Musi ölmezden evvel ne yaptı (MP, 38)

Ve onları evinde *oturur-iken*, yolda *yürür-üken*, *yatar-iken* ve *kalkar-iken* evlatlarına mukayetlig-ile (MP, 31)

3. 5. 1. 3. Azlık-Çokluk Zarfları

Azlık-çokluk zarfları bir fiili, bir fiilimsiyi, bir sıfatı, ya da bir zarfı nicelik yönünden niteleyen sözcüklerdir⁶¹.

- **Eşitlik Zarfları**

Bu zarflar önüne geldikleri fiillere, fiilimsilere ve sıfatlara eşitlik anlamı katar.

Ben birkaç defa üzerine *bu kadar* pehlivan-ıla vardım (HK, 25)

Amma kim olduğunu bilmem *o kadar* işitim (HK, 28)

Lakin Hasan gayet zail oldu *o kadar* ki atan inmege mecali kalmadı (HK, 30)

- **Üstünlük Zarfları**

Üstünlük derecesi *daha* sözcüğü ile karşılanır.

Onlar *daha ziade* çoğalıp gayetden kuvvetlenirler-idi (MP, 1)

Bu akılane ve muymın nasihat bir butperest kahinden verildiği için *daha zaide* teacuba layıktır (MP, 15)

Aaarun'un günahını *daha ağır* iden ne idi (MP, 17)

- **En Üstünlük Zarfları**

Zarfların önüne gelen *en* sözcüğü ile en üstünlük derecesi ifade edilir.

- **Aşırılık Zarfları**

Bu zarflar fiillere aşırılık, fazlalık anlamı katarlar.

Beyin *çok* senelik bir seyisi var-ıdı (HK, 1)

Biraz oturdukta gördü ki (HK, 7)

⁶¹ Tahir Nejat Gencan, azlık-çokluk zarflarını “ölçü” ve “aşırılık” olmak üzere iki gruba ayırmıştır (4.bs., 1979, 429). Zeynep Korkmaz, “Miktar (Azlık-çokluk) zarfları”nı anlam ve işlevleri bakımından dört gruba ayırmıştır: “Eşitlik derecesi gösterenler. Üstünlük derecesi gösterenler. En üstünlük derecesi gösterenler. Aşırılık derecesi gösterenler” (3.bs., 2009, 517-518).

Bari *biraz* Erzurum’u meth eyle (AG, 22)

Pek güzel onu nasıl almalı (HK, 6)

Bu esnade Musı *pek* hararet ile Rabbie yalvarıb dedi (MP, 25)

Pek az hasılat olduğundan buralarda durmak olmaz (AG, 22)

Gayetden kuvvetlenirler-idi (MP, 1)

Gayet çok kimseleri ısırıp helak iderler-idi (MP, 28)

3. 5. 1. 4. Yer-Yön Zarfları

Yer-yön zarfları fiillerdeki kılış ve oluşu yer yön bakımından belirten zarflardır. Zeynep Korkmaz bu zarfların “ya yer ve yön gösteren adların zarf olarak kullanılmalarından yahut da yer ve yön gösteren kelimelerin bazı ad çekimi ekleri olarak zarflaşmalarından” oluştuğunu belirtmiştir (3.bs, 2009, 498).

Dışarı çıkıp emr eyledi (HK, 28)

Köroglu atından inip atı oraya bağladı *içeri* girdi (HK, 32)

Oradan tezce *aşağı* indiler (HK, 19)

Yukarıya çıkıp rahat oldular (HK, 12)

Bolu’ya *dogru* revan oldu (HK, 5)

Ala ata binip *dogru* meskur mahali gezdi (HK, 27)

Bolu’nun konagina *karşı* olan yaylaya bir ota Kürtler kondular (HK, 6)

At *ardından* Ayıvaz bana sarılır (HK, 8)

Bu nedir deyü *ileri* varıp gördü (AG, 5)

3. 5. 1. 5. Soru Zarfları

Soru zarfları fiillerdeki oluşu ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır.

Ne söyleyor Ayıvaz (HK, 27)

Böyle hayıduda *nasıl* kız vermeli (HK, 6)

Niçin gelmediniz (HK, 16)

Nereden geldin nereye gidersin (HK, 17)

Bu acılı hususda Aarun *nice* bulundu; evlatları öldüğü zaman atalar *nasıl* bulunmalı (MP, 22)

Aarun bu belayı *nice* def itdi (MP, 27)

Canım hoca *nice* gördün Sinem'i (AG, 34)

Ne şekil hareket ittiler (MP, 25)

Nine *hani* benim kardeşim (AG, 30)

3. 5. 2. Yapılarına Göre Zarflar

3. 5. 2. 1. Basit Zarflar

Bu zarflar, yapım eki almayan veya birleşik olmayan sözcüklerdir. Bunların bir kısmı asıl zarflardır, bir kısmı zarf görevinde kullanılan isim ve sıfatlardır.

- Asıl zarflar

Soñra ata mamuz vurup at *öyile* gitti ki (HK, 8)

Derihal Kürt bir sürü koyun verip başından savdı. (HK, 7)

Badehu komşular bir yere cem olup (AG, 44)

- Zarf görevinde kullanılan isim ve sıfatlar

Zira çölde *zıt* söyleme (MP, 35)

Bir gece kavuştum nazlı eşime (AG, 7)

3. 5. 2. 2. Türemiş Zarflar

Türemiş zarflar isimlerden çekim ekleri ile veya isim soylu veya fiil soylu sözcüklere yapım eklerinin getirilmesi ile türeyen zarflardır.

Yön gösterme eki olan +*gArU* ekini alan sözcükler *yer-yön zarfı* olur. Eski Türkçe metinlerinde yön gösterme işlevinde kullanılan bu ek birkaç sözcükte kalıplaşmış olarak bulunur.

- dışarı < ET taşgaru, EDPT: 563a)

Konak kapusundan *dışarı* çıkardılar (HK, 3)

- içeri < ET iç+gerü, EDPT: 25b)

Kız magaradan *içeri* girdi (HK, 31)

+A, +DA, +DAn durum ekleri zaman sözcüklerine getirildiğinde zaman zarfı yapar. Bu ekler ve işlevleri *İsim Çekim Ekleri* bölümünde ele alınmıştır.

O gün kalkıp *akşama* bir yere kondular (HK, 33)

Zira *bu vakıta* Allah emr eyledi (MP, 21)

Günlerden bir gün memleketine geldi (HK, 4)

Yer *gayetten* eyidir (MP, 25)

Zarf görevinde bulunan sözcükler türeten ekler *Sözcük Türetimi* bölümünde incelenmiştir. Burada birkaç örnek vereceğim.

Kavm-da onlardan hisabsız topladı (MP, 23)

Tatlı söylemişim gelmez güce (HK, 13)

Bir *türlü* kimseler yanına komaz-idi (HK, 17)

3. 5. 2. 3. Söz Öbeği Biçiminde Zarflar

Zarf görevinde kullanılan birleşik sözcükler, ikilemeler ve edat öbekleri bu gruba girmektedir.

Ben de sevdim güle güle (HK, 11)

Gece gündüz sevdasına yandığım (AG, 30)

A kız seni şeker-ilen beslerim (HK, 14)

Sabaha kadar mülhaza eyledi (HK, 18)

At *böyile dura dura* ayakları tutmaz (HK, 18) (böyile < bu+ile)

Nasıl ve ne zeman çıktılar Mısır'dan (MP, 12) (nasıl < ne+asıl)

İsrailülür gine *niçün* sokrandılar (MP, 23) (niçün < ne+için)

Söz öbekleri, *Sözcük Türetimi* bölümünde ele alındığından burada birkaç örnek vermekle yetindim.

3. 6. Edatlar

Edatlar tek başlarına anlamları olmayan, ancak anlamlı sözcüklerle birlikte kullanıldıklarında çeşitli anlam ilgileri kuran ve cümle içinde birlikte kullanıldıkları unsurlarla beraber cümle ögesi olabilen sözcüklerdir⁶². İncelediğim metinlerde tespit ettiğim edatları görev ve anlamları bakımından şöyle sınıflandırabiliriz:

3. 6. 1. Benzerlik, Tıpkılık, Denklik Edatları

Bu edatlar birlikte kullanıldıkları sözcüklere benzerlik anlamı katar.

- **Gibi**

Gibi edatı yalın durumdaki veya ilgi durum eki almış isim zamir ve sıfat-fiillerin üzerine gelir.

Evelki *gibi* avluyu sulatup (HK, 5)

Ogla pederinin dedigi *gibi* edip bir sene besledi (HK, 5)

Taş toplayıp dağlar *gibi* yığıdı (HK, 6)

Bu örneklerde ise *-DXk* sıfat-fiil eki üzerine gelmiş ve “o anda, hemen” anlamında kullanılmıştır.

Bey dahı atı gördüğü *gibi* pür gazap olup (HK, 3)

Seyis kapudan dışarı çıktığı *gibi* deruni dilden ve can u gönülden ah idüp (HK, 3)

⁶² Muharrem Ergin edatları şöyle tanımlamıştır: “Edatlar mânâları olmayan, sadece gramer vazifeleri bulunan kelimelerdir. Tek başlarına mânâları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat mânâlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler. Onun için mânâlı kelimeler olan isimlerin ve fiillerin yanında edatlara da vazifeli kelimeler diyebiliriz.” Ergin edatları *ünlem edatları*, *bağlama edatları* ve *son çekim edatları* olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Bağlaçları ve ünlemleri bu başlık altında değerlendirmiştir (21.bs., 1993, 328-329). *Edat* yerine *takı* terimini kullanan Tahsin Banguoğlu’nun tanımı ise şöyledir: “İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlarla ilişkilerini kuran kelimelere takı (postposition) adını veriyoruz. Bunlar başlıbaşına bir kavram sahibi olmayıp iki kavram arasındaki ilişkiyi belli etmeye yarar. Takılar yalnız adlara değil, her türlü isimlere gelirler(...) Sontakılar zamanla sonek haline gelmektedir” Banguoğlu; edatları, bağlaçları ve edatları ayrı bir grup olarak ele alır: Bunlar “*katma kelimeler* (mot accessoire)”dir. “Bunlara *kelimecik* adı da verilir.” (4.bs., 1995, 152, 385-386). Edatları dört gruba ayırmıştır: “1. Kim hali isteyen takılar, 2. Kime hali isteyen takılar 3. Kimden hali isteyen takılar 4. Adı katkı alan takılar”. Banguoğlu, edatları yapı bakımından da tasnif etmiştir. Buna göre edatlar, *kök olan takılar*, *isimden üreme takılar*, *fiilden üreme takılar*, *yer yön adlarından takılar* olmak üzere 4 gruptur (4.bs., 1995, 385-389). Tahir Nejat Gencan ise *ilgeç* terimini tercih etmiştir. Edatların sözcükler ve kavramlar arasında türlü ilgiler kurduğunu belirtmiş ve *benzetme ilgeçleri* ve *nedenlik ilgeçleri* olmak üzere iki gruba ayırmıştır (4.bs., 1979, 438). Zeynep Korkmaz, edatlar, bağlaçlar ve ünlemleri *görevli kelimeler* olarak tanımlamıştır (3.bs., 2003, 1003).

- **Üzere ~ Üzre**

Üzere, sonuç bildirmek, amaç göstermek gibi asli görevlerinin dışında aşağıdaki örneklerde benzetme ilgisi de kurmuştur.

Adeti *üzre* at canbazları yine o çayıra gelip bir at begensün deyi haber eylediler (HK, 3)

Ve Musa emr olundugu *üzere* ılanı yaptı (MP, 28)

Bu hal *üzre* serseri gezerken (AG, 5)

3. 6. 2. Başkalık Edatı

- **Gayrı~ Gayru**

Bu edat eklendiği sözcüğün gösterdiği varlığın diğerlerinden farklılığını, başkalığını gösterir. Kendinden önceki sözcüğe –*DAn* durum ekiyle bağlanır.

Manadan *gayrı* hiçbir yeyecekleri olmadığı sebebden, Musı'e karşı sokranmaga başladılar (MP, 23)

Şimden *gayru* bu yer bize el vermez (AG, 7)

3. 6. 3. Beraberlik veya Birliktelik Edatı

- **İle, -IA / -yla**

Bu edat, *birlikte olma, beraberlik* anlam ilgileri kurar.

Oglum bu bizim ahırın her yerini keçe *ile* muhla (HK, 4)

Seyis eli *ile* 4 ayaklarına yokladı (HK, 5)

Biz de asker *ile* ardısıra biraz gidelim (HK, 8)

Bre namkör sen ticaret *ile* bu çocuğu aldın (HK, 9)

Köroğlu'yla 40 kişi oldular (HK, 15)

Lakin Köroğlu atın acısıyla geceleri uyumaz oldu (HK, 16)

Siz de ardımdan aceleyle gelesiniz (HK, 31)

3. 6. 4. Miktar ve Derece Edatı

- **Kadar**

Kadar, nicelik bakımından benzerlik, benzetme ilgisi kurar.

Bir ine delii *kadar* ruzgar girmesin (HK, 4)

Yüz elli sene *kadar* geçdikten sonra (MP, 1)

İşaret zamirleriyle ve *ne* soru zamiri ile öbikleşen *kadar* edatı sıfat veya zarf olur.

Ben birkaç defa üzerine *bu kadar* pehlivanla vardım (HK, 25)

Bu kadarı dedikte kulenin önüne geldi (HK, 11)

Her ne kadar ben Köroğlu değilim dese de (HK, 17)

-*e kadar* öbeği, yüklemdeki sürenin sonunu belirtir.

Sabaha kadar mülhaza eyledi (HK, 18)

Akşama kadar oralarda gezinip (HK, 27)

3. 6. 5. Uygunluk, Denklik, Karşılaştırma Edatı

- **Göre**

-*A durum eki* almış sözcüklerle kullanılan bu edat, karşılaştırma ilgisi kurar.

Faravnun emr-i fermanına göre, ani de ırmaga atılmak lazım gelir-idi (MP, 2)

Allah'ın Musı'e gösterdiği *bir resme göre* yapıldı (MP, 20)

3. 6. 6. Sebep, Maksat, Amaç Edatları

- **İçin ~ için**

Kürt başından savmak *için* dedi İstanbul'da kasap başının bir oğlu var (HK, 6)

Anun *için* Rabbi onların arasına ateşli uçar ılanlar gönderdi (MP, 28)

- **Ötürü**

Ötürü, ayrılma durum eki almış isimlerin üzerine gelir.

Musı'nın gaybetini eylediler aldığı Habeşi avrattan *ötürü* (MP, 23)

Ve Rabbi onları bu iftiradan *ötürü* terbiye itmek için ölet gönderdi (MP, 26)

- **Üzere**

Faravnın fermanı *üzere* Musı'e ne olmak lazım gelir-idi (MP, 3)

Badehu Allahın emri *üzere* Musı elini denizin üzerine uzattı (MP, 12)

3. 6. 7. Yön Gösterme İlişkisi Kuran Edatlar

Bu edatlar yönelme durum eki üzerine gelir.

- **Karşı**

Ayıvaz ile Kenan seyirtip Köroğlu'na *karşı* vardılar (HK, 20)

Vakit sabaha *karşı* olmagile çok zaman geçmeden sabah oldu (HK, 22)

Ruzgara toza *karşı* varıp (HK, 29)

- **Dogru**

Bolu'ya dogru revan oldu (HK, 5)

3. 6. 8. Öncelik- Sonralık Edatları

- -*DAn sonra*, -*DAn önce* yapısı içinde yer alan *sonra* ve *önce* sözcükleri edat olarak değerlendirilir.

Bir zemandan *sonra* akli başına gelip (HK, 8)

Ondan sora birkaç gün dahı oturup (HK, 23)

- **Beri**

Öteden *berü* pederinüz efendimizin bendegi hiştelerinden bulunmuş-isek de (AG, 2)

3. 7. Bağlaçlar

Bağlaçlar; eş görevli sözcükleri, söz öbeklerini ve cümleleri biçim veya anlam açısından birbirine bağlayan sözcüklerdir⁶³. Bu bölümde incelediğim metinlerde tespit ettiğim bağlaçları işlevleri ve yapıları bakımından değerlendireceğim.

⁶³ Muharrem Ergin, bağlaçları *Edat* başlığı altında incelemiş ve *bağlama edatları* olarak adlandırmış ve bağlama edatlarını da *sıralama edatları*, *denkleştirme edatları*, *karşılaştırma edatları*, *cümle başı edatları*, *sona gelen edatlar*, *kuvvetlendirme edatları* olmak üzere altı grupta incelemiştir (21.bs., 1993, 332-344). Tahsin Banguoğlu, bağlaç için *bağlam* terimini kullanmıştır Banguoğlu'na göre "bağlama ilişkileri" şöyledir: "*Ulama bağlamları*, *ayıklama bağlamları*, *karşıtlama bağlamları*, *almaşma bağlamları*, *üsteleme bağlamları*, *açıklama bağlamları*, *salt bağlamlar*, *yerverme bağlamları*, *sebepl bağlamları*, *sonuç bağlamları*, *amaç bağlamları*, *şart bağlamları*". Bağlam çeşitleri olarak da *Türkçe asıllı bağlamlar*, *birleşik bağlamlar* ve *yabancı asıllı bağlamlar* başlıklarını açmıştır (4.bs., 1995, 390-396). Tahir Nejat Gencan, bağlaçları görevleri bakımından sınıflandırmamış, kullanılan bağlaçları örneklerle açıklamıştır. Gencan bağlaçları yapılarına göre incelemiş ve beş gruba ayırmıştır. "1) Yalın bağlaçlar, 2)Türemiş bağlaçlar, 3) Bileşik bağlaçlar, 4) Öbekleşmiş bağlaçlar, 5) Yabancı kökenli bağlaçlar (4.bs., 1979: 446-478). Zeynep Korkmaz ise bağlaçları şöyle sınıflandırmıştır: " I. Kökenlerine Göre Bağlaçlar, a) Yabancı kökenli bağlaçlar, b)Karışık kökenli bağlaçlar, c) Türkçe kökenli bağlaçlar. II. Şekil ve Şekil Bilgisi Yapılarına Göre Bağlaçlar, a) Tek kelimedenden oluşan bağlaçlar, b) Çeşitli kelime grubu halinde olan bağlaçlar, c) İki veya daha çok kelimenin tekrarı ile oluşan bağlaçlar d) Cümle yapısında olan bağlaçlar. III. İşlevlerine ve Cümledeki Yerlerine Göre bağlaçlar a) Sıralama bağlaçları, b) Denkleştirme –karşılaştırma ve seçme bağlaçları, c) Pekiştirme bağlaçları, d) Nöbetleşme bağlaçları, e) Cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlar. a) Açıklama bildiren cümle bağlayıcıları, b) Sonuç bildiren cümle bağlayıcıları, c) Üsteleme bildiren cümle bağlayıcıları, d) Sebepl bildiren cümle bağlayıcıları, e) Zıtlık bildiren cümle bağlayıcıları, f) Daha başka işlerde kullanılan cümle bağlayıcıları" (3.bs., 2003, 1095-1136).

3. 7. 1. Görev ve Anlamlarına Göre Bağlaçlar

Bağlaçlar sözcükleri ya da cümleleri birbirine bağlar. Aynı bağlaç bu iki görevi birden üstlenebilir. Bu nedenle metinlerde tespit ettiğim bağlaçları ayrı ayrı ele alacağım.

- **Ama, Amma, Lakin**

Bu bağlaçlar aralarında aykırılık, karşıtlık bulunan cümleleri birbirine bağlar.

Kervan halkı dediler bunlar-ıla şimdi gavgâ ederiz *amma* içimizden bazıısı ölür bazımız yaralı olup ve heman peruşan oluruz (HK, 20)

Bana gönderin deyi tenbih eyledi, *lakin* ben senin ferakına tamil edemeyeceğimden sana söylemedim (HK, 22)

Şimdi sen gidersin *lakin* sana perçemden 3 tane tüyü vereyim her ne vakıt başın sıkılırsa bu kılın bir tanesi ateşe göster ben gelir yetişirim (HK, 25-26)

Ama, açıklama işlevi de görür.

Gördü ki bir kız elinde testi su doldurur-udu *ama* kız gayet güzel idi (HK, 13)

Karşıdan bir atlı gelir *ama* atın üzerindeki bir taze civan gayet efkara dalmış (HK, 23)

Kız Hasan'ı atan indirdi *ama* Hasan'ın söylemege mecali kalmamış (HK, 30)

- **Ancak**

Aralarında karşıtlık ilgisi bulunan cümleleri birbirine bağlar. Bu bağlaç *Hikaye-i Köroğlu*'nda kullanılmamıştır.

Ebelere emr eyledi ki İbranilerin erkek çocuklarını doğdukları saatte öldüreler. *Ancak* ebeler bu zalım tembihe itaat itmemegile, pehane idip, İbrani avratları tez doğuruyorlar da biz, onlara yetişemeyoruz derler-idi (MP, 1)

Gayetten korktular *ancak* Musı onlara dedi, korkman (MP, 12)

- **Belki**

Bu sözcük cümleleri olasılık ilgisi ile birbirine bağlayarak bağlaç görevinde bulunur.

Zira işitmişidi ki babasının bir Ayıvaz'ı var ki dayıma babasına huzmet eder ve türküleri o söyler *belki* bu söyileyen Ayıvaz'dır deyü Hasan ilazım geldi kendini bildirmek (HK, 24)

- **Bile**

Hem sözcük hem cümle bağlacısıdır. *Dahi* ile aynı anlamda kullanılır. Pekiştirme işlevi, bağlama işlevinden daha belirgindir. İki ögeyi *hatta* anlam ilgisiyle birbirine bağlar.

Seyis eli ile 4 ayaklarına yokladı gördü ki o kadar çamur tırnağına *bile* degmemiş (HK, 5)

Musı kendisi *bile* onun içine giremez-idi. Çün ki onda bulud var-ıdı. Ve onu Rabbinin celali doldurur-udu (MP, 20)

- **Anun için, bunun için**

Bunlar cümle başı bağlaçlarıdır. Kendisinden önceki cümlelerin açıklayıcısı olan cümlelerin başına gelirler. Amaç, maksat bildirirler.

Az zemandan sonra gine mana için Musi'e zıt söyleyip dediler, Nedir bu; bu yavan ekmekten bizim canımız tıtsındı. *Anun için* Rabbi onların arasına ateşli uçar ılanlar gönderdi

Hem de bir Mısırlı adam gördü ki bir İbrani döver-idi, ve *bunun için* o kadar darıldı ki Mısırlığı öldürdü (MP, 3)

- **Bu minval üzerine**

Cümle başı bağlacıdır. Cümleler arasında sebep-sonuç ilişkisi kurmak amacıyla kullanılır. İkinci cümledeki yargı birinci cümledeki yargının sonucudur.

Ve her geçenlerden yol başı alırlar-ıdı giderek şöyle oldu ki oradan bir kimse geçmez oldu *bu minval üzerine* bir gün Köroğlu sazı çalarken kırıldı. Köroğlu dedi varayım bu sazı yaptırayım, atına binip bir sazçı dükânına vardı (HK, 12)

- **Çünkü**

Çünkü cümleleri birbirine, neden belirtme ve açıklama anlamı katarak bağlar. *Hikaye-i Köroğlu*'nda kullanılmamıştır.

Onlara dediler Allah'dan bulasınız, *çünkü* faravnu ve onun kullarını bizden ikrah ittirdiniz (MP, 8)

Öyleyken İbranilerden hiçbir kimse vurulmadı. *Çünkü* harabci melek geçsin deyü kapuları üzerine pasha kuzusunun kanı serpilmiş idi (MP, 10)

Emma Rabbinin gazeбі kefareт bulmadı, *çünkü* kavmin üzerine büyük belaler saldı (MP, 18)

- **de (da)**

Bu bağlaç, cümleleri, sözcük öbeklerini, aynı türden sözcükleri ve eş görevli öğeleri birbirine *eşitlik, birlikte olma, gibi olma* anlamlarıyla bağlar. İncelediğim metinlerde daha çok anlamı pekiştirmek için kullanılmıştır.

Ve bu kamçıyı *da* ona verin salıverin bana gelsin (HK, 15)

Bir *de* bazırgan başı dedi bizden yol bacı veren yoktur (HK, 20)

Benli Hanum düşündü ki diğnemeyip gitse alemlere rısva edecek ve hem *de* devrişin kelamı hatırına gelip *de* dedi her ne olursa ben bu çocukla giderim (HK, 28)

- **Dahı**

Bu bağlaç, *da/de* bağlacıyla aynı görevdedir. İncelediğim metinlerde sık kullanılmıştır.

Heman yerinden kalkıp silahına kuşanıp atına binip kız-ıla elfida edip helalaştı, kızı *dahı* ormanın arasına sakladı (HK, 29)

O gün *dahı* akşam olup gün kavuşunca kız mağaradan içeri girdi (HK, 31)

Şehirin halkı seyisi alıp kendi hanesine götürdüler, babasının elini oğluna *dahı* öptürdüler dediler oğlundur, pederi *dahı* oğlunun gözlerinden öpüp rahat olup oturdular (HK, 4)

- **Ve**

Sözcükleri ve cümleleri birbirine bağlar. Arapçadan geçen bu bağlaç çok sık kullanılmıştır.

a) Aynı türden sözcükleri birbirine bağlar.

Lakin oğlan zalim ve behadır kopup asla Bolu'nun atarlarına rahat vermez-idi (HK, 5)

b) Söz öbeklerini birbirine bağlar.

40 arşın boyunu yerden yukarı ve 4 kat oda ve dag üstü katına bir kule-hane yaptı (HK, 5)

c) Cümleleri birbirine bağlar.

Bolu'nun konagina karşı olan yaylaya bir ota Kürtler kondular ve çadır kurup oturdular (4) lakin çadırın birinden bir kız çıkıp ve tekrar girdi

- **yani**

Arapça kökenli bu bağlaç, cümleleri, sözcükleri ve söz öbeklerini *açıklama* anlamıyla birbirine bağlar. *Hikaye-i Köroğlu*'nda örneği yoktur.

Bir daha keskin usul düşündü *yani* ebelere emr eyledi ki İbranilerin erkek çocuklarını doğdukları saatte öldüreler (MP, 1)

- **hem de, hem...hem**

Bu bağlaç eş görevli sözcükleri, söz öbeklerini ve cümleleri birbirine *eşitlik, denklik, karşılık* anlamlarıyla bağlar.

Size bir oğlan olmalı ki *hem* size yoldaş olsun *em* maslaatinıza yarar ve gitiginiz mahale götürürsünüz (HK, 6)

Hem davul çalar *hem* zurna (HK, 15)

Eger bize atı verirse, *hem* tel çiçeği veririz, *hem* sizi salıveririz (HK, 16)

Bir çadır yapa ve şeriadin çifte mermerlerinin sandığını onun içine koya *hem de* kahinler nasip ede ki daima dine mahsus hizmetleri eyleyeler (MP, 20)

Üzerine cüdam gönderdi; *hem de* cadırdan bulut kalktı (MP, 21)

3. 7. 2. Yapılarına Göre Bağlaçlar

3. 7. 2. 1. Basit Bağlaçlar

Basit bağlaçlar yapım eki almamış, herhangi bir sözcükle birleşmemiş veya öbekleşmemiş bağlaçlardır. Örneğin *ve, de, ama, ile, bile, eger, lakin, meger, hem*

3. 7. 2. 2. Türemiş Bağlaçlar

Sayıcı azdırlar. *Ancak, anca* gibi.

3. 7. 2. 3. Birleşik Bağlaçlar

Bağlaç görevinde kullanılan birleşik sözcüklerdir. *Çünkü, bahusus, nitekim*

3. 7. 2. 4. Öbekleşmiş Bağlaçlar

Öbekleşmiş bağlaçlar, bağlaç görevinde kullanılan türlü sözcük öbekleri ve tamlamalardır. Bunlar kalıplaşarak bağlaç olurlar. *Bir türlü, anın için, bu yüzden...vb.*

Anlam kayması yoluyla asıl anlamlarını kaybeden ve cümlelik özelliklerini yitiren cümleler de bağlaç görevinde kullanılabilir.

Bir de kız baktı ki Köroğlu kapun ardına girmiş yüregi oynamış ve yüzün örtmeye başladı (HK, 14)

Bir de baktı ki kevran geri döner gibi (HK, 20)

3. 8. Ünlemler

Sevinç, üzüntü, şaşkınlık gibi birdenbire ortaya çıkan duyguları, bazen de doğa seslerini yansıtan sözcüklerdir. Ünlemler *asıl ünlemler* ve *ünlem olarak kullanılan dil birimleri* olmak üzere iki gruba toplanabilir.

a) Asıl Ünlemler

a!

A kız seni şekerilen beslerim (HK, 14)

ah!

Can u gönülden *ah* idüp, Yarabbi bana doğru yolu göster (HK, 3)

aman

Aman güzel insaf eyle gel bana (HK, 14)

Aman bize sen söyle de biz seni dinleriz (MP, 16)

be hey!

Be hey güzel aga mısın bey misin,

Be hey dilber melek misin gül misin? (HK, 14)

bre!

Bre erif şu kadar atların içinde beğendigin at bu mudur (HK, 3)

Bir de böyle söyleyip bir el vurdugu gibi hayvan beriki baştan obir başa seyirtim kendini bertaf edip duvarından sıçradı, beyilerden *bre* koman atı alıp kaçtı demeye kalmayıp gözlerinden kayıp oldu (HK, 18)

ey!

Ey Musı ve Aarun, siz kavmi niçün işlerinden tecauz ittirirsiniz (MP, 8)

Ey İsrail, bunlardır senin Allah'ların (MP, 16)

hey!

Küstüm Ayıvaz gelmedi *hey* (HK, 15)

sakın ha!

Sakına İsrail oğullarına Hanaan sakinleri ile ahd kesiştirmege (MP, 19)

b) Ünlem Olarak Kullanılan Sözcükler

Ya Rabbi!

Ya Rabbi Efendim, ben dilbaz degilim (MP, 6)

Kerem eyle *ya Rabbi* (MP, 7)

3. 9. Fiiller

Bir iş, bir oluş, bir hareket bildiren sözcüklerdir. Çekime girerek kişi, sayı, cins, kip ve zaman bildirirler⁶⁴.

⁶⁴ Farklı gramer kitaplarında fiiller konusu şöyle tasnif edilmiştir: Muharrem Ergin fiilleri; “fiillerin gramer kategorileri, şahıs ve şahıs ekleri, şekil ve zaman ekleri, gerundium ekleri, partisip ekleri, asıl çekim ekleri, işletme ekleri, isim fiili, fiillerin birleşik çekimleri” başlıkları altında incelemiştir (21.bs., 1993, 266-328). Tahsin Banguoğlu fiilleri sekiz bölümde işlemiştir. Fiilleri anlamlarına ve kullanışlarına göre iki gruba ayırmış, daha sonra fiil çatısı konusunu ele almıştır. Bunu takiben “Yatık fiil” olarak adlandırdığı fiilimsileri incelemiş, sırasıyla fiil çekimi, kip, cevher fiil, karmaşık fiiller ve tasvir fiilleri başlıklarını açmıştır (4.bs., 1995, 408-488). Tahir Nejat Gencan ise bir “tam eylem”de edim, zaman, kip, kişi, çatı anlamlarının kaynaşmış olduğuna değinmiş, sonra sırasıyla eylem kipleri, eylemin yapısı ve eylem türeten ekler, bileşik eylemler, yardımcı eylemler, çatı, ekeylemler, anlam kayması ve eylemsiler konularını işlemiştir (4.bs., 1979, 271-407). Zeynep Korkmaz ise *kelime kökleri* bölümünde fiilin tanımını ve niteliklerini verdikten sonra, *ekler* bölümünde fiil çekimi eklerini ele almıştır. *Birleşik kelimeler* bölümünde de birleşik fiilleri incelemiştir. *Fiiller* başlığı altında ise fiilleri anlam, içerik, kılınış, çatı yönünden detaylı biçimde ele almıştır. Fiil çekimi, fiilde kip, fiilde zaman, fiilde şahıs ve sayı, çekimli fiillerde olumsuzluk ve soru şekilleri, fiilde anlam, zaman ve işlev konuları bu bölümün alt başlıklarıdır. Bildirme kipleri, tasarlama kipleri, birleşik fiiller ve Korkmaz’ın “çekimsiz fiiller” olarak adlandırdığı fiilimsiler ayrı bölümler olarak ele alınmıştır ve (3.bs., 2009, 12-15, 25-26, 151-157, 525-1043).

Bu bölümde Karamanlı Türkçesinde fiiller konusu örnek metinler çerçevesinde metinler çerçevesinde *çatılarına göre fiiller*, *fiil çekimi*, *yapılarına göre fiiller* ve *fiilimsiler* başlıkları altında ele alınacaktır.

3. 9. 1. Çatılarına Göre Fiiller

“Bir fiilin belli bir yapıcı veya belli bir etkilenici isteyip istemediği, yapıcı ile etkileniciyi kendinde birleştirip birleştirmede, kendi hareketinin birden fazla yapıcı tarafından meydana getirilip getirilmediği o fiilin kök veya gövdesinden anlaşılabilir. İşte kök veya gövdelerinin gösterdikleri bu özelliklere fiil çatısı adı verilir” (Ediskun, 1963, 219)⁶⁵. Özneye göre etken, edilgen, dönüşlü, işteş; nesneye göre geçişli, geçişsiz, oldurgan ve ettirgen çatı vardır. Bunların Karamanlı Türkçesindeki kullanımlarını incelediğim metinler çerçevesinde ele alacağım.

3. 9. 1. 1. Fiillerin Nesneye İlişkilerine Göre Çatı Özellikleri

3. 9. 1. 1. 1. Geçişlilik, Geçişsizlik

Fiilin nesne alabilir olması “geçişlilik”, nesne almaması “geçişsizlik” kavramlarıyla ifade edilir. Geçişlilik ve geçişsizlik bir fiilin tabanında bulunan özelliklerdir ve eklerle sağlanmamaktadır. “Bir eylemin nesne alıp almaması, dilbilgisel bir durum değildir. Özne-nesne ilişkisini gösteren geçişsizlik-geçişlilik, yapısal özellik değildir. Bunlar da tıpkı etkenlik gibi eylemde doğuştan var olan niteliklerdir. Bu yüzden sadece kavramsal, sözlüksel bir ayrım olarak ele alınmalıdır” (Üstünova, 2012, 12). Zeynep Korkmaz da geçişlilik ve geçişsizlik özelliğinin çatı

Konuyla ilgili İbrahim Delice’nin şu makalelerine de bakılabilir: “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002:185-212. “Yüklemin Özne ve Nesne İlişkisi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2007: 141-145.

⁶⁵ Muharrem Ergin, yalnızca geçişli ve geçişsiz fiiller hakkında bilgi vermiş; “dönüşlü/ dönüşsüz, aktif/pasif, meçhul, ortaklaşmalı, faktitif” gibi çatı kategorilerinin ise ismini söylemiştir. Yapım eklerini işlerken çatı eklerine yer vermiştir (21. bs., 1993, 267). Tahsin Banguoğlu, “Fiil tabanının fiil çekiminden önce aldığı değişik şekillerden her birine görünüş(aspect) diyoruz. Türkçede fiilin aldığı görünüşler çeşitlidir ve özel eklerle sağlanır. Fiil tabanının bu türlü çeşitlenmesine fiilin çatısı adını veririz.” diyerek fiilde çatı konusunu “yalın görünüş, olumsuz görünüş, edilen görünüşü, dönüşlü görünüş, karşılıklı görünüş, ettiren görünüşü” başlıkları altında incelemiştir (4. bs., 1995, 411-419). Tahir Nejat Gencan konuyu nesnesine göre eylem çatısı: geçişli, geçişsiz; öznesine göre eylem çatısını: etken, edilgen, dönüşlü, işteş başlıkları altında incelemiştir (4.bs., 1979, 329-343). Zeynep Korkmaz fiilleri, fiil-nesne bağlantısı açısından “geçişli çatı” ve “geçişsiz çatı”; fiil-özne bağlantısı açısından “1. Etken Çatı (Yalın Çatı), 2. Edilgen Çatı, 3. Meçhul Çatı (Öznesiz Çatı), 4.Dönüşlü Çatı, 5. İşteş Çatı, 6. Ettirgen çatı” türlerine ayırmıştır (3.bs., 2009, 538-563).

eklerinden kaynaklanmadığını savunur (Korkmaz, 2009, 3.bs., 543). Geçişlilikten söz edebilmek için nesnenin cümlede yer alması zorunlu değildir.

Geçişli fiillerle kurulmuş cümle örnekleri:

Seyis ağır bir at *begendi* (HK, 3)

Onu da *b(ı)raktı* (HK, 3)

Şu bizim avluyu üç gün *sula* (HK, 4)

Şimdi ben bu atın yoluna can u baş *feda ederim* (HK, 17)

Öldürürüm çocuk seni (HK, 24)

Rüyamda *görmüşüm* seni (HK, 27)

Geçişsiz fiillerle kurulmuş cümle örnekleri:

Günlerden bir gün memleketine *geldi* (HK, 4)

Rahat olup *oturdular* (HK, 4)

Çocuk gel sen *yınat etme* (HK, 24)

Çocuk kanına *susadım* (HK, 24)

Gel *gidelim* vezir kızı (HK, 28)

3. 9. 1. 1. 2.Ettirgenlik

Ettirgen fiiller, geçişli fiil tabanlarından türemektedir. Öznenin fiilde belirtilen işi başkasına yaptırdığını gösterir. Geçişli fiillere -(X)t, -(X)r, -DXr ekleri getirilerek, geçişlilik dereceleri artırılmış olur⁶⁶.

• -(X)t- eki ile geçişlilikleri artırılmış fiillere örnekler

Bu ek, ünlü ile veya /r/ ve /l/ gibi akıcı ünsüzlerle biten fiillere getirilir. Marcel Erdal bu ekin bağlama ünlüsünün zaman içinde /I/'dan /U/'ya dönüştüğünü belirtir.

⁶⁶ Tahsin Banguoğlu, “ettiren görünüş” olarak isimlendirdiği ettirgen çatı için “ Söz içinde kimse olan nesne üzerinde doğrudan doğruya kılıcı olmayıp bir başkasını kılıcı kılıyorsa fiil tabanı bir -dir- (bazen -it- -ir-) eki alıp ettiren görünüşüne (Aspect factitif) girer” der (4.bs., 1995, 417). Zeynep Korkmaz’a göre “Ettirgen çatı, yapma, etme bildiren geçişli fiiller ile olma bildiren geçişsiz fiilleri; yapma, yaptırma ve ettirme bildiren geçişli fiillere çeviren bir çatı türüdür. Başlıca ekleri -Dİr-/-DUR-, -(I)t- /-(U)t-, -(I)r- /-(U)r-, Ar-, -DAr-, -(I)z- /-(U)z-” dur (2009, 3.bs., 555). Tahir Nejat Gencan, ettirgen çatıyı çatı çeşitlerine katmayıp, “Geçiş Kertelerinin Arttırılması” başlığı altında açıklamıştır (4.bs., 1979, 333).

Ona göre bunun sebebi bu ekin genellikle ünlü ve /r/ ile biten eylemlere gelmesidir. -(X)t- eki, tek heceli ve son sesi /r/ olan eylemlere geldiğinde çoğunlukla bağlama ünlüsünün korunduğunu, bazı örneklerde ise düştüğünü belirtmiştir (Erdal 1991, 799).

Tımar-idüp *beslet* (HK, 4)

Musi elini denizin üzerine *uzattı* (MP, 12)

Gıdip gurbete *aglatme* beni (agla- < ET ıgla- < *ıg+la-, EDPT: 85) (HAG, 21)

- **-(X)r- eki ile geçişlilikleri arttırılmış fiillere örnekler**

Bu ek /ç/, /ş/, /t/ gibi diş, diş-damak ünsüzleri ve /y/, /g/ gibi ön damak ünsüzleriyle biten tek heceli fiillere getirilir.

İbrani avratları tez *doguruyor* (MP, 1)

Salihetimi önününden *geçireceğim* (MP, 18)

Felek beni nazlı yardan *ayırdı* (AG, 40) (ayır- < *ad- ~ *adı-r, OTWF, II: 477)

- **-DXr- eki ile geçişlilikleri arttırılmış fiillere örnekler**

İncelediğim metinlerde en çok bu ettirgenlik eki kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde de işlek bir ek olan -DXr-, /r/, /l/ gibi akıcı ünsüzlerle biten fiiller haricinde hemen hemen tüm fiil köklerine getirilebilir.

Şu avluya üç kere *dolaştır* (HK, 3)

Öldürürsen *öldür* (HK, 9)

Su *doldururdu* (HK, 14)

Köroğlu olduğumuz *bildir* (HK, 24)

Musi de yüzünü *döndürdü* (MP, 3)

Mısırlıların evlerini it sineği ile *doldurdu* (MP, 10)

Üçüncü günde kavmi dağın eteklerine *biriktire* (MP, 16)

Yere agzını *açtırdı* da onların cümlesini *yutturdu* (MP, 26)

Musi dua ederek ellerini göge *kaldırdıkça* Israil ogulları galip olur-ıdı,
Emma *endirdikçe* yenilirlerdi (MP, 14)

Kavmi *yüreklenirmege* çalışırlar-ıdı (MP, 25)

Ol görecegin yeri bu onlara *aldıracaktır* (MP, 20)

Hademeler kızı işaret ile pencereden *kaldırdı* (AG, 13)

Kendini endişe deryasına *saldırıp* sazını aldı bakalım ne dedi (AG,18)

Düşmenleri sakın bana *güldürme* (AG, 19)

Gizli sırrım yad ellere *bildirme* (AG, 19)

- **Diğer Ekler**

Zeynep Korkmaz (2009, 3.bs., 543) ve Marcel Erdal (1991, 757) günümüz Türkçesinde sadece birkaç sözcükte, adeta gövdeye kaynaşmış biçimde görülen -(X)z- ekini de ettirgenlik eki olarak kaydetmiştir. *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde bir örnekte tespit ettim:

Çocugu *emziriversin* (MP, 2)

Az kullanılan bir diğer ek de -(A)r- ekidir.

Konak kapusundan dışarı *çıkardılar* (HK, 3)

3. 9. 1. 1. 3. Oldurganlık

Oldurgan fiiller, geçişsiz tabanlardan türemektedir. Geçişsiz fiiller -(X)t-, -(X)r-, -DXr- ekleri getirilerek geçişli olur⁶⁷.

- **-(X)t- eki ile geçişli yapılmış geçişsiz fiillere örnekler**

Yanına *ugratmazdı* (HK, 17)

⁶⁷ Tahsin Banguoğlu "Geçişsiz fiillerden gelen ettiren görünüşünde fiiller ise esasından anlatım farkı gösterirler.... Bu anlamda ettiren görünüşüne olduran görüntüsü (aspect causatif) diye ayrı bir ad veririz" der (4. bs., 1995, 418). Tahir Nejat Gencan, geçişsiz fiillerin -t, ir, tir (dir) ekleriyle geçişli hale getirilmesi sonucu oldurgan eylemlerin oluştuğunu söyler, ancak bunu ayrı bir çatı olarak değerlendirmez (4.bs., 1979, 331). Muharrem Ergin "Faktitif ekleri geçişli, geçişsiz bütün fiillere getirilir, yaptığı fiillerin hepsi geçişlidir. Böyle fiiller hiç bir oluş ve pasiflik ifade etmezler; tam aktiftirler ve asıl hareket daima özne dışında bir varlığa yönelmiş bulunur. Faktitif eklerin iki fonksiyonu vardır. Biri geçişsiz fiilleri geçişli yapmak, ikincisi de geçişli fiillerden asıl hareketin başkalarına yaptırıldığını gösteren geçişli fiiller yapmaktır" diyerek ettirgenliği ve oldurganlığı tek bir görünüş olarak kabul etmiştir (21. bs., 1993, 199). Zeynep Korkmaz da "oldurganlık" özelliğini ayrı bir çatı olarak değerlendirmemiştir. Konuyu *Ettirgen Çatı* başlığı altında ele almıştır (2009, 3.bs., 555).

Konuyla ilgili ayrıca bkz. İbrahim Delice, "Oldurgan Çatı İşlev Açısından Nasıl Tanımlanmalıdır?", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2009, c.33: 107-120.

Zeynep Korkmaz, ünlülerle veya akıcı ünsüzlerle biten fiillere getirilen bu ekin az sayıda örnekte /k/, /p/, /ç/, /m/ ünsüzleri ile biten fiillere getirildiğini belirtmiştir (2009, 3.bs., 556).

Allah Aarun’u ne yapmaya *korkuttu* (MP, 17)

- **-(X)r- eki ile geçişli yapılmış geçişsiz fiillere örnekler**

Kendi hanesine *götürdüler* (götür- < ET *köt-ür-⁶⁸, OTWF,II: 718) (HK, 4)

Yüzün koyu üstüne *yatırırsın* (HK, 10)

Şairler *şasıırıp* biribirinin yüzlerine baka-kaldılar (HAG, 26)

- **-DXr- eki ile geçişli yapılmış geçişsiz fiillere örnekler**

Bir at begen de *getir* (getir- < ET kel-tür-, OTWF,II: 805) (HK, 4)

O sebepten bunu *getirdim* (HK, 4)

O atın üzerine *bindirdiler* (HK, 4)

Bunları *inandırıp* (HK, 18)

3. 9. 1. 2. Fiillerin Özneye İlişkilerine Göre Çatı Özellikleri

3. 9. 1. 2. 1. Etken Çatı

Doğrudan doğruya öznenin yaptığı işi anlatan fiiller etken çatılıdır. Fiillerin yalın halleri ve edilgenlik eki almamış bütün biçimleri etkindir. Etken çatıda fiilin geçişli ya da geçişsiz olması önemli değildir. Çünkü geçişlilik nesneye ilgili bir durumdur⁶⁹.

Araya araya seni *bulmuşum* (HK, 13)

Aman güzel insaf *eyle gel* bana (HK, 14)

Küstüm Ayıvaz *gelmedi* hey (HK, 15)

O gün o mahalde *oturdular* (HK, 19)

⁶⁸ *Götürmek* fiili ile ilgili bir inceleme için bkz. Fatih Kirişçioğlu “Saha (Yakut) Türkçesinden Hareketle Türk Etimolojik Sözlüğüne Bir Katkı” *1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, 9-15 Nisan 200, Çeşme/ İzmir Bildiri Kitabı*, ed. Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin, (İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, 2007).

⁶⁹ Tahsin Banguoğlu etken çatıyı “yalın görünüş” başlığı altında inceler. “Fiiller –geçişli olsun, geçişsiz olsunlar- belli ve kılıcı bir kimseyi gerektirirler. Bu yönden de edilen görünüşü karşısında *etken görünüş* (aspect actif) diye anılırlar.” der (4.bs., 1995, 412).

Zeynep Korkmaz “edilgen çatı” dışında yine aynı eklerle sağlanan “meçhul çatı”dan da bahseder. Korkmaz’a göre edilgen çatıyla meçhul çatı arasındaki fark; birincisinde öznenin pasif olması, ikincisinde öznenin gerçekten bilinmemesidir. Edilgen fiiller geçişli tabanlardan türer, meçhul fiiller ise geçişsiz tabanlardan türer (2009, 3.bs., 549).

Gel gidelim vezir kızı (HK, 27)

3. 9. 1. 2. 2. Edilgen Çatı

Etken fiillerden *-(X)l* -ve *-(X)n-* ekleri ile türetilen fiillerin oluşturduğu çatı *edilgen çatı*'dır⁷⁰. Asıl edilgenlik eki *-(X)l-*'dur. Ancak bu ek, ünlü ile ve *-l* ünsüzü ile biten tabanlara ulanamayacağı için bu durumda edilgenlik *-(X)n-* ile sağlanır. Edilgen çatı, geçişli fiilleri geçişsiz fiillere dönüştürür. Edilgen fiillerin yüklem olduğu cümlelerde fiilin gösterdiği işi yapan kişi (özne) açıkça bildirilmez.

İlk yazılarak (HK, kapak sayfası)

Eger top ile yık(m)ak istense yıkılmaz (HK, 5)

Tutulması mümkün değil (HK, 16)

Bu şey duyulmuş (MP, 3)

Belleri bükülmüş (MP, 3)

Musi süttten kesildikten sonra ne oldu (MP, 3)

Cümle ısırtılanlar ona bakıp sagalırlardı (MP, 28)

Tatlı canım ucuz ucuz satıldı (HAG, 38)

Sudan alınmış demektir (MP, 3)

Menn olundu (MP, 26)

Derdine derman bulunmadı (AG, 1)

İncelediğim halk hikâyelerinde edilgen çatılı fiillerin az kullanıldığını gözlemledim.

3. 9. 1. 2. 3. Dönüslü Çatı

Öznenin kendi kendine yaptığı veya fiilin gösterdiği işten doğrudan etkilendiği eylemlerin oluşturduğu çatı türüdür. Dönüslülük eki *-n-*'dir. Ünsüzle biten

⁷⁰ Tahsin Banguoğlu edilgen çatıyı "edilen görünüş" başlığı altında inceler. "Söz içinde kimse olan isim, fiilden etkilenme durumunda ise o fiil tabanı bir *-il-* eki alıp edilen görünüşüne (aspect passif) girer... Burada cümlede görülen kimseye gramerce kimse (sujet grammatical) deriz. Başkası kılıcı kimse ise mantıkça kimse (sujet logique) adını alır" der (4.bs., 1995, 412).

sözcüklerden sonra araya bağlayıcı ünlü girer⁷¹. Dönüşlülük eki sadece geçişli fiillere gelir; geçişsiz fiillerin dönüşlülük eki olmaz.

Aşşada *geziniyor* (HK, 26)

Orada *silkinip* uçup gitti (HK, 19)

Geldi çayı(r) üstüne *kondu* bazırgan (HK, 20)

Farav kızı ırmaga *yunmaga* endi (MP, 2)

Üç gün üç gece *dayandı* (MP, 3)

Ateşine dağlar taşlar *dayanmaz* (AG, 7)

Göründü gözüme (AG, 6)

Bazı örneklerde dönüşlülük eki kök ve gövdeyle kaynaşmıştır:

Köroğlu bunu *begenip* (HK, 6)

Benli Hanım *düşündü* ki (HK, 28)

Hasan hayıvanın sesinden *uyanıp* (HK, 28)

Silahına *kuşanıp* (HK, 29)

Edilgenlik eki *-l-* ve işteşlik eki *-ş-* de kendi kendine oluşu gösteriyorsa dönüşlü fiiller üretmektedir⁷².

At ardından Ayıvaz bana *sarılır* (HK, 6)

Çizme ile şalvar *açılmalıdır* (HK, 11)

Açılır baharda güli Tebriz'in (AG, 9)

Bozulmaz yeşili alı Tebriz'in (AG, 9)

Bunun işi tamam olmuş, akşama kadar *yerişmez* (HK, 30)

Ben gelip *yetişirim* (HK, 31)

Eğer *yetişmezse*, daha verilir (AG, 15)

⁷¹ Dönüşlülük eki ile ilgili bir çalışma için bkz: Pelin Ekşi, "Altay Dillerinde Dönüşlülük Eki", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Ocak-Şubat 2011, c. 96, s.190: 67-79.

⁷² Tahir Nejat Gencan, "Eylemlere dönüşlülük anlamı *-(i)n* ekiyle katıldığı gibi; kendisi, kendine, kendi kendini adlarıyla da katılabilir" der (4.bs., 1979, 3338).

İsim ve sıfatlardan “yapma”, “etme” veya “olma” bildiren fiil türeten *-IA* eki, *-n-* ve *-ş-* ile genişleyip yine dönüşlülük ifade edebilir. Ancak bu genişlemiş eki fiilden fiil yapan bir yapım eki olarak değerlendirmek gerekir. Bu nedenle bu tür örnekleri *Sözcük Türetimi* bölümünde ele aldım.

3. 9. 1. 2. 4. İşteş Çatı

Birden fazla özne tarafından karşılıklı, ortaklaşa veya birlikte yapılan eylemleri gösteren fiillerin oluşturduğu çatı türüdür⁷³. İşteşlik eki *-ş'*dir. Ünsüzle biten tabanlara eklendiğinde bağlayıcı ünlü türer. Hem geçişli hem geçişsiz fiil tabanlarına eklenebilir⁷⁴.

Kasapbaşıyla *buluşup* dedi (HK, 6)

Tatlı *söyileşelim* (HK, 20)

Bunar burada at ıla *ugraşmakta* olsun (HK, 17)

Biri biri ile *dögüşürken* (MP, 3)

Avraam ıla *kesiştigi* ahdini hatırına getirdi (MP, 4)

Türkü çağırıp *bagrışirlar-ıdı* (MP, 16)

Bu ayıp günahı da İsrailoglunun birisi ile öfke üzerinde *çekişir-iken* itti (MP,22)

El ele *tutuşup* naz ile bağçeye geldiler (AG, 16)

İsim ve sıfatlardan “yapma”, “etme” veya “olma” bildiren fiil türeten *-IA* üzerine gelerek, söz konusu fiili geçişsiz hale getiren *-ş-* eki ile işteşlik eki ayrı eklerdir. *-IAş* eki fiilden fiil yapan bir yapım ekidir. Bu ek ile ilgili örnekleri *Sözcük Türetimi* bölümünde değerlendirdim.

⁷³ Tahsin Banguoğlu işteş çatıyı “karşılıklı görünüş” olarak adlandırır (4.bs, 1995, 416).

⁷⁴ İşteşlik eki ile ilgili bir çalışma için bkz. Cahit Başdaş, “Türk Lehçelerinde İşteşlik Eki (*-ş-*) ve Çokluk”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, 9-15 Nisan 2006-Çeşme/İzmir Bildiri Kitabı*, Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir 2007.

3. 9. 1. 3. Çatı Eklerinin Üst Üste Gelmesi

Çatı ekleri üst üste gelebilir. Ancak elbette birtakım dil kurallarına bağlıdır⁷⁵. Çatılar üst üste kullanıldıklarında, fiilin çatısını en sondaki ek belirler. *Hikaye-yi Köroğlu*'nda az sayıda örnek vardır. Çatı eklerinin üst üste gelebildiği başlıca fiil yapıları şunlardır:

- -(X)n- dönüşlülük ekinden sonra -(X)1- edilgenlik eki gelebilir.

“Burada, asıl fiilin geçişliliği veya geçişsizliği çatıyı belirleyen temel unsurdur. Eğer asıl fiil geçişli ise -(X)n-, -(X)l- ekini alınca edilgen; geçişsiz ise meçhul çatıda olur. Bu yapıya ‘edilgen-meçhul çatının katmerli şekli’ de denilir” (Gülsevin, 1998,127).

Deli Mahmut'un çekmecesine konuldu (AG, 15)

- -DXr- ettirgenlik ekinden sonra sadece -(X)t- ettirgenlik ve -(X)l- edilgenlik eki gelebilir.

Halayığını gönderdi de *getirtti* (MP, 2)

Faravnun sarayına *götürüldü* (MP, 3)

- -(X)n- dönüşlülük ekinden sonra –Dur- ettirgenlik eki gelebilir.

Uyandırmak için bunu dedi (AG, 16)

- -(X)ş- işteşlik ekinden sonra sadece -(X)1- edilgenlik ve –Dur- ettirgenlik ekleri gelebilir.

3 ve 4 at *değiştirdim* (HK, 4)

Şu avluya 3 defa *dolaştır* (HK, 6)

- -(X)l- edilgenlik ekinden sonra öteki çatı eklerinden hiçbiri gelemes.
- Ancak üst üste çatı eki alabilen fiil gövdeleri ikiden fazla çatı eki alabilir.

3. 9. 2. Fiil Çekimi

Türkçede fiil çekimi, fiillerin sonlarına ulanan eklerle yapılır. Bunlar şekil (kip) ve zaman ekleri, kişi ekleri ve soru ekidir.

⁷⁵ Konuyla ilgili bir çalışma için bkz. Güler Gülsevin, “Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler” *İlmi Araştırmalar* 6 (İstanbul: 1998): 125-147.

3. 9. 2. 1. Fiilde Kip ve Zaman

Kip, şekil ve zaman unsurlarını içeren bir görünümdür⁷⁶. Türkçede iki ana kip vardır. Bunlar *bildirme kipleri* ve *tasarlama kipleridir*.

Bildirme kipleri birbirinden farklı beş zaman kavramını içeren ve zaman adlarıyla anılan kiplerdir. Bunlar, *görülen geçmiş zaman*, *öğrenilen geçmiş zaman*, *şimdiki zaman*, *gelecek zaman* ve *geniş zaman*'dır.

Tasarlama kipleri zamana bağlanmadan yapılması tasarlanan, istenen hareketleri, oluşları bildirir. Bunlar *dilek-şart kipi*, *istek kipi*, *gereklilik kipi*, *emir kipi*'dir.

Fiil çekimleri zaman kavramı açısından *basit çekimler* ve *birleşik çekimler* olarak iki gruba ayrılabilir⁷⁷.

3. 9. 2. 2. Fiilde Kişi

Kişi ekleri, fiillerin bir şekil ve zaman kalıbı içinde belli bir kişiye bağlanmalarını sağlar. Kişi ekleri fiillere kip eklerinden sonra ulanırlar, kendilerinden sonra sadece soru eki alabilirler.

Çekimli bir fiilde konuşan, dinleyen ve kendinden söz edilen olmak üzere üç kişi bulunur. Bunlar, kip eklerinden sonra ulanan kişi ekleriyle ifade edilir ve kişilerin teklik ya da çokluk biçiminde bulunmalarına göre de çokluk eki alırlar. Fiil üçüncü şahıs teklik çekiminde kişi eki almazken, çokluk çekiminde kişi ve sayı kategorisi

⁷⁶ Kip, Zeynep Korkmaz'a göre fiil kök veya gövdesinin gösterdiği oluş ve kılışın zaman ve şahıs kavramlarına bağlı olarak ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisidir ve Türkçede kipler; bildirme kipleri ve istek kipleri olarak ikiye ayrılır (2009, 3. bs., 569). Doğan Aksan ise bu kavramı şöyle tanımlamıştır: “Eylemin bildirdiği devinim, oluşum, kılışın konuşan açısından ne tarzda; ne yolda yansıtıldığını gösterir. Bir bakıma açıklamada beliren ruh durumu da denilebilir” (1995, 5.bs., 263).

Konuyla ilgili bir çalışma için bkz. Turgay Sebzecioğlu, “Türkçede Kip Kategorisi ve –yor Biçimbirinin Kipsel Değeri” [<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/27/746/9540.pdf>].

⁷⁷ Bildirme kipi yerine “asıl zaman kipi”, tasarlama kipi yerine “uyarı kipi” terimlerini kullanan Tahsin Banguoğlu, fiilde zaman kavramını şöyle açıklamıştır: “Bir kılış veya oluşun içerisinde geçtiği zaman parçasına ‘fiil zamanı’ denir. Çekimde zaman fiil tabanına gelen birinci ekle gösterilir. Zaman ekleri almış ve kişiye göre çekime hazırlanmış fiil tabanlarına fiil gövdesi denir. Fiil çekiminde zaman esastır. Başlıca zaman bölümleri üç olmakla beraber bunların yanbaşıda onlardan birine uygun farklı özellik gösteren fiil gövdeleri de vardır. Öncekiler üç zamanı salt olarak kapsarlar ve ana zamanlar adını alırlar. Türkçede ana zamanlar şunlardır: geçmiş, şimdiki zaman, gelecekt zaman. Yan zamanlar; dolaylı geçmiş, geniş zaman” (4.bs, 1995, 442-443).

-lAr ekiyle karşılanır. Bildirme ve tasarlama kipleri içinde kişi eki almayan sadece *emir kipi*'dir. Emir kipinin ekleri aynı zamanda kişi ekleridir.

Kişi ekleri köken bakımından zamir kökenli, iyelik kökenli ve emir kipindeki şahıs ekleri olmak üzere üç gruba ayrılır⁷⁸.

- **Zamir Kökenli Kişi Ekleri**

Bunlar zamanla ekleşmiş kişi zamirleridir. Şimdiki zaman, geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gereklilik kipi çekimlerinde kullanılmaktadır.

1. tekil kişi: -(X)m
2. tekil kişi: -sXn
3. tekil kişi: —
1. çoğul kişi: -(X)z
2. çoğul kişi: -sXnXz
3. çoğul kişi: -lAr ekleridir.

- **İyelik Kökenli Kişi Ekleri**

Bu ekler görülen geçmiş zaman, istek ve dilek- şart kipi çekimlerinde kullanılmaktadırlar.

1. tekil kişi: -(X)m
2. tekil kişi: -(X)n
3. tekil kişi: —
1. çoğul kişi: -(X)k
2. çoğul kişi: -(X)nXz
3. çoğul kişi: -lAr ekleridir.

- **Emir Kipindeki Kişi Ekleri**

Bunlar emir kipinin çekim ekleridir. Hem kip hem de kişi ekleridirler.

⁷⁸ Tahsin Banguoğlu fiillerde kişi eklerini üç bölüme ayırıp şöyle adlandırır: “1. geçmiş ve dilek kipleri, 2. Şimdiki zaman, gelecek, dolayılı geçmiş, geniş zaman, istek ve gereklilik kipleri, 3. buyuru kipi.” (4.bs, 1995, 445).

1. tekil kişi: Eki ve çekimi yoktur.
2. tekil kişi: Eksizdir, çekimi vardır. (Ø ekli çekim)
3. tekil kişi: -sXn
1. çoğul kişi: -AlIm
2. çoğul kişi: -(X)n, -(X)nXz
3. çoğul kişi: -sXnlAr ekleridir.

İncelediğim metinlerde, *Gennadios'un İtikadnamesi* dışında, bu ekler ünlü uyumuna tabidirler. Ancak imlaya bağılı olarak düz ünlülü yazılmaları gerektiğı bazı örneklerde yuvarlaklaşma görölmüştür. Örneğin *Hikaye-yi Köroğlu*'nda tek bir örnekte uyum bozulmuştur.

begensün (HK, 3)

Gennadios'un İtikadnamesi ise daha önce belirttiğim gibi Karamanlı Türkçesiyle yazılmış bir metin değildir. İmla ve dil özellikleri açısından Eski Anadolu Türkçesiyle benzerlik göstermektedir. Eklerde düzlük-yuvarlaklık uyumu görölmez.

virür (Gİ, 110)

tesmiye iderüz (Gİ, 112)

dirüz (Gİ, 119)

3. 9. 2. 3. Çekimli Fiillerde Olumsuzluk

Fiilin bildirdiğı iş, oluş ve kılışın gerçekleşmeyeceğı ek fiil dışındaki tüm fiil tabanlarına –mA eki getirilerek belirtilir⁷⁹. Fiillerin tüm basit ve birleşik zamanlı çekimlerinde olumsuzluk bu ekle karşılanır.

Sen *komadın* (HK, 18)

O kadar çamur tırnagına bile *degmemiş* (HK, 5)

Başı Bagdat şalı Ayıvaz *aglama* (HK,8)

Hiçbir kere pederi yalınayak yere *bastırmamış* idi (HK, 19)

⁷⁹ Zeynep Korkmaz –mA ekini fiilden fiil türeten bir ek olarak tanımlamıştır (2009, 3. bs., 574). Olumsuzluk eki ile ilgili bkz. Talat Tekin, “Türkçe Olumsuzluk Eki (-mE) Üzerine”, *Türkoloji Çalışmaları ve F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Eğitim- Kültür Problemleri Sempozyumu*, 20-21 Eylül 1985, (Ankara: 1985): 59-64. Şinasi Tekin, “Türkçede –mA- Olumsuzluk Eki ile –Dık+ Eki Nereden Geliyor?”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, c.13, s.74, Şubat 1990: 78-81.

Geniş zaman dışındaki bütün kiplerde olumsuzluk ekinden sonra gelen kip eki kendini korurken, geniş zaman çekiminde zaman eki *-r*, *-z*'ye dönüşür.

Bir türlü yanına kimseleri *koyımaz* (HK, 17)

At sana bu kadar teslim *olmaz-ıdı* (HK, 17)

Geniş zamanın olumsuz 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerinde /r/ eriyip düşer ve ses birleşmesi yoluyla *-mA+m / -ma+y+Iz* biçimi ortaya çıkar.

Amma kim olduğunu *bilmem* (HK, 28)

Ben seni onlara *vermem* (HK, 30)

Şimdiki zaman kipinde ise *-yor*'daki /y/'nin darlaştıracı etkisi nedeniyle olumsuzluk eki *-mX*'ya döner. Aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi incelediğim metinlerde darlaşmanın gerçekleşmediği örnekler de vardır. Bunları yazım özelliği olarak değerlendirdim.

Biz onlara *yetişemeyoruz* (MP, 1)

Cümlede olumsuzluk isim ve sıfat-fiillerin üzerine *degil* edatı getirilerek de karşılanabilmektedir.

Senden alasına *verecek degilim* (HK, 14)

3. 9. 2. 4 Bildirme Kipleri

3. 9. 2. 4. 1. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Bu kipi eki *-DX*'dir. İyelik kökenli kişi eki alır⁸⁰.

Efendim 3 ve 4 at değiştirdim (HK, 3)

Türlü kumaşım satmadım (HK, 9)

Bre namkör sen ticaret-ile bu çocuğu aldın (HK, 9)

Kız benden ne kemlik gördün (HK,14)

O at punardan ürküp geçmedi (HK, 3)

⁸⁰ Tahir Nejat Gencan (4.bs., 1979, 275) bu zaman kipini “kesin geçmiş zaman kipi”, Tahsin Banguoğlu (4.bs, 1995, 458) ise “belirli, salt geçmiş kipi” olarak adlandırmıştır.

Geçmiş zaman kipleri ile ilgili bir çalışma için bkz. Ayhan Aksu-Koç, *The Acquisition of Aspect and Modality: The case of past reference in Turkish* (Cambridge: Cambridge University Press,1988).

Yola çıktı (HK, 8)

Çadır kurup oturdu (HK, 5)

O vakit ki biz buradan çıktık (HK, 16)

Bir çare edemedik (HK, 25)

İbrahim aga çayırına *vardılar* (HK, 7)

Nedir bu halin *dediler* (HK, 13)

Rahat olup *oturdular* (HK, 13)

Hikaye-yi Köroğlu'nda görülen geçmiş zamanın 2. çoğul kişi çekimine örnek yoktur.

3. 9. 2. 4. 2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Bu kipin eki –mXş'tır. Zamir kökenli kişi eklerini alır⁸¹.

Araya araya seni *bulmuşum* (HK, 13)

Çocuk bu yere *gelmişin* (HK, 23)

İnce fikre *dalmışın* (HK, 23)

Küçüklükten b(ı)rakıp *gelmiş* (HK, 4)

Ol vakitten berü 15 yaşına *girmiş* (HK, 4)

Hikaye-yi Köroğlu'nda öğrenilen geçmiş zaman kipinin çoğul kişi ekleriyle çekimine örnek yoktur.

-mXş eki, bazen +DXr bildirme eki ile genişletilmiştir. Gürer Gülsevin bu yapının, fiilin ya kesinlikle gerçekleştiğini ya da belki gerçekleştiğini ifade ettiğini; fiilin yapılmasındaki “rivayet”i ortadan kaldırdığını belirtmiştir (1997, 80).

Bu defa tahsis ilen *basılmıştır* (HK, kapak sayfası)

Bizim seyisin bir atı var idi Köroğlu'ndan *almıştır* (HK, 17)

Babanın atından dahı o gece bir tay *hasıl olmuştur* (HK, 22)

⁸¹ Tahir Nejat Gencan (4.bs., 1979, 276) bu zaman kipini “sanılı geçmiş”, Tahsin Banguoğlu (4.bs, 1995, 459) ise “dolayılı geçmişin bildirme kipi” olarak adlandırmıştır.

-mXş eki ile ilgili bkz. Mecdut Mansuroğlu, “Türkçede –mİş Ekinin Fonksiyonları”, 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armaganı*, (İstanbul: 1953): 345-348.

Hasan dahı kendini ruyada *görmüştür* (HK, 27)

Gülsevin “önceden vuku bulmuş, fakat söyleyen tarafından sonradan farkedilmiş ya da görülmüş bir oluş ve kıldırış” bildirmek için *-(y)Xp dur(ur)* kalıbının kullanıldığını da söylemiştir (1997, 80)⁸². Aşağıdaki örnekte bu ek nakledilen hikâyenin halihazırında gerçekleşen bir eylemi anlatmaktadır. Anlatma zamanına göre ise geçmiştir. Bu kullanımdan yola çıkarak şöyle söyleyebiliriz. Önceden olmuş bir olayı anlatırken, oluş anını ifade etmek için bu yapı kullanılmaktadır.

Bir de oglandır efkariyle *gelip dururken* kulagina bir beyit sesi geldi şimdi Hasan başını kaldırdı, baktı ki bir kule başına gelmiş o sesi diñnemege başladı (HK, 23)

Şöyle oturdu gördü ki bir usta bir iyi saz almış *yapıp durur* (HK, 12)

3. 9. 2. 4. 3. Şimdiki Zaman Kipi

Bu kipin eki *-(I)yor*’dur. Zamir kökenli kişi eklerini alır. Şimdiki zaman eki ünlü uyumuna girmez⁸³.

O dahı *ürküyor* (HK, 3)

Köroglu Ayıvaz’ı almış *geliyor* (HK, 10)

Ne *söylüyor* (HK, 25)

Hikaye-yi Köroglu’nda şimdiki zaman kipinin sadece 3.tekil kişi çekimine örnek vardır.

-mAkDA da *-(I)yor* ekinin yanında şimdiki zaman eki olarak kullanılmaktadır.⁸⁴ *Hikaye-yi Köroglu*’nda üç yerde kullanılmıştır.

Bunar burada at-ıla ugraşmakta olsun (HK, 17)

Bunlar gelmekte olsun biz gelelim Köroglu’na (HK, 19)

⁸² Bu ekle ilgili bir çalışma için bkz. Ali İhsan Yapıcı “Aydın ve Yöresi Ağızlarında Geçmiş Zaman İşleviyle Kullanılan Bir Yapı: {-Ip-durur}”, *Turkish Studies*, c.8/1, kış 2013: 2807-2815.

⁸³ Bu ek hakkında bir çalışma için bkz. Vahit Türk, “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri”, *Türk Dili Belleten – 1996* (Ankara: 1999): 291-340.

⁸⁴ Muharrem Ergin (1993, 20.bs., 281), Tahir Nejat Gencan (4.bs., 1979, 102) ve Zeynep Korkmaz (2009, 3.bs., 621) *-mAkDA* ekinin *-yor* ekinden farklı olarak daha belirli, daha keskin bir zamanı ifade ettiğini belirtmişlerdir. Bu ekle ilgili olarak bkz. Nurettin KOÇ, “-makta/-mekte Eki Üzerine”, *Türk Dili* (Ankara:1998): 490, 496.

Köroğlu evladım geldi deyi sevinmekte (HK, 25)

Öğrenilen Geçmiş Zaman bölümünde değindiğim ve incelediğim metinlerde seyrek kullanılmış olan *-(y)Xp durur* kalıbı geçmişte olup bitmiş eylemin oluş anını ifade etmek için kullanılmıştır. Görünüş bakımından şimdiki zaman kipi işlevindedir; ancak anlatış anına göre bitmiş bir eylem söz konusudur. Tabi burada metnin bağlamına göre karar vermek lazım. Geçmişte başlamış ve hala süren bir eylemi bildiriyorsa şimdiki zaman olarak değerlendirilebilir. Metinlerde bu kullanılış için örnek yoktur.

3. 9. 2. 4. 4. Gelecek Zaman Kipi

Gelecek zaman kipinin eki –AcAk’ tır⁸⁵. Zamir kökenli kişi eki alır.

Hikaye-yi Köroğlu’nda en az kullanılan kip eki budur.

Kennan kendine galip *gelecek* (HK, 9)

Yalınız başına ne *yapabileceksin* (HK, 25)

Bana inanmayacaklar, ne de sözümü *dinleyecekler* (MP, 5)

Ben senin agzını *açacagım* (MP, 6)

3. 9. 2. 4. 5. Geniş Zaman Kipi

Geniş zaman kipinin eki –(X)r’dir. Zamir kökenli kişi eki alır⁸⁶.

Eyi *dersin* (HK, 6)

Yar aşkına ölüm ne *olur* (HK, 26)

Daima babasına *hizmet ider* (HK, 24)

Seninle *kaçar gideriz* (HK, 27)

Amma kim olduğunu *bilmem* (HK, 28)

⁸⁵ Gelecek zaman eki ile ilgili bkz. Zeynep Korkmaz, “Türkçede –acak/-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 17, s. 1.2, 1959: 159-170. Mevlüt Gültekin, “Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Gelecek Zaman Ekleri Üzerine Bir Deneme” *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 20 (Niğde: 2006): 33–59.

⁸⁶ Geniş zaman eki ile ilgili bkz. Jorge Hankamer, “The Exponence of the Turkish Aorist”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, Prof. A. Sumru Özsoy Armağanı, 2014/2: 85-98. Ahmet Bican Ercilasun, “Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, s. XVII-XXI, 1979-1983 (Ankara: 1983): 115-119.

O kızı yalnız *bırakamazsınız* (HK, 6)

Geniş zaman kipi görevinde kullanılan bir diğer ek -(y)A'dır. Aslında gelecek zaman kipi olan bu ek, geniş zaman kipi de kurmaktadır. Ancak aşağıdaki örnekte “şimdiki zaman” ı göstermektedir.

Şöyle oturdu gördü ki bir usta bir iyi saz almış yapıp durur lakin Köroğlu'na
ülfet etmeye kendi işine bakar o vakit Köroğlu dedi (HK, 12)

3. 9. 2. 5 Tasarlama Kipleri⁸⁷

3. 9. 2. 5. 1. Dilek-Şart Kipi

Bu kipin eki -sA' dır⁸⁸.

Dilek şart eki almış fiiller, kullanıldıkları cümlelerin temel yüklemine bir koşula bağlarlar. Yüklem gerçeğleşmesi, dilek-şart kipiyle çekimlenen fiilin bildirdiği eylemin yapılmasına bağlıdır⁸⁹.

Pederi götürmemek *isterse* dersin ki eğer siz götürmesiniz atın terkisine alayım (HK, 7)

Şöyle bir kapu *olsa da* gireyim deyi arayıp gezerim (HK, 17)

-sA eki diğer tasarlama eklerinden farklı olarak zaman eklerine eklenebilen tek ektir. Bu konu fiillerin birleşik çekimleri anlatılırken ele alınmıştır.

Ayıvaz nasıl ki *bagladıysa* öyle kalmış (HK, 17)

3. 9. 2. 5. 2. İstek Kipi

İstek kipinin eki -A'dır. Bu ek, fiile istek ve niyet anlamı verir. İyelik kökenli kişi ekleri alır.

⁸⁷ Tasarlama kipleri ile ilgili bkz. Kerime Üstünova “Dilek Kiplerinde Zaman Kavramı”, *Türk Dili*, 635 (LXXXVIII) (Ankara: TDK Yayınları, 2004): 678-686.

⁸⁸ Gürer Gülsevin, -sA ekinin şart bildirdiği durumlarda kip özelliği değil, zarf-fiil özelliği taşıdığını, bu nedenle zarf-fiil olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur (1997, 107).

⁸⁹ Bu ekle ilgili bkz. Zeynep Korkmaz, “-sa/ -se Dilek - Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var mıdır?” *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I* (Ankara: TDK Yayınları, 1995): 160-167. Gürer Gülsevin, “Türkçede Şart Gerundiumu Üzerine”, *Türk Dili*, 467 (2) (Ankara: TDK Yayınları): 266-279. Hayati Develi, “{Sa} Morfemli Yardımcı Cümleler ve Bunlarla Kurulan Birleşik Cümleler Üzerinde Bir İnceleme”, *TDAY Belleten – 1995* (Ankara: TDK Yayınları, 1997): 115-152.

Saram dost *eylenem* belki gelemem (AG, 18)

Ve sonra ona şu öğüdü verdi ki, cümle kavmdan kuvvet sahibi, Allah korkulu, sadık, magrurluktan ve tamakarlıktan ikrah eder adamlar seçe de, onları kavmin üzerine zabirler ve hakimler *ide* (MP, 15)

Bu kipin 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerinde ek -(y)AyIm ve -(y)AlIm şeklinde görülmektedir. İncelediğim metinlerde –A’lı biçimlere de rastlanmakla birlikte, -(y)AyIm ve -(y)AlIm daha fazla tercih edilmiştir. Bugünkü Türkçede, ölçünlü dilde sadece bu biçim kullanılmaktadır.

Size sazımı dahı *vereyim* (HK, 13)

Varayım bu sazı yaptırayım (HK, 13)

Bir kere dürbün-ıla *bakayım* (HK, 19)

Geçinelim güle güle (HK, 13)

Al yanaklarına kurban *olayım* (AG, 18)

İstek kipi “gelecek zaman” işlevinde de kullanılır⁹⁰.

Siz almazsanız atın terkisine ben *alayım* (HK, 7)

Birazdan *gidelim* (HK, 7)

Ben kimim ki faravna *varayım* da İsrail ogullarını Mısır darından çıkarayım (MP, 5)

Durun da bugün Rabbi’nin size göstereceği helaseti *göresiz* (MP, 12)

Zeynep Korkmaz, istek kipinin birinci çoğul kişi çekiminde kalıplaşma sonucu oluşmuş bazı sözlerin “cümle açıcı”, “cümle kapayıcı”, “cümle bağlayıcı” görevlerinde bulunduğunu ifade etmiştir (2009, 3.bs., 664).

Biz gelelim oğlan ile kıza (HK, 28)

Bunarı çöz de ateşe *yak bakalım* (HK, 31)

Hikaye-yi Köroğlu’nda 3. tekil kişi çekiminde de buna bir örnek vardır:

⁹⁰ Bu ek hakkında bkz. Gürer Gülsevin, “Eski Türkiye Türkçesinde İstek Kipi Üzerine”, *İlmi Araştırmalar*, XIII (İstanbul: 2002): 35-50 ve “Türkiye Türkçesinde İstek Kipi Üzerine”, *III. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, Bilkent Üniversitesi, 25-28 Eylül 2008 Girne / KKTC, Bildiri Kitabı* (KKTC: 2008): 231-241.

Kevran başı Köroğlu’nu görünce iş ne olduğunu aynadı ama *ne yapsın* (HK, 20)

3. 9. 2. 5. 3. Gereklilik Kipi

Anlam olarak gereklilik ifade eden bu kipin eki –mAlI’dır. Kendisinden sonra sadece geçmiş zaman ekleri gelebilir.

Böyle hayıduda nasıl kız *vermeli* (HK, 6)

Pek güzel onu nasıl *almalı* (HK, 6)

Çizme ile şalvar *açılmalıdır* (HK, 11)

Bunu havlu içinde müktar *gezdirmeli* (HK, 18)

-mAk isim fiil eki almış sözcüklerle birleşen *lazım, lazımdır, lazım gel-, icat et-* gibi sözcükler ve birleşik fiiller de gereklilik kipinin yerini tutar.

İlazım geldi kendini bildirmek (HK, 24)

Kaçmaga *kovmak ilazım degildir* (HK, 32)

Ani de ırmaga *atmak lazım gelirdi* (MP, 2)

3. 9. 2. 5. 4. Emir Kipi

Türkçede emir kipinde kişi ve kip ekleri iç içe girmiştir⁹¹. Fiil tabanına getirilen kip eki aynı zamanda kişiyi de karşılar.

Emir kipi eylemin yapılmasını buyurmak için kullanılır.

Ahırın her yerini keçeyle muhla, dahı bir ine deliyi kadar rüzgar *girmesin*, atı orada bir sene *besle* (HK, 4)

Bolu şehrine varıp, Bolu beglerinden benim gözümün *öcünü al* (HK, 5)

Emir kipindeki fiiller dilek, niyet, rica da belirtebilir.

Buyurun, görün (HK, 7)

Ağlayıp da beni yoldan *eyleme* (HK, 8)

⁹¹ Bu ekle ilgili hazırlanmış bir çalışma bkz. Mehmet Uzman, *Türkçede Şart ve Emir Kipinin Tarih İçindeki Gelişimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1992. Fevzi Karademir, “Türkiye Türkçesinde Emir Kip(lik)i Üzerine”, *Turkish Studies*, c. 7/4, güz 2012: 2091-2138.

Kıyma bana Arap-oglu (HK, 10)

Dualar da emir kipiyle çekimlenir.

Yarabbi bana doğru yolu göster ve selamete kavuştur (HK, 3-4)

Şükür olsun (HK, 27)

İstek kipi eki *-(y)A*, 3. kişi çekiminde emir işlevinde kullanılabilir.

Mısırlılara emr eyledi ki İbranilerin erkek çocuklarını Nil ırmagına *atalar*.
(MP, 1)

Bu küfürbazı ordudan dışarıya çıkar da cümle onun küfrünü eşiten kimesneler ellerini onun başı üzerine *koyalar*, ve onu cümle cemiyet taşlaya
(MP, 23)

3. 9. 2. 6. Ek Fiil

Ek-fiil, Eski Türkçedeki *er-* “olmak” fiilinin *er-> ir- > i-* biçiminde gelişimi sonucu ortaya çıktığı düşünülen *i-* fiili için kullanılan bir terimdir. *İ-* fiilinin tek başına bir anlamı yoktur. Asıl fiiller gibi tek başına kullanılamaz ve yapım ekleriyle genişletilemez. *İ-* ek fiili sadece görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman ve şart kipi ekleri alabilir.

Beyin çok senelik bir seyisi *var-ıdı*

Bu kervanın Bazırgan başısı gayet bir zengin ademin *oglu imiş* (HK, 19)

Pederimden kalma *devletim* benim (HK, 18)

Eger atım sende erlik *var-ısa* (HK, 18)

Ek fiil isim soylu sözcüklerden sonra gelerek onların cümlede yüklem olarak görev almasını sağlar. Ayrıca birleşik zaman çekimlerinin oluşturulmasında görev alır.

Ek-fiil isim kökenli sözcüklerden ayrı da yazılabilir, isimlerle bitişik de yazılabilir. Bitişik kullanımda isim soylu sözcük ünsüz ile bitiyorsa ek-fiil *i-* sözcük içinde düşer ve isim soylu sözcüğe sadece kip eki ve kişi eki getirilir. Eğer sözcük ünsüzle değil de ünlü ile bitiyorsa bu durumda, araya “y” ünsüzü girer ve yine ek-fiil

i- düşer.⁹² İncelediğim metinler çerçevesinde, Karamanlı Türkçesinde ek fiilin çoğunlukla eklendiği sözcüğe bitişik yazıldığı ve varlığını koruduğunu söyleyebilirim. Bu da ekleşme sürecini tamamlamadığını göstermektedir.

Kenan ile Ayıvaz eve *çıkılmışlar-ıdı* (HK, 13)

Eger bir adam girse yarı beline kadar çamura *batar-ıdı* (HK, 4)

Asla Bolu'nun atarlarına rahat *vermez-ıdı* (HK, 5)

Sırtları kapıya döndürmüşler-ıdı (HK, 14)

Musi ve Aaron dargın ve minasibetsiz tarik ile *söylemişler-ıdı* (MP, 27)

Karamanlı Türkçesinde ek fiilin eklendiği sözcüğün son hecesindeki yuvarlak ünlü etkisiyle yuvarlaştığı da görülür.

Er gün yalnız *oturur-udu* (HK, 5)

Kimin ile *görüşür-üdü* (HK, 28)

Bir kuş-udu (HK, 18)

Ve Mariam yedi gün ordudan dışarda hıfz *olunur-udu* (MP, 24)

Ek fiilin olumsuz biçimi “degil” edatı ile karşılanır. *Degil* isim soylu sözcükle ek fiil arasına girer; kişi ekleri –i- fiilinden sonra gelir.

Olumsuz geniş zaman çekiminde –i- ek fiili eriyip kaybolur. Bu ses olayı diğer kiplerin çekiminde de görülür.

Bolu begleri ben Köroğlu *degilim* (HK, 18)

O gördüğüm Köroğlu *degildir* (HK, 19)

• Ek fiilin Geniş Zaman Kipine Örnekler

Birinci ve ikinci kişi teklik ve çokluk çekimlerinde zamir kökenli kişi ekleri alır. Üçüncü kişi çekim eklerinde ise tekil kişi için –DXr, çoğul kişi için –DXr lAr bildirme eki gelir. Çekim esnasında ek fiil düşer.

El oğluyım (HK, 18)

⁹² Tahsin Banguoğlu (4.bs., 1995, 474) “cevher fiil” olarak adlandırmıştır. Muharrem Ergin ise ek fiili “eskiden cevherî fiil, cevher fiil denilen, bugün isim fiil veya ana yardımcı fiil diyebileceğimiz i-fiilidir” (21.bs., 1993, 297) diye tanımlar.

Bu *Köroğlu'dur* (HK, 18)

Bu gelen *kervandır* (HK, 19)

Ben sadık *aşıkım* (AG, 14)

Ben dilbaz *degilim* (MP, 6)

- **Ek fiilin Görülen Geçmiş Zaman Kipine Örnekler**

Resul namında bir oğlu var *idi* (AG, 1)

Musi seksen yaşında *ıdı* (MP, 9)

Ve en şedid bela hangısı *ıdı* (MP, 10)

- **Ek fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipine Örnekler**

Bir zengin ademin oğlu *imiş* (HK, 19)

Hoca Ahmet bazırganın oğlu *imiş* (AG, 10)

- **Ek fiilin Şart Kipine Örnekler**

Bir de Benli Hanum gece yırısında sora pahada ağır yükte hafif her esni var-
ısa hazır idip (HK, 27)

Eger atım sende erlik var *ise*

Şu kaleleri aşmak isterim (HK, 18)

3. 9. 2. 7. Bildirme Eki

Eklendiği isim ve isim soylu kelimeleri yargı bildiren birer yükleme dönüştüren ve Eski Türkçe *tur-* fiilinin geniş zaman çekimi *turır*'dan geliştiği varsayılan +DXr ekine “bildirme eki” denmektedir⁹³.

İnkara mecal *yoktur* (HK, 22)

Sudan alınmış *demektir* (MP, 3)

Yollar *çamurdur* (AG, 18)

Kirlidir yakası *yaşlıdır* gözü (AG, 21)

⁹³ Bu ekin tarihi gelişimi ve çağdaş lehçelerdeki görünümü ile ilgili bilgi için bkz. Hülya Savran, “Türk Dilinde ‘+Dır’ Bildirme Eki ve ‘+Dır’ Bildirme Ekiyle Yapılan Belirsizlik Kelimeleri”, *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl:9, s. 14, 2008: 163-188.

Bildirme eki kip eklerine gelerek anlamı kuvvetlendirir.

Ve o kan *olacaktır* (MP, 6)

O senin yerine kavme *söyleyecektir* (MP, 6)

Bu korkulu temsil Kitab-ı şerifte şüphesiz anun için *yazılmış-tır* (MP; 25)

3. 9. 2. 8. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Birleşik çekim, bildirme veya tasarlama kiplerinden biriyle çekimlenmiş fiile bir ek eylem ve kişi eki getirilmesinden ibarettir⁹⁴. Türkçede birleşik kipli çekimlerde asıl fiil önce ana yardımcı fiil (i-) sonra gelir. Yardımcı fiil sadece görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart eklerini alabilir. Yardımcı fiilin gösterdiği bu özellik nedeniyle birleşik fiiller *hikâye birleşik kipleri*, *rivayet birleşik kipleri* ve *şart birleşik kipleri* olmak üzere üç gruba ayrılır.

3. 9. 2. 8. 1. Birleşik Kipli Fiillerin Hikayesi

Bir kip eki almış fiile, görülen geçmiş zaman eki almış i- fiili getirilerek oluşturulur. Daha önce belirttiğim gibi günümüz Türkçesinde çekim esnasında i- fiili çoğunlukla düşer. Ancak Karamanlı Türkçesinde ek fiil düşmesi az görülür.

• Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Görülen geçmiş zaman kipi eki –DX almış bir fiille, hikâye eki ve kişi eki almış ek fiil i-'in kurduğu birleşik yapıdır. Geçmişte meydana gelmiş bir eylemin yine geçmişe aktararak anlatılmasıdır. İncelediğim metinlerde örneğini yoktur.

• Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Bu birleşik yapıyı, +mXş öğrenilen geçmiş zaman eki almış bir fiil, hikâye eki ve kişi almış yardımcı fiille (i-) birleşerek kurar.

Köroğlu b(i)rakıp *gitmişti* (HK, 21)

Hiçbir kere pederi yalınayak yere *bastırmamış idi* (HK, 19)

⁹⁴ Zeynep Korkmaz (2009, 3.bs., 664) “birleşik zaman”, Tahir Nejat Gencan (4.bs., 1979, 352) ise “bileşik zamanlı eylem” terimlerini kullanmıştır.

Konuyla ilgili bkz. Gürer Gülsevin, “Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine”, *TDAY-Belleten 1997* (Ankara: TDK Yay., 2000): 217-219.

Ağır yüklerinden belleri *bükülmüş-üdü* (MP, 2)

- **Şimdiki Zamanın Hikayesi**

Şimdiki zaman kipinde çekimlenmiş bir fiille öğrenilen geçmiş zamanda çekimlenmiş ve kişi eki almış i- fiilinin birleşmesi ile oluşturulur. Geçmişte başlamış, bir süre devam etmiş ve sona ermiş eylemleri anlatmak için kullanılır. İncelediğim metinlerde örneği yoktur.

- **Gelecek Zamanın Hikayesi**

Gelecek zaman eki almış fiille, görülen geçmiş zaman eki ve kişi eki almış i- fiilinin birleşmesiyle kurulan bu yapı; geçmişte yapılması kararlaştırılmış ama gerçekleşmemiş eylemleri ifade eder. İncelediğim metinlerde tek örnek tespit ettim.

İsrail'in ehdiarları ile beraber Mısır padişahından ne *dileyecek idi* (MP, 5)

- **Geniş Zamanın Hikayesi**

Geniş zaman eki almış asıl fiille görülen geçmiş zaman eki almış i- yardımcı fiilinin birleşmesi ile oluşturulur. Geçmişte süreklilik arz etmiş, ancak bitmiş eylemleri veya terk edilmiş alışkanlıkları ifade eder. İncelediğim metinlerde en çok kullanılan birleşik çekim budur.

Ahurun damını delip orada yem ve su verirler idi ve hangi seyis tutarlar idi birisini yanına *ugratmaz-ıdı* (HK, 17-18)

Lakin pek güzel çocuk olduğundan, ataları kıyamayıp, üç ay daha gizlice *beslerler-idi* (MP, 2)

Eger sen olmayaydın at sana bu kadar *teslim olmaz idi* (HK, 17)

Emma yanıp *tükenmez-idi* (MP, 4)

Acab ne vakı olacaktır deyü *gözetir-idi* (MP, 2)

- **İstek Kipinin Hikayesi**

İstek kip eki almış fiile görülen geçmiş zaman eki almış i- yardımcı fiil getirilerek kurulan bu birleşik yapı, incelediğim metinlerde daha ziyade kalıplaşmış olarak hayıflanma veya ilenç bildirmek için kullanılmıştır.

Doya doya ekmek yerken ölmüş *olaydı* (MP, 14)

İçinden sağlıklıyla *gelmeye-idi* dedi (HK, 12)

Zehirleyeydin de kurtulaydım (AG, 35)

- **Şart Kipinin Hikayesi**

Eki -sA(y)-dı olan bu birleşik kip gerçekleşmemiş olan bir şartı gösterir. *Hikaye-yi Köroğlu*'nda sadece bir kez kullanılmıştır.

Beş saatlik yerden bir şeyi *görse idi* (HK, 19)

Ne kadar *alçaklarsa idi*, onlar daha ziyade çoğalıp (MP, 1)

3. 9. 2. 8. 2. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti

Bir kip eki almış fiile, öğrenilen geçmiş zaman eki almış *i-* fiili getirilerek oluşturulur. Günümüz Türkçesinde çekim esnasında *i-* fiili çoğunlukla düşer. Ancak Karamanlı Türkçesinde ek fiil düşmesi az görülür. Rivayet kipleri; olmuş, olacak veya olması tasarlanan işlerin başkasından duyulduğu anlamını taşır. Bazı kullanımlarda “şüphe”, “küçümseme”, “alay” da bildirir.

İncelediğim metinlerde bu birleşik çekimin örneği yoktur.

3. 9. 2. 8. 3. Şart Birleşik Zaman

Kip eki almış bir esas fiile, şart kip ek almış *i-* ek fiili getirilerek oluşturulur. Şarta bağlı birleşik kipler, iyelik kökenli kişi ekleriyle çekime girer. *Gereklilik* kipi dışında tasarlama kiplerinin şartlı birleşik çekimi yoktur.

- **Görülen Geçmiş Zamanın Şartı**

Görülen geçmiş zaman eki almış bir fiile *i-se* (veya > -se) getirilerek yapılır.

Lakin cevap gene *vermedi ise* de baktı (HK, 13)

- **Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı**

Öğrenilen geçmiş zaman eki almış bir fiile *i-se* (veya > -se) getirilerek yapılır. İncelediğim metinlerde örneği yoktur.

- **Şimdiki Zamanın Şartı**

Şimdiki zaman eki almış bir fiile *i-se* (veya > -se) getirilerek yapılır. İncelediğim metinlerde örneği yoktur.

- **Gelecek Zamanın Şartı**

Gelecek zaman eki almış bir fiile *i-se* (veya *> -se*) getirilerek yapılır. İncelediğim metinlerde örneği yoktur.

- **Geniş Zamanın Şartı**

Geniş zaman eki almış bir fiile *i-se* (veya *> -se*) getirilerek yapılır.

Baban *duyusa* sana darılır. (HK, 8) (<duy-ar-sa)

Babasını *sorarsan* kibar-varidir (HK, 8)

Siz *alma(z)sanız* atın terkisine ben alayım (HK, 7)

Eger Mevlam bana ömür *verirse* /Agleme sevdiğim gine gelirim (AG, 19)

Mal *istersen* verir Hüdamız (AG, 19)

Ben *gidersem* o olur halimiz (AG, 19)

- **Gereklilik Kipinin Şartı**

Gereklilik kip eki almış bir fiile *i-se* (veya *> -se*) getirilerek yapılır. İncelediğim metinlerde örneği yoktur.

3. 9. 3. Yapılarına Göre Fiiller

Yapılarına göre fiiller dört bölüme ayrılır:

* Basit fiiller

* Türemiş fiiller

* Birleşik fiiller

3. 9. 3. 1. Basit Fiiller

Yapım eki almamış kök biçimindeki fiillerdir. Türkçede fiil kökleri, genellikle tek hecelidir⁹⁵.

⁹⁵ Tahir Nejat Gencan basit fiilleri, “yalnız eylemler” olarak adlandırır ve “Bir eylemin yalnız olup olmadığı şöyle denir: Sonundaki ekler, takılar (eylemlilik, kip, kişi ekleri,takıları) atılır; geriye kalan kısım, başka bir sözcükten ekle türememiş ve bileşme yoluyla var olmamışsa köktür, yani asıl eylemdir.” der (1979, 4.bs., 301).

3. 9. 3. 2. Türemiş Fiiller

Fiil ya da isim tabanlarına yapım ekleri getirilerek türetilmiş fiillerdir. Buna göre türemiş fiiller ikiye ayrılır:

- a) İsimlerden ve isim soylu sözcüklerden türeyenler
- b) Fiillerden türeyenler

Fiil türeten ekler *Sözcük Türetimi* ve *Çatılarına Göre Fiiller* bölümlerinde ayrıntısıyla incelenmiştir.

3. 9. 3. 3. Birleşik Fiiller

İki ya da daha fazla sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu fiillerdir⁹⁶. Dört tür birleşik fiil vardır:

- a) İsim ve yardımcı fiillerle kurulanlar
- b) Sıfat-fiil ve yardımcı fiillerle kurulanlar
- c) Tasvir fiilleri
- ç) Anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş fiiller.

Bu konu, *Söz Dizimi Açısından Karamanlı Türkçesi* bölümünde ele alınmıştır.

3. 9. 4. Fiilimsiler

Fiilimsiler fiillerden türeyen sözcüklerdir. Fiilden isim yapma ekleri alarak cümlede yan cümle kuruluşunda görev alırlar ve ana cümlede isim, sıfat ve zarf olarak yer alırlar⁹⁷. Fiiller gibi olumsuzluk eki ve çatı ekleri alabilirler. Ancak fiil çekimine girmezler.

⁹⁶ Konuyla ilgili bkz. Zeynep Korkmaz, “Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları”, *Türk Dili Dergisi*, s. 559, c. 1998/II, Temmuz, 1998: 3-14.

⁹⁷ Tahir Nejat Gencan’a göre “eylemden türedikleri halde ad, sıfat, bağlaç görevlerinde de kullanılan ve yan önerme kuran çifte görevli sözcüklere fiilimsi” denir (1979, 4.bs., 379). Tahsin Banguoğlu, fiilimsi yerine “yatkı fiil” terimini tercih eder ve “fiilin isimleşmiş şekilleri sayılan yatkı fiiller, fiil kişi eki almazlar (fakat isim olarak iyelik ekleri alanları vardır) ve ancak tamamlanmamış bir yargıya yüklem olurlar. Bitmemiş fiil adını da buradan alırlar” der (4.bs, 1995, 419). Fiilimsiler için ayrıca bkz. Saadet Çağatay “Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları I. Masterlar”, *DTCF Dergisi*, VI, 1947: 353-368; “Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları II. Partisipler”, *DTCF Dergisi*, VI, 1947: 525-552; “Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları III. Gerundiumlar”, *DTCF Dergisi*, VI, 1947: 27-47. Nesrin Bayraktar, *Türkçede Fiilimsiler* (Ankara: TDK Yay., 2004).

Fiilimsiler; isim fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üçe ayrılırlar; her birinin kendine özel ekleri vardır.

3. 9. 4. 1. İsim-Fiiller

İsim-fiiller *-mAk*, *-mA*, *-Xş* ekleriyle fiilden türetilen hareket isimleridir. Yan cümle kurarlar ve ana cümlede isim, sıfat ve zarf olarak görev alırlar. Yardımcı fiil veya bildirme eki alarak cümlede yüklem görevinde bulunabilirler.

- **-mAk**

Şu kaleleri *aşmak* isterim (HK, 18)

İlazım geldi kendini *bildirmek* (HK, 24)

Ani de ırmaga *atılmak* lazım gelirdi (MP, 2)

Gidip *gelmemek* gelip *bulmamak* var (AG, 18)

Buralarda *durmak* olmaz deyip (AG, 22)

Üzerine yönelme durum eki gelen *-mAk* mastar eki bazen "...için" anlamını verir.

Farav kızı ırmaga *yunmaga* indi (MP, 2)

Teftiş *etmege* yanaştı (MP, 4)

Sizi helak *etmege* korkuttu (MP, 32)

"-mAk lazım gel-" kalıbı gereklilik kipi yerine kullanılmaktadır⁹⁸.

Aarun'a hala çıktıkları dağın tepesinde *ölmek lazım* gelirdi (MP; 27)

- **-mA**

Pederimden *kalma* devletim benim (HK, 18)

Aşağıdaki örnekte *-mA* eki kalıcı isim yapmıştır.

Hiçbir *oyma* tasvir yapmayın (MP, 30)

⁹⁸ Tahir Nejat Gencan, bu konuda şöyle yazmıştır: "Anlatıma gereklik kavramı şu biçimlerle de katılır: 1) iyelik (ad takımlarında tümlenen) takısı almış *-me* yapılı ad-eylemlerden sonra gerek (bütün çekimleriyle), lazım (dır...), icap et- yüklemeleri gelir ve 2) *-mek*'li eylemler, eylemle çekimlenen zorunda sözcüğüyle öbeleşerek yüklem olur" (4.bs., 1979, 287).

Oyma put yapmıyasınız (MP, 30)

- **-Xş**

Aşağıdaki örneklerde isim fiil eki almış sözcükler kalıplaşma yoluyla kalıcı isim olmuşlardır.

Bugün yeminliyim *dögüş* olmasın (HK, 21)

Bakışın gülistan (AG, 13)

- İsim fiiller edatlarla birleşerek veya çekim ekleri olarak cümlede zarf-fiillerin işlevini üstlenirler. Bu yolla oluşmuş biçimleri “zarf-fiil” bölümünde ele alacağım.

Vakit sabah karşı *olmaq-ile* çok zaman geçmeden sabah (HK, 22)

Kürt başından *savmak için* dedi (HK, 7)

Musi İsrailogullarına *gönderilmemek için* ne behane eyledi (MP, 6)

3. 9. 4. 2. Sıfat-fiiller

Sıfat-fiil ekleri, fiillerden isimleri hareket bakımından niteleyen geçici sıfatlar türetir. Sıfat-fiiller zaman ifadesi taşırlar. Fiillerin zamana bağlı isim ve sıfat biçimleridirler. Sıfat-fiiller, taşıdıkları zaman ifadesine göre sınıflandırılmıştır⁹⁹.

a) Geçmiş Zaman Sıfat-fiilleri –mXş, -DXk

Geçmiş zaman ifadesi taşıyan iki sıfat-fiil eki vardır.

- **-mXş**

İşlek bir ektir. -mXş sıfat-fiilleri genellikle yalın durumda kullanılır.

Anası bir küçük zift ile *ziflenmiş* sepet sandık alıp, çocuğu içine kodu (MP, 2)

⁹⁹ Tahir Nejat Gencan’a göre “varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat; nesne, tümleç olarak yan önerme kurdukları için de eylem sayılan sözcüklere *sıfateylem* denir (1979, 4.bs., 382). Sıfat-fiil için “partisip” ve “ortaç” terimleri de kullanılmaktadır.

Belli başlı gramer çalışmalarını incelediğimizde Türkçede sıfat-fiillerin sınıflandırılması konusunda pek görüş ayrılığı olmadığını, sıfat-fiillerin taşıdıkları zaman ifadesine göre kategorize edildiğini görüyoruz. Tahir Nejat Gencan, sıfat-fiilleri sınıflandırırken “zaman” ifadesini ölçüt almamıştır (1979, 4.bs., 382). Fiilimsiler konusunda doktora çalışması yapan Kemal Erarslan ise sıfat ve isim fiilleri ayrı kategoriler olarak görmemiş, sıfat-fiilleri de isim fiil olarak değerlendirmiştir: Kemal Erarslan, *Eski Türkçede İsim Fiiller* (İstanbul: İÜEF, 1980).

Ayrıca bkz. Ahad Üstüner, *Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri* (Ankara: TDK Yay., 1999).

Ve onun adını Musi kodu ki sudan *alınmış* demektir (MP, 3)

- **-DXk**

Genellikle iyelik ekleriyle birlikte kullanılan işlek bir ektir.

Eger sen olmayaydın at sana bu kadar teslim olmaz idi deyip gine *bildiklerinden* geri kalmazlar idi (HK, 17)

Şu senin ellerine *verdiğim* alametleri ve mucizatları faravnun huzurunda itmege bak (MP, 7)

Kurbanın *oldugum* gül yüzlü Sine'm (AG, 18)

Baktı ki kendi elinle *astıldığı* saz duruyor (AG, 39)

Kendisinden sonra zaman ifade eden sözcükler geliyorsa, cümlede zarf olarak görev yapar.

Kule tamam *olduktan sonra* er gün yalnız oturur-udu (HK, 5)

Kırk gün *dolaştıktan sonra* Musi'e dönüp geldiler (MP, 24)

Erkek çocuklarını *dogdukları saatte* öldüreler (MP, 1)

Rabbi ile söyleşmege *gittiği zaman* onu yüzünden kaldırır-ıdı (MP, 20)

b) Geniş Zaman Sıfat-fiilleri -(y)An, -(X)r, -mAz

Geniş zaman ifadesi taşıyan sıfat-fiiller -(y)An ve -(A)r ve -mAz ekleriyle yapılır.

- **-(y)An**

İşlek bir sıfat-fiil ekidir.

Havalandan *uçan* turna (HK, 15)

Bu *söyileyen* Ayıvaz'dır (HK, 23)

İnsana agzı *veren* kimdir (MP, 6)

Musi'nin üzerinde *olan* ruhtan onlara da verdi (MP,28)

Merhum *olan* zat (AG,2)

Benlik *eden* sizin gibi sert olur (AG, 24)

- **-(A)r**

Pek işlek değildir.

Ve daha buna *benzer* çok öğütler ve emirler verdikten sonra (MP, 33)

- **-mAz**

-(A)r sıfat-fiil ekinin olumsuzudur.

Hamd ve şükür olsun Allah taala bu baha *konmaz* bahşışı için (MP, 28)

c) Gelecek Zaman Sıfat-fiili-(y)AcAk

Gelecek zaman ifadesi taşıyan sıfat-fiiller -AcAk ekiyle yapılır. Şimdiki zaman anlamı da verebilir. Genellikle yalın durumda kullanılır.

Sevecek yarım benim (HK, 27)

Üç günlük yol yürüdüler *içecek* su bulmaksız (MP, 13)

Bütün atalara *imrenecek* temsildir (MP, 22)

Ve ol *göreceğin* yeri bu onlara miras aldıracaktır (MP, 30)

Evlatlarını *yürüyeceği* tarikte perverde eyle de (MP, 31)

Ve elimden *kurtarabilecek* yoktur (MP, 33)

Musi dünyadan *göç edeceği* vaktin yaklaştığını anladıkta (MP, 34)

Oturacak yer kalmayıp (AG, 23)

Gideceği vakit biraz altun bırakıp gitti (AG, 23)

- Bir ismin önünde olan sıfat-fiil, sıfatlar gibi hiçbir durum eki almaz, gereken durum ekini nitelediği ismin üzerine gelir.

Şu ibtidaki *kırdığın mermerlerde olan sözleri* üzerlerine yazayım (MP, 19)

Büyüdüğü zaman onlar sapmayacaklardır (MP, 31)

- Sıfat-fiil öbeği, yalın durumdayken cümlelin öznesi olur. Belirtme durumundayken nesne, yönelme, ayrılma ve çıkma durumundayken dolaylı tümleç olarak görev alır.

Durduğun yer aziz yerdir (özne) (MP, 4)

Bana *günah işleyeni* sileceğim (nesne) (MP, 17)

Ve bal *akan* yere götürmek için endim (yer tamlayıcısı) (MP, 5)

Yoksa beni *yazdığın* kitaptan sil (yer tamlayıcısı) (MP, 17)

- Sıfat-fiilin nitelediği özne veya nesne cümlede yoksa bu ögenin alacağı ad durum ekleri sıfat-fiile eklenir.

Eger sen olmayaydın at sana bu kadar teslim olmaz idi deyip gine *bildiklerinden* geri kalmazlar idi (HK, 17)

Asker baktı ki ne *gelen* var ne *giden* (HK, 30)

Hiçbir oyma tasvir yapmayın, ne erkeğin, ne dişinin, ne hayvanın, ne yerde *sürünen* haşaretin, ne kanatlı kuşun, ne de sulara *olan* balığın tasvirini. (MP, 30)

- Bazı sıfat-fiiller, bulunma ve bazen ayrılma durum ekleri ve edatlarla kalıplaşarak zarf-fiil oluştururlar. Bu biçimler “zarf-fiil” bölümünde ele alınmıştır.

Köroğlu kızın ardına düşüp kız eve *vardıkta* Köroğlu kapuyu çaldı (HK, 13)

- Sıfat-fiiller kalıplaşarak kalıcı isimler de yapar.

Bu *yaramaz* adamlara (MP, 26)

Aglama *sevdigim* yine gelirim (AG, 19)

3. 9. 4. 3. Zarf-fiiller

Zarf-fiil ekleriyle türeyen sözcükler fiilin gösterdiği oluş ve kılışın durum ve yapılma şeklini gösterir. Zarf-fiiller iyelik, çokluk, durum ekleri gibi isim çekim eklerini alamazlar¹⁰⁰.

İsim fiiller ve sıfat-fiiller bölümlerinde de belirttiğim gibi asıl zarf-fiil eklerinin yanı sıra; diğer fiilimsi yapılar da çekim ekleri ve edatlarıyla genişleyerek zarf-fiil işlevinde kullanılırlar. Karamanlı Türkçesinde kullanılan zarf-fiiller aşağıda sıralanmıştır¹⁰¹.

¹⁰⁰ Muharrem Ergin’in zarf-fiil tanımı şöyledir: “Gerundiumlar hareket hali ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket, ne partisipler gibi nesne ifade ederler. Gerundiumlar şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hali karşılırlar. Hal ve durum karşılayan kelimelere zarf diyoruz. Şu halde gerundiumlar fiillerin zarf şekilleridir” (21.bs, 1993, 319).

¹⁰¹ Çeşitli gramer kitaplarında zarf-fiiller şöyle sınıflandırılmıştır: Tahir Nejat Gencan’ın çalışmasında bağ eylem ve ulaş terimleri tercih edilmiş; zarf-fiiller “Durum, Artçıl, Başlama, Bitirme, Zaman, Nedenlilik, Ölçümleme Ulaçları, -di mi Yapılı Ulaç, Diye, -en, -ene,-çesine Ulaç, Ad eylemlerden ve Ortaçlardan Yapılan Ulaçlar” olarak sıralanmıştır (1979, 4.bs., 390-407). Tahsin Banguoğlu zarf-fiilleri “Ulama, Hal, Karşıtlama, Zaman, Sebep, Karşılaştırma Zarf-fiilleri” başlıkları altında ele almıştır (4.bs., 1995, 427-440). Gürer Gülsevin ise “Zarf-fiil yapıları, bütün gramerlerimizde değerlendirilmiş olsalar bile, türleri ve ayrıntıları layıkı ile sınıflandırarak incelenmiştir, diyemeyiz” görüşündedir. İlgili makale için bkz. Gürer Gülsevin “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *AKÜ. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. II, s. 2, 2000: 122-143.

Karamanlı Türkçesinde görülen zarf-fiiller ve bunların kullanımları János Eckmann’ın aşağıdaki makalelerinde ele alınmıştır:

“Karamanlıca –işin-li Gerundium Hakkında” *Türk Dili Belleteni*, Seri III/14-15, 1950: 45-52.
“Karamanlı Türkçesinde –maca ekli Fiil Şekli” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1951: 45-48.
“Karamanlıcada Birkaç Gerundium Terkibi”. çev. Müjdat Kayayerli. *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXVI/ 2, 1988: 89-94.

a) Bağlama zarf-fiili (y)Xp

Bu ek oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. Temel işlevi yüklemi olduğu yan cümlecığı ana cümlecığe bağlamak olan bu zarf-fiil; zaman, sebep, amaç gibi anlamları da ifade edebilir.

Onu *alıp* Üsküdar’a getirsin (HK, 6)

Çocuk onu *işitip* pederine der ki (HK, 7)

Köroğlu buna *begenip* bu tertibin pek güzeldir dedi (HK, 7)

Ve bu degnek *filiz verip* çiçek açtı (MP, 26)

Garip yola *revan olup* Erzurum’a *dahil olup* bir kahveye endi (AG, 22)

-(y)Xp, birleşik fiillerin kuruluşunda ve ikilemelerde de karşımıza çıkar.

Şaşırp kaldı (HK, 28)

Ol arada çocuk *gelip* geçerken usul-ile kulagina dersin (HK, 7)

Emma *yanıp tükenmez* idi (MP, 4)

Heybesini *alıp giderken* bir bağçeye ugrayıp (AG, 38)

b) Durum Zarf-fiil Ekleri

• -(y)ArAk

-(y)ArAk, ana cümleinin yüklemine “-mak suretiyle” anlamıyla bağlanan durum bildiren zarf-fiiller yapar.

Karşılık *olarak* bu beyiti söyledi (HK, 23)

Her ne vakıt başın sıkılırsa bu kılın bir tanesi ateşe göster ben gelir yetişirim *deyerek* o gün akşam yattılar (HK, 26)

Hemşerisi *aglayarak* bu beyitleri söyledi (AG, 20)

Hemşerisine cevap *olarak* şunları söyledi (AG, 20)

Deli Selim “siz benim şairimi basmaga geldiniz” *deyerek* sazımızı elimizden alıp bizi kovdu (AG, 26)

Ol dem heybesini bir kayanın arasına saklayıp *aglayarak* bunu söyledi (AG, 37)

- **DXkçA**

Zarf-fiildeki hareket devam ettikçe ana cümledeki yüklemde de hareketin süreceği anlamını ifade eder. Geçmiş zaman sıfat-fiil eki üzerine eşitlik eki gelmiştir.

Musi dova ederek ellerini göge *kaldırdıkca* İsraıl ogulları galip olurlar-ıdı, emma *endirdikce* yenilirleridi (MP, 14)

- **-(y)A**

Ana cümlelerin yüklemine “-arak” “-mak suretiyle” anlamlarıyla bağlanan zarf-fiiller yapar. Bu zarf-fiiller genellikle ikileme biçiminde görülür. Ayrıca tasvir fiillerinin oluşturulmasında da yer alır.

Ben de sevdim *güle güle* (HK, 11)

Araya araya seni bulmuşum (HK, 12)

Doya doya ekmek yeriken ölmüş olaydık (MP, 14)

- **-(y)I, -(y)U**

Tasvir fiillerin oluşturulmasında da görev alan bu zarf-fiil, incelediğim metinlerde kalıplaşmış olarak *de*-fiilinde ve *berü* edatında görülür.

Bey seyise emr eyledi var bir at begen de getir *deyü* (HK, 3)

Zira bu at senin-iken senin arka inşallah yere gelmez *deyü* dua ederim (HK, 5)

Gel bu sevdadan vazgeç *deyü* nasaat verdise de baktı hiçbir çare edemedi (HK, 25)

Ol vakittan *berü* 15 yaşına girmiş (HK, 4)

- **-mAgIIA**

Hazret-i Musa Peygamberin Ömrünün Nakliyeti’nde sık kullanılan bu zarf-fiil, mastar ekine araç durum eki eklenerek oluşturulur. –ArAk ile aynı işlevdedir.

Ol ki Rabbinin melekinden yolda *alıkonmagıla* ve durduğu için Valaam’dan döğüldükde, tabiatan taşra kuvvet aldı da agzını açıp söyledi (MP, 29)

Ve anlerden kamete *getirilmegile* put kurbanlarına da vardılar (MP,28)

- **-mAk için (içün)**

Mastar eki almış fiilin *için* edatıyla kurduğu birleşik yapıdır. Ana yüklemnin sebebini gösterir.

Geleni *görmek içün* her bir duvarları kalınlığı 3 arşun egledi (HK, 4)

Köroglu Ayıvaz'ı *teseli etmek içün* bu beyitleri dedi. (HK, 8)

Ve Rabbi onları bu iftiradan ötürü *terbiye etmek için* ölet gönderdi (MP, 26)

Uyandırmak için bunu dedi (AG, 16)

- **DXk+iyelik eki üzere**

Musi emr *olundugu üzre* ılanı yaptı (MP, 28)

- **DXk+iyelik eki için (içün)**

Allah acizliklik *getirdikleri içün* onları nasıl terbiye egledi (MP, 28)

Aşağıdaki cümlede “için” yerine “sebepten” sözcüğü kullanılmıştır.

Mannadan gayrı hiçbir yeyecekleri olmadığı sebepten Musi’e karşı sokranmaga başladılar (MP, 23)

c) Zaman Zarf-fiil Ekleri

Ana cümlelerin yüklemine zamanda devamlılık, eşlik gibi anlamlarla bağlanan zarf-fiiller yaparlar.

- **-(I)kAn**

-kAn, sadece *i-* fiili üzerine gelir. Zamanda devamlılık bildiren ve “... -dığı zaman” , “...dığı sırada” anlamları taşıyarak ana cümlelerin yüklemine bağlanan zarf-fiiller yapar.

Bu beyitleri derken ardına baktı (HK, 9)

Böyle söyleyip aglariken bir de gördü ki Ayıvaz geliyor (HK, 16)

Bir gün Köroglu sazı çalarken kırıldı (HK, 13)

Nolaydı Mısır’da et kazanlarının yanında oturup doya doya ekmek *yeriken* ölmüş olaydık zira siz bizim cümlemizi bu çölde açlıktan öldürmege getirmişsiniz. (MP, 14)

Ve orada dururlar-iken Rabbi Musi’e emr egledi (MP, 24)

Zarf-fiildeki hareket devam ettikçe ana cümledeki yüklemde de hareketin süreceği anlamını ifade eder.

Biz *sag iken* sana keder gelmez (AG, 24)

- **-(y)IncA**

Artçıl ulaç olarak da isimlendirilen (Gencan, 4.bs, 1979, 359) bu zarf-fiil, ana yüklemde bildirilen eylemin, kendisinden hemen sonra yapıldığını gösterir.

Köroğlu'nun Çamlıbel yokuşundan doğru gittigini *görünce* beyin oğlu pencereyi açıp (HK, 10)

Gür(z) *gürze dokanınca* arasında ateşler zahir oldu (HK, 29)

Kızın gözünün yaşı Hasan'ın yüzüne *düşünce* Hasan gözünü açıp oturdu (HK, 29)

Bunları deyip aklamaya *başlayınca* hemen Şahsinem karşısına çıkıp geldi (AG, 17)

Gidince gurbet ellere /Ayrılıkta beni öldürme sakın (AG, 19)

Ve sizin gibi şairleri cebinden çıkarır *deyince* şairlerin gereği gibi gücüne gelip (AG, 23)

- **-(y)IncAya dek**

Ve hapse koydular, ta ona ne yapacaklarını *öğreninceye dek* (MP, 25)

Mısır'dan çıktığınızdan ta bu yere *gelinceye dek*, bütün zamanda Rabbi'e itaatsizlik ider-idiniz. (MP, 32)

- **-mAdAn, -maksız**

Olumlu fiillere eklenen bu zarf-fiiller, eklendikleri fiili ana cümle yüklemine şart, durum ve gerekliliğin gerçekleşmemesi işleviyle bağlar.

Kimse *duymadan* saray gideyim (HK, 28)

Sabah *olmadan* buradan gidelim (HK, 32)

-mAkSız, *Hazret-i Musa Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde görülen bir zarf-fiildir. -mAkSızIn'daki araç durum ekinin düşmesiyle oluşmuş bir biçimdir. Bu konu, çalışmamın "araç durumu" bölümünde de ele alınmıştır (bkz. 119).

İçecek su *bulmaksız* encam bir Merra nam sulu yere vardılar (MP, 13)

Emma daha 40 gün *dolmaksız* kavm dedi ki (MP, 16)

- **-DUkdA, DXk+iyelik eki gibi**

Sıfat-fiil ekinin isim çekim ekleriyle kalıplaşması sonucu ortaya çıkan bu birleşik yapı Karamanlı Türkçesinde yaygın bir kullanıma sahiptir. Olumlu fiillere eklendiğinde, ana cümlelerin yüklemi ile eş zamanlı gerçekleşen eylemi gösterir.

Kennan'ı o halde *gördükte* nedir bu halin dediler (HK, 12)

Köroğlu koyunlar *aldığı gibi* doğru Üsküdar'da varıp (HK, 7)

Bu sözü *işittikleri gibi* onar dahı bizim seyisin bir atı var idi Köroğlu'ndan almıştır. (HK, 17)

Musi *niyaz kıldıkda* Rabbi ona ne yapsın deyü emr eyledi (MP, 28)

Oğlanın gideceğini *añnadıkda* şunları dedi (AG,7)

3. 10. Sözcük Türetimi

Bu bölümde, incelediğim metinlerde örneklerini tespit ettiğim ekleri hem biçim hem işlev açısından ele alacağım¹⁰².

3. 10. 1. İsimden İsim Türeten Ekler

İsim kök ve gövdelerinden isim türeten eklerdir.

3. 10. 1. 1. Bir İşi Sürekli Yapanı Bildiren Adlar Türeten +CX Eki

Eski Türkçede +çU biçiminde bulunan bu ek, Türkçenin tüm tarihi dönemlerinde kullanılmıştır. Talat Tekin bu ekin Eski Türkçe eserlerinde “meslek mensubu ya da bir işi sürekli yapan” anlamında adlar türettiğini belirtmiştir (Tekin, 2000, 82). Karamanlı Türkçesinde de başlıca işlevi bir meslekle uğraşanları veya bir işi adet haline getiren kimseleri bildirmektir.

sazcı (< saz+cı)

Bir *sazcı* dükkânı var-ıdı. (HK, 12)

hancı (< Far. ḥān+cı)

Hana varıp, *hancının* parasını verip (HK, 27)

¹⁰² Eklerin tasnifinde yöntem olarak Marcel Erdal'ın *Old Turkic Word Formation, I-II* (1991) adlı çalışması takip edilmiştir.

bekçi (< ET bek “sağlam, sıkı”+çi, EDPT: 323a-b)

Bekçilerin bir tanesi sıval eyledi (HK, 31)

harabcı (< Ar. ḥarāb+cı)

Çünkü *harabcı* melek geçsin deyü kapuları üzerine pasha kuzusunun kanı serpilmiş idi. (MP, 10)

binici (<bin-i+ci)

Atı ve *binicisini* denizin diplerine gark edip (MP, 13)

büyücü (< Moğ. böge> ET böğü+cü) (EDPT: 324b; Caferoğlu, 1968, 36)¹⁰³

Büyücü Madiani Valaam ıdı (MP, 29)

kahveci (< Ar. ḫahve+ci)

Kahveci oğlum bari biraz Erzurum’u meth eyle (AG, 22)

kazancı (< kazan+cı) (TMEN: 1390, EDPT: 682a)¹⁰⁴

Günün birinde bir *kazancı* dükkânı önünde durdu (AG, 4)

kervancı (< Far. kârvân+cı)

Kervancı bunlara sordu ki (AG, 7)

yardımcı (<yardım+cı)¹⁰⁵ krş. *yarıçı* “yardımcı” (KB, III: 526).

Bize *yardımcıdır* bizi yaradan (AG, 24)

Bu ekin üzerine, soyut ve somut adlar türeten -lXk eki de getirilebilmektedir.

¹⁰³ Eski Türkçede “böğü” aslında doğaüstü güçlere sahip olduğu düşünülen ve din törenlerini yöneten kişilere verilen addı. Zamanla anlam daralmasına uğramış onların yaptığı iş, büyü anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

¹⁰⁴ *Kazan* sözcüğünün kökeni ile ilgili farklı görüşler vardır. Ortak görüş sözcüğün ilk anlamının “büyük çukur” olduğu yönündedir. “Büyük ve geniş kap” anlamını sonradan kazanmıştır.

¹⁰⁵ Bu sözcüğün etimolojisi ile ilgili başlıca iki görüş vardır. Birinci görüşe sözcük Türkçe kökenlidir ve *yarı* “yardım veya yara- köküne bağlanmaktadır. İkinci görüşe sözcük Farsça kökenlidir. *yārī* "yardım" sözcüğünden alıntıdır. Farsça sözcük *yār* "1. arkadaş 2. yardımcı" (Steingass, 1998, 1525) sözcüğünden türetilmiştir. Steingass sözlüğünde *yardum* sözcüğünü de vermiştir ve Türkçe olarak belirtmiştir. Hasan Eren ise “yardak” sözcüğünün açıklamasında şöyle demiştir: “ (daha çok kötü işlerde) yardımcı' < Far *yârî-dih* 'who renders help, who aids, assists, abets'. Dankoff: EÇ-Bitlis 412; EÇ-Glossary 99. Deny (Grammaire 559) yanlışlıkla Türkçe *yardım* ile karşılaştırmıştır”. Ancak *yardım* sözcüğünün kökeni ile ilgili bir açıklama getirmemiştir (1999, 442). (krş. EDPT: 970b, OTWF:342, 627).

yolculuk (< yol+cu+luk)

Israil ogulları çölde yolculuk iderler-iken bir genc kimse Allah'ın ismine küfr itdi (MP, 22)

Yolculugunu o ifade itikten sonra (AG, 21)

3. 10. 1. 2. Küçültme ve Sevgi Bildiren Ekler¹⁰⁶

+CXk

Başlıca işlevi küçültme ve sevgi bildirme olan, sıfat veya zarf işlevinde sözcükler de türeten bir ektir. Eski Türkçede +(X)çUk biçiminde görülür. Marcel Erdal, Eski Türkçede +çAk ve +(X)çUk biçimlerini +(X)ç ekinin genişlemiş biçimleri olarak alır. Bu ekin Orta Farsça ve Soğdcada küçültme eki olan +īçak'tan ödünç alınmış olabileceğini de söyler (Erdal, 1991, 46). Karamanlı Türkçesinde ünsüz uyumuna her zaman uymayan bu ek için metinlerde az sayıda örnek tespit ettim.

karındaşcık (<karın+daş+cık)

Karındaşcığına acap ne vaki olacaktır (MP,2)

çocuk (< ço*+ cuk¹⁰⁷) (EDPT: 400b; DLT I: 409)

Lakin *çocuk* pek zaif düştü (HK,31)

cigercik (< Far. cīger+cik)

Cigercigini kebab edip tuzlaya (AG, 36)

+CXk alet adları da türetir. Aşağıdaki sözcüğün durumu şüpheli olmakla beraber bu ekle türetilmiş olma ihtimali vardır. Metinde gerek ünlü gerek ünsüz düşmesi imlaya bağlı sıklıkla ve düzensiz biçimde karşımıza çıkmaktadır ve i>e değişimi de sık görülen bir ses olayıdır.

belecik “kelepçe” (<bilek+cik)¹⁰⁸

¹⁰⁶ Türkçedeki küçültme ekleri hakkında bkz: A. N. Kononov, “İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri”, *TDAY Belleten*, 1968: 81-88.

¹⁰⁷ Etimolojisi tartışmalı *çocuk* sözcüğü için bkz: Marek Stachowski “Yeniden Türkçe ‘çocuk’ Sözcüğünün Kökeni Üzerine” *Türkbilig* 2009/17: 124-132.

¹⁰⁸ Bu sözcük Anadolu ağızlarında görülen *bilekçek* ile de ilgili olabilir. Bu durumda *bilek* sözcüğünden +çAk ekiyle türetilmiştir. Söz konusu ek hakkında bkz. Erdal, 1991, 41, 44-47.

Kolarına *belecik* takıp (HK, 17)

+cAGIz

Bu ek de küçültme bildirir. Merhamet ve acıma ifade eder. Eski Anadolu Türkçesinde +çUGAz biçimindedir (Gülsevin, 1997, 116). İncelediğim metinlerde tek örnek vardı.

sandıkcagız (< Ar. şandūk+cagız)

Sandıkcagızı gördükte (MP, 3)

+ Ak

Eski Türkçeden itibaren görülen bir ektir.

erkek (<*irk “koç”; krş. ırk “dört yaşındaki koç”, DLT I: 43)¹⁰⁹

Elli tane *erkek* evladı vardır. (HK, 25)

kısırak (< kıs-ır+ak¹¹⁰, EDPT: 668b; DLT I:476)

Hikaye-yi Köroğlu’nda kısarak biçiminde iki yerde geçiyor. Bu durumda gerileyici benzeşme sonucu ı>a değişimiyle ünlü genişlemesi meydana gelmiştir.

Ahırdaki *kısarak* dahı dünyaya bir tay geldi (HK, 21)

3. 10. 1. 3 Vücut Uzuvar İsimleri Türeten +gAk ve +Ak

Eski Türkçeden beri görülen eklerdir. Eklendiği sözcüğe küçültme ve benzerlik anlamı da katar. İncelediğim metinlerde az sayıda örnekte görülmektedir.

kulak (< ET kulğak< kul “kul, köle”+ğak) (EDPT: 621a; OTWF,I: 75)¹¹¹

Kulagina dersin ki (HK, 7)

yanak (< ET yan+gak) (EDPT: 948a)¹¹²

¹⁰⁹ Clauson’a göre sözcüğün kökeni *ér*’dir ve bu ek ile ilgili yeterli kanıt yoktur. (EDPT,223b, 224a).

¹¹⁰ *Kısırak* sözcüğünün görüldüğü en eski kaynak DLT’tür. Clauson sözcüğü *kısır* “kadın veya hayvan doğurgan olmayan” sözcüğü ile ilişkilendirmiştir. Ancak Erdal, semantik olarak bunu ikna edici bulmamaktır. Bu görüşünü “Genç atları doğurgan olmasaydı Türklerin o büyük fetihleri yapması imkansız olurdu” cümlesiyle ifade etmiştir (1991, I, 42)

¹¹¹ Clauson *kulkak* ‘kulak’ şeklinde maddebaşı olarak verdiği sözcük için bu biçimin sözcüğün en eski biçimi olduğunu savunmuştur (EDPT: 621a). Marcel Erdal da sözcüğü *kulkak* biçiminde maddebaşı olarak vermiştir (1991, I, 75).

¹¹² Clauson, sözcüğü *yanak* biçiminde maddebaşı olarak almıştır ve sözcüğün asıl biçiminin **yangak* olduğunu ve *yan* adından türediğini söyleyerek ‘yanak’ anlamını vermiştir. Marcel Erdal da sözcüğün *yan* ‘yan, kenar’ kökünden geldiği görüşündedir (1991, I, 75).

Al *yanaklarına* kurban olayım (AG, 18)

3. 10. 1. 4. Eşlik ve Birlik Bildiren +DAş Eki

Eski Türkçe’den beri kullanılan, ancak yaygın olmayan bir ektir. Eşlik, ortaklık, aitlik ifade eder¹¹³.

yoldaş (< yol+daş)

Hem size *yoldaş* olsun (HK, 7)

karındaş (< karın+daş) (krş. Osm T., TT kardaş~kardeş)

Çocugun kız *karındaşı* dahı anasının ardınca varıp (MP, 2)

kardaş

Kardaşım sana 3 türkü söyleyim (HK, 9)

3. 10. 1. 5. Sınıf Belirten Sözcükler Türeten Ekler

+(X)t, +(A)t

Bu ek genellikle eklendiği sözcüklere topluluk ve sosyal tabaka anlamı katar. Marcel Erdal +Xt ekinin Eski Türkçede hem çokluk ifade ettiğini hem de sosyal tabaka ve sınıf bildirdiğini ifade eder (1991, I, 78). Çok sık görülen bir ek değildir. İncelediğim metinlerde iki sözcükte tespit ettim.

bulut (<*bulı+t) (TMEN II: 771)¹¹⁴

Öğlerince gidip yolu gösteren *bulut* direği (MP,12)

kanat (<*kāna+t, krş. Moğ. kana ‘kanat tüyü’) (TMEN III: 1531; Tekin, 2000, 103)

Yavrularının üzerine *kanadını* çırpıp (MP, 34)

¹¹³ Doerfer +dAş ekinin sonundaki /ş/’nin birliktelik ve karşılıklık bildiren –Xş- işteşlik ekinde bulunan /ş/ olduğunu ve ekin aslının +daş olup ünlü uyumuna uymadığını savunmuştur. Ayrıca Farsça daş ‘eş, takipçi’ anlamına gelen sözcüğün de Türkçeden alıntılandığını söylemiştir (TMEN III: 1173). Mustafa Kaçalın ise +daş ekinin +aş ekinin *adaş* (< ad + aş < ad + eş)’ta hece bölünmesinden ortaya çıkan parçanın ek sanılmasından (*a + daş* > +daş) ortaya çıktığı görüşündedir (Kaçalın, 2006, 193).

¹¹⁴ Clauson’un ‘bulut’ şeklinde verdiği (EDPT: 332a) sözcük, Mustafa S. Kaçalın’e göre *bū+l+ı-* ‘buharlaştırmak’, *bū* ‘buğ, buğu, buhar’, *bū* + s ‘pus, sis, duman’ sözcükleri ile kavramdaş ve kökteş olmalıdır. Kaçalın sözcüğün gelişimini “*būlut* < *bū* + l + (ı)t ‘buğular, buharlar’” şeklinde açıklamıştır (Kaçalın, 2006, 236).

+gA

Bu ek, hayvan ve bitki isimleri türetir. Clauson, Eski Türkçe bazı hayvan ve böcek adlarının +gA ile bittiğini belirtmiştir (EDPT: 416). Marcel Erdal +gA eki ile sona eren birçok böcek, kuş ve küçük hayvan adı sıralamıştır (1991, I, 83-85). Ek, küçültme anlamını da içerir; zira bu ekle genellikle böcek, kuş gibi küçük hayvanların isimleri türetilir.

çekirge(< ET *çekür+ge, OTWF,I: 84)

Çekirgeler getirdi ki (MP, 10)

3. 10. 1. 6. Aitlik Bildiren +kI Eki

İsimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapan ve zarf öbekleri oluşturan bu ek Eski Türkçeden itibaren kullanılmıştır. Bir nesneyi ait olduğu başka bir nesneye göre zaman ve mekan içindeki yeriyle işaret eder. Türkçede, genel kural olarak çekim eklerinden sonra yapım ekleri gelmez. Ancak +kX eki bulunma ve ilgi durumu eklerinden sonra gelebilmektedir. Eski Türkçede ise +kI ve +gI biçiminde görülen bu ek bulunma-çıkma durum ekine (+dA) ve yönelme durum ekine (+rA) de getirilmekteydi (Tekin, 2000, 83; Erdal, 2004, 186-190).

evvelki (Ar. evvel+ki)

Evelki gün filan odaga girdim gördüm (HK, 28)

beriki (beri+ki) (HK, 18)

Beriki baştan o bir başa seyirtip (HK, 18)

öteki (öte+ki)

O biri *ötekine* ben söyledim (HK, 18)

ahırdaki (< Far. āḥūr+da+ki)

Ahırdaki kıсарak dahı (HK, 21)

karşısındaki (< karşı+sı+n+da+ki)

Konagının *karşısındaki* kahveye gelip oturdu (HK, 17)

üzerindeki (< üzeri+n+de+ki)

Atın *üzerindeki* bir taze civan (HK, 23)

altındaki (< alt+ı+n+da+ki)

Gönder *altındaki* al idişi (HK, 23)

3. 10. 1. 7. İsim Kökleriyle Aynı Karakteri Gösteren Sözcükler Türeten Ekler

+ IX

Eski Türkçe isimden sıfat yapma eki olan +līg, +lig, +lug, +lūg eki sondaki ünsüzün sızıcılaşıp düşmesiyle +lı, +li +lu, +lü'ye dönüşmüştür; bir nesneye, bir kavrama sahip olmayı veya bir nesnenin bir nesneye bağlı olduğunu bildirir, vasıf isimleri yapar. Talat Tekin ekin Eski Türkçede de “sahip olma” ifade ettiğini belirtmiştir (2000, 84).

añnayışlı “anlayışlı” (< *añ-la-y-ış+lı) (EDPT: 165a, 186a)

Çok *añnayışlı* bir adam idi (HK, 3)

yaralı (< yara+lı)

12 yerinden *yaralı* idi (HK, 30)

boynuzlu (<boynuz+lu)

Dört *boynuzlu* koyun (HK, 7)

kuvvetli (Ar. kuvvet+li)

Mısırlılardan *kuvvetli* olalar deye korkusundan (MP, 1)

Mısırlı (< Ar. Mısır+lı)

Mısırlılara kul olmuş (MP, 9)

eziyet (< Ar. eziyyet+li)

İsrail ogullarının kullugu o kadar *eziyetli* oldu ki (MP, 4)

atlı (< at+lı)

Bir kır *atlı* peydah olup (AG, 38)

kirli (< kir+li)

Kirlidir yakası (AG, 21)

3. 10. 1. 8. Soyut ve Somut İsimler Türeten +lXk Eki

Asıl fonksiyonu sıfatlardan isim yapma olan bu ek; bir yere, bir nesneye veya bir zamana aitlik bildirir; meslek ve uğraşma ismi; vasıf, renk ve görünüş ifade eden soyut isimler yapar; miktar belirtir. Eski Türkçeden beri bu işlevleri ile sık kullanılan bir ektir (Erdal, 1991, I, 121).

- Sıfattan isim yapar.

karşılık (< karşı+lık)

Derakap *karşılık* olarak bu beyiti söyledi (HK, 23)

serhoşluk (< Far. ser-ḥōṣ+luk)

Yahud sair *serhoşluk* getirir içki içmeyeler. (MP, 21)

hoşnutluk (< Far. ḥōṣnūd+luk)

Arz olunan kurbanlara Allah *hoşnutlunun* nişanına ne eyledi (MP, 22)

- Aitlik bildirir.

erlik (er+lik)

Eger atım sende *erlik* var ise (HK, 18)

aralık (< ara+lık)

O *aralık* oğlan uykudan kalktı (HK, 22)

- Meslek ve uğraşma ismi yapar.

haydutluk (< Ar.ḥaydūd+luk)

Haydutluk eder. (HK, 22)

- Soyut isimler yapar.

şükürlük (< Ar. şükr+lük)

Ona bu *şükürlük* tesbihatını irlap dediler (MP, 13)

magrurluk (Ar. maḡrūr+luk)

tamakarlık (< Ar. tama^c kār+lık)

Magrurlukdan ve *tamakarlıktan* ikrah ider. (MP, 15)

yaramazlık (< yara-maz+lık)

peygamberlik (< Far. peygāmbēr+lık) Aşağıdaki örnekte “kılavuzluk” anlamında kullanılmıştır.

Yaramazlık iderler-ise neye ugrayacaklar deyü *peygamberlik* eyledi

ayrılık (< ayrı+lık)

Bugün *ayrılık* günidir. (AG,22)

aşıklık (< Ar. ʿāşık+lık)

Bu *aşıklık* kimden icat olmuştur (AG, 25)

- Zaman uzunluğu gösteren sözcükler türetir.

senelik (< Ar. sene+lık)

Beyin çok *senelik* bir seyisi var-ıdı.” (HK, 3)

yıllık (< yıl+lık, EDPT 925a)

Gören 40 *yıllık* seyis sanır idi (HK,17)

saatlik (< Ar. sāʿat+lık)

Beş *saatlik* yerden bir şeyi görse (HK,19)

günlük (< ET kün+lük)

Üç *günlük* yol yürüdüler (MP, 13)

Bu örneklerde aynı zamanda isimden sıfat yapmıştır.

- İsimden sıfat yapar, bazen bu sıfatlar isim görevinde bulunabilir.

yemeklik (< yemek+lık)

Onlara bu *yemekligi* ne kadar zaman içinde verir-idi (MP,14)

ogulluk (< ogul+luk)

Kızının *ogullugu* oldu (MP,3)

3. 10. 1. 9. Sıra Sayı İsmi Yapan +nCI Eki

Eski Türkçe +nç ekinden genişleyen bu ek sayı isminden sıra sayı ismi yapar. Erdal *Old Turkic Word Formation* kitabında bu eke yer vermemiştir (1991, I-II). A

Grammar of Old Turkic kitabında “Sayılar” kısmında bu ekle türemiş örnekler vermiştir (2004, 220-221).

birinci (< bir+i+nci)

40 *birinci* gün (HK, 33)

yedinci (<yed+i+nci)

Yedinci günü (MP, 19)

3. 10. 1. 10. Yokluk ve Sahip Olmama Anlamı Katan +sXz

Bir nesnenin veya bir kavramın yokluğunu bildiren sıfatlar veya isimler yapan ektir¹¹⁵. Marcel Erdal ekin eski Türkçede üç işlevi olduğunu savunmuştur. Ona göre +sXz addan ad yapan bir ek, zarf ve ad olarak kullanılır. İlk işleviyle daha çok görülür (Erdal, 1991, I, 131). Ekin Karamanlı Türkçesinde kullanımı ise şöyledir:

- Yokluk bildiren sıfat yapar. Bu sıfatlar zaman zaman isim ve zarf görevinde de kullanılır.

örtüsüz (< ört-ü-süz)

Yüzünü ne zeman örtülü tutar-ıdı, ve ne zeman *örtüsüz* (MP, 22)

hesapsız (< Ar. hisāb+sız)

Kavm da onları *hisapsız* topladı (MP, 23)

- Yokluk bildiren isimler yapar.

dümen (< dümen+siz)

Askeri *dümensiz* idüp (HK, 12)

- Master eki ve araç durum eki ile birleşerek –mAkSIzIn zarf-fiil ekini oluştururlar. Bu ek *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*’nde, çalışmamın

¹¹⁵ Tahir Nejat Gencan eki –siz ekiyle türemiş sıfatlar başlığı altında ele almıştır, Gencan’ a göre ek –li eki ile *ile* edatının olumsuzudur. (4.bs., 1979, 199). Muharrem Ergin +sIz, +sUz ekinin +II, +IU ekinin olumsuzu olduğunu, adlardan hem sıfat hem ad olarak kullanılan “vasıf adları” türettiğini, adlardan olumsuzluk ifade eden tek ekin bu olduğunu belirtmiştir (20. bs., 1993, 152). Banguoğlu, +sIz, +sUz eklerini ‘-siz sıfatları’ başlığı altında işlemiş; ‘Adlarda Çekim’ bölümünde de +sIz, +sUz ekini kimsiz hali privatif (yokluk hali) olarak adlandırmıştır (Banguoğlu, 1995, 201, 331). Marcel Erdal’a göre +sIz / +sUz eki +sıra/+sire ekiyle ilişkili olabilir (1991, I, 137).

“araç durumu” ve “zarf-fiil” bölümlerinde de belirttiğim gibi, araç durum eki düşmüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Emma daha kırk gün *dolmaksız* kavm dedi. (MP, 16)

Hiçbir söz *demeksiz* (MP, 22)

İçecek su *bulmaksız* (MP, 13)

- Ekin *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde tespit ettiğim bir diğer işlevi, özellikle Arapça kökenli sıfatların üzerine gelerek soyut adlar yapmasıdır. Ekin bu kullanımı günümüz Türkçesinde görülmemektedir.

mimkinsiz (< Ar. mumkin+siz)

Artık onu gizlemek *mimkinsiz* olduğundan (MP, 2)

3. 10. 1. 11. Kuvvetlendirme Anlamı Katan +rAk

Eski Türkçeden beri kullanılan çokluk, fazlalık belirten bu karşılaştırma eki sıfat yapımında görev alır. Ancak Karamanlı Türkçesinde pek işlek değildir¹¹⁶.

küçükrek (< ET küçük+rek)

Ve *küçükrek* maslahatlar için zabıtlar ve hahimler tayin eyledi (MP, 13)

yegrek (< yeg+rek)

Hakikatin dahi *yegrek* bilür (GI, 112)

3. 10. 1. 12. Pekiştirme

Bir sözcüğün, ünlü ile bitiyorsa ilk hecesinin, eğer son hece ünlü ile bitmiyorsa ünlüye kadar olan kısmının sonuna *-p*, *-m*, *-s*, *-r* ünsüzleri eklenerek meydana gelen hecenin sözcüğün başına eklenmesiyle yapılır.

besbiter (HK, 5) (< Far.bedter)

Evelkinden *besbiter* oldu

3. 10. 1. 13. İsimden İsim Türeten Diğer Ekler

İncelediğim metinlerde az sayıda örnekte tespit ettiğim ekler şunlardır:

¹¹⁶ Bu ek için bkz. János Eckmann, “Türkçede *-rak*, *-rek* Ekine Dair”, *TDAY-Belleten* 1953: 49-52.

+dUz

gündüz (< ET kün+tüz) (EDPT:729b)

Ne *gündüzüm gündüz* ne gicem gice (AG, 8)

Ek bu sözcükte zaman zarfı türetmiştir.

+sXk

Eski Türkçeden beri görülen bir ektir. Marcel Erdal, Eski Türkçede +sOk biçiminde bulunan bu ekin *taşok* gibi adlar türeten +sOk, anatomi, vücut terimleri yapan +sOk ve belli fiil biçimlerine eklenen +sOk olmak üzere üç işlevi olduğunu belirtmiştir (Erdal, 1991, I, 158).

darsık (< dar+sık)

Şöyle gazebe gelip *darsıklandı* (MP, 17)

3. 7. 1. 14. Alıntı Eklerle İsim Yapımı

Çoğunlukla kalıplaşmış olarak Arapça, Farsça kökenli sözcüklerin bünyesinde bulunurlar.

• Son Ekler

+kâr eki

Bu Farsça ek meslek ve meşguliyet bildiren isimler yapar:

hüzetkarlar (HK, 15) (< Ar.hidmet+ Far. kâr)

Bir de *hüzetkarlar* görüp (HK, 11)

tamakarlık (MP, 15) (Ar. tama^c+ Far. kâr)

Ve *tamakarlıktan* ikrar eden adamlar seçe

+î eki

Arapça aidiyet eki olan –î bir nesneye veya bir olaya ait olmayı bildiren isimler yapar:

lâhûrî (< Far. Lâhûr+î)

Beline *lahuri* şalı doladı (HK, 9)

sedefkârî (< Ar. sedef+ Far. kâr+ î)

Bir *sedefkari* saz indirip (HK, 13)

+stAn

Farsça yer ve zaman adları yapan ektir:

Dagistan (< Dag+ stân)

Bana derler *Dagistanlı* (HK, 25)

gülistan (Far. gul+stân)

Şöyle ki etrafı gül *gülistan* (AG, 3)

Arabistan (<Ar. °Arab+ Far. stân)

Sana derler *Arabistan* (AG, 37)

• Ön Ekler

bî+

Farsça olumsuzluk eki, kalıplaşmış olarak birkaç sözcükte geçer:

bi-çare

Biçare Hasan beklerken uyukusu gelip uyıkuya kaldı (HK, 27)

bi-namuzluk

Ogullarını *bi-namuzlukları* için Rabbinin öldürdüğünü anlayıp (MP, 22)

bi-mecal

Günlerden bir gün pederi *bi-mecal* hasta oldu (AG, 1)

3. 10. 2. Fiilden İsim Türeten Ekler

Fiil kök ve gövdelerinden isim türeten eklerdir.

3. 10. 2. 1. Hem Geçişli Hem de Geçişsiz Fiil Tabanlarına Getirilen Ekler

-(X)k

Eski Türkçeden beri işlek olan bu ek, fiillerden sıfat, soyut ad, alet ve nesne adları türetir. Erdal bu ekin Eski Türkçede *-(O)k* biçiminde görüldüğünü söylemiş ve ekin geçişli eylemler için nesne, geçişsiz eylemler için özne oluşturduğunu belirtmiştir

(Erdal, 1991, I, 224-261). Gürer Gülsevin ise ekin, Eski Anadolu Türkçesinde *-(U)k* biçiminde bulunduğunu ve hem geçişli hem de geçişsiz eylemlere eklenerek ‘edilgen çatıda *-mİş*’ ekinin işlevinde ad ve sıfat türettiğini söylemiştir (Gülsevin, 1997, 136). İncelediğim metinlerde de bu ekle türemiş birçok sözcük vardı.

açık (< aç-ık)

Bin gözüüm var evde sana *açıktır* (HK, 8)

büyük (< ET bedü- “büyümek”-k) (EDPT: 302b)

Kendini *büyük* babasının oğlu bilir-idi (HK, 22)

uzak (< uza “uzamak”-k) (EDPT, 283a)

Kasap başı 500 atlı ile *uzaktan* geliyor (HK, 10)

dilek ~ dilik (< ET tile-k) (EDPT: 498a)

Bir *dilik* diledim (AG, 6)

toprak (< ET topra- “kurumak” –k) (EDPT: 443a)¹¹⁷

Şu atımın ayagının altından biraz *toprak* al (AG, 38)

gerek (< ET *kerge- “gerekmek” –k) (EDPT: 742a)

Gerek ehli her angısını görse helak eder-idi (HK, 5)

-kXn / -gXn

Eski Türkçeden beri işlek olan bir ektir. Gösterdiği nesnenin veya eylemin çokca olduğunu, sık yapıldığını ifade eden sıfatlar ve isimler türetir. Marcel Erdal, bu ekin Eski Türkçede geçişli eylemlerin nesnesine, geçişsiz eylemlerin de öznesine işaret eden adlar türettiğini ve hep tek heceli köklere geldiğini söylemiştir (Erdal, 1991, I, 327). Gürer Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde –Gun biçiminde görüldüğünü ve “edilgen çatıda *-mİş*” anlamında sözcükler türettiğini belirtmiştir (1997, 134).

keskin (< kes-kin)

Keskin usul düşündü (MP, 1)

¹¹⁷ Marcel Erdal sözcüğü *tupra-* eyleminden *tupra-k* biçiminde izah etmiştir (1991, I, 249).

-(X)m

Eski Türkçeden beri görülen ve fiil adları türeten bu ek, Eski Türkçe ve Orta Türkçede sık kullanılmıştır (Erdal, 1991, I, 290-291). Ek, Eski Anadolu Türkçesinde --*Im* şeklinde görülür; Gürer Gülsevin bu ekin bir defada ya da bir hamlede yapılan işleri gösterdiğini belirtmiştir (1997, 135). İncelediğim metinlerde birkaç sözcükte kalıplaşmış olarak görülmektedir.

yem (< ye-m)

Orada *yem* ve su verirler idi (HK, 17)

ölüm (< öl-üm)

Yar aşkına *ölüm* ne olur (HK, 26)

geyim (< ET ked- “giymek” –im) (EDPT: 704a)

Ve *geyimleri* de yanlarınca göturdüler (MP, 11)

-(X)n

Eski Türkçeden beri işlek bir ektir. Gürer Gülsevin ekin geçişli ve geçişsiz eylemlerden adlar türettiğini söylemiştir (1997,135). Bu ek Eski Türkçede fiil sonucu bildiren adlar türetir (Tekin, 2000, 93); Karamanlı Türkçesinde de ad, sıfat ve zarflar türetir.

bütün (< ET büt- “bitmek”-ün) (EDPT: 306b)

Bütün vücudu hacamat etti (HK, 10)

gelin (< gel-in)¹¹⁸

Dünyada ve ahrete kızım ve *gelinimsin* (HK, 33)

düğün (< ET tüg- ‘çatmak, bağlamak’ -ün “düğüm”) (TMEN II: 978; EDPT: 484a; OTWF,I: 304)

Dügüne başlayıp 40 gün 40 gece *düğün* ettiler (HK, 33)

-(X)ş

Eklendiği fiildeki hareketi gösteren adlar türetir. Marcel Erdal ekin Eski Türkçede oldukça çok kullanıldığını ifade etmiştir (1991, I, 262).

¹¹⁸ Marcel Erdal’a göre sözcük **keli*- ‘gelmek’ eyleminden türemiştir. (1991, I, 302).

diñleniş (dinlen-iş < *tın-la-) (EDPT: 522a)

İlla dünyavi mihnetlerden aziz *diñleniş* günü ola

dögüş (< dög+üş) krş. TT. dövüş

Bu gün yeminliyim *dögüş* olmasın

-(A)t

Fiillerden hareket adları türetir. Marcel Erdal'a göre Eski Türkçede (U)t biçiminde görülen bu ek geçişli fiillerin nesnesine, geçişsiz fiillerin de öznesine işaret eden hareket adları türetir (1991, I, 308). Ayrıca yer ve alet adları da türettiği görülmektedir. İncelediğim metinlerde tek örnekte tespit ettim.

ölet “öldürücü, salgın hastalık” (< ET öl-üt) (EDPT: 130a-b, DLT I: 52, OTWF,I: 310)¹¹⁹

Rabbi *ölet* gönderdi (MP, 23)

-I, -U

Soyut ve somut adlar türetir. Az kullanılmıştır. Marcel Erdal –I ile genişlemiş sözcüklerin geçişli fiillerin nesnesine, geçişsiz fiillerin de öznesine işaret eden adlar ve sıfatlar türettiğini, bu yüzden de hem geçişli hem de geçişsiz tutum gösterdiklerini belirtmiştir (1991, I, 340).

karşı (< karış-ı) (EDPT 663b, OTWF,I: 342)¹²⁰

Karşıdan bir atlı gelir (HK, 22)

komşu (< ET koñış-ı) (EDPT 640b)¹²¹

Badehu *komşular* bir yere cem olup (AG, 44)

¹¹⁹ Marcel Erdal'a göre bu sözcük *öl-* ‘ölmek’ eyleminden değil, *öl-ür-* ‘öldürmek’ eyleminden türemiştir (1991, I, 310).

¹²⁰ Clauson *karış-* fiilini **kar-* biçiminde bir fiile bağlamıştır (EDPT: 663b). Marcel Erdal, sözcüğü *karış-* kökünden getirmiş ve *kar-* fiili ile anlamsal bağlantısının olmadığını belirtmiştir (Erdal, 1991, I, 342).

¹²¹ Marcel Erdal'a göre bu sözcük *kon-* eyleminden –*şI* ekiyle türemiştir (1991, I, 344).

3. 10. 2. 2. Geçişli ya da Geçişsiz Fiil Tabanlarına Gelen Ekler

-gA

Hem geçişli hem de geçişsiz fiillerden fail adları ve geçişli fiillerden nesne adları türeten bu ek işlek değildir.

gavga (< ET *kav-* “kovmak, kavga etmek” –*ga*)¹²²

Şimdi *gavga* ederiz (HK, 20)

-mUr

İncelediğim metinlerde tek bir örnekte tespit ettim.

yagmur (< *yag-mur*)

Benim nasihatim *yagmur* gibi beklensin (MP, 34)

3. 10. 3. İsimden Fiil Türeten Ekler

+A-

Eski Türkçeden beri sık kullanılan bir ektir. Adlardan olma ve yapma anlamı taşıyan fiiller türetir.

benze- (< *beniz+e* < ET *meñiz*) (EDPT: 352b)

Hiçbir ava *benzemez* bir taze civan (HK, 23)

yaşa- (< *yaş+a-*)

Bin *yaşasın* anası (AG, 5)

Aşağıdaki sözcükler bu ekle türemiş fiillerden gelmektedir.

gücen- (< *güce-* < ET *küç+e* “çabalamak, zorlamak”-n-)

Rabbi onlara *gücenmiş* idi (MP,27)

yanaş- (< *yan+a-ş-*)

Buraya *yanaşma* (MP, 4)

¹²² Mustafa Kaçalın sözcüğü *kavga* < **kav-ga* < **kab-* fiiline dayandırmış ve ‘ağız dalaşı, gürültü, kalabalık’ anlamlarını vermiştir (2006, 208). Bu sözcüğün kökeni ile ilgili Talat Tekin “Bir TDK Yayını Üzerine” başlıklı makalesinden de yararlanılabilir. Sözcük, Çağatay Türkçesi dışında diğer tarihi Türk dillerinde *gavga* biçiminde görülmektedir.

+IA-

Eski Türkçeden beri geçişli ve geçişsiz fiillerden adlar türeten bu ek oldukça işlektir.

kucakla- (< kuçag/k+la-)

Kennan'ı *kucakladı* (HK, 12)

başla- (< baş+la-)

O sesi dinlemege *başladı* (HK, 23)

bagla- (< bag+la)

O yaralarına *bagladı* (HK, 31)

taşla- (< taş+la)

Onu *taşladılar* (MP, 25)

karşıla- (< karşı+la-)

Çöle kim çıktı onu *karşılamaga* (MP, 7)

ücretle- (<Ar. ücret+le)

İsrail'e beddua ittirmege *ücretledi* (MP, 29)

Çatı ekleri -n- ve -ş- ile genişleyerek birleşik ek oluşturur. *Hazret-i Musa Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*'nde sık kullanılmıştır.

kuvvetlen- (< Ar. kuvvet+le-n-)

Onlar daha zaide çoğalıp gayetden *kuvvetlenirler*-idi (MP,1)

ateşlen- (< Far. âteş+le-n-)

Ol böğürtlen ki *ateşlenir*-idi (MP, 4)

yücelen- (<yüce+le-n-)

Siz niçün cemaatin üzerine *yücelenirsiniz* (MP, 26)

gayretlen- (< Ar. gayret+le-n-)

Emr verip *gayretlendir* (MP, 30)

alçaklan- (<alçak+la-n)

Bizi *alçaklandırır* (MP, 32)

acılan- (<acı+la-n-)

Onu pek *acılandırdılar* (MP, 34)

agırlaş- (<ağır+la-ş-) (EDPT:94a; OTWF,II: 430)

İbranilerin işlerini *agırlaştırın* (MP, 8)

vedalaş- (< Ar. vedā^c+la-ş-)

Orada *vedalaştılar* (AG, 15)

+(X)r-

Renk adlarına gelerek onlardan “olma” anlamı ifade eden geçişsiz fiiller türetir.

karar- (< kara+r-) (MP, 10)

Yeryüzünü *karartıp*

+(A)l-

İsim ve sıfatlardan geçişsiz eylemler türetir. İşlek değildir.

sagal- (< sag+al)

Ben yaralarım, *sagaltırım* (MP, 35)

+sA-

Arzu etmek, istemek anlamında fiiller türeten işlek olmayan bir ektir.

susa- (< ET sub+sa) (EDPT: 793a)

Çocuk kanına *susadım* (HK, 24)

3. 10. 4. Fiilden Fiil Türeten Ekler

Bu ekleri “Çatılarına Göre Fiiller” bölümünde ele aldım.

4. SÖZ DİZİMİ

4. 1. Giriş

Bu bölüm iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde öznesiz ve yüklemsiz söz dizimi diyebileceğimiz “söz öbekleri”, ikinci bölümde yüklemli sözdizimi diyebileceğimiz “cümle” çeşitli yönlerden ele alınmıştır¹²³.

4. 2. Söz Öbekleri

Söz öbeği öznesiz ve yüklemsiz bir sözcük grubudur¹²⁴.

Bu çalışmada, söz öbekleri *tekrar öbeği*, *isim tamlaması*, *sıfat tamlaması*, *sıfat-fiil öbeği*, *isim fiil öbeği*, *zarf-fiil öbeği*, *edat öbeği*, *bağlama öbeği*, *unvan öbeği*, *sayı öbeği*, *birleşik isim*, *birleşik fiil* başlıkları altında incelenmiştir¹²⁵.

¹²³ Bu bölümün düzenlenmesinde Leyla Karahan’ın çalışmasından yararlanılmıştır (Karahan, 17. bs, 2012).

¹²⁴ Dilbilimde bu yapıyı ifade etmek için *söz öbeği*nden farklı terimler de kullanılmaktadır. Vecihe Hatipoğlu *yargısız anlatımlar* (1972, 5), Tahsin Banguoğlu *belirtme öbeği* (4 bs, 1995, 497), Muharrem Ergin (21 bs, 1993, 290) ve Leyla Karahan (17 bs, 2012, 39) *kelime grubu* adlandırmasını tercih etmiştir.

¹²⁵ Farklı çalışmalarda *söz öbekleri* için değişik bölümlendirmelere rastlamak mümkündür. Örneğin Tahir Nejat Gencan *ad tümlemesi* başlığı altında “ad takımları, zincirleme tümleme, adtakımlarında tümlenen takısının yan yana gelmesi, tümlenen takısının düşmesi, tümlenen takısının aşınması, ad takımlarının çekimi, ad takımlarının görevi, öbekleşme, koşuntu” alt başlıklarını açmıştır (4. bs., 1979, 158-165; 128-143). Tahsin Banguoğlu *kelime öbeklerini*, “adtakımları, sıfattakımları, zarf öbekleri, takı öbekleri, çekim öbekleri, bağlam öbekleri, katma öbekler” olarak tasnif etmiştir. (4bs, 1995, 497-519). İbrahim Delice (2.bs., 2003, 17-45) *kelime öbekleri* olarak ifade ettiği bu grubu şu alt başlıklara ayırmıştır: Kelimeyle kurulanlar – edat öbekleri, eksiz isim tamlaması, fiil öbeği, özel isim öbeği, sayı öbeği, sıfat tamlaması, tekrar öbeği, ünvan öbeği; eklerle kurulanlar- iki durumlu öbek, isim tamlaması, kısaltma öbekleri, sıfat yapım ekli öbekler, yüklemsi öbekler, diğer kelime öbekleri. Leyla Karahan ise *kelime grupları* başlığı altında şunlara yer vermiştir: İsim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları (17 bs, 2012, 39-79).

4. 2. 1. Tekrar Öbeği¹²⁶

Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak amacıyla aynı cins iki sözcükten oluşan sözcük grubudur¹²⁷. Sözcükler arasında şekil ve anlam ilişkisi vardır. “Tekrarlar anlam kuvvetlendirir, nesne ve harekete çokluk, süreklilik, beraberlik anlamı kazandırır” (Karahana, 17.bs., 2012, 60).

- **Unsurları Aynı Olan Tekrar Öbekleri**

Geçinelim *güle güle* (HK 12)

Araya araya seni bulmuşum (HK 17)

Bıyıkları *burma burma* (HK, 15)

Tuttu *kah kah* etti güldü bazırgan (HK, 20)

Aşık Garip *yanık yanık* söyledi (AG, 28)

Nazlı nazlı gel karşıma dur sinem (AG,44)

Giruh *giruh* kahveye gelmeye başladılar (HAG,7)

Aşıklar *birer birer* darılmaya başladılar (HAG,13)

Gözden oldum *ogul ogul* diyerek (AG, 31)

Sana *güzel güzel* düğün kurayım (AG, 33)

Tatlı canım *ucuz ucuz* satıldı (AG, 37)

- **Unsurları Yakın Anlamalı Olan Tekrar Öbekleri**

Ah vah ne amel ile bu çocuga uyup buraya geldim (HK 27)

İncitmeyin *fukaragı fakiri* (HK, 21)

Ateşine *daglar taşlar* dayanmaz (AG,7)

¹²⁶ TahsinBanguoğlu, bu konuyu *birleşik isim tabanları* başlığı altında ele almıştır ve *ikileme* terimini tercih etmiştir. Ona göre, ikilemeler “bağlam öbeği”dir (Banguoğlu, 4. bs., 308-310). Tahir Nejat Gencan (4. bs, 1979, 155) *pekiştirme öbeği*, MuharremErgin (21., bs., 1993, 365-368) *tekrarlar*, Karahan (17.bs, 2012,60-62) *tekrar grubu* olarak adlandırmıştır.

¹²⁷ Tekrar grubu yerine *ikileme* terimi de kullanılmaktadır (Hatipoğlu, 1972, 59; Gencan, 1979, 191).

Giyin kuşan ver gönüme nur sinem (AG, 44)

Ağlarım sızlarım kimsem yok deyi (AG, 28)

Eşler dostlar beni unutmuşlar (AG, 42)

- **Unsurları Zıt Olan Tekrar Öbekleri**

Köroğlu böyle şöyle söyledikte... (HK 13)

Eli ayağı kınalı (AG, 17)

Gece gündüz sevdasına yandığım (AG, 30)

Gelen gidenden teftiş edeyim (AG, 33)

4. 2. 2. İsim Tamlaması

İyelik eki almış bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği diğer bir isim unsuruyla kurmuş olduğu sözcük grubudur¹²⁸. İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı isimlerde ekli veya eksiz; zamirlerde ise eklidir. Tamlamadaki ikinci unsur ise daima iyelik eki taşımaktadır (Karahana, 17. bs., 2012, 42). İki türü vardır:

a) Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayanı ilgi hali eki taşıyan isim tamlamasına *belirtili isim tamlaması* denir¹²⁹. Belli durumlar dışında daima “isim” görevindedir ve ismin cümlede “alabileceği tüm işleyişleri alır” (Banguoğlu, 4.bs., 1995, 498).

Çadırın birinden bir kız çıkıp ve tekrar girdi (HK, 6)

Köroğlu kızın yüzünü gördükte bu beyiti söyledi (HK, 14)

Şimdi ben bu atın yoluna can u baş feda ederim (HK, 17)

Bu kule babasının kulesidir. (HK, 24)

İşbu dinin aleyhisine masluh ola cevaba kadiriz. (Gİ, 189)

Yusuf'ın kemiklerini de aldılar, (MP, 11)

¹²⁸ Bu kavramın ifadesi için, *ad takımı* (Banguoğlu, 4.bs., 1995, 331), *ad tamlaması* (Dizdaroğlu 1976, 122; Atabay, ve diğ, 1983, 52; Hatiboğlu, 1972, 11), *ad tümlemesi* (Gencan, 4.bs., 1979, 158) terimleri de kullanılmaktadır.

¹²⁹ Muharrem Ergin (20.bs., 1993, 361) *belirli isim tamlaması*, Tahsin Banguoğlu (4.bs., 1995, 498) *belirli ad takımı* olarak ifade eder.

Denizin ortasına onları kovaladılar (MP, 12)

Zira Rabbi Allah'ınız, Allahların Allahı ve Rabbilerin Rabbisi'dir (MP, 32)

Ve agzımın sözlerini diñ(l)e (MP, 34)

Rabbinin huzurunda kahinlik itmege nasip olundular (MP, 20)

Nevcivan'ın özüne bakıp bunu dediler (AG, 5)

Çadırların kenarında oturdular (AG, 31)

Validesinin gözlerine sürünce (AG, 44)

İmdi Resul'un türkülerini işittikçe" (HAG, 10)

Tebriz'in etrafı dagdır meşe-dir (HAG, 11)

Hasretin narına yandım kül oldum (HAG, 15)

b) Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayanı ilgi durum eki taşımayan isim tamlamasına *belirtisiz isim tamlaması*, denir¹³⁰. Belirtisiz isim tamlamasının unsurları arasında iyelik ilişkisi yoktur; bir adın ya da nesnenin bir türü ifade edilmektedir.

At canbazları gelip (HK,3)

Kız ayak patırdısını işitiği gibi (HK,31)

Şehadet çadırının yapıldığı ve Aarun'un takdis olunduğu (MP, 20)

İsrail ogulları şimdi Mısır sahralarında (MP, 29)

Yol üzerinde bir kahvege ugrayıp baktı (AG, 5)

Cennet libasını giyeyim dersin (AG, 9)

Bize mesken oldu Halep çölleri (AG, 35)

Kırkinci cuma gecesi güvegi girip (AG,44)

Düğün evinde biraz çalayım (AG, 41)

Bir de Aşık Garip, Hoca ile akşam taamını idip (HAG, 12)

¹³⁰ *Belirsiz isim tamlaması* (Ergin, 20.bs., 1993 360) veya *belirsiz adtakımı* (Banguoğlu, 4.bs., 1995, 498) olarak da adlandırılmıştır.

Dünya gözü ile görüştük (HAG, 45)

- Bunlar birleşik sözcüklerin bünyesinde de görülür

Köroğlu'na dedi (HK, 6)

Kasap başıyla buluşup dedi (HK, 7)

Kıyma bana Arapoglu (HK, 9)

Onu göz bebeği gibi sakladı (MP, 34)

Kişî zamirleri ile yapılmış isim tamlamalarında birinci ve ikinci kişî zamirlerine eklenen ilgi durumu tamlayan unsuru, sonraki isme eklenen iyelik eki ise tamlanan unsuru oluşturur.

Onar dahî bizim seyisin bir atı var idi (HK, 17)

Onun kızıdır ve senin kısmetindir (HK, 22)

Senin babana Köroğlu derler (HK, 22)

İsrail oğulları ise onun ortasına girdiler (MP, 12)

Bizim sözümüzü tutmaz (MP, 33)

- Dönüşlülük zahirinde kişî zamirleri gibi ilgi durum eki görülmez, tamlanan unsurdaki iyelik ekiyle tamlama yapılır.

Seis kendi memleketi olduğunu bilip (HK, 4)

İki taş mermerler üzerinde kendi eli ile yazılma (MP, 16)

Kendi sualinin cevabını verdi (AG, 25)

Bu cümlede dönüşlülük zamiriyle kurulan tamlama bir başka tamlamanın tamlayanı görevindedir.

*Hazret-i Musî Peygamberin Ömrünün Nakliyeti'*nde istisnai bir kullanım tespit ettim, bu yazım hatası da olabilir:

Ve beraberlerince Yusuf'ın kemiklerini de aldılar, onun ölüürken kendilerinin babalarına eylediği tembihine göre (MP, 11)

- İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları sözcük öbeği olabilir.

Bu kervanın Bazırgan başısı / gayet bir zengin ademin oğlu imiş (HK,19)

Burada tamlayan da tamlanan da, tamlayanı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlamasıdır.

Aşağıdaki örnekler ise tamlayanı belirtisiz isim tamlaması olan belirtili isim tamlamalarıdır.

İstanbul'da kasap başının bir oğlu var (HK, 7)

Kule kapusunun önünde Ayıvaz'ı indirip (HK, 12)

Bolu beylerinin bağçesine girip (HK, 15)

İsrail ogullarının kulluğu o kadar eziyetli oldu ki (MP, 4)

Bu örnekte de tamlanan belirtisiz isim tamlaması yapısındadır.

Kavmin iş nazırlarına emr eyleip dedi (MP, 8)

Aşağıdaki örnekte ise tamlanan ve tamlayan unsurlar belirtsiz isim tamlamasıdır.

Ve İsrail ogullarının / usta başları farauna gelip dediler (MP, 8)

Bu örneklerde ise tamlayan ünvan grubudur.

Deli Mahmut'un kahvesine gidip oturdular (AG, 9)

Meger Hoca Sinan'ın konagı kahvege yakın-ıymış (AG, 9)

4. 2. 3. Sıfat Tamlaması

Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği sözcük grubudur¹³¹. Bu tamlamada ana unsur olan isim sonda bulunur. Sıfat tamlayan, isim tamlanan unsurdur. Sıfat olarak kullanılan sözcük çekim eki almaz.

Bu sel buradan aktı geçti (HK,11)

Bütün sularını kana tebdil eyledi (MP, 10)

Onların günahını afv eyle yoksa beni *yazdığın kitabdan* sil (MP, 17)

Ve Rabbi Musi'e dedi, *iki taş mermerler* yon (MP,19)

Bu kavm / sert boyunludur (MP, 19)

Bütün atalara imrenecek temsildir (MP, 22)

¹³¹ *Sıfat takımı* olarak da adlandırılmıştır (Gencan, 4.bs., 1979, 185;Banguoğlu, 4.bs., 1995, 500).

Ve cümle yollarında yürüyesin (MP, 32)

Haber geldi nazlı dosttan (AG, 37)

- Sıfat tamlamasının tamlanan unsuru sıfat tamlaması olabilir.

Şu karşıdan gelir bu ulu kervan (HK, 20)

Ve dağı bir koyu bulut bürüdü (MP, 16)

Garib'in bu latif sözlerine "aferim" dediler (HAG, 13)

- Sıfat tamlamasının tamlanan unsuru isim tamlaması olabilir.

Şu atımın ayagının altından biraz toprak al (AG, 38)

- Sıfat tamlamasının tamlayan unsuru sayı öbeği olabilir.

Üç bin kişinin butberestlikleri için öldürüldüğü (MP, 18)

Sekiz bin mahalle dört bin köşedir (AG,)

- Sıfat-fiil öbekleri de sıfat görevinde bulunur.

Bolu'nun konagina karşı olan yaylaya bir ota Kürtler kondular (HK, 6)

Şu karşıda olan bahçenin filan mahalinde gizlen (HK, 27)

- Nesnenin neden yapıldığını belirten tamlamalar, sıfat tamlaması olarak değerlendirilir.

Demir künlük ile başın ezerim (HK, 13)

Mısırlılardan ödünç aldıkları gümüş ve altun avadanlıkları ve geyimleri de yanlarınca götürdüler (MP, 11)

İmdi karılarından ve kızlarından altun küpeleri aldılar da Aarun'a verdiler, o ki onlara altun buzagu yapıverdi (MP, 16)

- Sıfat tamlamaları özel isimlerin bünyesinde de görülebilir.

Kara Vezir derler (HK, 22)

Kızıl Deniz'in canibinde ordu kurmuşlariken onlara yetişt i (MP, 12)

4. 2. 4. İsim-Fiil Öbeği

İsim fiilin, kendisine bağlı unsurlarla oluşturduğu sözcük grubudur¹³². Grubun ana unsuru hareket ismidir ve genellikle sonda bulunur. Bu söz öbeğinde yüklem görevi yapan hareket isminin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen unsurlarla tamamlanır. Yüklem olan isim-fiil yargı bildirmez. -mAk, -mA, -Iş ekleriyle hareket ismi yapılır.

Şu kaleleri aşmak isterim (HK, 17)

Kimse duymadan saray gideyim (HK, 28)

Anı da ırmaga atılmak lazım gelir-idi. (MP, 1)

Onun yanına varmaga korktular (MP, 20)

Lakin Rabbi ile söyleşmege gittiği zaman onu yüzünden kaldırır-ıdı (MP, 20)

Bizler kısmet aramaga niyet ettik (AG,6)

Kendisi olmak gerektir (AG, 39)

Başlamış yolsuz işler tutmaga (AG, 43)

Ol köşkün ziynetini dil ile tabir etmek mümkün degil (HAG, 5)

4. 2. 5. Sıfat-Fiil Öbeği

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan sözcük grubudur¹³³. Sıfat-fiiller, fiil tabanlarından -dik/-diği, -ecek/-eceği, -en, -esi, -ici, -miş, -(i)r/-mez ekleriyle türetilirler.

Esen rüzgardan hile sezerim (HK, 13)

Sevecek yarım benim (HK, 27)

Şu karşıda olan bahçenin filan mahalinde gizlen (HK, 27)

Hem şu ilana tebdil olan degnegi eliğe al da, onun-ula alametleri idesin. (MP, 7)

¹³² Bu kavramın ifadesi için *fiil grubu* (Ergin, 20.bs., 1993, 373) terimi de kullanılmıştır.

¹³³ *Partisip* (Ergin, 20. bs., 1993, 396) veya *sıfat-fiil grubu* (Karahana, 17.bs., 2012, 53) olarak da adlandırılmıştır.

Bu gün Rabbimin size gösterecegi kehaneti görün (MP, 12)

Allah insanları terk ittigi zaman hankı günaha giriftar olmazlar! (MP, 16)

Hamd u şükr olsun Allah taalaga bu paha konmaz bahşışı için (MP, 28)

Tiflis’de bir beyit söyleyene beş altun verirler-imiş (AG,6)

Ve taş dahi Hızır’ın verdigi taştır (AG, 34)

Sıfat-fiil öbeği cümlede isim, sıfat ve zarf olarak bulunur. Yükleme görevi yapan sıfat-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf unsurlarıyla tamamlanır.

4. 2. 6. Zarf- Fiil Öbeği

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tamlayıcı ve tamlayıcılardan oluşan sözcük grubudur¹³⁴. Bu grubun ana unsuru zarf-fiildir. Zarf-fiil, grubun sonunda bulunur. Sıfat-fiil öbeğinde olduğu gibi bu sözcük öbeğinde de yükleme görevi yapan zarf-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi unsurlarla tamamlanır.

15 yaşına gelip uluga eriştikte, bir gece rüyasında gördü (HK, 20)

Bir gün kulede otururken Ayıvaz dedi (HK, 22)

Bir de *oradan kalkıp* akşama kuleye dahil oldular heman Köroğlu şehre *adam gönderip* bir usta çerak getirdi (HK, 33)

Musi Mısır’a dönüp gideriken Aarun çöle onu karşılamaya çıktı (MP, 7)

Ve çadırı kurdukları zaman, onu Rabbinin celali doldurdu. (MP, 20)

Rabbi Musi’e *hangi daga ve kimler ile beraber çıksın deyü* emr eyledi (MP, 27)

Bu hal üzere *serseri gezerken*, bir gün yol üzerinde *bir kahveye uğrayıp* baktı ki (AG, 5)

Hemen kız *koşarak* validesine *müjde götürüp* hala haberi getiren adam kardeşime benzer... (AG, 39)

Biz sag iken sana zarar gelmez (AG, 24)

Böyle söyleyip sazı yanına bıraktı (HAG,15)

¹³⁴ Gerundium grubu (Ergin, 20.bs., 1993, 374) da denir.

Bazı zarf-fiiller isim fiillerin durum ekleriyle genişlemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Örneğin, -meden (-me+den), -mekle (-mek+le), -meksiz/ -meksizin (-mek+siz+in), ekleri, isim fiillerden gelişmiş zarf-fiillerdir.

Gelin *sabah olmadan* buradan gidelim (HK; 37)

Emma daha *kırk gün dolmaksız* kavm dedi ki (MP, 16)

Durum ekleriyle çekime girmiş bazı sıfat-fiiller de zarf-fiil görevi yaparlar. Bu sıfat-fiillerle kurulan gruplar da birer zarf-fiil grubudur. *-dikçe* (-dik+çe), *-dikte* (dik+te), *-eceğine* (-ecek+i+n+e), *-ende* (-en+de) ekleri sıfat-fiil eklerinden gelmedir.

Köroğlu kızın ardına düşüp kız eve *vardıkta* Köroğlu kapuyu çaldı. (HK, 14)

Seyis rubası getirin deyü emr *eyledikte* heman bir takım ruba getirdiler (HK, 17)

Badehu Hoca Sinan Deli Mahmut dahı çağırıp acaba konaga gelir mi *dedikte* Deli Mahmut dahı gidip haber verip *geleceğini* hocaya ifade *ettikte* gayet memnun oldu ve varıp Şahsinem'e *geleceğini* haber verdi (HAG, 7)

-dik ve *-AcAk* sıfat-fiilleri zaman bildiren sözcüklerle öbekleşince zarf-fiil görevinde bulunur.

Tanrı müsafiri *olduktan sonra* varsın yatsın (HK, 14)

İsim fiil ve sıfat-fiil grupları aldıkları çekim ekinin cinsine göre cümlede özne, yer tamlayıcısı ve nesne gibi değişik görevlerde bulunabildiği halde zarf-fiil grupları cümlede sadece zarf olarak görev yapabilirler (Karahan, 2012, 57).

4. 2. 7. Edat Öbeği

Edat öbeği bir isim unsuru ile bir çekim edatının oluşturduğu sözcük grubudur¹³⁵. Edat grupları cümlede sıfat ve zarf görevinde kullanılabilirler.

Şu gibi rivayet ederler (HK, 3)

¹³⁵ *İlgeçli tamlama* (Hatipoğlu, 1972, 32) ve *takı öbekleri* (Banguoğlu, 4.bs. 1995, 504) olarak da adlandırılır. Tahir Nejat Gencan bu konuyu *ilgeçler* bölümünde ele alır. İbrahim Delice ise edat öbeklerini dört gruba ayırır: 1. Bağlama Edatı Öbeği, 2. Çekim Edatı Öbeği 3. Pekiştirme Edatı Öbeği, 3. Ünlem Edatı Öbeği (2.bs., 2003, 21-23).

Atı gördü(g)ü gibi pür gazap olup (HK,3)

Musi kavm için dahı minnet eyleyip dedi (MP, 17)

Bir şavklı bulut gece ve gündüz onun yanında durur-udu (MP, 20)

Ve Musi emr olundgu üzre ılanı yaptı (MP, 28)

İnsan sedası ile söylenip tazir eyledi (MP, 29)

İsim cümlelerinde yüklem olarak da görev yapar:

İsa'nun hayatı, cismanisi adem hayatı veliler hayatı gibidir. (Gİ, 188)

İsim unsuru zarf-fiil veya zarf-fiil grubu olan edat grupları da vardır:

Çocugu aldığı gibi atı uçurup alıp gelirsın (HK, 7)

Köroglu gidelinden beri halleri... (HK, 19)

Köroglu karşında görüldüğü gibi Ayıvaz ile Kenan seyirtip (HK, 9)

Edat grubu cümlede nesne ve zarf tümleci görevinde bulunur.

Başından savmak için dedi (HK, 6)

Köroglu gibi hasım...eyledik (HK, 32)

Köroglu'nu gördüğü gibi aman geri dönün (HK, 19)

4. 2. 8. Bağlama Öbeği

Bağlaçlarla birbirine bağlanmış iki veya ikiden fazla isim unsurundan oluşan sözcük grubudur¹³⁶.

Dünyada ve ahrete kızım ve gelinimsin. (HK, 33)

Asker gördüler ki ne gelen var ne giden (HK, 30)

Musi ve Aarun'un faravna vardıkları (MP, 7)

Musi ellerinde on tembihlerin iki salları ile dagdan enip buzagui ve raksları gördükde şöyle gazebe gelip darsıklandı ki (MP, 17)

Çaldım nice tambur ile sazı (AG, 40)

¹³⁶ *Bağlaçlı tamlama* (Hatipoğlu, 1972, 33) ve *bağlam öbekleri* (Banguoğlu, 4.bs., 1995, 510) olarak da adlandırılmıştır.

Gözümden akıttım *kan ile yaşlar* (HAG,10)

Ninemle hemşerim bana bakar (HAG, 10)

Bağlama grubu cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde bulunur.

Yarına *ya çıkar ya çıkmaz* (HK, 33) (isim)

Hem dahi böyle zor hem kuvvetli er ile maharebe etmemiş (HK, 32) (sıfat)

Köroğlu *atın acısıyla* geceleri uyumaz oldu (HK, 17) (zarf)

4. 2. 9. Unvan Öbeği

Bir kişi ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden oluşan sözcük grubudur¹³⁷. Bu grupta kişi ismi başta akrabalık veya unvan ismi sonda bulunur.

Bolu begleri ben Köroğlu değilim (HK, 10)

Benli Hanum derler (HK, 21)

Aşık Garip düştü yola (AG, 37)

Hoca Ahmet'in vefat ettiği gün (HAG, 4)

Meger *Hoca Sinan*'ın konagi kahveye yakın-ıymış (HAG 11)

Hoca Sinan, Deli Mahmut'u çağırıp acaba konaga gelir mi dedikte (HAG, 13)

4. 2. 10. Ünlem Öbeği

Bir ünlem ile bir isim unsurundan oluşan sözcük grubudur. Cümle dışı bir unsur olan bu sözcük öbeğinde ünlem başta, isim unsuru sondadır ve eksiz olarak birleşirler.

Be hey efendim çocuğu üzme (HK, 7)

Ey benim sevdiğim ne aglarsın (HK, 31)

Yeter artık bu sözü bir daha söyleme (MP, 30)

Aman misafir o sazi oğlum asıp (AG, 39)

Aman ya Rabb sen beni hıfz eyle (AG, 38)

¹³⁷ Tahsin Banguoğlu (4.bs., 1995, 513) tarafından *san öbekleri* olarak adlandırılır.

Aman efendim sokakta kaldık, merhamet buyurun bize (HAG, 9)

Canım hoca ninem camide kaldı (HAG, 9)

Canım baba onu buraya getir de biz de dinleyelim (HAG, 12)

Bir kere rahm etsin bana ey can (HAG, 14)

4. 2. 11. Sayı Öbeği

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Sayılar sondan basa doğru büyür, küçük sayı sonda olur ve eksiz olarak birleşir. Sözcük öbeği şeklindeki sayılar sıfat tamlaması veya sayı öbeğidir. Sayı öbeği cümle içinde isim ve sıfat görevi yapar.

Kasap başı beş yüz atlı ille gelip (HK, 11)

Bir gün bekledi 2 gün 3 gün bekledi (HK, 15)

Ve giderek otuz dokuz kişi olup “Köroğlu’yla 40 kişi oldular (HK, 16)

Musi tahminen *kırk yaşına* vardıkta karındaşları olan Israil ogullarını yokladı (MP, 3)

Altı gün iş işlegin emma yedinci gün feragat günü (MP, 20)

Musi vefat eylediği zaman *yüz yigirmi yaşında* idi. (MP, 36)

Amma ol memlekette *40 nefer* dalkavuk kimseler var-ıdı (AG, 1)

İki kadeh içti (HAG, 5)

Bu mi(n)val üzre *kırk kese* akçeden mütecavü(z) mal telef ve heba eyledi (HAG, 5)

Nevcivan *beş gün* şairlige hizmet etmege (HAG, 7)

Tiflis’te *bir beyit* söyleyene *beş altın* verirler-imiş (HAG, 8)

Üç saattir karşında saz çalar (HAG, 10)

4. 2. 12. Birleşik İsim

Yeni bir kavramı karşılamak için iki veya daha çok sözcüğün birleşmesiyle oluşan sözcüklere *birleşik isim* denir. Birleşme yoluyla meydana gelmiş sözcüklerin unsurlarından biri veya hepsi kendi sözlük anlamlarını kaybeder. Bu unsurların sözcük içindeki yeri değiştirilemez ve aralarına başka bir öge giremez¹³⁸.

Çamlıbel tepesi derler-idi (HK, 5)

Köroğlu'na dedi (HK, 6)

Şu delikanlı benim kızımı ister (HK, 14)

Gökyüzünde olur yıldız (HK, 16)

4. 2. 13. Birleşik Fiil

Birleşik fiiller, bir isim ve bir yardımcı fiilin veya iki fiilin ya da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık gelen fiillerdir (Korkmaz, 3.bs., 2009, 608)¹³⁹.

a) İsim ve Yardımcı Fiille Kurulanlar

et-, eyle-, ol-, yap-, kıl-, bulun- yardımcı fiilleriyle kurulan yapılardır. Metinlerde bu tür birleşik fiillerin isim unsurunun çoğunlukla alıntı sözcük olduğunu gördüm.

¹³⁸ Tahir Nejat Gencan, sözcüklerin kaynaşmış sayılabilmeleri için gereken koşulları şöyle sıralar: I. Bileşen sözcükler, kendi sözlük anlamını artık düşündürmezler. O denli kalıplaşmış olurlar ki aralarına her hangi bir sözcük veya takı giremez, girerse anlam değişir. II. Bileşen sözcüklerin hiç olmazsa birisi sözlük anlamından ayrılmış olur. III. Ses aşınması yüzünden bileşen sözcüklerde vardır. IV. Birer bilim, fan, sanat kavramını adlandırmaya yarayan terim niteliğindeki bileşiklerde sözlük anlamlarından sıyrılma olayı pek kesin değildir (4. bs., 1979, 240- 241).

¹³⁹ Tahir Nejat Gencan konuyu *eylemler* başlığı altında işler. Onun sınıflandırması “Kurallı Bileşikler: 1. özel bileşikler (yeterlik eylemi, tezlik eylemi, sürerlik eylemleri, isteklenme eylemleri, yaklaşma eylemi), olup bitme eylemi, -meye görsün, beklenmezlik eylemi, deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler 2.Yardımcı Eylemlerle Yapılan Birleşik Eylemler” biçimindedir (4. bs., 1979, 310-334). Muharrem Ergin ise konuyu “Kelime Grupları ve Cümleler” başlığı altında işlemiştir. “İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller” başlığı altında “et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-” yardımcı fiilleriyle oluşan fiil birleşmelerini; “Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller” bölümünde ise “bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy (ko-)” yardımcı fiilleriyle oluşan birleşik fiilleri incelemiştir (1993, 21.bs., 364-367). Tahsin Banguoğlu *fiil öbeklerini* “çekim öbekleri” başlığı altında ele almıştır (4.bs., 1995, 508-510). İ. Delice *fiil öbeklerini* “Bir Yardımcı Fiil ile Kurulan Fiil Öbekleri, Yabancı İsim/ Yardımcı Fiil Yapısında, Fiil/ Zarf-fiil Yapısında, Asıl Fiil ile Kurulan Fiil Öbekleri” biçiminde tasnif eder (2.bs., 2003, 24-26). Leyla Karahan, birleşik fiilleri *bir hareketi karşılayan birleşik fiiller* ve *bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller* olmak üzere iki gruba ayırır. Birinci grupta “et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-, başla-” yardımcı fiilleri kullanılır; ikinci grupta ise “ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-” yardımcı fiilleri yerine asıl fiiller kullanılır. Bu tip fiillerde yer alan sözcüklerden biri veya hepsi, ya sözlük anlamlarını kaybetmiş, ya da deyimleşmiştir. (17.bs., 2012, 73).

- **yardımcı fiili *et-* olan örnekler:**

emr ettim. (HK, 3)

iskan etmişin (HK, 6)

bana ettiği kötülük “kötülük et-” (HK, 8)

teseli etmek (HK,8)

hacamat etti (HK, 10)

fırar itmek /kast ettiğim bildiler (HK, 10)

ülfet etmege (HK, 12)

mahpus ettiler (HK, 15)

kanaat etmeyip (HK, 21)

birbirine aşık etti (HK, 22)

teşekür etti (HK, 22)

men etmege (HK,22)

ruhsat et(t)ikten so(n)ra (HK, 24)

yınat etme (HK, 24)

terk ettim (HK, 26)

muşavere et(t)iler (HK, 28)

maharebe etmemiş (HK, 29)

teslim et (HK, 30)

hamle et(t)iler (HK, 32)

40 gün 40 gece düğün et(t)iler (HK, 32)

rivayet ederler ki (HK, 3)

hıpat edip “hitap et-” (HK, 3)

dedigi gibi edip (HK, 4)

dua ederim (HK, 5)

temaşa edip (HK, 5)

haz edip (HK, 5)
helak eder-idi (HK, 5)
baş edemediler (HK, 5)
bina edeyim (HK, 5)
nazar edip (HK, 6)
istirahat edin (HK, 7)
temaşe eder-iken (HK, 7)
üryan edüp (HK, 8)
haramilik edip (HK, 12)
el ederim (HK, 13)
sıval edikte (HK, 14)
nikah edip (HK, 15)
tenbih edip (HK, 15)
feda ederim (HK, 15)
gavga ederiz (HK, 20)
haydutluk eder (HK, 22)
tamil edemeyeceğimden “tahammül et-” (HK, 22)
çare edemediler (HK, 22)
veda edip (HK, 23)
huzmet eder(HK, 24)
ifade edip (HK, 26)
gayret edip (HK, 27)
rısva edecek “rüsva et-” (HK, 28)
ah edip (HK, 29)
elfida edip “elveda et-” (HK, 29)
men edemedi (HK, 29)

emr edip (HK, 30)

hazır edin (HK, 31)

kavga eder (HK, 31)

tecrübe edeyim (HK, 32)

firar itmek (HK, 11)

- **yardımcı fiili eyle-** olan örnekler:

haber eylediler (HK, 3)

emr eyledi (HK, 3)

müracaat eyleyip (HK, 4)

şükürler eyledi (HK, 4)

mürur eyledi (HK, 4)

muhkem bina eyledi (HK, 4)

fikr eyledi (HK, 6)

nakl eyledi (HK, 8)

yoldan eyleme (HK, 8)

insaf eyle (HK, 14)

mülehaza eyledi (HK, 18)

bertaf eyledi “ber-taraf eyle-” (HK, 19)

selam eyle (HK, 20)

arz-ı cemal eyledi (HK, 27)

hazır eyle (HK, 28)

havale eyledi (HK, 29)

ceng eyledi (HK, 30)

dua egledi (HK, 5)

3 arşun egledi (HK, 5)

sonra sıval egledi (HK, 6)

- **yardımcı fiili *ol-* olan örnekler:**

pür gazap olup (HK, 3)

rahat olup (HK, 4)

balçık olsun (HK, 4)

besbiter oldu (HK,5)

revan oldu (HK, 5)

dahil olup (HK, 5)

latif oldugunda(n) (HK, 5)

tamam olduktan (HK, 5)

aşık oldu (HK, 6)

yoldaş olsun (HK, 6)

hayran olur (HK, 6)

kayıp oldu (HK, 8)

helal olsun (HK, 9)

gardaş olalım (HK, 9)

gark oldu (HK, 10)

haberdar olmuşlar-idi (HK, 10)

rahat oldular (HK, 12)

mahsun olup (HK, 12)

mayıl oldum (HK, 13)

Tanrı misafiri olayım (HK, 14)

benim olur musun? (HK, 14)

sabah oldukta (HK, 14)

meşgul olup (HK, 15)

haram olsun (HK, 17)

teslim olmaz (HK, 17)

yaralı olup (HK, 20)
perişan oluruz (HK, 20)
yadigar olmaz (HK, 21)
dögüş olmasın (HK, 21)
kahraman olurum (HK, 21)
akşam oldukta (HK, 21)
hasıl olmuştur (HK, 22)
sabah oldu (HK, 22)
oglum olmuş (HK, 25)
iznin olursa (HK, 25)
şükür olsun (HK, 27)
beyitler tamam oldukta (HK, 27)
zahir oldu (HK, 29)
bihoş olup (Hk, 30)
kan revan olur (HK, 30)
asker dahi rıza oldu (HK, 32)
iyi oldu (HK, 33)

- **yardımcı fiili *kıl-* olan örnekler:**

kurban kıl (HK, 13)
rast kılar (HK, 18)

Birleşik fiilerin isim unsuru çekim eki alabilir:

Aglayıp da beni yoldan egleme (HK, 8)

Bu sazı yaptırayım (HK, 13)

Adlarla kurulan birleşik fiiller çekime girerek isim, sıfat ve zarf görevinde bulunurlar.

b) Sıfat-fiil ve Yardımcı Fiille Kurulanlar

Bir sıfat-fiil ve bir yardımcı fiilin birleşmesinden oluşan fiillerdir. “Birleşik fiili oluşturan sıfat-fiilin bağlı bulunduğu zaman kesimine ve yüklendiği görev ayrılıklarına göre karmaşık (yerindelik) fiiller ‘öncelik, alışkanlık ve niyet’ fiilleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır.” Öncelik fiilleri, *-mİş ol-*; alışkanlık fiilleri *-Ir ol*, *-mAz ol-*; niyet fiilleri ise *-AcAk ol-*, *IcI ol-*, *AsI ol-*, *-(I)-msAr ol-* yapısında meydana gelir (Korkmaz, 3.bs., 2009, 801).

Bellemiş olurum (HK, 17)

Bir kimse geçmez oldu (HK, 9)

Uyumaz oldu (HK, 16)

Varamaz oldu (HK, 16)

Ayakları tutmaz olup (HK, 18)

Gidecek olursan (HK, 6)

İnanmayacak olurlar-ısa (MP, 6)

c) Tasvir Fiilleri

İki fiil unusurunun birleşmesinden meydana gelirler. Birinci fiil *-A*, *-I*, *-(y)Ip* yapısında bir zarf-fiildir. İkinci fiil asıl fiil olmasına rağmen, anlam kaymasına uğrayarak yardımcı fiil özelliği kazanmıştır. Asıl fiile yeterlik, ihtimal, tezlik, yaklaşma gibi anlamlar katar¹⁴⁰.

Tasvir fiilleri kendi içinde dört gruba ayrılır.

• Yeterlik fiilleri

-(y)A zarf-fiil eki almış esas fiile *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulur. Bir oluş veya kılışı gerçekleştirebilecek güç ve yeterlilikte olduğunu gösterir.

alıp gelebilirsiniz (HK, 15)

¹⁴⁰ Konuyla ilgili bkz. Süleyman Akdeniz, *Türkiye Türkçesinde Tasvirî (Descriptive) Fiiller ve Fonksiyonları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1995, Afyon. İskender Savaşır “Habits and Abilities in Turkish”, *Studies in Turkish Linguistics*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1986, 137-146.

nereye gidebilirim (HK, 18)

halas olabilirim (HK, 18)

ne yapabileceksin (HK, 25)

Yeterlik fiilinin olumsuzu *bil-* yardımcı fiili ile yapılmaz, eski bir biçim olan ve yeterlilik bildiren *u-* yardımcı fiilinin olumsuz biçimiyle yapılır. Ancak esas fiil –A zarf-fiil eki aldığı için bu ünlünün yanında kaynaşmaya uğrayarak erir ve kaybolur.

varamaz oldu (HK, 17)

veremem (HK, 24)

tutamadık (HK, 32)

dayanamazsın (MP, 15)

- **Tezlik fiilleri**

-(y)X zarf-fiil eki almış bir esas fiilin *ver-* fiiliyle birleşmesiyle kurulur. Esas fiildeki oluş ve kılışın ansızın ve kolayca gerçekleştiğini bildirir.

salıverin (HK, 15)

alıverem (HK, 16)

salıveririz (HK, 16)

dönüverler (HK, 20)

emziriversin (MP, 2)

itiverin (MP, 3)

yapıverdi (MP, 16)

koyvermedi (MP, 10)

- **Süreklilik fiilleri**

Esas fiilin –(y)A, –(y)I, (y)Ip zarf-fiil biçimleri üzerine *dur-*, *gel-*, *git-* *kal-*, *koy-* fiillerinin getirilmesiyle kurulur. Esas fiilin gösterdiği kılış ve oluşun bir süredir devam ettiğini gösterir.

gide-dursun (HK, 23)

bayıla-kaldı (HK, 27)

uyuya-kalmış (HK, 27)

hayran olup kaldı (HK, 8)

şaşırp kaldı (HK, 28)

canına kıyıp gitme (HK, 24)

- **Yaklaşma fiilleri**

Esas fiilin –A zarf-fiil biçimi üzerine *yaz-* tasvir fiilinin getirilmesiyle kurulur. “az kaldı gerçekleşecek” olma anlamı katar. Metinlerde örneğine rastlamadım.

Tasvir fiilleri isim fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerini alarak isim, sıfat ve zarf olarak görev alabilir.

ç) Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Fiiller

İsim veya isim soylu bir veya birden çok kelimenin bir esas fiil ile birleşirken anlam kaymasına uğrayıp kalıplaşması ile oluşan birleşik fiillerdir (Korkmaz, 3.bs., 2009, 837).

Canı sıkılıp (HK, 6)

Kanına susadım (HK,25)

Can başına sıçırayıp gözlerine yaş geldi (HK, 29)

Aklı başından gelip (HK, 6)

4. 3. Cümle

Cümle yüklemlili sözdizimidir.¹⁴¹ “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine *cümle* denir” (Karahan, 17.bs., 2012, 9). “Türkçede tümcenin kurulması için bir çekimli eylemin ya da çekime girmiş ekeylemin bulunması yeterlidir. Bu tür tümceler tek sözcüklü (monorème) tümcelerdir. Çekimli eylem ya da ekeylem, hem eylemi, olguyu, durumu, isteği bildirir. Hem de özneyi belirler. Özne açıkça söylenmese bile, kişi takısı özneyi açığa vurur; kişi takısı almamış durumlarda bile özne yine belli olur. (Üçüncü tekil ve çoğul kişilerde)” (Dizdaroğlu, 1976, 8).

¹⁴¹ Bazı araştırmacılar bu kavramı için *tümce* terimini kullansa da (Dizdaroğlu, 1976; Gencan, 1979; Hatiboğlu 1972; Atabay vd. 1983) yaygın olarak *cümle* olarak adlandırılmıştır.

Doğan Aksan *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* adlı çalışmasında “Tümce tanımında geleneksel dilbilgisi ve dilbilimde genellikle üzerinde birleşilen nokta, tümcenin ‘bir düşüncenin, bir duygunun ya da bir yargının başlı başına anlatımına yarayan ve içindeki sözcüklerin sayısı sınırlı olmayan, dile ait bir birim’ oluşudur” der (Aksan, 5.bs., 1995, 284).

4. 3. 1. Cümlelerin Öğeleri

Her cümle en az bir yüklem ve yüklemün anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan öğelerden oluşur. Bu öğelerin bir kısmı *zorunlu*, bir kısmı *yardımcı* öğedir. Fiilin ortaya çıkması için gerekli olan unsurlar zorunlu öğelerdir. Yardımcı öğeler ise yüklemi yer, zaman, tarz...vb. bakımdan tamamlar. *Özne, Nesne, Yer tamlayıcısı ve Zarf* adı verilen bu öğelerin cümle içindeki varlığı, konumu, sayısı yüklemce belirlenir.

4. 3. 1. 1. Yüklem

Yüklem cümlelerin ana öğesidir ve yargıyı bildirir. Yüklem ekli veya eksiz yargı belirten bir fiil veya isimdir.

Bu beyiti *söyledi* (HK, 12)

Ben *Körogluyum/* dagda *gezerim* (HK, 13)

Musi kayın atasından ne *diledi*? (MP, 7)

İbraniler Gittikten sonra farav ne *yaptı*? (MP, 12)

Ateşine dağlar taşlar *daganmaz* (AG, 9)

Sana *geldim* Halep şehri (AG,23)

Garip beni ne günlere *getirdi* (HAG, 30)

Aşağıdaki cümlelerde yüklem isimdir.

Felan memleketde Kara vezir derler bir derebegi *vardır* onun *kızıdır* ve senin *kısmetindir* (HK, 21)

Kimseler *yoktur* (HK, 22)

Zira durdugun yer *azizdir* (MP, 4)

Ben senin babalarının *Allahum* (MP, 4)

Yüklem bir söz öbeği de olabilir.

Bana niçin *haber vermesiniz* (HK, 22)

Anasına ve büyük babasına veda edip Çamlıbel tepesinin *yolunu tuttu* (HK, 23)

Vezirin hanesini sıval edip *haber aldı* (HK, 26)

4. 3. 1. 2. Özne

Özne, cümlede yapanı veya olanı karşılayan unsurdur; yüklem gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır. Fiile, çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadan bağlanır. Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir.

Aman *güzel* insaf eyle gel bana (HK, 14)

Hasan sordu (HK, 22)

Musi Sina dağından endigi zaman bilmez idi ki yüzü barlarmış (MP,19)

İsa çarmıh oldu ve öldü (Gİ, 189)

Bazen özne cümlede bir sözcük veya sözcük grubu olarak yer almaz. Özne, yüklem taşıdığı kişi ekinden anlaşılır. Kişi ekinin gösterdiği işaret zamiri, cümlenin öznesidir.

Tanrı misafiri olayım (HK, 14)

Tehnalarda ak gerdanın açarsın (HK,14)

Sevincinden ayakları yere degmedi (AG,22)

Özneler isim cinsinden bir sözcük olduğu gibi sözcük grupları da özne olabilirler.

Kara Vezir gayet kuv(v)et sahabi büyük adamdır (HK, 25)

Aldı Benli Hanum (HK, 26)

Zalim düşman kara haber getirdi. (HAG, 31)

4. 3. 1. 3. Nesne

Nesne, cümlede yüklemın bildirdiği, öznenin yaptığı isten etkilenen ögedir; sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstündedir, bu fiiller nesne istemez. Nesneler, yükleme hali eki alarak veya ek almadan fiile bağlanmaktadır. Buna göre iki tür nesne vardır: Belirtili nesne ve belirtisiz nesne.

a) Belirtili Nesne

Yükleme hali eki taşıyan nesneler belirtili nesnedir.

Şehirin halkı *seyisi* alıp kendi hanesine götürdüler (HK, 4)

Ben *atımı* bağladım yazıktır. (HK, 8)

kendimi bildireyim. (HK, 26)

Ve onların *feryadlarını* eşitdim, ve *onları* Mısırlıların elinden kurtarıp da eyi ve geniş yere, içinden süt ve bal akan yere götürmek için endim (MP, 5)

Bu habar *kavmı* pek korkuttu (MP, 24)

İsim cinsinden söz öbekleri de nesne görevinde bulunabilir.

pederinin öcünü ziadesiyle aldı (HK, 5)

bu kamçıyı da ona verin (HK, 15)

onar dahı *ahurun damını* delip orada yem ve su verirler idi (HK, 16-17)

b) Belirtisiz Nesne

Yükleme hali eki almayan nesneler belirtisiz nesnedir. Belirtisiz nesne yüklemın yanında yer alır ve her zaman yükleme arasında bir ilişki vardır.

dört boyunuzlu koyun getirdim (HK, 7)

Efendim *koyun* getirdim (HK, 6-7)

Türlü kumaşım satmadım (HK, 9)

Ne olduğun bilmemişin (HK, 23)

İsim cinsinden söz öbekleri de cümlede belirtisiz nesne olarak yer alabilir.

Tez bana bir *seyis rubası* getirin (HK, 17)

O ki onlara altun buzagu yapıverdi (MP, 16)

Aşağıdaki örneklerde nesne cümle kuruluşundadır.

Bir seneden sonra seyis dedi oglum *şu bizim avluyu 3 gün sula dahi balçık olsun* (HK, 4)

Şurada bir kale bina edeyim deyip taş toplayıp dağlar gibi yığdı (HK, 5)

4. 3. 1. 4. Yer Tamlayıcısı

Yer tamlayıcısı veya dolaylı tümleç, cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan ögedir. Yer tamlayıcıları yönelme, bulunma ve ayrılma durum eklerini alan sözcük ve sözcük gruplarından oluşur.

Konak kapusundan dışarı çıkardılar (HK, 1)

Sonra *ata* mamuz vurup at öyle gitti ki (HK, 7)

Bin gözüm var *evde* sana açıktır (HK, 7)

Şu dünyada mal çatmadım (HK, 9)

Bu sel *buradan* aktı geçti (HK, 11)

Badehu Rabbi *Musi'e* emr eyledi ki (MP, 20)

Ve orada/ ona/ bir böğürtlenden ateş alefinin içinde melek göründü (MP, 4)

Bana şimdiden sonra dünya dar olur (HAG, 30)

Yönelme, bulunma ve uzaklaşma durum eki almış zaman, tarz ve miktar zarfları yer tamlayıcısı değildir.

Günlerden bir gün memleketine geldi (HK, 4)

Birkaç yıldan sonra Mısır padişahı öldü (MP, 1)

Araya araya seni bulmuşum (HK, 12)

4. 3. 1. 5. Zarf Tümleci

Zarf tümleci cümlenin, zaman, tarz, sebep, yön, miktar, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan ögesidir. Sözcük ve söz öbeği olabilir.

Beyin *çok senelik* bir seyisi var-ıdı ki *çok aynayışlı* bir adam idi (HK,1)

Günlerden bir gün memleketine geldi (HK, 4)

Tatlı söylemişim gelmez güce (HK,10)

Kız gayet güzel idi (HK, 13)

İşbu bahçe vasf ittiginiz mertebede güzel imiş, pek haz ittim (AG, 3)

Kulu Musi'ye karşı eyledikleri sokrantıları için onları bu şekil terbiye eyledi (MP, 23)

Zarf-fiil öbekleri de cümlede zarf görevinde bulunur.

Böyle söyledikte ustanın dahı canı pek sıkıldıysa da gene ses vermedi (HK, 10)

Köroğlu dahı içeriye girip kapusunun ardına oturdu, biraz durup merdivenin yukarı çıkmaya başladı, biraz durup oda kapusunun, ardına çıktı, kız pederi validesi oturmuşlar-ıdı. (HK, 14)

Musi Sina dagından endigi zeman bilmez idi ki yüzü barlarmış (MP, 19)

Şart cümlecikleri de ana cümlede zarf tümleci görevini üstlenir.

Eger sen kendin bizim ile beraber gitmezsen, bizi bundan ileri gönderme (MP,18)

4. 3. 1. 6. Cümle Dışı Öğeler

Cümlede herhangi bir yerinde bulunan ama kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlede anlamına yardımcı olan öğelerdir. Bu öğeler yüklemde tamamlayıcısı olan öğelerin tersine açıklama, pekiştirme ve buna benzer işlevlerle cümlede yardımcı olur ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri içerisinde birbirine bağlarlar. Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlama edatları, açıklama cümleleri ve ara sözler cümle dışı öğelerdir.

Bre erif şu kadar atların içinde begendigin at bu mudur? (HK, 1)

Be hey güzel aga mısın bey misin,

Be hey dilber melek misin gül misin? (HK, 14)

A kız seni şekerilen beslerim (HK, 14)

Ey kız bu gece Tanrı misafiri olayım (HK, 14)

Küstüm Ayıvaz gelmedi *hey* (HK, 15)

be hey canum kapunu kilitle (HK, 17)

Uyandır Garibi *ey Akçe gelin* (AG, 17)

Intizar eyleme *ey gözüm bacı* (AG, 21)

4. 3. 2. Cümle Türleri

Bu bölümde cümle yapısına, yüklemine yerine ve anlamına göre olmak üzere üç kategoride incelenecektir.

4. 3. 2. 1. Yapılarına Göre Cümleler

Bu bölümde yapılarına göre cümleler basit, birleşik, bağlı ve sıralı cümleler olarak gruplandırılmıştır¹⁴².

4. 3. 2. 1. 1. Basit Cümle

Yapısında isim veya fiil türünden tek yüklem bulunan cümledir.

Başı Bagdat şalı Ayıvaz ağlama (HK,10)

Ben gördüm sizi çifte (HK, 11)

Bazırgan başı diğne sözümü (HK, 21)

Musi de Israil-ogullarına böyle söyledi (MP, 9)

Bir çalı bir mezar taşıdır garip (AG, 21)

Aşık Garip yanık yanık söylesin (AG, 28)

Kimse bakmaz bu garibin haline (HAG, 8)

¹⁴² Hikmet Dizdaroğlu'na (1976, 187-223) göre cümleler yapılarına göre iki ana gruba ayrılır: Yalın cümle ve bileşik cümle. Bağlanışına göre tümce türleri başlığı altında *sıralı cümleleri* verir. Tahsin Banguoğlu cümleyi “basit cümle” ve “birleşik cümle” olarak ikiye ayırdıktan sonra, birleşik cümleleri de tümleme birleşik cümle, karmaşık birleşik cümle olarak iki grupta incelemiştir. Tümleme birleşik cümleleri ise; şart cümlesi, ilinti zamiri cümlesi ve bağlam cümlesi alt başlıklarında ele almıştır. Karmaşık birleşik cümleler ise; ad-fiil cümlesi, sıfat-fiil cümlesi, zarf-fiil cümlesi olarak bölümlendirilmiştir (4.bs., 1995, 520-586). Leyla Karahan yapısına göre cümleleri dört grupta değerlendirmiştir: Bağlanma edatı ile bağlı cümleler, ortak cümle öğeleri ile bağlanan cümleler, ortak kip/şahıs ekleriyle bağlanan cümleler, anlam ilişkisi ile bağlanan cümleler (2012,17.bs. 85, 106).

Ayrıca bkz. Leyla Karahan, “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine”, *Türk Dili*, s.583, Temmuz 2000: 16-23

4. 3. 2. 1. 2. Birleşik Cümle

Bir ana cümle ve cümlelerin anlamını tamamlayan bir veya birden fazla yardımcı cümleyle kurulan cümleye birleşik cümle denir¹⁴³. Dört çeşidi vardır:

a) Girişik Birleşik Cümle

İsim-fiil, sıfat- fiil veya zarf-fiil öbeklerinin bir yüklem tamlayıcı unsuru olduğu cümledir¹⁴⁴.

Emma üç aydan sonra artık onu saklamak mümkün olmadığından, annesi bir küçük çift ile çiftlenmiş sepet sandık alıp çocuğu içine kotuda gidip Nil ırmağının canibine bıraktı (MP,2) (İsim fiil öbeği: onu saklamak; zarf-fiil öbeği: onu... olduğundan; sıfat-fiil öbeği: bir küçük çift ile çiftlenmiş sepet sandık; zarf-fiil öbeği: annesi...alıp; zarf-fiil öbeği annesi... gidip)

Aarun onlara Allah'ın Musi'e söylediği sözleri nakl eyledi (MP, 7) (Sıfat-fiil öbeği: söylediği sözler)

Musi Mısır'a dönüp gider-iken Aarun çöle onu karşılamaya çıktı (Zarf-fiil öbeği: Musi... dönüp gider-iken; isim fiil öbeği: Aarun... karşılamaya) (MP, 7)

- Yan cümlesi İsim-Fiil Öbeğinden Oluşanlar

Firar etmek kast ettiğim bildiler (HK, 10)

Şu kaleleri aşmak isterim (HK, 18)

Faravın fermanı üzere Musi'e *ne olmak* lazım gelir-idi (MP, 2)

Agzından *hiçbir söz çıkarmaya* cesaretlenmedi (MP, 22)

Evlatlarının da lanetli olacağını beklemek lazım gelirdi (MP, 22)

Ve onlar da peygamberlik etmeye başladılar (MP, 23)

- Yan Cümlesi Sıfat-fiil Öbeğinden Oluşanlar

Esen rüzgardan hile sezerim (HK, 13)

¹⁴³ Konuyla ilgili bkz. Beşir Göğüş, "Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1969: 89-142. Leyla Karahan, "Türkçede Birleşik Cümle Problemi", *Türk Dili*, s.505, 1994: 19-23.

¹⁴⁴ Tahir Nejat Gencan, "Yan önermeleri; temel önermeye özne, nesne, tümleç olan; ya da bu öğelerden birini tümleyen bileşik tümcelere girişik tümce adı verilir" der (1979, 4.bs., 131).

Ne oldugun bilmemişin (HK, 23)

Allah'ın mızbahında kahinlik idip *hizmet idenler* bundan ibret alsınlar (MP, 21)

İmdi çadır Allah'ın Musi'e gösterdiği bir resme göre yapıldı (MP, 20)

İçinde oturan paşadır beydir (AG, 9)

Nazar eyle *gözden akan* yaşıma (AG, 17)

Kurban olduğum gül yüzlü Sinem gidem yar eylenem (AG, 18)

- Yan Cümlesi Zarf-fiil Öbeğinden Oluşanlar

Giderken helalleşti mi (HK, 15)

O gece dahı kıza oglana gösterip bir birine aşık etti (HK, 22)

Çocuk bunu işitince can başına sıçırayıp derakap *karşılık olarak* bu beyiti söyledi (HK 23)

Bu beyitleri Köroğlu da işitikte pek canı sıkılıp emr eyledi (HK, 24)

Çadırlar kurup ıserahat esnasında mektup torbasını karıştırtırken Garibin mektubu eline geçti (AG, 28)

İsrail ogulları *Kızıl denizden kalkıp* çölde üç günlük yol yürüdüler *içecek su bulmaksız* encam bir Merrra nam sulu yere vardılar. (MP, 13)

b) Şartlı Birleşik Cümle

Bir şart cümlesiyle tamamlanan birleşik cümledir. Tek başına yargı bildirmeyen şart cümlesi ana cümleyi şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamlar. Genellikle ana cümlelerin zarfı konumundadır.

Eger bize atı verirse, hem tel çiçeği veririz, hem sizi salıveririz (HK, 16)

Bin dahı göndersen ata nal olmaz (HK, 21)

Eger oğlan olursa bu pazumbenti koluna bağlayıp ve bu kamçıyı eline varıp bana gönderin dedi (HK, 22)

Bize sımarmış ki eger benim olursa on beş yaşına giderse şu pazubenti koluna bağlayıp ve bu kamçıyı eline verip bana gönderin deyi tenbih eyledi (HK, 22)

Başın sıkılırsa bu kıları ateşe yak (HK, 31)

Eger bu alamelere inanmayacaklarsa, ol zaman ırmagın suyun)dan alıp karaya dök, ve o kan olacaktır (MP, 6)

Yaramazlık iderlerse neye ugrayacaklar deyü peygamberlik eyledi. (MP, 30)

Eger İbrani ogulları inanmayacak olurlar-ısa Allah Musi'e daha ne eylesin deyü emr eyledi (MP, 6)

Eger Mevlam bana ömür verirse, aglama sevdiğim yine gelirim (AG, 19)

Eger duvardan düşerse yahut bir teli kırılırsa öldüğümü ondan bilesin (AG, 39)

c) 'ki'li Birleşik Cümle

Farsça bir edat olan *ki* Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerde sık kullanılmıştır. Bir cümleyi diğerine açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç... vb. anlam ilgisi kurarak bağlar. Metinlerde zaman zaman kendinden önceki sözcüğe birleşik yazılmıştır.

Bu gün bize bir av geliyor ki hiçbir ava benzemez (HK, 23)

Zira işitmiş-idi ki babasının bir Ayıvaz'ı var-ki dayıma babasına huzmet eder ve türküleri o söyiler (HK, 24)

Aklına bu geldi ki birkaç beyit türkü söyleyip kendimi bildireyim (HK; 26)

Bileğini öyle sıktı ki kılıç elinden yere düştü (HK, 29)

İbranilerin işlerini ağırlaştırın ki bu şeyleri düşünmesinler (MP, 8)

Biz bunu niçin ittik, ve İsrail ogullarını salıverdik ki bize kul olmayalar (MP, 11)

Bir gün yol üzerinde bir kahveye uğraıp baktı ki halk cem olmuş (AG,5)

Anam yok ki gelip göz yaşı döksün (AG, 21)

Böyle deyip etrafına baktı ki bir kimseden fayıda yok (AG, 37)

c) İç İç Birleşik Cümle

Bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümle içinde yer aldığı cümledir. İç içe birleşik cümlede ana cümle sondadır. Yardımcı cümle, ana cümlenin bir unsuru ya da o unsurun bir parçası durumundadır.

Köroğlu buna begenip *bu tertibin pek güzeldir* dedi (HK, 7)

Ya ben seni sag b(ı)rakır mıyım deyip Köroğlu'nun üzerine vardı (HK, 9)

Doguru söyle kız benim olur musun? (HK,14)

Ayıvaz ile Kenan'a dedi *şimdi ben bu atın yoluna can u baş feda ederim* (HK, 17)

Aşağıdaki cümlelerde içteki cümle, girişik birleşik cümle yapısındadır.

Eger Hak teala hazretleri bu gece bana bir erkek evlat verirse ismini Hasan koyun bir pazuben verip çocugun koluna, bağlayıp ata bindirin ve bu kamçıyı da ona verin salıverin bana gelsin deyip tenbih edip yola revan oldu. (HK, 15)

Deli Selim "*siz benim şarimi basmaya geldiniz*" diyerek, sazımızı elimizden alıp bizi kovdu. (AG, 26)

Aşağıdaki birleşik cümleler ise aynı zamanda girişik cümlelerdir. Bu örneklerde, iç içe birleşik cümleler fiilimsilere bağlanıp girişik cümlelerin öğelerini oluştururlar. İbrahim Delice her iki cümle tipini de içerisinde bulunduran bu tür cümleleri "karmaşık birleşik cümle" (2. bs., 2003,166) olarak adlandırmıştır.

Zira bu at senin-iken senin arka inşallah yere gelmez deyü dua ederim (HK, 5)

Tez bana bir seyis rubası getirin deyü emr eyledikte heman bir takım ruba getirdiler. (HK, 17)

Rabbi Musi'ya hangi daga ve kimler ile beraber çıksın deyü emr eyledi. (MP, 27)

Aşağıdaki cümle, sıralı bağımsız cümledir. Birinci ve ikinci cümlelerse hem girişik hem iç içe birleşik cümle yapısındadır.

Musi, İsraıl ogullarına neyi hatırlarında tutalar deyü emr eyledi; Allah onlardan ne matlub ider dedi. (MP, 32)

4. 3. 2. 1. 3. Bağlı Cümle

Bağlama edatları kullanılarak aralarında anlam ilişkisi olan iki veya daha fazla cümlelerin birbirine bağlanmasıyla oluşan cümlelerdir. Bağlama edatları bir cümleyi diğerinin sebebi, açıklayıcısı..vb olarak kendisinden önce veya sonra gelen cümleye bağlar. Bir cümlelerin bağlı cümle yapısında olması için bağlaçlardan önce ve sonra virgül bulunmalıdır. Ancak Karamanlı Türkçesi metinlerinde noktalama kurallarına çoğunlukla dikkat edilmemiştir.

Men edemedi *ama* çok zahmet çekti (HK, 30)

Kız Hasan'ın yalarını sardı *ama* gözlerinden yaş yerine kan revan olur uyudu (HK, 30)

Gördü ki bir kız elinde testi su doldururudu *ama* kız gayet güzel idi (HK, 14)

Allah'dan bulasınız, *çünkü* faravnu ve onun kullarını bizden ikrah ittirdiniz. (MP, 8)

4. 3. 2. 1. 4. Sıralı Cümle¹⁴⁵

Tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla oluşan cümleler topluluğudur. Sıralı cümle iki veya daha fazla cümle ile kurulur. İki çeşidi vardır:

1. Bağımsız Sıralı Cümleler
2. Bağımlı Sıralı Cümleler

a) Bağımsız sıralı cümleler

“Tüm unsurları birbirinden bağımsız cümlelerin noktalı virgül (;), virgül (,), veya (ve), (ya...ya), (ne...ne) vb sıralama işlevli edatlarla yan yana dizildiği ve bir noktaya (.) bağlandığı en az birbirinden anlamca bağımsız ve aralarında unsur ortaklığı bulunmayan iki cümleyi...” (Delice, 2.bs., 2003, 147) içerir.

Bu gün yeminliyorum / dögüş olmasın (HK, 21)

¹⁴⁵ Muharrem Ergin (1993, 21.bs, 382) ve Leyla Karahan (17. bs., 2012, 85) aralarında ortak unsur bulunmayan tek yüklemler cümleleri “basit cümleler” olarak değerlendirmiştir. İbrahim Delice (2.bs., 2003, 146) *sıralı cümleleri* “Kullanımlarına Göre Cümleler” başlığı altında ele alır.

Ey efendim bir etrafa bakayım / bize bu gün kısmet gelir mi (HK, 23)

Kızım sakın darılma / ben seni diñemek için söyledim / dünyada ve ahrete kızım ve gelinimsin. (HK, 33)

O senin yerine kavma söyleyecektir /ve / o sana ağız ola, / ve sen ona Allah olasın. (MP, 6)

Zira bu kavmin önüne o geçecektir, ve ol göreceğin yeri bu onlara miras aldıracaktır (MP, 30)

Bir yandan gam gelir / bir yandan firak (AG, 37)

Dinleyin agalar / tarif edeyim (HAG, 23)

Hem ruhu kutsiyle kim kendünün ahseni ihtiyari ve muhabbetidür,/ anunla tahiyy ider / ve / hem kadirdür / ve / tahrik eder alem içinde (Gİ, 113)

b) Bağımlı sıralı cümleler

“Bir olay örgüsü içinde bulunan ve aynı özne tarafından gerçekleştirilen ve aralarında pek çok unsur ortaklığı bulunan” (Delice, 2.bs., 2003,147) bir özneye, yükleme, tümlece bağlanarak peş peşe sıralanmış cümlelerdir.

Aşağıdaki cümleler öznesi ortak bağımlı sıralı cümlelerdir.

Begiler dahı elinde el aman deyip aciz kaldı / bir türlü baş edemediler (HK, 5)

Bazırgan başına kervan halkı dediler bunlarla şimdi gavga ederiz, amma içimizden bazısı ölür bazımız yaralı olup, ve heman peruşan oluruz (HK, 10)

Bu örnekte, yüklem *dediler*, özne *kervan halkı*'dır. Cümle iç içe birleşik cümledir. İçteki cümle “*bunlarla şimdi gavga ederiz, amma içimizden bazısı ölür bazımız yaralı olup, ve heman peruşan oluruz*”dur. İç cümle sıralı cümle örneğidir. Ancak iç cümlelerin içinde de girişik birleşik cümle yer almaktadır: *bazımız yaralı olup, ve heman peruşan oluruz*.

Hem davul çalar / hem zurna (HK, 15)

Burada özne ve yüklem ortaklığı var.

Yani alimdür ve halimdür, gerçektür; / ve / gerçek kendidür.

Bu cümlelerin hepsinde gizli özne *O, yani Allah*'tır. (Gİ, 110)

4. 3. 2. 2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Yüklemin türüne göre iki tip cümle bulunmaktadır¹⁴⁶.

4. 3. 2. 2. 1. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil veya fiil grubu olan cümlelerdir. Her türlü hareket, iş, oluş bu cümlelerle karşılanır. Bu yüzden fiil cümleleri, isim cümlelerine göre daha fazla kullanım alanına sahiptir.

Pederinin elini öptü kuleye çıkıp oturdu (HK, 24)

Ok ile seni vururdum (HK, 28)

Ve beraberlerince Yusuf'ın kemiklerini de aldılar. (MP, 11)

Gine de farawun İbranileri vilayetten çıkmaga koyvermedi. (MP, 9)

İçinden süt ve bal akar (MP, 24)

Garip ustam kamil isen otur yerine (AG, 24)

Zikr itmiş gibi geldin bana (AG, 24)

4. 3. 2. 2. 2. İsim Cümlesi

Yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları, *-i* ek fiili ile görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman ve şart kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. Geniş zaman çekiminin III. şahıslarında kullanılan *-Dir* eki “durur” biçiminden ekleşmiştir. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem de geniş zaman ifade ederler. En çok kullanılan isim cümlesi *var, yok* isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir.

Köroğlu buna begenip bu tertibin pek güzeldir (HK, 7)

Bu Ayıvaz'ın entarisi sarıdır (HK, 8)

Kara Vezir gayet kuvvet sahabi büyük adamdır ve çok askeri vardır (HK, 25)

¹⁴⁶ Diğer gramer çalışmalarında da yüklem türüne göre cümleler “fiil” ve “isim” cümlesi olarak adlandırılmıştır. Hikmet Dizdaroğlu konuyu “yüklem türüne göre tümce türleri” başlığı altında işlemiştir (1976, 164-173). Tahsin Banguoğlu bu konuyu “basit cümle” başlığı altında ele almış ve ilaveten “saplama cümlesi” diye bir kategori daha açmıştır (4.bs., 1995, 531-538).

Sular saglarından ve sollarından duvar gibi idi (MP, 12)

Sabahdan akşamadek şeriat kesip hükm itmege mecbur-udu (MP, 15)

Yer meyvedardır (MP, 24)

Dört etrafın bag u bostan (HAG, 37)

4. 3. 2. 3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Yüklemin cümle içindeki yerine göre iki çeşit cümle vardır¹⁴⁷.

4. 3. 2. 3. 1. Kurallı (Düz) Cümleler

Yüklemi cümlelerin sonunda yer alan cümleler kurallı (düz) cümlelerdir.

Kendin ateşe yakarsın (HK, 26)

Sonunda pişman olursun (HK, 26)

Ve Allah'ı terk eyledi. (MP, 34)

Soñ sözleri şunlarıdı. (MP, 36)

Böyle deyip etrafına baktı (AG, 32)

Beni senden ayıran kahr olsun (AG, 16)

İşte geldim gidiyorum (HAG, 37)

4. 3. 2. 3. 2. Devrik Cümleler

Yüklemi cümlelerin sonunda bulunmayan cümleler devrik cümlelerdir.

Ugradı yolum bu yane (HK 24)

Rüyanda görmüşim seni (HK 26)

Gel imdi seni farawuna göndereim (MP, 5)

Ve hapise koydular, ta ona ne yapacaklarını Rabbi'den öğrenincege dek (MP, 25)

¹⁴⁷ Hikmet Dizdaroğlu, bu konuyu "Kuruluşlarına Göre Tümce Türleri" başlığı altında ele almıştır. Buna göre cümleleri *Düz*, *Devrik*, *Ayraç* ve *Kesik Tümceler* olarak dörde ayırmıştır (1976, 248-277). Muharrem Ergin'de bu konu işlenmemiştir (20.bs, 1993). Tahsin Banguoğlu bu konuyu "Sıra Değişmeleri" başlığı altında ele almıştır (1995, 4.bs., 533).

Ben garibim derdim yaz kalem ile (AG, 16)

Dinleyin agalar tarif edeyim (AG, 22)

Sana geldim Halep şehri (AG, 23)

Sana derler Arabistan (HAG, 37)

4. 3. 2. 4. Anlamlarına Göre Cümleler

Her cümle, yapısında bulunan sözcük ve eklerin yönlendirdiği soru, bildirme, emir, istek, ünlem vb. anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun kesinlikle ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. Buna göre cümlelerin temel anlam özelliği olumluluk veya olumsuzluktur. Bununla birlikte soru cümleleri de cümlenin temel anlam özelliklerinden biridir.

4. 3. 2. 4. 1. Olumlu Cümleler

Olumlu cümleler, yargının gerçekleştiğini anlatan cümlelerdir. Bu tür cümlelerin yüklemi, yapma, yapılma veya olma bildirir.

Çocuk kanına susadım

İner üç avuç kanın içerim

Öldürürüm çocuk seni (HK, 24)

Bizde sakın olan ruh kıskançlığa meylidir. (MP, 27)

Böyle söyleyip sazı yanına b(ı)raktı. (AG, 14)

Bazı cümleler olumsuzluk bildiren unsurlar içermesine rağmen anlamca olumludur.

Nevcivan içmemek istedi ise de bir vechile çare bulamayup bera-i hatır iki kadeh içti (HAG, 5)

4. 3. 2. 4. 2. Olumsuz Cümleler

Olumsuz cümleler, yargının gerçekleşmediğini anlatan cümlelerdir. Bu tür cümleler yapmama, yapılmama ve olmama bildirir.

a) –mA eki ile kurulan olumsuz cümleler

Vermem altındaki al idişi (HK, 24)

Kendi kefim ile *gelmedim* (HK, 26)

İsrail ogulları bana *inanmayacaklar* (MP, 5)

Garip *dayanamam* ben bu siteme (AG, 19)

Ötme garip gönül şen değil (AG, 38)

b) *Degil* edatı ile kurulan olumsuz cümleler:

Hasılı bir kule oldu ki vasfı kabil *degildir* (HK, 5)

Bolu beyleri ben Köroğlu *degilim* el ogluyum (HK, 10)

Ben dilbaz *degilim* (MP, 6)

Ol köşkün ziynetini tarif etmek mümkün *degil* (AG, 3)

c) *Ne... ne* edatı ile kurulan olumsuz cümleler

Baktı ki *ne* gelen var *ne* giden (HK, 16)

Rabbi onlara gücenmiş idi ve kast itmiş idi ki *ne* biri gire *ne* de öbiri Hanan vilayetine (MP, 27)

Ne gündüzüm gündüz *ne* gecem gece (AG, 8)

Ne sabra takatim *ne* dilde karar/ Gönül Mecnun olmuş Leylesın arar (AG,14)

ç) *Yok* ismi ile kurulan olumsuz cümleler

Baktı ki kimseler *yoktur* (HK, 22)

Bir de sabah oldukça caireler *ne* baksınlar hanum odasında *yoktur*. (HK, 28)

Lakin söylemege mecali *yok* idi (HK, 32)

Hile u fesatlarına nihayet *yok* idi (HAG, 4)

4. 3. 2. 4. 3. Soru Cümleleri

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan veya soru yoluyla değişik kavramlar bildiren cümlelerdir. Cümleye soru anlamı kazandıran unsurlar: *soru eki –mI*, *soru sıfatları*, *soru zamirleri*, *soru zarfları* ve *soru edatlarıdır*.

a) Soru eki –mI ile kurulan soru cümleleri

Soru eki *-mI* yüklemden veya diğer cümle öğelerinden sonra gelerek soru cümleleri yapar. Bu cümleler onay veya red talebi ifade eden cümlelerdir. Yüklemden sonra kullanılan soru eki, eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğini sorar.

Bre erif şu kadar atların içinde begendigin at bu *mudur*? (HK, 1)

Be hey güzel aga *mısın* bey *misin*,

Be hey dilber melek *misin* gül *misin*? (HK, 14)

Ya ben senin sag b(ı)rakır *mıyım*? (HK, 9)

Ebeler emrine itaat ittiler *mi*? (MP, 2)

Bizim eller bahar *mıdır* yaz *mıdır*? (AG, 35)

Acaba konaga gelir *mi*? (HAG, 13)

b) Soru sözcükleriyle kurulan soru cümleleri

Soru sıfatları, soru zarfları, soru zamirleri ve soru edatlarıyla kurulur.

Ana ben *kimin* ogluyum söyle? (HK, 22)

Ane kamçıyla pazumbent *nirde*? (HK, 22)

Kardaşım *nereden* geldin *nereye* gidersin? (HK, 17)

Yalınız başına *ne* yapa-bileceksin? (HK, 25)

Mısır padişahı İbranilere *ne* yaptı? (MP,1)

Başka *ne* kanunname eyledi? (MP, 2)

Mısır'dan *niçün* kaçtı; *nerege* gitti; *kimin* kızını aldı? (MP, 4)

Rabbi Musi'e *ne* yapsın deyü emr eyledi? (MP, 21)

Bu bakır ılan *neye* temsil idi (MP, 28)

Tiflis'de bir beyit söyleyene beş altun veriler-imiş *ne* dersin? (AG, 6)

Ne vakit gideceksiniz? (AG, 28)

Nerelisin? (AG, 28)

Soru eki veya soru sözcüğü içeren bazı cümlelerde soru unsuru cümleye beklenmezlik, küçümseme, çaresizlik, sitem, şikayet...vb. anlamlar katar.

Kız benden *ne* kemlik gördün kaçarsın? (HK, 14)

Ellerinden *ne* gelir bir kuşudu kaçtı tutulması mümkün değil (HK, 18-19)

Bana *niçin* haber ver vermesiniz elbette ben babama giderim (HK, 22)

Ala ata binip doğru meskur mahali gezdi *ne* görsün Hasan uyuya-kalmış
(HK, 27)

5. SONUÇ

Karamanlılar, Nüfus Mübadelesine kadar özellikle İç Anadolu’da ve İstanbul’da yaşamış Ortodoks Hristiyan, fakat Türkçe konuşup yazan bir topluluktur. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan “Türk-Yunan Ahali Mübadelesi”ne ilişkin protokol gereği İstanbul dışında yaşayan diğer Ortodoks Hristiyanlar gibi Karamanlılar da Rum sayılarak, Yunanistan’a gönderilmişlerdir. Burada ilk kuşak pek çok zahmet çekmiştir. Onların çocukları ve torunları Yunanlara alışmış; birincil dilleri Yunanca olmuştur.

Bu çalışmada Karamanlı Türkçesinin temel yapısı ve dil bilgisi özellikleri örnek metinler çerçevesinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu metinler sırasıyla şunlardır: “Gennadios’un İtikadnamesi”– *περί τῆς δόξ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων* (*De Christianorum Recta et Vera Fide*) (1584), “Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti” *XAZPETI MQYΣHNIN ÓMPÓYNÓYN NAKAIETI* (1839), “Hikaye-yi Aşık Garip” *XIKIATETI AΣHK ΓAPIII* (1872), “Hikaye-yi Köroğlu” *XIKIATETI KIÓPOYΛOY* (1879), “Aşık Garip Hikayesi ve Hurriyet Şarkıları” *AΣHK ΓAPIII XIKIATEΣH BE XOYPIET ΣAPKEΛEPH* (1914). Karamanlıların tarihini, edebiyat ürünlerini, yazı dillerinin özelliklerini ana hatlarıyla ele alan; Karamanlı Türkçesi ve edebiyatı üzerine daha önce yayımlanmış çalışmaları tanıtan *Giriş* bölümünü takiben Karamanlı Türkçesinin ses, biçim ve sözdizimi açısından incelendiği üç ana bölüm yer almıştır.

Karamanlılar, Grek alfabesini kullanmışlardır. Bu alfabe, Türkçedeki ünlü sistemini Arap alfabesinden daha iyi yansıtmaktadır. Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerde Türkçedeki bütün ünlüler ayrı harflerle gösterilmektedir. Bu özellik, hem sözcükleri okuyuşta hem eklerin varyantlarının tespitinde kolaylık sağlamaktadır. Özellikle yuvarlak ünlülerin ayrımı, Arap harfli paralel metinlerin çözümlenmesine de katkı sunmaktadır.

İncelediğim metinlerde Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin okunduğu gibi yazıldığını gözlemledim. Arap alfabesinde /ع / ve /ء / harfleriyle belirtilen gırtlak

ünsüzleri gösterilmemiştir. /h/, /s/ gibi Arap alfabesinde farklı varyantları ayrı harflerle gösterilen sesler günümüz Türkçesinde olduğu gibi tek harfle gösterilmiştir. Arap alfabesindeki uzunluklar da ayrıca belirtilmemiş, tamlamalar çoğunlukla okunduğu gibi yazılmış, izafet kesresi veya harf-i tarifi göstermek için herhangi bir noktalama işareti kullanılmamıştır. Türkçe sözcüklerde görülen /η/ bazen gösterilmiş bazen gösterilmemiştir. Yine Türkçe sözcüklerde görülen /é/ için ayrı bir işaret kullanılmamıştır. Bu sözcükler Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi bazen /i/’li bazen /e/’li yazılmıştır. Ancak genel eğilim /e/’den yanadır. /b/ ve /p/, /t/ ve /d/ seslerini gösteren harfler birbiri yerine kullanılmıştır. *Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti* adlı metinde ise bu nöbetleşme yok denecek kadar azdır. Dini bir metin olması sebebiyle sözcüklerin telaffuz edildiği gibi yazılmasına ve tutarlılığa ayrıca dikkat edildiği kanısındayım. İmla açısından klasik Osmanlı Türkçesi imlasına bağlı kalındığı söylenebilir.

Ses bilgisi açısından incelediğim metinlerin en önemli özelliği ünlü ve ünsüz uyumlarının tesis edilmiş olmasıdır. Eklerdeki ünlüler, istisnâ durumlar hariç, ulandıkları sözcüklerin son hecesindeki ünlüye tâbidir. Uyumsuzluk örneklerinin çoğu yazım özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Biçim bilgisi açısından Karamanlı Türkçesi, Anadolu’da gelişen yazı dilleriyle hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Çekim eklerinin türleri ve işlevleri açısından bir farklılık göstermemektedir. Örneğin günümüz Türkçesinde “sonra” edatıyla öbek oluşturan zaman bildiren sözcüklere ayrılma durumu eki ulanmaz: “birkaç yıl sonra”. Eski Anadolu Türkçesinde ise “sonra” edatı daima +dAn ile kullanılmaktadır. Karamanlı Türkçesinde de bu kullanımın sürdürüldüğü görülmektedir.

Bununla birlikte incelediğim metinlerde Karamanlı Türkçesine özgü birkaç unsur tespit ettim. Örneğin +sXz olumsuzluk eki üzerine gelen araç durum eki –n’nin zarf yapması arkaik bir şekil olarak Anadolu’da gelişen yazı dillerinde muhafaza edilmiştir. –mADAn ekiyle aynı işlevdedir. *Hazreti Musa Peygamberin Ömrünün Nakliyeti*’nde ise söz konusu ekte araç durum eki çoğunlukla düşmüştür. Ekin zarf yapma işlevi, onun zaman içinde çekim eki özelliğini yitirip yapım eki işlevi kazandığını göstermektedir. Ancak kalıplaşan ifadeler dışında kullanımının yaygın olmadığı söylenebilir.

Sözcük türetimi açısından baktığımızda da Karamanlı Türkçesinde kullanılan ekler ve işlevleri, Anadolu'da gelişen diğer yazı dillerindeki gibidir.

Söz dizimi açısından da Karamanlı Türkçesi metinleri Türkçenin genel yapısını yansıtmaktadır.

Sonuç olarak Karamanlılar, çok uluslu Osmanlı coğrafyasında, Türkçe konuşan Ortodokslar olarak zengin bir kültürel üretime sahiptiler. Onların dili ve edebiyatı üzerine yapılan çalışmalar, hem Türkçenin edebi dil olarak Anadolu'daki gelişimi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamıza vesile olmakta, hem de Osmanlı kültür hayatında farklı unsurlar arasındaki etkileşimi ve bunun sonuçlarını daha iyi değerlendirmemize katkı sağlamaktadır. Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerin tespiti, çeviri yazıya aktarımı, sözvarlığının ortaya konması, dil özelliklerinin aynı dönemde farklı alfabelerle yazılmış Türkçe metinlerle karşılaştırmalı değerlendirilmesi çabalarının artarak sürmesi önemlidir. Beş farklı metin çerçevesinde hazırlanan bu dil bilgisi çalışması, Karamanlı Türkçesi üzerine yapılacak araştırmalar için yardımcı bir kaynak olacaktır.

6. KAYNAKÇA

- AĞCA, Ferruh. 1999. *Karamanlı Türkçesi Morfolojisi*.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi.
- AKSAN, Doğan, 1995. Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim. 5.bs. Ankara: TDK Yay.
- .1978. *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi*. (Haz. Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Neval Pirali). Ankara: TDK Yay.
- ANHEGGER, Robert. 1979. “Hurufumuz Yunanca. Ein Beitrag zur Kenntnis der Karamanisch-Türkischen Literatur”. *Anatolica* 7, 1979/80: 157-202.
- ANZERLİOĞLU, Yonca. 2009. “Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler”. *Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*. Güz 2009. S.5: 171-187.
- . 2009. *Karamanlı Ortodoks Türkler*. 2bs. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- ARAT, Reşit Rahmeti. 1979. *Kutadgu Bilig III, İndeks*. Yayınlayan: K. Eraslan, O. F.Sertkaya, N. Yüce. İstanbul: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.
- Aşık Garip Hikayesi ve Hürriyet Şarkıları (ΑΣΗΚ ΓΑΡΙΠ ΧΙΚΙΑΓΕΣΗ ΒΕ ΧΟΥΠΙΕΤ ΣΑΡΚΕΛΕΡΗ)*. 1914. İstanbul.
- ATABAY, Neşe, İbrahim KUTLUK, Sevgi ÖZEL. 1983. *Sözcük Türleri*. Ed. Doğan Aksan. Ankara: TDK Yay.
- ATALAY, Besim. 1939-1943. *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I-IV* Ankara: TDK Yay.; 4.c. *Dizin “Endeks”*. 3.bs. Ankara: TDK Yayınları.1992.
- BALTA, Evangelia. 1987. *Karamanlidika: Additions (1584-1900), Bibliographie Analytique*. Athen.
- . 1987. *Karamanlidika: Additions (XXe siecle), Bibliographie Analytique*. Athen.
- . 1997. *Karamanlidika: Nouvelles additions et compléments I*. Athènes: Centred’Etudes d’Asie Mineure.
- . 1989. “Karamanlîca (Karamanlidika) Basılı Eserler”. çev. Andonis Zikas. *Tarih ve Toplum*. C. 62: 57-59.
- .1990. “Karamanlîca Kitapların Önsözleri” (çev. H. Milas) *Tarih ve Toplum*, C.74.
- . 1998. “Karamanlîca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması”. Çev. Erol Üyepazarcı. *Müteferrika* 13: 3-19.
- . 2000. “Karamanlîlar: The Turcophone Orthodox Population in Cappadocia”. *The Great Ottoman: Turkish Civilisation: Volume II Economy and Society*. Ed. Kemal Çiçek. Ankara: 467-471.

_____. “‘Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz’ Adventures of An Identity in The Triptych: Vatan, Religion and Language” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*: 8. İstanbul: 25-44.

_____. 2008. “Karamanlıca Kitapların Çılgınlıklarıyla Fısıltıları”. Çev. Ari Çokona. *Toplumsal Tarih*. No: 177. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları: 58-61.

_____. 2009. “Evangelinos Misailidis’in Yunanca ve Karamanlıca Yayınlarına Osmanlı kaynaklarının Tanıklığı”. *Toplumsal Tarih*: 188. Ağustos 2009: 24-30.

_____. 2010. *Beyond the Language Frontier: Studies on the Karamanlis and the Karamanlidika Printing*. İstanbul: The Isis Press.

_____, Matthias KAPPLER (ed). 2010: *Cries and Whispers in Karamanlidika Books*. Proceedings of the First International. Conference on Karamanlidika Studies. (Nicosia, 11th–13th September 2008) *Turcologica* 83, Harrassowitz Verlag.

_____, Mehmet ÖLMEZ (ed). 2011. *Between Religion and Language: Turkish-Speaking Christians, Jews and Greek-Speaking Muslims and Catholics in the Ottoman Empire*. İstanbul: Eren Yay.

_____. 2014. *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz, Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

BANGUOĞLU, Tahsin. 1995. *Türkçenin Grameri*. 4. bs. Ankara: TDK. Yay.

BERKOL, Bülent. 1989. “Karamanlıca Kaynakça”. *Tarih ve Toplum*. C.11: 59-60.

_____, Pinelopi Stathis. 1986. “133 Yıl Önce Yunan Harfleriyle Türkçe (Karamanlıca) Bir Robinson Crouse Çevirisi”. *Sosyoloji Konferansları*, 21: 135- 138.

CAFEROĞLU, Ahmet. 1968. *Uygur Sözlüğü*. Genişletilmiş 2. bs. Ankara: TDK Yayınları.

CİHANGİR, Erol. 1996. *Papa Eftim’in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*. İstanbul.

CLAUSON, Sir Gerard. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.

CRUSIUS, Martinus. 1584. *Turcograeciae Libri Octo*. Basileae.

ÇAĞATAY, Saadet. 1943. “Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental -n”. *Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*. I: 93-107.

DELİCE, İbrahim. 2003. *Türkçe Sözdizimi*. 2.bs. İstanbul: Kitabevi.

DERNSCHWAM, Hans. 1992. *İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü* Çev. Yaşar Ören. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

DEVELİ, Hayati. 1995. *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*. Ankara: TDK Yay.

DİNÇER, Fehmi. 2011. “1584 Yılında Karamanlıca Alfabe İle Yazılmış Bir İtikatname” *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*.

- 16-19 Kasım 2011. C.3. Ed. Adem Öger. Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları:173-194.
- DİZDAROĞLU Hikmet. 1976. *Tümcebilgisi*. Ankara: TDK Yay.
- DOERFER, Gerhard. 1963-1975. *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, Band I-IV. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- DUMAN, Musa. 1995. *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*. Ankara: TDK Yay.
- . 1999. “Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair”. *İlmî Araştırmalar*, 7: 65-103.
- ECKMANN, János. 1950a. “Anadolu’da Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica” *DTCFD*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. C.VIII: 65-200.
- . 1950b. “Yunan harfli Karamanlı imlası hakkında”, *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I* : 27-31.
- . 1951. “Karamanlıca –işin-li Gerundium Hakkında” *Türk Dili Belleteni*, 1950. Seri III/14-15: 45-52.
- . 1953. “Karamanlı Türkçesinde –maca ekli Fiil Şekli” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*: 45-48.
- . 1965. “Die Karamanische Literatur” *Philologiae Turcica Fundamenta, II*, Wiesbaden: 819-835.
- . 1989. “Karamanlıcada Birkaç Gerundium Terkibi”. çev. Müjdat Kayayerli. *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXVI/ 2, 1988: 89-94.
- . 1992. “Karamanlı Edebiyatı”. Çev. Rezan Kızıltan. *Türk Dünyası Edebiyatı I*. (Haz. H. Açıkgöz): 20-38.
- EDİSKUN, Haydar. 1985. *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- EROL, Melih. 2004. “19. Yüzyılda Basılan Karamanlıca Eserler” *Toplumsal Tarih*. Ağustos. C. 128: 66-75.
- Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası*. 2001. (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle 1584-1986. Milli Kütüphane. Ankara.
- <http://eyayinlar.mkutup.gov.tr/cgi-bin/WebObjects/EHT.woa/wa/default> [15.02.2010].
- ERDAL, Marcel. 1991. *Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassow Verlag.
- . 2004. *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston: E. J. Brill.
- EREN, Hasan. 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- ERGİN, Muharrem. 1993. *Türk Dil Bilgisi*. 20. bs. İstanbul: Bayrak.
- EVLIYA ÇELEBİ. 2005. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. C. IX. Haz. Yücel Dağlı, vd. İstanbul: YKY.
- GENCAN, Tahir. Nejat. 1979. *Dilbilgisi*. 4. bs. Ankara: TDK Yay.

- GÜLSEVİN, Güner. 1997. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yay.
- . 1998. “Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler” *İlmi Araştırmalar* 6. İstanbul. 125-147.
- HATİBOĞLU, Vecihe. 1972. *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: TDK Yay.
- Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti (XAZPETI MOYSEHNIN ÖMPÓYNÓYN NAKAIETI)*. 1839. Atina.
- Hikaye-yi Aşık Garip (XIKIATEFI ASHK GAPHI)*. 1872. İstanbul
- Hikaye-yi Köroğlu (XIKIATEFI KIÓPOYAYOY)*. 1879. Asitane.
- HUART, Clément. 1900. “Notice sur trois ouvrages en turcd’Angora imprimés en caracteres grecs”. *Journal Asiatique*. 9. Sér. Vol. 16: 459-477.
- İBAR, Gazanfer. 2010. *Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İMER Kamile, Ahmet Kocaman, Sumru Özsoy,. 2011. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınevi.
- KAÇALIN, Mustafa. 2006. *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-namesi (Hikāyet-i Oğuz-nāme-i Qazān Bég ve Ğayrı)*. İstanbul: Kitabevi.
- KARAAĞAÇ, Günay. *Türkçenin Ses Bilgisi*, 2.bs. İstanbul: Kesit Yay.
- KARAHAN, Leyla. 2012. *Türkçede Söz Dizimi*. 17. bs. Ankara: Akçağ Yay.
- KORKMAZ, Zeynep. 1958. “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme. *TDAY (Belleten)*-1958: 41-68.
- . 1992. *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- . 2009. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. 3.bs. Ankara: TDK Yay.
- KONONOV, A.N. 1968. “İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı”. *TDAY-Belleten* 1968: 81-88.
- MİLAS, Hercül. 1992. “Yunancanın Türkçe Harflerle Yazılışı” *Tarih Araştırmaları*, Ankara:189-197.
- MILLER, Michael Grimm. 1974. *The Karamanli-Turkish Texts: The Historical Changes in Their Script and Phonology*. Thesis PH. D. Indiana University.
- MİRMİROĞLU, VL. 1945. *Fatih Sultan Mehmet Han Devrine Ait Tarihi Vesikalar*. İstanbul: Çituri Biraderler.
- MİSAİLİDİS, Evangelinos. 1986. *Seyreyle Dünyayı: Temaşa-i Dünya ve Cefakar u Cefakeş*. Çev. R. Anhegger and V. Günyol. İstanbul: Cem Yayınevi.
- NİCOLAY, Nicolas de. 1968. *The Navigations into Turkie*. Çev. Thomas Washington. New York: Da Capo Press.
- ÖGER, Ahmet, Oğuz Özdem. 2013. *Karamanlıca Bir Eser Nevşehir Salnamesi 1914*. Ankara: NEVKAM.
- ÖZDEM, Ragıp. 1938. “Gennadios’un İtikatnamesi”. *Ülkü Halkevleri Dergisi*. Şubat 1938: 529-540.

- PETROPOULOU, Ioanna. 2007. "From West to East. Translation Bridge. An Approach from a Western Perspective". *Ways to Modernity in Greece and Turkey: Encounters with Europe, 1850 -1950*. Ed. Anna Frangoudaki, Caglar Keyder. İ. B. Tauris & Co Ltd. London: 91-112.
- ROBERT, Anhegger.1984. "Karamanlı Türkçesi".*Tarih ve Toplum*. Nisan: 242.
- SALAVILLE Sévérien, Eugèn DALLEGIO. 1958. *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, I, 1584-1850*. Atina.
- . 1966. *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, II, 1851-1865*. Atina.
- .1974. *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, III, 1866-1900*. Atina.
- SAMİ, Şemseddin. 1989. *Kamus-ı Türkî*. İstanbul. (Tıpkı Basım).
- SAVVIDES, Alexis.1993. "Late Byzantine and Western Historiographers on Turkish Mercenaries in Greek and Latin Armies: Turcoples/Tourkopouloi" *Making of Byzantine History, studies dedicated to Donald M. Nicol*. Ed. Roderick Beaton and Charlotte Rouche. Variorum: 122-136.
- SERTKAYA, Osman Fikri. 2004. "Grek Harfleriyle Yazılmış Anadolu Karamanlı Ağzı Metinleri Üzerine". *Journal of Turkish Studies. Kaf Dağının Ötesine Varmak Festschrift in Honour of Günay Kut, Essays presented by her Colleagues and Students*, IV, XXVIII/2, Harward, 2004: 1-21.
- SEZER, Engin. 2007. "Karamanlı Türkçesi ile Yazılan Edebi Metinler" *Türk Edebiyatı Tarihi* Ed. Talat Sait Halman...vd. 2bs. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007): 594-598.
- STEINGASS, Francis Joseph. 1998. *Comprehensive Persian-English dictionary, including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*. Yeniden basım. Beyrut: Typopress.
- STACHOWSKI, Marek. 2009. "Yeniden Türkçe 'Çocuk' Sözcüğünün Kökeni Üzerine" *Türkbilig* 2009/17: 124-132.
- ŞAHİN, Hatice. 2003. *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Akçağ Yay.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut. 1974. "Salaville Sévérien ve Eugene Daleggio, Karamanlidika, Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caracteresgrecs III, 1866-1900 (Karamanlidika, Yunan harfleri ile basılı Türkçe kitapların açıklamalı bibliyografyası III. cilt 1866-1900)". *TTK Belleten*. C. XXXVIII:757-765.
- Tarama Sözlüğü I-VI*.1963-1972. Ankara: TDK Yay.
- TAŞ, İbrahim. 2009. *Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı*. Ankara: TDK Yay.
- TEKİN, Talat. 1984. "Çeşitli Alfabelerle Türkçe Yazılar, Grek Alfabeti ile Türkçe", *Tarih ve Toplum*, Mart-1984: 20-23.
- .1994. "Bir TDK Yayını Üzerine". *Türkoloji Eleştirileri*. Ankara.

- _____. 1996. "On the origin of the Turkic Genitive Suffix", *Symbolae Turcologicae. Studies in Honour of Lars Johanson*. Swedish Research Institute in İstanbul, 6. Uppsala: 227-230.
- _____. 1997. *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*. Ankara: Simurg.
- _____. 2000. *Orhon Türkçesi Grameri*. (Yeniden basım). Ankara.
- ÜSTÜNOVA, Kerime. 2012. "Geçişlilik-Geçişsizlik Nitelikleri Değişken Olabilir mi?" *Turkish Studies*. Vol 7/2. Bahar: 7-14.
- VARDAR, Berke. 1980. *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- VRYONIS, Speros, 1986. *The decline of medieval Hellenism in Asia Minor: and the process of Islamization from the eleventh through the fifteenth century*. Berkeley: University of California Press.

Ek 1: Karamanlı Türkçesi ve Edebiyatı Hakkındaki Yayınların Listesi

1. Bibliyografyalar

BALTA, Evangelia. 1987. *Karamanlidika: Additions (1584-1900)*, Bibliographie Analytique. Athen.

_____. 1987. *Karamanlidika: Additions (XXe siecle)*, Bibliographie Analytique. Athen.

_____. 1997. *Karamanlidika: Nouvelles additions et compléments I*. Athènes: Centred'Etudes d'Asie Mineure.

Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası. 2001. (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle 1584-1986). Milli Kütüphane. Ankara.

<http://eyayinlar.mkutup.gov.tr/cgi-bin/WebObjects/EHT.woa/wa/default>
[15.02.2010].

SALAVILLE Sévérien, Eugèn DALLEGIO. 1958. *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, I, 1584-1850*. Atina.

_____. 1966. *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, II, 1851-1865*. Atina.

_____. 1974. *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, III, 1866-1900*. Atina.

2. Kitaplar

ANZERLİOĞLU, Yonca. 2009. *Karamanlı Ortodoks Türkler*. 2bs. Ankara: Phoenix Yayınevi.

BALTA, Evangelia. 2010. *Beyond the Language Frontier: Studies on the Karamanlis and the Karamanlidika Printing*. İstanbul: The Isis Press.

_____. 2013. *Miscellaneous Studies on The Karamanlidika Literary Tradition*. İstanbul: The Isis Press.

_____. 2014. *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz, Karamanlılar ve Karamanlca Edebiyat Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

İBAR, Gazanfer. 2010. *Anadolulu Hemşehrilerimiz Karamanlılar ve Yunan Harfli Türkçe*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- KAHYA, Hayrullah. 2015. *Angeliaforos Çocuklar İçin (1872)* (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin). İstanbul: Kişisel Yayınlar.
- MİSAİLİDİS, Evangelinos. 1986. *Seyreyle Dünyayı: Temaşa-i Dünya ve Cefakar u Cefakeş*. Çev. R. Anhegger and V. Günyol. İstanbul: Cem Yayınevi.
- ÖGER, Ahmet, Oğuz Özdem. 2013. *Karamanlıca Bir Eser Nevşehir Salnamesi 1914*. Ankara: NEVKAM.

3. Bildiri Kitapları

- BALTA, Evangelia, Matthias KAPPLER (ed). 2010. *Cries and Whispers in Karamanlidika Books*. Proceedings of the First International. Conference on Karamanlidika Studies. (Nicosia, 11th–13th September 2008) *Turcologica* 83, Harrassowitz Verlag.
- _____, Mehmet ÖLMEZ (ed). 2011. *Between Religion and Language: Turkish- Speaking Christians, Jews and Greek-Speaking Muslims and Catholics in the Ottoman Empire*. İstanbul: Eren Yay.

4. Makaleler

- AĞCA, Ferruh. 2006. “Hristiyan Karamanlı Türkleri ve Karamanlı Ağzı Üzerine”. *H.Ü. Türkbilig Türkoloji Araştırmaları* 2006/11. Ankara: 3-18.
- _____. 2010. “Grek Harfli Karamanlı Türkçesi Metinlerinde –DXr Bildirme Ekinin Farklı Bir Fonksiyonu Üzerine”. *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. Cilt 19. Ankara: 76-86.
- ANHEGGER, Robert. 1979. “Hurufumuz Yunanca. Ein Beitrag zur Kenntnis der Karamanisch-Türkischen Literatur”. *Anatolica* 7, 1979/80: 157-202.
- ANZERLİOĞLU, Yonca. 2004. “Karamanlılar, Urumlar ve Gagauzlar Arasında Tarihsel ve Sosyo-kültürel Bağlar Var mıdır?”. *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler, 8-10 Mayıs 2002 AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü*. Ed. Sema Barutçu vd. Ankara: 220-240.
- _____. 2009. “Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler”. *Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*. Güz 2009. S.5: 171-187.
- AYTAÇ, Selenay. 2007. “Karamanlıca Eserleri Nasıl Kataloglamalıyız? Çevrimiçi Kütüphane Kataloglarından Bibliyografik Kayıt Örnekleri” *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu Bildiriler, 24-26 Ekim 2007*. Ed: Kurbanoglu, Y. Tonta ve U. Al. Ankara: HÜ. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü: 261-267. <http://by2007.bilgiyonetimi.net/bildiriler/aytac.pdf> [01.01.2008].
- BALTA, Evangelia. 1989. “Karamanlıca (Karamanlidika) Basılı Eserler”. çev. Andonis Zikas. *Tarih ve Toplum*. C. 62: 57-59.
- _____. 1990. “Karamanlıca Kitapların Önsözleri” (çev. H. Milas) *Tarih ve Toplum*, C.74.
- _____. 1998. “Karamanlıca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması”. Çev. Erol Üyepazarcı. *Müteferrika*. S. 13: 3-19.

- _____. 2000. "Karamanlılar: The Turcophone Orthodox Population in Cappadocia". *The Great Ottoman: Turkish Civilisation: Volume II Economy and Society*. Ed. Kemal Çiçek. Ankara:467-471.
- _____. 2003. "'Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz' Adventures of An Identity in The Triptych: Vatan, Religion and Language" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*:8. İstanbul: 25-44.
- _____. 2008. "Karamanlıca Kitapların Çılgılarıyla Fısıltıları". Çev. Ari Çokona. *Toplumsal Tarih*. no: 177, p. 58-61. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları: 58-61.
- _____. 2009. "Evangelinos Misailidis'in Yunanca ve Karamanlıca Yayınlarına Osmanlı kaynaklarının Tanıklığı". *Toplumsal Tarih*: 188. Ağustos 2009: 24-30.
- BERKOL, Bülent. 1989. "Karamanlıca Kaynakça". *Tarih ve Toplum*. C.11: 59-60.
- _____, Pinelopi Stathis. 1986. "133 Yıl Önce Yunan Harfleriyle Türkçe (Karamanlıca) Bir Robinson Crouse Çevirisi". *Sosyoloji Konferansları*, 21: 135- 138.
- CLOGG, Richard. 1967. "Notes on some Karamanli books printed before 1850 now in British Libraries with particular reference to the Bible translations of the British and Foreign Bible Society" *Mikrasiatika Chronika*. C.13: 521-563.
- _____. 1968. "The Publication and Distribution of Karamanli Texts by British and Foreign Bible Society Before 1850: I, II". *Journal of Ecclesiastical History* XIX/1-2: 57-81, 171-193.
- ÇAĞATAY, Saadet. 1964. "Tanıtmalar" *Türkoloji Dergisi*. C. 1: 3: 129-133.
- DEMİRCİ, Doğan. 2014. "İsparta'da Bulunan Beş Karamanlıca Kitabının İncelenmesi". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Ağustos 2014. S.32:155-176.
- DİNÇER, Fehmi. 2011. "1584 Yılında Karamanlıca Alfabe İle Yazılmış Bir İtikatname" *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. 16-19 Kasım 2011. C.3. Ed. Adem Öger. Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları:173-194.
- ECKMANN, János. 1950a. "Anadolu'da Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica" *DTCFD*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. C.VIII. s.165-200
- _____. 1950b. "Yunan harfli Karamanlı imlası hakkında", *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I*: 27-31.
- _____. 1951. "Karamanlıca –işin-li Gerundium Hakkında" *Türk Dili Belleteni*, 1950. Seri III/14-15: 45-52.
- _____. 1953. "Karamanlı Türkçesinde –maca ekli Fiil Şekli" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*:45-48.
- _____. 1965. "Die Karamanische Literatur" *Philologiae Turcica Fundamenta, II*, Wiesbaden: 819-835.

- _____. 1989. "Karamanlıcada Birkaç Gerundium Terkibi". çev. Müjdat Kayayerli. *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXVI/ 2, 1988: 89-94.
- _____. 1992. "Karamanlı Edebiyatı". Çev. Rezan Kızıltan. *Türk Dünyası Edebiyatı I*. (Haz. H. Açıkgöz): 20-38.
- EKŞİ, Pelin. 2012. "Karamanlı Türkçesinde Ad Durum Ekleri" (The Case Suffixes in Caramanian Language) *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 23. C.23: 219-226.
- _____. 2014. "Karamanlı Edebiyatının Tarihsel Gelişimi" *ASOS Journal*. Yıl: 2, Sayı: 2/1, Haziran: 280- 287.
- _____. 2015. "Karamanlı Türklerinin Dil ve Edebiyatları Hakkında Açıklamalı Bibliyografya Denemesi". *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 10/8. Spring 2015. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8123>. Ankara: 965-986.
- EROL, Melih. 2004. "19. Yüzyılda Basılan Karamanlıca Eserler" *Toplumsal Tarih*. Ağustos. C. 128: 66-75.
- EYİCE Semavi. 1962. "SALAVILLE, Sévérien ve DALLEGGIO, Eugène: Karamanlidika, Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, I, 1584-1850 (=Karamanlidika, Yunan harfleri ile Türk dilinde basılmış kitapların analitik bibliyografyası, I, 1584-1850), Collection de l'Institut Français d'Athènes, 47, -Centre d'Etudes d'Asie Mineure, 16 (=Atina Fransız Enstitüsü Yayınları, 47, -Anadolu Araştırmaları Merkezi Yayını, 16), Atina 1958, XI+325 sahife, metin dışı 28 levha, ciltsiz". *TTK-Belleten*. Cilt XXVI. S. 102: 369-374.
- _____. 1975. "Anadolu'da Karamanlıca Kitabeler I, (9 resimle birlikte)". *TTK-Belleten*. C. XXXIX. S. 153: 25-48.
- _____. 1977. "Rum Harfleri ile Türkçe (Karamanlıca) bir Nevşehir Salnamesi (Yıllığı)". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Fındıkoğlu Armağanı*:77-102.
- _____. 1980. "Anadolu'da Karamanlıca Kitabeler (Grek harfleriyle Türkçe kitabeler) II, (9 resimle birlikte)". *TTK-Belleten*. C. XLIV. S. 176. 683-696.
- GÜNGÖR, Harun. 1984. "Karamanlıca (Grek Alfabeli Türkçe) Bir Kitabe" *Türk Dünyası Araştırmaları*. Sayı 33: 95-101.
- _____. 1989. "Karamanlıca (Grek Alfabeti ile Türkçe) Üç Kitabe". *Türk Dünyası Tarih Dergisi*. Ekim 1989: 29-31.
- _____. 1999. "Niğde-Nevşehir Yöresindeki Yeni Karamanlıca Kitabeler", VII. *Milletlerarası Türkoloji Kongresi*. 8-12 Kasım 1999.
- _____. 2000. "Niğde-Nevşehir Yöresindeki Karamanlıca Kitabeler". *Türk Dünyası Tarih Dergisi*. S. 34. Aralık: 44-46.
- _____. 2011. "Bir Rus Araştırmacının Gözü İle Karamanlılar". 1. *Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. C.3. Ed. Adem Öger. Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları:401-406.

- HAZAR, Mehmet. 2011. "Türk Diliindeki Fiilden İsim Yapan -cAk Eki Hakkında". *Dil Araştırmaları*: 8. Bahar:141-153.
- , Oğuz ÖZDEM. 2008. "Grek Asıllı Karamanlı Türkçesi Alfabetinin Kullanımı Üzerine". *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Vol 3/6. Doi Number: 10.7827/TurkishStudies.467: 337-351.
- HUART, Clément. 1900. "Notice sur trois ouvrages en turcd'Angora imprimes en caracteres grecs". *Journal Asiatique*. 9. Sér. Vol. 16: 459-477.
- KAHYA, Hayrullah. 2008a. "Karamanlıcada Arapça Farsça Kelimeler". *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Vol 3/3. 2008: 480-501.
- . 2008b. "Karamanlıca Bir Eser: Yeni Hazne ve Dil Özellikleri (İmla Özellikleri ve Ses Bilgisi)". *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Vol 3/6. 2008: 367-408.
- . 2008c: "Karamanlıca Zarf-fiil Eklerinden Örnekler". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S.19. Konya:131-152.
- . 2009. "Karamanlıca Bir Zarf-fiil Eki {IncAs}". *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Vol 4/3:1241-1252.
- . 2014. "Karamanlıca Bir Zebur: İmla Özellikleri ve Metin Örnekleri". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Kasım 2014. Y1 6. S.12: 219-237.
- , Mustafa KILIÇARSLAN. 2009. "Karamanlıcada i/e Meselesi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. V.2/8: 200-211.
- , ———. 2009. "Yunanca-Osmanlıca/Karamanlıca Bir Sözlük: Leksikon Ellinoturkikon." *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Vol 4/4: 726-742.
- KARAHANCI, İbrahim. 2014. "Grek Harfli Türkçe Metinler Üzerine Yapılmış Dil Bilgisi Çalışmalarıyla İlgili Açıklamalı Kaynakça Denemesi". *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Vol. 9/6: 639-653.
- KILIÇARSLAN, Mustafa. 2013a. "1826 Tarihli Grek Harfli Türkçe İncil ile 1827 Tarihli Arap Harfli Türkçe İncil'in Çekim Ekleri Bakımından Karşılaştırılması". *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Vol. 8/8. Sep. 2013. Doi Number: 10.7827/TurkishStudies.5284:787-803.
- . 2013b. "Karamanlıca Bir Musiki Mecmuası: Mecmua-yı Makamat". *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Jan. 2013: 373-400.
- . 2013c. "Karamanlıcada Ünlü Varlığı Üzerine Bazı Görüşler: ó ve ú Ünlüleri". *Türkiyat Mecmuası*. C. 23. S. 2: 53-64.

- KHUDABERDOĞLU, Theodos. “Η τουρκοφωνος ‘Ελληνική φιλολογία 1453-1924” *Ερετηρίς τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* VI (1930): 299-307.
- KÖREMEZLİ, Buket. 2011. “Karamanlıca Yazılmış İlk Roman: Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş”te Kullanılan Zarf-Fiiller”. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. 16-19 Kasım 2011. C.1. Ed. Adem Öger. Ankara: Nevşehir Üniversitesi yayınları: 77-90.
- MİLAS, Hercül. 1992. “Yunancanın Türkçe Harflerle Yazılışı” *Tarih Araştırmaları*, Ankara:189-197.
- MİRMİROĞLU, VL. 1945. Fatih Sultan Mehmet Han Devrine Ait Tarihi Vesikalar. İstanbul: Çituri Biraderler.
- NİCOLAY, Nicolas de. 1968. *The Navigations into Turkie*. Çev. Thomas Washington. New York: Da Capo Press.
- ÖGER, Ahmet. 2012. “Karamanlıca Yazılmış Bir Eser: Mikra Asya Kıtasının Tarihi Coğrafyası”. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. 16-19 Kasım 2011. C.1. Ed. Adem Öger. Ankara: Nevşehir Üniversitesi yayınları: 37-49.
- _____, Ahmet Turan Türk. 2013. “Kültürel Bağlamda Kapodokya Bölgesinde Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Dili”. *JASSS*. Vol. 6. Issue 8. Ekim 2013. October 2013:1137-1151.
- ÖZDEM, Ragıp. 1938. “Gennadios’un İtikatnamesi”. *Ülkü Halkevleri Dergisi*. Şubat 1938: 529-540.
- ÖZKAN, Nevzat. 2013. “Karamanlı Türkçesi ve Orta Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi -Ünlüler-” *Türk Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. S.1:1-27.
- PETROPOULOU, Ioanna. 2007. “From West to East. Translation Bridge. An Approach from a Western Perspective”. *Ways to Modernity in Greece and Turkey: Encounters with Europe, 1850 -1950*. Ed. Anna Frangoudaki, Caglar Keyder. İ. B. Tauris & Co Ltd. London: 91-112.
- ROBERT, Anhegger.1984. “Karamanlı Türkçesi”.*Tarih ve Toplum*. Nisan: 242.
- ROSSİ, Ettore. “ CantoTurco del secolo XVI in caratteri greci”. *Annali del R.Istituto Superiore Orientale di Napoli Nuova serisi,1. cilt.* (1940): 237-239
- SAAT, Hatice. 2012. “Cries and Whispers in Karamanlidika Books, Ed. Evangelia Balta and Matthias Kappler, *Turcologica* 83, Harrassowitz Verlag, 292 s.” *Türkbilig*. 2012/23: 163-166.
- SAVVİDES, Alexis.1993. “Late Byzantine and Western Historiographers on Turkish Mercenaries in Greek and Latin Armies: Turcoples/Tourkopouloi” *Making of Byzantine History, studies dedicated to Donald M. Nicol*. Ed. Roderick Beaton and Charlotte Rouche. Variorum: 122-136.
- SELA MOĞLU, Emin. 2011. “Karamanlıların Niğdesi”. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. 16-19 Kasım 2011. Ed. Adem Öger. Nevşehir: 5-16.

- SERTKAYA, Osman Fikri. 2004. Grek Harfleriyle Yazılmış Anadolu Karamanlı Ağzı Metinleri Üzerine. *Journal of Turkish Studies*. Kaf Dağının Ötesine Varmak Festschrift in Honour of Günay Kut, Essays presented by her Colleagues and Students, IV, XXVIII/2, Harward, 2004: 1-21.
- SEZER, Engin. 2007. “Karamanlı Türkçesi ile Yazılan Edebi Metinler” *Türk Edebiyatı Tarihi* Ed. Talat Sait Halman...vd. 2bs. (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007): 594-598.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut. 1974. Salaville Sévérien ve Eugene Daleggio, Karamanlidika, Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caracteres grecs III, 1866-1900 (Karamanlidika, Yunan harfleri ile basılı Türkçe kitapların açıklamalı bibliyografyası III. cilt 1866-1900). *TTK Belleten*. C. XXXVIII:757-765.
- TEKİN, Talat. 1984. “Çeşitli Alfabelerle Türkçe Yazılar, Grek Alfabeti ile Türkçe”. *Tarih ve Toplum*, Mart:20-23.
- TÖKİN, İsmet Hüsrev. 1984. “Grek Alfabetiyle Türkçe”. *Tarih ve Toplum*. Haziran 1984.
- TÜRK, Ahmet Turan. 2012. “Leksikon Ellino-Turkikon’dan Hareketle Grek Asıllı Karamanlı Alfabeti”. *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*. C. I. Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları. 123-138.
- VRONIS, Speros, 1986. *The decline of medieval Hellenism in Asia Minor: and the process of Islamization from the eleventh through the fifteenth century*. Berkeley: University of California Press.
- YÜCE, Nuri. 2010. “Karamanlı Türkleri” *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C.42. S.42: 155-164.

5. Tezler

- AĞCA, Ferruh. 1999. *Karamanlı Türkçesi Morfolojisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi.
- KARAHANCI, İbrahim. 2013. Grek Harfli Türkçe Bir Metin: *Hekaye-i Şah İsmail ve Gülizar Hanum (Çeviriyazılı Metin, Dil İncelemesi, Sözlük)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi.
- KAHYA, Hayrullah. 2003. *Grek Harfli Osmanlı Türkçesi Bir Eser: İspat-ı Mesihîye Üzerine Dil İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi. İstanbul.
- KILIÇARSLAN, Mustafa. 2005. Grek Harfli Türkçe Moykammel Yerusolim Tarihi (1-211. Sayfaları Arası) Adlı Eserde Arapça-Farsça Kelimeler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi.
- . 2013. *Grek harfli Türkçe Ahd-i Cedit Üzerinde Dil İncelemesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- KÖREMEZLİ, Buket. 1999. *Karamanlîca Yazılmış İlk Roman Temaşa-i Dünya ve Cefakar u Cefakeş Üzerine Bir Dil İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi.

- MILLER, Michael Grimm. 1974. *The Karamanli-Turkish Texts: The Historical Changes in Their Script and Phonology*. Thesis PH. D. Indiana University.
- SAAT, Hatice. 2012. *GreK Harfli Karamanlı Türkçesi Metni Ahdi Cedit (1.-50. Sayfalar) Üzerine Dil İncelemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- ŞİRİN, Hüsrev. 2005. *GreK Harfli Türkçe Moykemma Yerusolim Tarihi (214-441. Sayfları Arası) Adlı Eserde Türkçe Kelimeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi.
- TONGAL, Murat. 2007. *Geçmişten Günümüze Karaman Türkleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YORDANOĞLU, Anastasia. 1973. *Karamanlıca (Rum Harfli Türkçe) Metinlere Toplu Bakış*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türkiyat Enstitüsü. No. 1413.

ÖZ GEÇMİŞ

PELİN EKŞİ

pelineksi@hotmail.com

KİŞİSEL BİLGİLER

- Doğum Yeri: İstanbul
- Doğum Tarihi: 08.08.1976

ÖĞRENİM

- Yüksek Lisans: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Karşılaştırmalı Edebiyat Dalı, 2007.
- Lisans: Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1999.

YABANCI DİL

- İleri düzeyde İngilizce
- Orta düzeyde Arapça
- Başlangıç düzeyinde Almanca, Rusça, Japonca